

พิชิตบ๊อส

ประโยค ป.๕ วิชาแปลไทยเป็นมคธ (กลับ) ภาค ๒-๔

เรียบเรียงโดย พระมหาศุภณัฐ จันทชโย

พิชิตข้อสอบ ประโยค ป.ธ.๕

วิชาแปลไทยเป็นมคธ (กลับ) ภาค ๒-๔

คำนำ

พุทธวจน ปาเลติ รกขตติ ปาลี ภาษาใด ย่อมคุ้มครองรักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ เหตุฉะนั้นภาษานั้น ชื่อว่า ปาลี ฉะนั้น ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ภาษาบาลีมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับพระพุทธศาสนา และการจะศึกษาคำสอนของพระพุทธองค์ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งได้นั้น จะต้องเข้าใจหลักการของภาษาบาลีให้แจ่มแจ้งเสียก่อน และในประเทศไทย การศึกษาภาษาบาลีมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีความกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยมาเนิ่นนาน โดยจะเห็นได้จากคำในภาษาไทย ส่วนใหญ่ก็มักจะมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี ฉะนั้น ภาษาบาลีจึงนับว่ามีสำคัญเช่นนี้

อนึ่ง เนื่องจากผู้เรียบเรียงได้มีโอกาสเป็นอาจารย์สอนพระบาลี วิชาแปลไทยเปี่ยมทร (วิชากลับ) ของนักเรียนนักศึกษาชั้นประโยค ป.ธ.๕ สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย อยู่ระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้น จึงได้เรียบเรียง “พิชิตข้อสอบ ประโยค ป.ธ.๕ วิชาแปลไทยเปี่ยมทร (กลับ) ภาค ๒-๔” ขึ้น เพื่อเป็นคู่มือประกอบการเรียนการสอนและทบทวนความรู้ที่ได้เล่าเรียนมาตลอดทั้งปี ของนักเรียนนักศึกษาประโยค ป.ธ.๕ ที่เข้าเรียนในชั้นเรียน อีกประการ หนังสือเล่มนี้ ยังมุ่งถึงนักเรียนนักศึกษาบางท่าน ที่อาจไม่ได้มีเวลาเข้าเรียนตามตารางที่ทางสำนักเรียนจัดไว้ เพราะเมื่อครั้งใกล้สอบบาลีสนามหลวง การอ่านทุกหน้าทั้งหมด คงจะไม่ทันการเป็นแน่ หรือหากแม้อ่านทัน ก็จะทำให้จดจำได้ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ฉะนั้น หนังสือคู่มือเล่มนี้ จึงได้คัดเลือกมาเพียงบางส่วนของเนื้อหาที่ยังไม่ได้ออกสอบเป็นส่วนใหญ่ โดยผ่านการเทียบเคียงสถิติการออกข้อสอบของบาลีสนามหลวง ซึ่งหนังสือคู่มือเล่มนี้ประกอบด้วย ๓ ส่วนสำคัญ คือ **ปัญหา เฉลย และอธิบาย** ฉะนั้น ผู้ไม่ได้เข้าเรียนในห้องเรียน ก็สามารถฝึกฝนตามได้ เมื่อเรียนนักศึกษาทั้งหลายฝึกฝนและอ่านไปตามลำดับเช่นนี้ หากในสนามหลวงออกตรงกับที่เคยฝึกฝน ก็จะเป็นการสะดวกในการเขียนข้อสอบในสนามหลวง แต่หากออกไม่ตรง นักเรียนนักศึกษาทั้งหลาย ก็จะสามารถทำข้อสอบได้เช่นกัน เพราะมีทักษะอันเกิดจากการฝึกฝนมาเยอะพอสมควรแล้วนั่นเอง

พระมหาสุภณัฐ จันทโย ป.ธ.๙, อภิ.ม.

วัดพระธรรมกาย จ. ปทุมธานี

๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๙

ธรรมบท

ภาค ๒

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑)

๑. (สาปิ เทวี) แม้พระนางนั้น อันนกันนั้น นำไปอยู่ ทรงหวาดต่อมรณภัย จึงดำริว่า ถ้าว่า เราจักร้อง, ธรรมดาเสียงคน เป็นที่หวาดเสียวของสัตว์จำพวกดิรัจฉาน มันฟังเสียงนั้นแล้ว ก็จัก หึ่งเราเสีย, เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็จักถึงความสิ้นชีพพร้อมกับเด็กในครรภ์ แต่ เราจักร้องขึ้น แล้ว ไล่ให้มันหนีไป ในที่ที่มันจับแล้ว เริ่มจะกินเรา ฯ พระนางยับยั้งไว้ได้ ก็เพราะความที่พระองค์ เป็นบัณฑิต ฯ ก็ในกาลนั้น ที่หิมวันตประเทศ มีต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง เจริญขึ้นเล็กน้อยแล้วก็ ตั้งอยู่ โดยอากาการดงมณฑป ฯ นกนั้น นำเหยื่อมีเนื้อเป็นต้นไปแล้ว ย่อมเคี้ยวกินที่ต้นไทรนั้น เพราะฉะนั้น นกหัสติลิงค์ตัวนั้น นำพระราชเทวีแม่นั้น ไปที่ต้นไทรนั้นแล วางไว้ในระหว่าง ค่าคบไม้ แลดูทางอันตนบินมาแล้ว ฯ นัยว่า การแลดูทางบินมาแล้ว เป็นธรรมดาของนก เหล่านั้น ฯ ในขณะนั้น พระราชเทวี ทรงดำริว่า ควรที่เราจะไล่มันให้หนีไป ในตอนนี้ จึงทรงยก พระหัตถ์ทั้ง ๒ ขึ้น ทั้งปรบมือ ทั้งร้อง ให้มันหนีไปแล้ว ครั้งนั้น ในเวลาพระอาทิตย์อัสดงคต ลมกัมมฆาตปั่นป่วนแล้ว ในพระครรภ์ของพระราชเทวีนั้น มหาเมฆคำรามร้อง ตั้งขึ้นในทุกทิศ ชื่อว่าความหลับ มิได้มีแล้วตลอดคืนยังรุ่ง แก่พระราชเทวี ผู้ดำรง อยู่ในความสุข ไม่ได้แม้สัก คำพูดว่า อย่างกลัวเลย พระแม่เจ้า อันความทุกข์ครอบงำแล้ว ฯ แต่เมื่อราตรีสว่าง ความปลอด ไปรงจากวลาหกก็ดี, ความขึ้นแห่งอรุณก็ดี, ความออกแห่งสัตว์ผู้อยู่ในครรภ์ ของพระนางก็ดี ได้ มีแล้ว ในขณะเดียวกันนั้นแล ฯ พระนางได้ตั้งชื่อพระโอรสว่า อุเทน เพราะถือเอาฤดูเมฆและฤดู อรุณขึ้นประสูติแล้ว ฯ (พระธัมมปัทมฎกเถาแปล (ไทย) ๒/๕-๖)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑)

๑. สาปิ (เทวี) เตน นียามานา มรณภยภีตา จินฺตลสิ “สจาหํ วิรวิสฺสามิ มนุสฺสสฺสทโท นาม ดิรัจฉานคตาคณํ อุพฺเพชฺชนิโย, ตํ สุตฺวา มํ จชฺเชตฺสฺสติ, เอวํ สนฺเต สท คพฺเภ ชีวิตฺกฺขยํ ปาปฺญนฺสฺสามิ, ยสฺมี ปน จาเน นิสฺสํทิตฺวา มํ ขาทิตฺถํ อารภิสฺสติ ตตฺร นํ สททํ กตฺวา ปลาเปสฺสามิติ. สา อตฺตโน ปณฺหิตตฺตาย อธิวเสสิ. ตทา จ หิมวณฺตปฺปะเทเส โลกํ วฑฺฒิตฺวา มณฺทปกาเรน จิโต เอโกมฺหานิโครฺช โหติ. โส สกุณํ มิกฺคุปาทินิ ตตฺถ เนตฺวา ขาทติ ตสฺมา ตปฺปี ตตฺถเฏว เนตฺวา วิภูปฺนฺตเร จเปตฺวา อาคตมคฺคํ โอโลเกสิ. อาคตมคฺคโกลกนํ กิร เตสํ ฐมฺมตา. ตสฺมี ขณฺเฑ เทวํ อิทานิ อิมํ ปลาเปตฺถํ วญฺญตฺติติ จินฺตเตตฺวา อุโบ หตฺเถ อุทฺธิปิตฺวา ปาณิสฺสทฺทญฺเจว มุขสฺสทฺทญฺจ กตฺวา ตํ ปลาเปสิ. อถสฺสา สฺสรียตฺถญฺจมนกาเล คพฺเภ กมฺมฆวตฺตา จลิสฺสุ. สพฺพทิสฺสาสุ คชฺชนฺโต มหาเมโฆ อุฏฺฐหิ. สฺสุขะ จิตฺตาย ราชมฺหะสิยา มา ภายิ อยฺเยติ วจฺนมนฺตตฺปํ อลภมาณาย

ทุกขปรเตตย สพฺพรตฺตี นิทฺทา นาม นาโหสิ. วิภายมานาย ปน รตฺติยา วลาหกวิกโม จ
 อรุณฺณคฺคฺมนนฺจ ตสฺสา คพฺภาวฺจฺจณนฺจ เอกกฺขณฺเวยว อโหสิ. สา เมฆอุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 คเหตุว ชาตตฺต
 (ธมฺมปทฺฏจกฺกา (บาลี) ๒/๔-๕)

อธิบาย

๑. **ติรจฺจณคตฺตานํ** = เป็น ปุ. จ.,ฉ. นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่แปลว่า สัตว์ไตรจีวร อีก ๒
 ศัพท์ คือ **ติรจฺจณ** (ปุ.), **ติรจฺจ** (ปุ.)
๒. **สท คพฺเภณ** = จะแต่งใหม่เป็น **คพฺเภณ สทฺธิ** ก็ได้ โดย ศัพท์ที่ใช้กับ สทฺธิ นิยมใช้เป็น
 รูปธรรม จับต้องได้ เช่น คน สัตว์ สิ่งของ แต่ศัพท์ที่ใช้กับ สท นิยมใช้เป็นนามธรรม ซึ่ง
 เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต จับต้องไม่ได้ เช่น สท ปฏิสมุทฺทาทิ
๓. **ยสฺมึ ปน จาเน นิสิตฺตฺวา มํ ขาทิตฺถุ อารภิสฺสตี** แปลว่า แต่มันจับแล้ว จักเริ่มจะกินเรา
 ในสถานที่ใด **ตตฺร นํ สทฺทํ กตฺวา ปลาเปสฺสามิ** แปลว่า เราจากร้องขึ้น แล้วไล่ให้มันหนี
 ไป ในสถานที่นั้น ประโยค ย-ต ๒ ประโยคข้างต้นนั้น สามารถแปลรวบได้ คือ แปลว่า
แต่เราจากร้องขึ้น แล้วไล่ให้มันหนีไป ในสถานที่ที่มันจับแล้ว เริ่มจะกินเรา (คำว่า
 ที่ ที่ขีดเส้นใต้ันั้นแหละ เป็นสำนวนการแปลลุ่ม ย-ต)
๔. **มิดรฺูปาทินิ** = มิดรฺูป + อาทีนิ เฉพาะ อาที ศัพท์ หากเป็น วิเสสนะ เป็นได้ ๓ ลิงค์
 คล้อยตามนาม เช่น อุกฺขลฺอาทีนิ (แจกตาม อุกฺขิ) วตฺถุณิ, สุนฺชาทโย (ตาม มฺนิ) สตฺเต,
 วิสาขาทโย (ตาม รตฺติ) อิตฺถิ.....**มิด** (ปุ.) = เนื้อ (ชื่อเรียกสัตว์ประเภทหนึ่งคล้ายกวาง),
มฺส (นปุ.) = เนื้อ (อวัยวะ) ๒ ศัพท์นี้ ต้องกำหนดให้ดี
๕. **ขาทติ** = กิน ศัพท์นี้มี ๒ นัย คือ ๑. **คนกิน** จะหมายถึง กินขนม เช่น นตฺธิปฺปว (ปุ.)
ขาทติ ๒. สัตว์กิน จะหมายถึง กินแบบปกติของสัตว์นั้นๆ โดยศัพท์ที่แปลว่า “กิน” ยัง
 มีอีก คือ **ภฺยชติ** (กินอาหารปกติ), **ปริภฺยชติ** (กินของหลายอย่างรวมกัน หรือบริโภค
 ใช้สอย ปัจจัย ๔ ก็ได้), **อนฺุภติ** (กินแบบเสวยสมบัติ สุข ทุกข์ บุญ บาป), **ปฏิสฺเวเทสิ**
 (กินแบบเสวยทุกข์เวทนาอย่างละเอียด), **ปฺวติ** (กินของเหลว หรือเรียกว่า ดื่ม)
๖. **อุโก หตฺเถ** = อุก ศัพท์ (แปลว่า สอง, ๒) ใช้ในความหมายที่ เป็นสิ่งที่คู่กันโดย
 ธรรมชาติ เช่น มือ เท้า พ่อแม่ เป็นต้น แต่ เทว/ทฺวิ แปลว่า ๒, สอง เช่นกับ อุก แต่ใช้
 ในความหมายปกติ ไม่ใช่สิ่งที่คู่กันโดยธรรมชาติ เช่น เงิน ๒ บาท, บุตร ๒ คน เป็นต้น
 (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๐๘)

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒)

๑. พระกุมารนั้น ถวายบังคมพระราชบิดาพระราชมารดาแล้ว ทรงทำตามนั้นแล้ว นั่งบนหลังของช้างตัวที่มาแล้ว กระซิบบอกช้างว่า ข้าพเจ้าเป็นบุตรของพระเจ้าปรนต์ปะในกรุงโกสัมพีขอท่าน จงยืดอกอาราธนาสมบัติอันเป็นของบิดาให้แก่ข้าพเจ้าเถิด นาย ๕ ช้างนายฝูง ฟังคำนั้นแล้ว จึงร้องเป็นเสียงช้างว่า ช้างจงมาประชุมกันหลาย ๆ พัน ๕ ช้างหลายพัน มาประชุมกันแล้ว ๕ ร้องอีกว่า ช้างแก่ ๆ จงถอยไป ๕ ช้างแก่พากันถอยไปแล้ว ๕ ร้องอีกว่า ช้างตัวเล็ก ๆ จงกลับไป ๕ แม้ช้างเหล่านั้น ก็พากันกลับแล้ว ๕ พระกุมารนั้น อันช้างนักรบตั้งหลายพันพากันแวดล้อมแล้ว ถึงบ้านปลายแดนแล้ว ประกาศว่า เราเป็นลูกพระเจ้าแผ่นดิน, ผู้ที่ปรารถนาสมบัติ จงมากับเรา ๕ ตั้งแต่นั้นไป ก็ทรงทำการรวบรวมผู้คน ไปล้อมพระนครไว้แล้ว ส่งคำขาด (สาส์น) ไปว่า จะให้เรารบหรือจะให้ราชสมบัติ ชาวเมืองทั้งหลายกล่าวว่า เราจักไม่ให้ทั้ง ๒ อย่าง, แท้จริงพระราชเทวีของพวกเรามีพระครรภ์แก่ถูกนกหัสดีลิงค์พาไปแล้ว, เราทั้งหลาย ไม่ทราบว่ พระนางยังมีพระชนม์อยู่ หรือว่าหาพระชนม์ไม่แล้ว ตลอดกาลที่เราไม่ทราบเรื่องราวของพระนาง เราจักไม่ให้ทั้งการรบและราชสมบัติ ๕ ได้ยินว่าความเป็นพระเจ้าแผ่นดินโดยสืบเชื้อสาย ได้มีแล้วในกาลนั้น ๕ ลำดับนั้น พระกุมาร จึงตรัสว่า นั้นเป็นบุตรของพระนาง แล้วอ้างชื่อเสนาบดีเป็นต้น เมื่อพวกเหล่านั้นไม่เชื่อถือนั่น จึงแสดงผ้ากัมพลแดงและพระขรรค์ ๕ พวกชาวเมือง จำผ้ากัมพลแดงและพระขรรค์นั้นได้ หมดความกินหน่วงใจ จึงเปิดประตู อภิเษกกุมารนั้นไว้ในราชสมบัติแล้ว ๕ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๒/๑๐-๑๑)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒)

๑. โส มาตาปิตโร วรุตติวา ตถา กตฺวา อาคตฺสส หตฺถิโน ปิณฺณิจิยํ นิสิตฺติวา ตํ กณฺเณ มนฺตยิ อหํ โกสมฺพิยํ ปฺรนต์ปฺรณฺโณ ปุตุโต เปตฺติกํ เม รชฺชํ คณฺหิตฺวา เทหิ สามิตฺติ. โส ตํ สุตฺวา อเนกานิ หตฺถิสหสฺसानิ สนนฺปิตนฺตฺตฺติ หตฺถิรวํ รวิ. อเนกานิ หตฺถิสหสฺसानิ สนนฺปิตฺติสุ. ปุณฺชิณฺณหตฺถิ ปฏิกฺกมฺนฺตฺตฺติ รวํ รวิ. ชิณฺณหตฺถิ ปฏิกฺกมฺมฺสิ. ปุณฺ อติตรฺรนา หตฺถิ นีวตฺตฺตฺตฺติ รวํ รวิ. เตปิ นีวตฺตฺติสุ. โส อเนเกหิ โยธหตฺถิสหสฺเสหฺว ปริวโต ปจฺจนฺตคามํ ปตฺวา อหํ รมฺยเณ ปุตุโต สมฺปตฺติ ปตฺถยมานา มยา สทฺธิ อาคจฺจนฺตฺตฺติ ตโต ปฏฺจาย มนฺสฺสสงฺคหํ กโรนฺโต คณฺตฺวา นครํ ปริวเรตฺวา ยุกฺทํ วา เม เทนฺตุ รชฺชํ วาติ สาสนํ เปเสสิ. นาคฺรา อาหํสุ มยํ เทวปี น ทสฺสาม อมฺหากํ หิ เทวี ครุคฺคพฺภา หตฺถิลิงฺคสฺกุณฺเณ นีตา ตสฺสา อตฺถิภาวํ วา นตฺถิภาวํ วา น ชานาม ยว

ตสสา ปวตตี น สุโณม ดาว เนว ยุทธํ ทสสาม น รชชนติ. ตทา กิร ตํ ปเวณิรชชํ อโหสิ.
 ตโต กุมารโ อหํ ตสสา ปุตโตติ วตฺวา เสนาปติอาทีนํ นามานิ กเถตฺวา ตถาปิ อสทฺทหนฺตานิ รต
 ตกมฺพลณจ มุทฺทิกณจ ทสฺเสสิ. เต ตํ รตตกมฺพลณจ มุทฺทิกณจ สณฺชานิตฺวา นิฏฺกนฺชา หุตฺวา ท
 วารํ วิวริตฺวา ตํ รชเช อภิสิตฺวจิสุ. (ธมฺมปทฎกถา (บาลี) ๒/๗-๘)

อธิบาย

๑. ปริวฺโต = อัน...แวดล้อมแล้ว ปริ + วร (หรือ วุ ธาตุ) + ต เป็น กัมมวาจก
๒. เปเสสิ = ส่ง (คน, ข้าว) นอกจากนี้ ยังมีกิริยาที่แปลว่า “ส่ง” อีก ๒ ศัพท์ คือ ปหิณฺสิ ส่ง
 (เฉพาะข้าว), อุยุโยเซสิ ส่ง (คน แบบมีเกียรติ)
๓. นิตา = อัน...นำไปแล้ว นิ ธาตุ + ต ปัจ. เป็น กัมมวาจก
๔. ยาว ตสสา ปวตตี น สุโณม = เราไม่ทราบเรื่องราวของพระนาง เพียงใด
 ดาว เนว ยุทธํ ทสสาม น รชชํ = เราจะไม่ให้ทั้งการรบและราชสมบัติ เพียงนั้น
 ประโยค ย-ต (ยาว-ดาว) ทั้ง ๒ นี้ สามารถแปลล้มนได้ โดยมีสำนวนแปลล้มนว่า
 “ตลอดกาลที่..., ตลอดเวลาที่...” ซึ่งแปลได้ว่า “เราจะไม่ให้ทั้งการรบและราช
 สมบัติ ตลอดกาลที่เราไม่ทราบเรื่องราวของพระนาง”

ความรู้เสริม

๑. (มยา) อิมํ (สกุณํ) ปลาเปตฺตุ วฏฺฏติ (ธมฺมปทฎกถา (บาลี) ๒/๔-๕) = ประโยค ตํ
 วฏฺฏติ นี้ แปลได้ ๒ สำนวน คือ ๑.ควรที่เราจะให้มันหนีไป, ๒.เราจะให้มันหนี
 หนีไป โดยสำนวนที่ ๑ จะแปลกิริยา วฏฺฏติ ก่อน แต่สำนวนที่ ๒ จะแปลแบบปกติ
 เหมือนแปลโดยพยัญชนะ ต่างกันเพียงตัดคำว่า “อ.อัน” ออกไปเท่านั้น เพราะเป็นการ
 แปลโดยอรรถ
๒. อามนฺเตสิ = เรียก (คนถูกเรียกอยู่ไกล), ปกฺโกเสสิ = เรียก (คนถูกเรียกอยู่ใกล้ ซึ่ง
 อาจจะมองเห็นตัวก็ได้ หรือไม่เห็นตัวก็ได้)
๓. ยทา-ตทา = คราวเมื่อ (ในวิสุทธิมรรค ภาค ๒ แปลว่า “เมื่อ” ก็มีบ้าง), ในกาลที่...
 ยสฺมา-ตสฺมา = เพราะ...ฉะนั้น, เพราะ...ดังนั้น, เพราะเหตุที่...
 ยาว-ดาว = ตราบเท่าที่..., ตลอดเวลาที่...
 ยถา-ตถา = เหมือน, ดุจ, เสมือน เป็นต้น
 โย-โส = ซึ่ง, ที่

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๓)

๑. ในเดือนที่ ๖ หรือที่ ๗ นางสนับแก่นั้นแล ก็คลอดลูกออกมาตัวหนึ่ง ฯ นายโคบาลจึงให้
 ๑. นำนมของแม่โคนมตัวหนึ่งแก่ลูกสนับนั้น ฯ ไม่นานเท่าไรนัก ลูกสนับนั้นก็เติบโตใหญ่ ฯ ครั้งนั้น
 พระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อฉัน ย่อมให้ก้อนข้าวแก่ลูกสนับนั้น ก้อนหนึ่งเป็นนิตย์ ฯ เพราะอาศัย
 ก้อนข้าว สนับนั้น จึงได้มีความรักใคร่ในพระปัจเจกพุทธเจ้า ฯ นายโคบาลย่อมไปสู่ที่บารุงของ
 พระปัจเจกพุทธเจ้า (วันหนึ่ง) ๒ ครั้งเนื่องนิตย์ ฯ นายโคบาลนั้น แม้เดินไปก็เอาไม้ดีที่พุ่มไม้
 และพื้นดินในที่ซึ่งมีเนื้อร้าย ระหว่างทาง ส่งเสียงว่า สฺ สฺ ๓ ครั้ง ยังเนื้อร้ายให้หนีไปแล้ว ฯ แม่
 สนับ ก็ไปด้วยกับนายโคบาลนั้น ฯ ในวันหนึ่ง นายโคบาลนั้น กล่าวกะพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า
 ท่านผู้เจริญ คราวเมื่อ ผมไม่มีโอกาสว่าง ผมจักส่งสนับตัวนี้มา ขอพระผู้เป็นเจ้าพึงมาด้วย
 เครื่องหมายแห่งสนับนี้ที่กระผมส่งมาแล้ว ฯ ตั้งแต่นั้นมา ในวันที่ไม่มีโอกาส นายโคบาลนั้น ก็
 ส่งสนับไปว่า ฟอจไป จงนำพระผู้เป็นเจ้ามา ด้วยคำเดียวเท่านั้น สนับนั้นก็วิ่งไป ถึงที่ซึ่งนายดี
 พุ่มไม้และพื้นดินก็เหวขึ้น ๓ ครั้ง รู้ว่าเนื้อร้ายหนีไปแล้วด้วยเสียงนั้น ไปถึงที่อยู่ของพระปัจเจก
 พุทธเจ้า ผู้กระทำการปฏิบัติแต่เช้าตรู่ เข้าไปยังบรรณศาลา นั่งอยู่แล้ว ถึงประตูบรรณศาลา จึง
 เหวขึ้น ๓ ครั้ง ให้ท่านรู้ว่าตนมาแล้ว ก็นอนหมอบอยู่ที่ส่วนข้างหนึ่ง ฯ (พระธัมมปัทมสูตร
 แปล (ไทย) ๒/๑๑-๑๕)

เจลาย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๓)

๑. สปิ โข สนฺธิ ฌมฺเจ วา สดตฺตเม วา มาเส เอกเมว กุกฺกุรี วิชายี. โคปาลโก ตสฺส
 เอกเรณฺญา ขีรี ทาเปสิ. โส นจิริสฺเสว วทติ. อถสฺส ปจฺเจกพุทฺโธ ภูณฺชนโต นิพทุธี เอกํ ภตฺต-
 ปิณฺห์ เทติ. โส ภตฺตปิณฺห์ นิสุสาย ปจฺเจกพุทฺธเส สินฺทมกาสี. โคปาลโก นิพทุธี เทว วาเร
 ปจฺเจกพุทฺธสฺส อุปฺภฺจํ ยาติ. โส คจฺจนโตปิ อนฺตรามคฺเค วาลมิกฺขจฺจาเน ทณฺเฑน คจฺเจ จ
 ภูมิณฺจ ปหริตฺวา สฺสูติ ติกฺขตฺตํ สทฺทํ กตฺวา วาลมิกเ ปลาเปสิ. สนฺโขปิ เตน สทฺธี คจฺจติ. โส
 เอกทิวสํ ปจฺเจกพุทฺธํ อาห ภนเต ยทา เม โอภาโส น ภวิสฺสติ ตทา อิมํ สุนฺขํ เปเสสสามิ
อิมสฺส ปหิตสยฺยาเนน อาคจฺเจยฺยาถาติ. ตโต ปฏฺจาย อโนกาสทิวเส คจฺจ ตาต อญฺย
 อาเนหิตี สุนฺขํ เปเสสิ. โส เอกวจฺเณเนว ปกฺขนฺทิตฺวา สามิกสฺส คจฺจภูมิโปถนฏฺจจฺจาเน ติกฺขตฺตํ
 ภุสฺสิตฺวา เตน สทฺเฑน วาลมิกานํ ปลายนภาวํ ญตฺวา ปาโต ว สรรีรปฏฺธิชคฺคณํ กตฺวา ปณฺณสาลํ

ปวิสิตฺวา นิสินฺนสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส วสนฺภูจฺานํ คนฺตฺวา ปณฺณสาลาทฺวาเร ติกฺขตฺตํ ภูสฺสิตฺวา
 อตฺตโน อากตฺถาวํ ชานาเปตฺวา เอกมฺนเต นิปฺชชติ. (ธมฺมปทฎฺกถา (บาลี) ๒/๑๐-๑๑)

อธิบาย

๑. กุกฺกุร (ปฺ.) = หมา, ลูกหมา, ปิจอ / สุนฺข (ปฺ.) = สุนัข, หมา – จะสังเกตได้ว่าในที่นี้ หากเป็นลูกหมาที่เพิ่งคลอด ท่านใช้ศัพท์ว่า “กุกฺกุร” แต่พอลูกหมาโตขึ้น ท่านเปลี่ยนไปใช้ศัพท์ว่า “สุนฺข”
๒. วฑฺฒิ = เจริญแล้ว วฑฺฒ ชาติ + อี อັช. นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่คล้ายคลึงกัน คือ
 - ๒.๑ วฑฺฒ (ปฺ.) = อ.คนเจริญ / วฑฺฒ (กิริยา) = ลง ต ปัจ. แปลว่า เจริญแล้ว
 - ๒.๒ วุฑฺฒิ (อิตฺ) = อ.ความเจริญ / วุฑฺฒ (ปฺ.) = อ.คนแก่ ๆ / วุฑฺฒ (กิริยา) = เจริญแล้ว ๆ
๓. ยาทิ = ย่อมไป, ย่อมถึง ยา + อ + ตี นอกจากนี้ ยังมีกิริยาที่แปลว่า “ไป, ถึง” อีก คือ
 - ๓.๑ เอติ = ย่อมไป, ย่อมมา, ย่อมถึง ๆ อิ ชาติในความไป อ ปัจ. ตี วัตตมานา.
 - ๓.๒ คจฺจติ = ย่อมไป, ย่อมถึง ๆ คม ชาติ + อ ปัจ. + ตี
 จะสังเกตได้ว่า ยาทิ, คจฺจติ แปลว่า “ไป” แต่แปลว่า “มา” ไม่ได้ ถ้าจะให้แปลว่า “มา” ได้ ต้องเติม อา อุปสัค เข้ามา เป็น อายาทิ, อาคจฺจติ ซึ่งต่างกับ เอติ ที่สามารถแปลว่า “มา” ก็ได้ “ไป” ก็ได้ หาก เอติ แปลว่า “มา” ก็ต้องลง อา อุปสัค เช่นกัน เพียงแต่ ลบ อา ทิ้ง ไม่คงรูปให้เห็น
๔. ยทา เม โอกาโส น ภวิสฺสติ / ตทา อิมํ สุนฺขํ เปสฺเสสฺสามิ อิมสฺส ปหิตสญฺญาเนน
อาคฺคฺเจยฺยาถ ประโยค ย-ต สำนวนการแปลรวบ (ได้อธิบายไว้แล้วใน เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ ภาค ๒ ครั้งที่ ๒) แต่ใน ประโยค ย-ต นี้ มีที่น่าสังเกตตรงศัพท์กิริยาว่า “อาคฺคฺเจยฺยาถ (ตฺุมฺเห)” ซึ่งเป็นประโยคที่พูดกะพระปัจเจกพุทธเจ้าแค่รูปเดียว แต่น่าแปลก ทำไม ? ถึง ลง เอยฺยาถ หมวด สัตตมฺ. ซึ่งต้องยก ตฺุมฺเห (อ.ท่านทั้งหลาย) มาเป็นประธาน ตอบว่า เพราะประโยคนี้ใช้ในอรรถความเคารพ ยกย่อง โดยถึงแม้เป็นคนเดียว (เอก.) ก็สามารถแต่งเป็นเช่นนี้ได้ (ตฺุมฺเห) แต่หาก ไม่มั่นใจ ก็สามารถแต่งตามภาษาไทยได้ เป็น อาคฺคฺเจยฺยาสฺสิ (ตุวํ) เพียงแต่หากแต่งว่า “อาคฺคฺเจยฺยาสฺสิ (ตุวํ)” จะเป็นการสื่อถึงว่า คนที่พูดกะพระปัจเจกพุทธเจ้า ไม่ได้เคารพ ยกย่อง เป็นพิเศษ เท่า
 นั้นเอง

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๔)

๑. ครั้งนั้น ภรรยาของเศรษฐีมีครรภ์แก่, เพราะฉะนั้น เศรษฐีนั้น จึงส่งคนไข้ไปสู่เรือน โดยเร็วด้วยคำว่า จงไป จงทราบภรรยาของเรานั้นว่า คลอดแล้ว หรือยังไม่คลอด, พอทราบว่า ยังไม่คลอด, เจ้าพระราชาเสร็จแล้ว รีบกลับบ้าน เรียกหญิงคนไข้ชื่อกาลิมาแล้ว ให้ทรัพย์ ๑ พัน กล่าวหาว่า เจ้าจงไป จงตรวจดูในเมืองนี้ ให้ทรัพย์ ๑ พัน พาเอาเด็กที่เกิดในวันนั้นมา ฯ นางกาลิมานั้น ตรวจตราดู ไปถึงเรือนนั้น เห็นเด็กแล้ว จึงถามหญิงแม่บ้านว่า เด็กนี้ เกิดเมื่อไร เมื่อหญิงนั้น ตอบว่า เกิดวันนี้, จึงพูดว่า จงให้เด็กนี้แก่ฉัน จึงประมูลราคา ตั้งแต่หกหาปณะ ๑ เป็นต้น ให้ ทรัพย์ ๑ พันแล้ว นำเด็กนั้นไปแสดงแก่เศรษฐี ฯ เศรษฐีคิดว่า ถ้าว่าลูกของเรา จักเกิดเป็นลูก หญิง, เราจักให้มันอยู่ร่วมกับลูกสาวของเรานั้น แล้วทำให้มันเป็นเจ้าของตำแหน่งเศรษฐี ถ้าว่า ลูกของเราจักเกิดเป็นลูกชาย เราก็จักฆ่ามันเสีย ดังนี้แล้ว จึงให้รับเด็กนั้นไว้ในเรือน ฯ ต่อมา ภรรยาของเศรษฐีนั้น คลอดบุตรเป็นชาย โดยล่วงไป ๒-๓ วัน ฯ เศรษฐี จึงคิดว่า เมื่อไม่มีเจ้า เด็กนี้ ลูกชายของเรา ก็จักได้ตำแหน่งเศรษฐี, บัดนี้ ควรที่เราจักฆ่ามันเสียเถิด ดังนี้แล้ว จึงเรียก นางกาลิมาแล้ว กล่าวหาว่า แม่จงไป ในเวลาที่พวกโคออกจากคอก เจ้าจงเด็กนี้ให้นอนขวางไว้ที่ กลางประตูคอกแม่โคทั้งหลาย จักเหยียบมันให้ตาย, แต่ต้องรู้ว่า โคเหยียบมันหรือไม่เหยียบ แล้วจึงมา ฯ นางกาลิมานั้น ไปแล้ว พอนายโคบาลเปิดประตูคอกเท่านั้น ก็เอาเด็กให้นอนไว้ ตามนั้น (เหมือนที่เศรษฐีสั่ง). (พระธัมมปทกฏกถาแปล (ไทย) ๒/๑๘-๑๙)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๔)

๑. ตทา เสฏฺฐิโน ภริยา ครุคพฺภา โหติ ตสฺมา โส สีมฺ เเคหฺ ปริสฺ เปเสสิ คจฺจ ชานาหิ น วิชาตา วา โน วาติ น วิชาตาติ สุตฺวา ราชาณํ ทิสฺวา เวเคน เเคหฺ คณฺตุวา กาลี นาม ทาสี ปกฺโกสิตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา คจฺจ อิมสฺมี นคเร อุปฺชาเรตฺวา สหสฺสํ ทตฺวา อชฺช ชาททารกํ คณฺหิตุํ วา เอหิติ. सा उपचारेन्ती तं केहं कन्तुवा तारकं तिस्रवां ययि तारगे कथा चाटोति कल्पतानि पुञ्जित्वा अचक्ष चाटोति वृत्तेति ओम् मयि ते हेहिติ เอกํ กหาปณํ อาที กตฺวา มูลํ วทฺเพณฺตี สหสฺสํ ทตฺวา ตํ อาเนตฺวา เสฏฺฐิโน ทสเสสิ. เสฏฺฐี สเจ เม ธีตา ชายิสฺสตี ตาย น สทฺธิ นีเวเสตฺวา เสฏฺฐิจฺจานุสฺส สามีกํ กริสฺสามิ สเจ เม ปุตุโต ชายิสฺสตี มาเรสฺสามิ นนฺติ จินฺเตตฺวา น เเคเห การุสิ. ओष्ठसु भरिया गतिपाहजयेन पुतुतं विधायि. सेष्ठि ओम्स्मि ओस्ति मम पुतुतो सेष्ठिज्जानं लภिस्सति इति। आनेव तं मावेतुं वग्गुत्तिती जिनतेतुवा काली आमनुतेतुवा कज्ज चे वचतो कुณ

นิทมนเวลา ยวชทุวามชเฒ อิมั ติริยั นิปชชาเปหิ คาวิโย นั มทุทิตวา มาเรสุสสุติ มทุทนาม-
ทุทนภาวั ปนสสุ ญตวา เอหิติ อาห. สา คนตวา โคपालเกน วชทุวาเร วิวฏุมตเตเยว ตั ตถา
นิปชชาเปสิ. (ธมฺมปทฎกกา (บาลี) ๒/๑๔)

อธิบาย

๑. **สีฆั เคะหิ ปุริสั เปเสสิ** = (เศรษฐีนั้น) จึงส่งคนใช้ไปสู่เรือนโดยเร็ว ๆ จะสังเกตได้ว่า **สีฆั** ท่านแปลว่า โดยเร็ว นั้น คำว่า “โดย” เป็นเพียงสำนวนหนุนขึ้นมาให้สละสลวยเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้ว **สีฆั** เป็น **กิริยาวิเสสน** เพราะวิเสสนะของกิริยา กิริยาในที่นี้ คือ **เปเสสิ** และ **สีฆั** มักจะไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตเลย เช่น **สีฆั เปเสสิ** = ส่งไปแล้ว อย่างเร็ว อีกทั้ง **กิริยาวิเสสน** มักจะมีรูปเป็น ทุ. เช่น **สุขั นิสีทติ** = นั่งอย่างสบาย (จะไม่แปลว่า นั่งซึ่งสุข)
๒. **วิชาตา วา โน วา** = คลอดแล้ว หรือยังไม่คลอด. **วิชาต** = (คน, สัตว์) คลอดลูก, **ชาต** = ลูกคลอดออกมา. และในประโยคสังเกตได้ว่า มี ๒ ประโยค เวลานำไปแต่งควรจะมี (,) แบบนี้ คั่นระหว่างประโยคไว้ เช่น **วิชาตา วา, โน วา**. อีกประการหนึ่ง **วา** ศัพท์ นั้นมี หลักการเรียงหลายแบบ แต่แบบที่ดูง่ายที่สุด คือ แบบประโยคนี้นี้แหละ โดยจะวาง **วา** ศัพท์ ไว้ตัวสุดท้ายของประโยค และตัวต่อ ๆ ไป จะก็ประโยคก็ตาม ให้เรียงไว้ตัวที่ ๒ ที่ กล่าวมานั้น เฉพาะ **วา** ที่ควบบากย์ (ควบบทั้งประโยค) แต่หากควบบท (ควบบเฉพาะ ศัพท์) ก็ให้เรียงไว้หลังบทนั้นๆ **คณฺธุรุ วา วิปสุสนาธุรุ วา อุกคณฺหิสฺสามิ** เป็นต้น
๓. **เอกั กหาปนั อาที กตฺวา** = ตั้งแต่กหาปนะ ๑ เป็นต้น หากแปลโดยอรรถ **อาที กตฺวา** ต้องแปลว่า **ตั้งแต่...เป็นต้น** แต่หากแปลโดยพยัญชนะแล้ว จะแปลว่า **กระทำ กหาปนะ ๑ ให้เป็นต้น**
๔. **ทสฺเสสิ** = แสดง แบบเฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่มองเห็นจับต้องได้ หรือแสดงเรื่องราว ๆ ไป ซึ่งต่างจาก **เทเสสิ** หรือ **ทีเปติ** เพราะ **เทเสสิ** หรือ **ทีเปติ** จะเป็นการแสดงธรรม เท่านั้น (หรือเรียกว่าแสดงนามธรรม ก็ได้) เช่น **ภควา ธมฺมํ เทเสสิ** แต่ในปกรณ์ส่วนใหญ่ นิยมใช้ **เทเสสิ** มากกว่า **ทีเปติ** นอกจากนี้ ศัพท์ว่า **แสดง** ยังมีอีก ๒ ศัพท์ คือ
 - ๔.๑ **นิทุเทเสติ** = (ย่อมชี้แจ้ง) แสดงแบบชี้แจ้งอธิบาย, ไขความหมาย
 - ๔.๒ **อปทิสติ** = (ย่อแสดงอ้าง) แสดงแบบอ้างหลักฐาน หรือชี้ให้ดู

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๕)

๑. ได้ยินว่า โสมกะเป็นผู้ฉลาดในการเล่นคลี, เพราะฉะนั้น ลูกชายของเศรษฐีจึงได้หวัง
เห็นนายโสมกะนั้นไว้อย่างนั้น ๕ ฝ่ายโสมกะนั้น จึงพูดกับลูกชายเศรษฐีนั้นว่า ถ้ากระนั้น จง
ไปบอกกับนายช่างหม้อว่า ทราบว่า เมื่อวานนี้ คุณพ่อผม สั่งให้ท่านทำงานไว้อย่างหนึ่ง,
ท่านจงยังการงานนั้นให้สำเร็จ ดังนี้แล้ว ส่งเขาไปแล้ว ๕ ลูกชายของเศรษฐีนั้น ไปยังสำนักของ
นายช่างหม้อนั้น ได้กล่าวตามสั่งนั้น ๕ ครั้งนั้น นายช่างหม้อ ได้ฆ่าลูกชายเศรษฐีนั้น ตามคำสั่ง
เศรษฐีสั่งไว้ทีเดียว แล้วโยนไปในเตา ๕ ฝ่ายนายโสมกะ เล่นตลอดภาคของวัน พอตกเย็นก็กลับ
บ้าน, เมื่อเศรษฐีเห็นแล้ว จึงถามว่า ไม่ได้ไปหรือพ่อ ก็แจ้งถึงเหตุที่ตนไม่ได้ไปและเหตุที่
น้องชายไปให้ทราบ ๕ เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว จึงร้องลั่นว่า อย่าได้ฆ่าเลย ปานประหนึ่งว่า มีโลหิต
เดือดพล่าน ในสระทั้งสี่ ประคองแขนคร่ำครวญอยู่ว่า ช่างหม้อผู้เจริญ อย่าให้เราฉิบหาย
เสียเลย อย่าให้เราฉิบหายเสียเลย ดังนี้ ได้ไปยังสำนักของนายช่างหม้อนั้นแล้ว ๕ นายช่างหม้อ
เห็นเศรษฐีนั้น มาอยู่โดยอาการอย่างนั้น จึงพูดว่า นาย ท่านอย่าทำเสียงดังไป, การงานของ
ท่านสำเร็จแล้ว ๕ เศรษฐีนั้น อันความโศกเปรียบดังภูเขาใหญ่ท่วมทับแล้ว เสวยโทมนัส มี
ประมาณมิใช่น้อย ดังบุคคลผู้มีใจคิดร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายจะนั้น ๕ (พระธัมมปทกฏ
กถาแปล (ไทย) ๒/๒๔-๒๕)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๕)

๑. โสมโก กิร คัพภีพาย เจโก เตน ตํ เอวํ นิพฺพนฺติ. โสปี นํ เตนฺหิ คนฺตฺวา กุมฺภการํ วเทหิ
ปีตฺรา กิร เม หีโย เอกํ กมฺมํ อาณตฺตํ ตํ นิปฺพาเทหิตี วตฺวา อฺยุโยเชสิ. โส ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา
ตถา อวจ. อถ นํ กุมฺภกาโร เสฏฺฐิโน วุตฺตนิยาเมเนว มาเรตฺวา อาวาเป ขิปี. โสมโกปิ ทิวสภาคํ
กิปิตฺวา สายณฺหสมเย เคหํ คนฺตฺวา เสฏฺฐิโน ทิสฺวา กิ ตาต น คโตสฺสิตี วุตฺเต อตฺตโน อคต-
การณญจ กนิฏฺฐสฺส คตการณญจ อาโรเจสิ. เสฏฺฐิ ตํ สุตฺวา มา อวธิตี มหาวิรํ วิรวิตฺวา สกล-
สรีเร ปกุกฺกุจฺจิตโลหิตโต วีย หุตฺวา อมฺโภ กุมฺภการ มา มํ นาสยิ มา มํ นาสยิตี พาหา ปคฺคยฺห
กนฺทนฺโต ตสฺส สนฺติกํ อคมาสิ. กุมฺภกาโร ตํ ตถา อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา สามิ มา สทฺทํ กิร กมฺมฺนเต
นิปฺพนฺนฺติ อห. โส ปพฺพเตน วีย มหฺนเตน โสเกน อวตฺถริโต หุตฺวา อนปฺปกํ โทมนสฺสํ
ปฏิสฺสเวเทสิ ยถา ตํ อปฺปทฺทสฺส ปทฺทสฺส มโน. (ธมฺมปทกฏกถา (บาลี) ๒/๑๘)

อธิบาย

๑. **อวจ** = ได้กล่าวแล้ว. วจ ธาตุในความกล่าว อ ปัจ. อา หียตฺตนิ. รัสสะ อา หียตฺตนิ. เป็น
อ ลง อ อาคม หน้าธาตุ กิริยาว่า **อวจ** นี้ สามารถยกประธานได้ ๒ บุรุษ คือ ปฐมบุรุษ
เช่น **ปริโส อวจ** (อ.บุรุษได้กล่าวแล้ว) หรือ มัธยมบุรุษ เช่น **ตฺว อวจ** (อ.ท่านได้กล่าว
แล้ว) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า **โอ หียตฺตนิ.** (ฝ่าย มัธยมบุรุษ) และ **โอ อັช.** (ฝ่าย
มัธยมบุรุษ) จะใช้เป็นปฐมบุรุษแทน คือ **โอ หียตฺตนิ.** ใช้ **อา หียตฺตนิ.** แทน (อวโจ ก็
จะเป็น **อวจ**) ส่วน **โอ อັช.** ก็จะใช้ **อี อັช.** (อวโร ก็จะเป็น **อวริ** (อี อັช. รัสสะ อี เป็น อี))

อีกทั้ง **อ อาคม** ก็มีวิธีใช้เฉพาะอยู่ คือ จะลงเฉพาะ วิภัติอาขยาต ๓ หมวด
เท่านั้น **หียตฺตนิ.** (เช่น **อวจ**), **อชฺชตฺตนิ.** (เช่น **อวริ**), **กาลาติปฺตติ.** (เช่น **อวทิสฺสา,**
อวทิสฺส) มีจุดน่าสังเกตเพิ่ม ตรงหมวด **กาลาติปฺตติ.** ที่ว่า “**อวทิสฺสา, อวทิสฺส**” กิริยา
๒ ตัวนี้มีเครื่องปรุ่ที่ประกอบเหมือนกัน คือ **อ อาคม + วท + อี อาคม + สฺสา** **กาลาติ**
ปฺตติ แต่ตัวที่ ๒ ซึ่งมีรูปเป็น **สฺส (อวทิสฺส)** ก็เพราะว่า **สฺสา** **กาลาติปฺตติ.** สามารถ
รัสสะ เป็น **สฺส** ได้ ไม่ผิด และมีที่ใช้เยอะด้วย

แถม เรื่อง **อี อาคม** ด้วย เพราะมักเจอบ่อยๆ ซึ่ง **อี อาคม** จะลงอยู่ ๓ หมวด ก็
คือ **อชฺชตฺตนิ., ภาวิสฺสนฺติ., กาลาติปฺตติ.** เพิ่มเติมอีก คือ **ส อาคม** นิยม ลงในหมวด
อชฺชตฺตนิ. เช่น **อคมาสิ** (อ + คม + ส + อี)

๒. **อวริ, อคมาสิ** = ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ข้อที่ ๑ ข้างบน
๓. **นาสยิ** = ยัง...ให้จบหายแล้ว. นส ธาตุ + ณย ปัจ. เหตุกตฺตุ. + อี อັช. ที่มะดันธาตุ คือ
น เป็น นา ด้วยอำนาจปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ
๔. **อวตฺถริโต** = อัน...ท่วมทับแล้ว ๖ **อว + ถร + อี + ต** หรือจะแต่งศัพท์อื่นก็ได้ เป็น
อวตฺถโร, อวตฺถโต หรือว่า อีกศัพท์ก็ได้ คือ **อชฺโฆตฺถริโต, อชฺโฆตฺถโต** (อริ (แปลง
อริ เป็น **อชฺฆ**) + **โอ + ถร** ธาตุ + **ต**)
๕. **ยถา ตํ อปฺปทฺทฺธสฺส ปทฺทฺธมโน** = ดังบุคคลผู้มีใจคิดร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย
ฉะนั้น -- ประโยค **ยถา ตํ** มีค่าเท่ากับ **วีย** คือ ในประโยคต้องมี กิริยา **อนฺต, มาน** ซึ่งหาก
แปลโดยอรรถหรือในคราวแต่งเป็นมคธ (บาลี) บางครั้งก็ไม่เติม **อนฺต, มาน** เข้ามาในรูป
ประโยค แต่เมื่อแปลโดยพยัญชนะ ซึ่งต้องแปลทุกศัพท์ จะต้องเติมเข้ามา แม้ว่า ใน
ตัวอักษรบาลีจะไม่มีก็ตาม ฉะนั้น รูปประโยคโดยสมบูรณ์จะเป็น ดังนี้ คือ **ยถา ตํ อปฺป**
ทฺทฺธสฺส ปทฺทฺธมโน อนฺตํ ปกํ โทมนสฺส ปฏิสฺสเวทฺทโต จะเห็นได้ว่า กิริยาในประโยค
ยถา ตํ คล้ายกับ ประโยคใหญ่ก่อนหน้า

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๖)

๑. ในกาลนั้น โรคของเศรษฐี หนักแล้ว. ภาชนะหนึ่งเข้า, ภาชนะหนึ่งออก ฯ เศรษฐี จึงถามนายเสมียนอีกว่า ลุง ท่านยังไม่ได้ส่งหนังสือไปยังสำนักบุตรของฉันแล้วหรือ ฯ นายเสมียนกล่าวว่า ส่งไปแล้ว นาย แต่คนที่ไปยังไม่กลับ ฯ เศรษฐีกล่าวว่า ถ้ากระนั้น ท่านจงส่งผู้อื่นไปอีก ฯ นายเสมียนนั้นส่งไปแล้ว ฯ ลูกสาวเศรษฐี ถามประพตฺติเหตุ นั้น แม้กะบุรุษผู้มาในวาระที่ ๓ แล้ว ฯ บุรุษผู้นั้น บอกว่า ข้าแต่นาย เศรษฐี ป่วยหนัก ตัดอาหารเสียแล้ว มีความตายเป็นเบื้องหน้า, ภาชนะหนึ่งออก ภาชนะหนึ่งเข้า ฯ ลูกสาวของเศรษฐี จึงคิดว่า บัดนี้ เป็นเวลาที่เขาคควรไปได้ จึงบอกแก่เศรษฐีบุตรว่า ทราบว่า คุณพ่อของท่านป่วย ฯ เมื่อเขากล่าวว่า พุดอะไร หล่อน จึงพุดว่า ความไม่สำราญมีแก่บิดาของท่านนั้น นาย ฯ โฆสกะกล่าวว่า บัดนี้ ฉันควรทำอย่างไร เศรษฐีจึงตอบว่า นาย เราจักถือเครื่องบรรณาการอันเกิดจากบ้านส่วย ๑๐๐ บ้าน ไปเยี่ยมท่าน ฯ นายโฆสกะนั้น รับว่า จ๊ะ แล้วให้คนนำเครื่องบรรณาการมา เอาเกวียนบรรทุก หลีกไปแล้ว ฯ ครั้งนั้น ลูกสาวของเศรษฐีนั้น พุดกะโฆสกะนั้นว่า บิดาของท่านถอยกำลัง, เมื่อเราถือเอาเครื่องบรรณาการมีประมาณเท่านี้ไป จักเป็นการเนินช้า, ขอท่านจงให้ชนบรรณาการนี้กลับเกิดดังนี้แล้ว จึงส่งบรรณาการนั้นทั้งหมดไปสู่เรือนแห่งตระกูลของตนแล้วพุดอีกว่า นาย ท่านพึงยื่นช้างเท้าแห่งบิดาของท่าน, ฉันจักยื่นช้างเหนือศีรษะ ฯ เมื่อเข้าไปสู่เรือนนั้นเทียว นางก็บังคับบ่าวทุกคนของตนว่า พวกท่าน จงถือเอาการรักษาทั้งช้างหน้าเรือนทั้งช้างหลังเรือน ฯ ก็ในเวลาที่เขาเข้าไป เศรษฐีบุตรได้ยืนอยู่แล้วที่ช้างเท้าของบิดา, ส่วนภรรยาได้ยืนช้างเหนือศีรษะ ฯ

(พระอัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๓๑-๓๒)

เจลาย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๖)

๑. อถ เสฏฺฐิโน โรโค พลวา ชาโต เอกํ ภาชนํ ปวิสติ เอกํ นิภขมติ. ปุน เสฏฺฐิ อายุตตํ ปุจฺฉิ ก็ มาตุล น เต มม ปุตฺตสฺส สนฺติกํ ปหิตนฺติ. ปหิตํ สามิ คตปุริโส ปน น เอตฺติ. เตเนหิ ปุน อปรํ เปเสหิติ. โส เปเสสิ. เสฏฺฐิธิดา ตติยวาเร อาคตํปิ ตํ ปวตฺตี ปุจฺฉิ. โส พาพฺพหิลาโน อยุเย เสฏฺฐิ อาหารํ ปจฺฉินฺทิตฺวา มจฺจุปรายโน ชาโต เอกํ ภาชนํ นิภขมติ เอกํ ปวิสตีติ อาห. เสฏฺฐิธิดา จินฺตสิ อิทานิ คนฺตํ กาโลติ เสฏฺฐิปุตฺตสฺส ปิตา กิร เต คิลาโนติ อาโรเจตฺวา ก็ วทสิ ภทฺเทติ วุตเต อมาสฺสํ สามีติ อาห. อิทานิ ก็ กาทพฺพนฺติ. สามิ คามสฺสโต อญฺจํ ปณฺณการํ

อาทาย คนตุวา ปสฺสิสฺสาม นนฺติ อาห. โส สาธฺตฺติ ปณฺณการํ อหฺราเปตฺวา สกฺกฺเหติ อาทาย
 ปกฺกามิ. อถ นํ สา ปิตา เต ทฺวพฺพลฺโล เอตฺตํ ปณฺณการํ คเหตฺวา คจฺจนฺตานํ ปปฺปโจ ภวิสฺสตี
 เอตํ นินฺตเตหิตี วตฺวา ตํ สพฺพํ อตฺตโน กุลเคหํ เปเสตฺวา ปฺน อาห สามิ ตฺวํ อตฺตโน ปิตุ
 ปาทปสฺเส ติฏฺฐเจยฺยาสิ อหํ อสฺสิสฺสภสฺเส จสฺสามิตี เคหํ ปวิสฺมานาเยว เคหสฺส ปฺรโต จ ปจฺจโต จ
 อารกฺขํ คณฺหาติ. (ธมฺมปทฺฏจกฺก (บาลี) ๒/๒๓-๒๔)

อธิบาย

๑. อายุตฺตก (ปฺ.) = นายส่วย, เสมียน, เจ้าพนักงาน / อายุตฺต (ปฺ.) เสมียน (เจ้าหน้าที่
 เกี่ยวกับหนังสือ)
๒. ตติยวาทฺเร = ตติย (ปฺรณสํขยา) + วาทฺเร (ปฺ.) แปลว่า ใน, สัณฺวาทฺที่ ๓ ห้ามแต่งเป็น
 ตโย วาทฺเร เพราะความหมายจะผิดไป คือ แปลว่า สัณฺวาทฺ ท. ๓ (ตโย = ปกฺติสํขยา)
๓. อิทานิ คนฺตุ กาลํ = อ.บัดนี้ เป็นเวลาเพื่ออันไป (บัดนี้ เป็นเวลาที่เขาคงไปได้) จะได้
 ว่า อิทานิ เป็นประธานได้ ทางสัมพันธ์เรียกว่า สดฺตมิมิจฺจตฺต คือ สดฺตมิมิวัฏฺติเป็น
 ประธานได้
๔. อผาสฺกมสฺส สามิ = อผาสฺก (นปฺ.) + อสฺส + สามิ (แปลว่า ความไม่สำราญมีแก่บิดา
 ของท่านนั้น). ประโยคนี้ จะเห็นว่า กิริยาคุมพากย์ ท่านให้ใส่เข้ามาเอง แต่ต้องใส่มาให้
 ถูกความหมาย หากเราใส่ “อโหสิ (ได้มีแล้ว) (อ + หุ + ส + อี อັ.)” จะไม่ถูก เพราะจะ
 สื่อถึงว่า ความไม่ผาสฺกได้ผ่านไปแล้ว ตอนนั้นก็ผาสฺกแล้วละสิ เพราะ อี อັ. เป็นอดีต
 กาล แต่หากใส่ “อตฺถิ (แปลว่า มีอยู่) (อสุ + ติ วัตตมานา.)” กิริยานี้จะถูกความหมาย
 มากกว่า เพราะสื่อถึงว่า ความไม่ผาสฺกยังมีอยู่ เพราะ ติ วัตตมานา. เป็นปัจจุบันกาล
๕. ปปฺปโจ (ปฺ.) = ความเน้นซ้ำ, ความแพร่หลาย ฯลฯ
๖. ตํ สพฺพํ อตฺตโน กุลเคหํ เปเสตฺวา = แปลว่า ส่งไปแล้ว ซึ่งบรรณการ นั้นทั้งหมด สู่
 เรือนแห่งตระกูลของตน. จะสังเกตได้ว่า ในประโยคนี้ มี ท. ๒ ศัพท์ ฉะนั้น ศัพท์ที่
 แปลว่า “ซึ่ง” จะวางเรียงไว้หน้า ศัพท์ที่แปลว่า “สู่” หาก ท. มาคู่กัน จะมีหลักการเรียง
 ดังนี้

ซึ่ง – สู่

ยัง – ซึ่ง

สิ้น, ตลอด, กะ, เฉพาะ – ซึ่ง

ซึ่ง – ให้เป็น, ว่าเป็น

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๗)

๑. ในกาลนั้น เศรษฐี นามว่า ภัททวดี ในภัททวดีนคร ได้เป็นอภิภุพพสหาย ของ โฆสกเศรษฐีแล้ว ฯ โฆสกเศรษฐี ได้ฟังสมบัติและประเทศของภัททวดีเศรษฐี ในสำนักของ พวกพ่อค้า ซึ่งมาแล้ว จากภัททวดีนคร บรรณาความ เป็นสหายกับเศรษฐีนั้น จึงส่งเครื่อง บรรณาการไปแล้ว ฯ แม้ภัททวดีเศรษฐี ได้ฟังสมบัติและวัยและประเทศ ของโฆสกเศรษฐี ใน สำนักของพวกพ่อค้า ซึ่งมาแล้ว จากกรุงโกสัมพี บรรณาความ เป็นสหายกับเศรษฐี จึงส่ง เครื่องบรรณาการไปแล้ว เศรษฐีทั้ง ๒ นั้น ได้เป็นอภิภุพพสหายกันและกัน อยู่แล้ว อย่างนี้ ฯ ในการอื่น อหิวาตกโรคตกแล้ว ในเรือนของภัททวดีเศรษฐี เมื่ออหิวาตกโรคนั้นตกแล้ว แมลงวันย่อมตายก่อน, ต่อนั้น ตักแตน หนู ไก่ สุกร สุนัข แมว โค ทาสหญิง ทาสชาย ย่อมตาย ไปโดยลำดับกันทีเดียว ฯ มนุษย์เจ้าของเรือนย่อมตายที่หลังเขาทั้งหมด ฯ บรรดาชนเหล่านั้น พวกชนที่ทำลายฝาเรือนหนีไป ย่อมได้ชีวิต ฯ แม้ในกาลนั้น เศรษฐี ภริยาและลูกสาว ก็หนีไป โดยวิธีนั้น บรรณาจะเห็นโฆสกเศรษฐี จึงดำเนินไปสู่กรุงโกสัมพี ฯ ๓ คนนั้น มีเสบียงหมดลง ในระหว่างทาง มีสัตว์โรคด้วยลมและแดด และด้วยความหิวกระหาย ถึงกรุงโกสัมพีด้วยความลำบาก อาบน้ำในสถานอันสบายด้วยน้ำแล้ว ก็เข้าไปสู่ศาลาแห่งหนึ่ง ที่ประตูเมือง ฯ

(พระอัมมปัทมฐกถาแปล (ไทย) ๒/๓๗)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๗)

๑. ตสมิ ปน กาล ภัททวดีนคร ภัททวดีเศรษฐี นาม โฆสกเศรษฐีโน อภิภุพพสหายโก อโหสิ. ภัททวดีนครโต อาคตานิ วณิชา สนติเก โฆสกเศรษฐี ภัททวดีเศรษฐีโน สมปตติณจ วยปฺปเทศณจ สุตฺวา เตน สทฺธิ สหายกภาวํ อิจฺจนโต ปณฺณการํ เปเสสิ. ภัททวดีเศรษฐีปิ โกสมพีโต อาคตานิ วณิชา สนติเก โฆสกเศรษฐีโน สมปตติณจ วยปฺปเทศณจ สุตฺวา เตน สทฺธิ สหายกภาวํ อิจฺจนโต ปณฺณการํ เปเสสิ. เอวํ เต อญฺญมณฺญํ อภิภุพพสหายกา หุตฺวา วสฺสึ. อปรภาเค ภัททวดีเศรษฐีโน เคเห อหิวาตกโรโค ปติโต. ตสมิ ปติเต ปจฺมํ มกุชฺิกา มรณฺติ ตโต อนุกกเมเนว กีฏา มุสิกา กุกกุฏา สุกรา สุนฺชา มชฺฺชารา คาโว ทาสี ทาสา สพฺพปจฺจา ชฺรมาณฺสกา มรณฺติ. เตสุ ये ภิตฺติ ภินฺทิตฺวา ปลาณฺติ เต ชีวิตํ ลภณฺติ. ตทาปิ เศรษฐี จ ภริยา จ ธีตา จ ตถา ปลาณิตฺวา โฆสกเศรษฐี ปสฺสิตุํ ปตฺเถนฺตา โกสมพี ปฏฺิพชฺชิสฺส. เต อนฺตรามคฺเคเยว

ขิณปาเถยยา วาทาตเปน เจว ขุปปิปาสาหิ จ กิลนุตสรีรา กิจเณ โกสมพี ปตวา

อุทกผาสุกฏจาเน นหัตวา นครทวาเร เอก์ สาล์ ปวิสสุ. (ธมฺมปทฎกถา (บาลี) ๒/๒๗)

อธิบาย

๑. **วณิซฺชา** (อิตฺ) = การค้าขาย. นอกจากนี้ มีศัพท์ที่แปลว่า “การค้าขาย และพ่อค้า” ดังนี้
 - a. **วณิซฺช** (นปฺ.), **วณิซฺช** (นปฺ.), **วณิซฺช** (นปฺ.) แปลว่า การค้าขาย
 - b. **วณิซ** (ปฺ.), **วณิซก** (ปฺ.), **วณิซ** (ปฺ.), **วณิซก** (ปฺ.) แปลว่า พ่อค้า
๒. **อหิวาตกโรโค** (ปฺ.) = ชื่อโรคระบาดชนิดหนึ่ง มีอาการลงราก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๑๓๘๓) ส่วน “ลงราก” หมายถึง อาการท้องเดินและอาเจียน หรือการวางฐานรากอันเป็นโครงสร้างส่วนที่รองรับอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างตอนล่างสุดไม่ให้ทรุด เช่น ลงรากตึก ลงรากอาคาร หรือการที่มีรากงอกลงไปยึดดิน เช่น ต้นไม้ลงราก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๑๐๓๒-๑๐๓๓)
๓. **ปติโต** = ตกแล้ว (ปต + อิ + ต) รูปอาจดูเหมือน กัมม. แต่ความจริงเป็น กัตตุ.
๔. **อนุกฺกเมเนว** = โดยลำดับนั้นเทียว (อนุ + กม (ปฺ.) + เว เป็น ตติยวิภัติ) แต่สามารถแต่งเป็น ทฺ. ได้เช่น *อนุกฺกม* แต่ใช้ในอรรถแห่ง ต. ได้ โดยแปลว่า “โดยลำดับ” แต่ก็ไม่ควรใช้ เพราะไม่ทั่วไป ส่วนใหญ่นิยมใช้ในวิชาแต่งฉันท ป.ธ.๘
๕. **ขิณปาเถยยา** = ขิณ (สิ้นแล้ว กิริยา ต ปัจ.) + ปาเถย (นปฺ.) เสบียงเดินทาง ฯ หากคำนามนาม มีกิริยา ต ปัจ. อยู่หน้า ท่านเรียกว่า วิเศษนบุพพบท (สมาส) บทที่มีวิเศษนอยู่หน้า เมื่อสมาสกันแล้ว ต้องนำไปแจกตามตัว นามนามตัวอื่น เช่น **เต ชนา** **ขิณปาเถยยา** แปลว่า ชนเหล่านั้น มีเสบียงเดินทางสิ้นไป.
๖. **วาทาตเปน** = วาต (ปฺ.) ลม (ลมธรรมชาติทั่วไป) + อาตป (ปฺ.) แสง แดด ฯ แต่ วายุ (ปฺ.) ก็แปลว่า “ลม” แต่หมายถึง ลมที่เป็นธาตุ เช่น ธาตุลม
๗. **ขุปปิปาสาหิ** (อิตฺ.) ความหิวและความกระหาย
๘. **นหัตวา** = อาบแล้ว ในความเป็นจริงแล้ว ต้องเขียนให้มีจุด (.) ใต้ น แต่ปัจจุบันใช้กันแบบไม่มีจุดจนกลายเป็นถูกแล้ว ฉะนั้น ก็ให้ใช้ **นหัตวา** แบบไม่มีจุด แต่ก็ควรระวังไว้ว่าที่ถูกจริงต้องเขียนว่า **นหัตวา**
๙. **ภิตฺตี** = ภิตฺติ (อิตฺ.) แปลว่า ฝ่าเรือน และ ภตฺติ (อิตฺ.) แปลว่า การแบ่ง / ความภักดี (ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๕๔๓, ๕๓๕) แตกต่างกันเพียงสระ อิ เท่านั้น ควรระวังในการเขียนให้ดี

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๘)

๑. พระราชา ตรัสว่า อุบายนี้ ใช้ได้ ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งให้นายช่างทำช่างยนต์สำเร็จด้วยไม้ เอาผ้าเก่าหุ้มข้างนอก แล้วทำเป็นลวดลาย ให้ปล่อยไปที่ริมสระแห่งหนึ่ง ในที่ใกล้แวนแคว้นของ พระเจ้าอุเทนนั้น ฯ บุรุษ ๖๐ คนเดิมไปมาภายในท้องช้าง, พวกเขานำมูลช้างมาทิ้งไว้ในที่นั้น ๆ ฯ พรานป่าคนหนึ่ง เห็นช้างแล้วก็คิดว่า ช้างนี้ คู่ควรแก่พระเจ้าแผ่นดินของเรา ดังนี้แล้ว จึง ไปกราบทูลพระเจ้าอุเทนว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์พบช้างตัวประเสริฐ ซึ่งเผือกล้วน มีส่วน เปรียบด้วยยอดเขาไกรลาส คู่ควรแก่พระองค์ทีเดียว ฯ พระเจ้าอุเทน ให้พรานป่านั้นแลเป็นผู้นำ ทาง ขึ้นทรงช้างพร้อมด้วยบริวาร เสด็จออกไปแล้ว เหล่าจารบุรุษ ทราบการเสด็จมาของท้าว เธอ จึงไปกราบทูลแต่พระเจ้าจันทรปัชโชต ฯ พระเจ้าจันทรปัชโชตนั้น เสด็จมาแล้ว ชุ่มพลนิกาย ไว้ ๒ ข้าง ปล่อยวางไว้ตรงกลาง ฯ พระเจ้าอุเทนไม่ทรงทราบ ถึงการเสด็จมาของท้าวเธอจึง ติดตามช้างไป ฯ มนุษย์ที่อยู่ข้างใน รีบพาช้างไม้หนีไปโดยเร็ว เมื่อพระราชา ทรงรำยมนต์ติด พินอยู่, ช้างไม้ ทำเหมือนไม่ได้ยินเสียงแห่งสายพิน หนีไปถ้ายเดียว ฯ พระราชา ไม่อาจทัน พระยาช้างได้ จึงเสด็จขึ้นม้าติดตามไป ฯ เมื่อท้าวเธอรีบตามไปโดยเร็ว พลนิกายก็ล่าหลัง ฯ พระราชา ได้เป็นผู้ (เสด็จ) พระองค์เดียวเท่านั้น ฯ ครั้งนั้น เหล่าบุรุษของพระเจ้าจันทรปัชโชต ซึ่งดักชุมอยู่แล้ว ณ ๒ ข้าง (ทาง) จึงจับท้าวเธอถวายพระเจ้าแผ่นดินของตน ฯ ต่อมา พลนิกาย ของท้าวเธอ ทราบว่า พระราชาของตนตกไปสู่อำนาจแห่งข้าศึกแล้ว จึงตั้งค่ายอยู่ภายนอก ฯ

(พระอัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๔๕-๔๖)

เจลาย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๘)

๑. ราชา อตเถโส อุปายติ การมย ยนตหตฺถิ กาเรตฺวา พหิ ปีโลติกาหิ เวเจตฺวา กต- จิตตกมฺมํ กตฺวา ตสฺส วิชิตฺเต อาสนนฺนฺจฺจาเน เอกสฺมี สรตฺเร วิสสชฺชาเปสี. หตฺถิโน อนฺโตกุจฺฉิยํ สกฺกํ ปุริสา อปรปฺปํ จงฺกมนฺติ หตฺถิลินท อาหริตฺวา ตตฺถ ตตฺถ จทฺทเทสฺสุ. เอโก วนจรโก หตฺถิ- ทิสฺวา อมฺหากํ รมฺโณ อนุจฺฉวโกติ จินฺเตตฺวา คนฺตฺวา อุเทนสฺส รมฺโณ อาโรเจสี เทว มยา สพฺพ- เสโต เกลาสกฺกฏปฏิกฺภาโค ตุมฺหากณฺเณว อนุจฺฉวโก วรวารโณ ทิฏฺโถติ. อุเทน ราชา ตเมว มคฺคทฺทเทสํ กตฺวา หตฺถิ อภิรฺยุห สปรีวาโร นิทฺทมิ. ตสฺสาคมนํ ญตฺวา จรปุริสา คนฺตฺวา จณฺท- ปชฺโชตสฺส อาโรเจสฺสุ. โส อาคนฺตฺวา มชฺเณ ตฺวจฺฉํ กตฺวา อุโกสฺส ปสฺเสสฺส พลนิกายํ ปโยเชสี. อุเทน

ราชา ตสฺสาคมนํ อชานนุโต หตฺถิ อนุพนฺธิ. อนุโตจิตมนุสฺสา เวเคน ปลาเปสฺสุ. กฏฺฐหตฺถิ รมฺโณ มนฺตํ ปริวตเตตฺวา วิณฺ วาเทนตสฺส ตนฺติสทฺทํ อสฺสณฺนุโต วิย ปลายติเยว. ราชา หตฺถินาคํ ปาปฺปณฺติ อสฺสโกนฺโต อสฺสํ อารุห อนุพนฺธิ. ตสฺมี เวเคน อนุพนฺธเต พลนิกายิ โอหิยิ. ราชา เอกโก ว อโหสิ. อถ นํ อุกุสฺสํ ปสฺเสสฺสํ ปยุตฺตา จณฺทปชฺชิตสฺสํ ปรีสา คณฺหิตฺวา อตฺตโน รมฺโณ อทฺสํ. อถสฺส พลนิกายิ อมิตฺตวสฺสํ คตฺถาวํ ญตฺวา พหิ ขนฺธาวารํ นิเวเสตฺวา อจฺฉิ.

(ธมฺมปทฎกฺก (บาลี) ๒/๓๒-๓๓)

อธิบาย

๑. ทารุณฺมยํ = มี วิเคราะห์ คือ ทารุณา ปกโต ทารุณฺมโย (ยฺนตฺหตฺถิ) แปลว่า ช้างยฺนตฺ อัน บุคคลกระทำแล้วด้วยไม้ ชื่อ ทารุณฺมยะ. ซึ่งเป็น ปกตัตถิต และปกตัตถิตมักมีรูปสำเร็จ ว่า มย ทุกครั้งไป โดยหากแปลโดยอรรถ มย นี้ จะแปลว่า “สำเร็จด้วย...” และ ปกตัตถิต มีวิธีทำตัว ๒ แบบ คือ
 - a. ถ้างแทน ปกต ศัพท์ จะประกอบศัพท์นามในวิเคราะห์ ด้วย ตติยา. เช่น
สฺวณฺณเนน ปกตํ = โสวณฺณมยํ (ภาชน) ภาชนะอันบุคคลกระทำแล้วด้วยทอง
โสวณฺณมยะ
 - b. ถ้างแทน วิการ ศัพท์ จะประกอบศัพท์นามในวิเคราะห์ ด้วย จณฺฐิ. เช่น
สฺวณฺณสฺส วิกาโร = โสวณฺณมยํ (ภาชน) ภาชนะเป็นวิการแห่งทอง ชื่อ
โสวณฺณมยะ
๒. หตฺถิลลนฺทํ^๑ = ขี้ (ใช้กับช้าง กระบือ), อุจฺจาร คฺฤถ กรีส สรีรวลณฺช มล... ขี้ (ใช้กับคน), วจฺจํ ขี้ (ใช้กับไก่), โคมย ขี้วัว
๓. วิณฺ วาเทนตสฺส = ตีตพิณ ใช้ วท ชาติ. วาเทนตสฺส เป็นได้ ๒ วาจก คือ กัตตุ. และ กัมม. (กล่าวอยู่, ยัง...ให้กล่าวอยู่ ศัพท์ว่า ตีตพิณ จะใช้ (ปฺริโส) วิณฺ ปหริ ก็ได้
๔. ขนฺธาวารํ นิเวเสตฺวา อจฺฉิ = ขนฺธวาร (ปฺ.) สถานที่เป็นที่กั้นด้วยท่อนไม้, ค่าย ฯ / นิเวเสตฺวา ยัง...ให้นั่งแล้ว, ยัง...ให้อยู่อาศัยแล้ว (วส ชาติ) / อจฺฉิ อยู่แล้ว เป็นแล้ว (อส ชาติ ในความอยู่ เป็น), นั่งแล้ว (อาส ชาติ ในความเข้าไปนั่ง), เห็นแล้ว (อจฺจ ชาติ ในความ เห็น ดู เอิบอาบ ชีบซาบฯ)

^๑ เรื่อง ขี้ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), ๒๕๕๙ : ๘๐

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๙)

๑. ต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้าอุเทน ตรัสกะพระนาง ผู้แม่อันท้าวเธอตรัสบอกบ่อย ๆ ก็ไม่สามารถจะกล่าวบทแห่งมนต์ได้ว่า เหวย อีหญิงค่อม ปากของมึงมีริมขอบและกระพุ้งแก้มอันหนานัก, มึงจง ว่าเป็นไปอย่างนี้ ฯ พระนางทรงกริ้ว จึงตรัสว่า เหวย อ้ายชีเรื้อนชั่วชาติ มีพุดอะไรคนเช่นกุนะหรือ ชื่อว่าหญิงค่อม ดังนี้ แล้ว ทรงยกมูมมานขึ้น, เมื่อพระเจ้าอุเทน ตรัสถามว่า ท่านเป็นใคร จึงตรัสตอบว่า เราชื่อ วาสุลทัตตา ธิดาของพระเจ้าแผ่นดิน ฯ พระเจ้าอุเทน ตรัสว่า บิดาของท่าน เมื่อตรัสถึงท่านแก่เรา ก็ตรัสว่า หญิงค่อม ฯ วาสุลทัตตา ตรัสว่า แม้เมื่อตรัสแก่เรา พระบิดาก็ทรงกล่าวกระทำให้ท่านเป็นคนโรคเรื้อนน้ำเต้า ฯ ทั้ง ๒ คนนั้น คิดว่า คำนั้น ท้าวเธอคงจักตรัสด้วยเกรงเราจะทำสันทวะกัน แล้วก็ทำสันทวะกันในภายในมานั่นเอง ฯ จำเดิมแต่นั้น การเรียนมนต์หรือการเรียนศิลปะ จึงไม่มี ฯ ฝ่ายพระราชฯ ทรงถามพระธิดาเป็นนิตย์ว่า เจ้ายังเรียนศิลปะ อยู่หรือ ลูก ฯ พระนางตรัสว่า ข้าแต่พระราชบิดา กระหม่อมฉันยังเรียนอยู่ เพคะ ฯ

ต่อมา วันหนึ่ง พระเจ้าอุเทน ตรัสกะพระนางว่า นางผู้เจริญ ชื่อว่าหน้าที่ ซึ่งสามีพึงกระทำ มารดาบิดา พี่น้องชายและพี่น้องหญิง ไม่สามารถจะทำได้เลย หากเธอ จักให้ชีวิตแก่เรา, เราจักให้หญิง ๕๐๐ นางเป็นบริวาร แล้วให้ตำแหน่งอัครมเหสีแก่เธอ ฯ พระนาง ทรงรับพระดำรัสว่า ตกลง เพคะ ดังนี้แล้วก็เสด็จไปสู่สำนักพระราชบิดา ถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ข้างหนึ่ง ฯ ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสถามพระนางว่า ศิลปะ สำเร็จแล้วหรือลูกหญิง ฯ พระนางวาสุลทัตตาตรัสว่า ข้าแต่พระบิดา ศิลปะ ยังไม่สำเร็จก่อน เพคะ ฯ ลำดับนั้น พระเจ้าจันทปักษีโชต ตรัสถามพระนางว่า ทำไมเล่า ลูกหญิง พระนางวาสุลทัตตาตรัสว่า ข้าแต่พระบิดา ควรที่กระหม่อมฉันจะได้ประตูประตู ๑ กับพาหนะตัว ๑ ฯ พระเจ้าจันทปักษีโชตตรัสว่า นี่ เป็นอย่างไรเล่า ลูกหญิง พระนางวาสุลทัตตาตรัสว่า ข้าแต่พระบิดา ทราบว่า มีโอสถขนาน ๑ จะต้องเก็บในเวลากลางคืน ด้วยสัญญาณดวงดาว เพื่อประโยชน์เป็นอุปการะแห่งมนต์, เพราะฉะนั้น ในเวลาที่กระหม่อมฉันออกไปในเวลาหรือนอกเวลา จึงควรที่จะได้ประตูประตู ๑ กับพาหนะตัว ๑ ฯ พระราชา ตรัสรับว่าได้ ฯ (พระอัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๔๘-๔๙)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๙)

๑. อถ นํ เอกทิวสํ ปุณฺณปุณฺณํ วุจฺจมานมฺปิ มนฺตปทํ วตฺตํ อสกุโกณฺติ อเร ชฺชเช อติพฺพลอฏฺฐ-
 กโปลํ เต มุขํ เอวํ นาม วเทหิติ อาห. สา กุชฺฌิตฺวา อเร พุทฺธกุฏฺฐิ กิ วเทสิ มาทิสสา ชฺชชชา นาม
 โหตฺติติ สาณิกณฺณํ อุทฺธิปิตฺวา กาสิ ตฺวนฺติ วุตฺเต รณฺโณ ธีตา วาสุลทตฺตา นามานฺติ อาห. ปิตา
 เต ตํ มยฺหํ กเถนฺโต ชฺชชชาติ กเถสฺสีติ. มยฺหํ กเถนฺโตปิ ตํ สงฺขกุฏฺฐิ กตฺวา กเถสฺสีติ. เต อุโกปิ
 อมฺหากํ สนฺถวกรณฺณเยน กถิตํ ภวิสฺสตีติ อนฺโตสาณิยญฺเวย สนฺถวํ กรีสุ. ตโต ปฏฺจาย
 มนฺตคฺคหณํ วา สิปฺปคฺคหณํ วา นตฺถิ. ราชปิ ธีตรํ นิจฺจํ ปุจฺจติ สิปฺปํ คณฺหสิ อมฺมาติ. คณฺหามิ
 ตาตาติ. อถ นํ เอกทิวสํ อุเทโน อาห ภทฺเท สามิเกน กตฺตพฺพนฺนาม เวน มาตาปิตโร น
 ภาติกภคินิโย กาทํ สกุโกณฺติ สเจ มยฺหํ ชฺวีตํ ทสฺสสิ ปญฺจ เต อิตฺถิสฺตานิ ปริวารํ ทตฺวา
 อคฺคมฺหสิฏฺฐาณํ ทสฺสามิตี. สา สาธุ สามิตี ปิตุ สนฺติกํ คณฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ. อถ นํ
 โส ปุจฺจติ อมฺมํ นิฏฺฐิตํ สิปฺปนฺติ. น ตาว นิฏฺฐิตํ ตาต สิปฺปนฺติ. อถ นํ กิ อมฺมาติ. อมฺหากํ เอกํ
 ทฺวารญฺจ วาหนญฺจ ลทฺฐํ วฏฺฐติ ตาตาติ. อิหํ กิ อมฺมาติ. ตาต รตฺตี กิร ตารกสณฺณาย มนฺตสฺส
 อุปจารตฺถาย เอกํ โอสถํ คเหตุพฺพํ อตฺถิ ตสฺมา อมฺหากํ เวลาย วา อเวลาย วา นิทฺขมนกาเล เอกํ
 ทฺวารญฺจ วาหนญฺจ ลทฺฐํ วฏฺฐตีติ. ราชสา สาธุติ สมฺปฏฺิจฺฉิ.(ธมฺมปทฺฏจกฺกา (บาลี) ๒/๓๔-๓๕)

อธิบาย

๑. **มาทิสสา (วิเสสนะ)** = ผู้เช่นกับด้วยเรา, ผู้เช่นเรา. มีวิเคราะห์ คือ มมีว นํ ปสฺสตีติ
 มาทิกุโฆ หรือ อหํ วีย โส ทิสฺสตีติ มาทิกุโฆ. อมฺห บพหน้า ทิสฺ ฐาตุ กุวิ ปัจ. แปลง อมฺห
 เป็น ม ทิมะ ม เป็น มา รูปฯ ๕๗๒ (ประยฺยทฺธ หลงสมฺบุญฺ รวบรวมและเรียบเรียง,
 ๒๕๔๖ : ๕๗๔) มีศัพท์คล้ายกันอีกหลายศัพท์ เช่น มาทิกุข, มาที, มาริกุข, มาริส
๒. **สงฺขกุฏฺฐิ** = ผู้มีโรคเรื้อร้นน้ำเต้าเป็นปกติ. ศัพท์เดิม คือ สงฺขกุฏฺฐ (นปฺ.) โรคเรื้อร้นน้ำเต้า.
 ฉะนั้น กุฏฺฐ เป็น นปฺ. แต่ที่เป็น กุฏฺฐิ ได้ เพราะลง อี ตทฺสสฺตติ. ดังวิเคราะห์ว่า กุฏฺฐิ
 อสฺส อตฺถิตฺติ กุฏฺฐิ (ปุคฺคโล) (บุญสืบ อินฺสาร์, ๒๕๕๕ : ๒๔๖)
๓. **อนฺโตสาณิยญฺเวย** = อนฺโต (ภายใน = เป็น นิบาต) + สาณิ (อิตฺ มาน, มฺลึ ฯ) + เอว
 (นั่นเทียว). เป็น นิปาตปุพฺพกะ อัพยยิภาวสมาส ดังวิเคราะห์ว่า สาณิยา อนฺโต อนฺโต
 สาณิ ซึ่งปกติของสมาสหมวดนี้ รูปสำเร็จต้องเป็น นปฺ. เอก. เท่านั้น ดังตัวอย่างใน
 สูตรสำเร็จ บาลีไวยากรณ์, ๒๕๕๔ : ๒๑๑ ว่า ปาสาทสฺส อนฺโต อนฺโตปาสาทํ (นปฺ.) แต่
 ใน ธมฺมปทฺฏจกฺกา (บาลี) ๒/๓๔-๓๕ กับนำไปแจกเป็น อิตฺ. ตรงนี้ก็น่าฉงนอยู่.

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๐)

๑. พราหมณ์ไปสู่เรือนโดยเร็ว กล่าว (กะนางพราหมณ์) ว่า นาง นาง เราเห็นผู้ที่สมควรแก่ลูกสาวของเราแล้ว, หล่อนจงแต่งตัวมันเร็ว ๆ เข้า ให้ธิดานั้นแต่งตัวแล้วพาไป พร้อมกับนางพราหมณ์ ได้ไปสู่สำนักของพระศาสดา ฯ ท้าวพระนคร ก็ก้อง (แตกตื่น) ว่า พราหมณ์นี้ไม่ให้ (ลูกสาว) แก่ใคร ๆ ด้วยอ้างว่า ชายผู้สมควรแก่ลูกสาวของเราไม่มี ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ ได้ยินว่า แกกล่าวว่ วันนี้ เราเห็นชายผู้สมควรแก่ลูกสาวของเราแล้ว, ชายผู้นั้นจะเป็นเช่นไรหนอ พวกเราจักดูชายผู้นั้น ฯ มหาชนจึงออกไปพร้อมกับพราหมณ์นั้นด้วย ฯ เมื่อพราหมณ์นั้นพาธิดามาอยู่ พระศาสดามีได้ประทับยืนในที่ที่พราหมณ์นั้นพูดไว้ ทรงแสดงเจตีย์คือรอยพระบาทไว้ในที่นั้นแล้ว ได้เสด็จไปประทับยืนในที่อื่น ฯ แท้จริง เจตีย์คือรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมปรากฏในที่ที่พระองค์ทรงอธิฐานแล้วเหยียบไว้เท่านั้น, ย่อมไม่ปรากฏในที่อื่น อนึ่ง เจตีย์คือรอยพระบาท เป็นสิ่งที่ทรงอธิฐานไว้เพื่อประสงค์แก่บุคคลเหล่าใด, บุคคลเหล่านั้นจำพวกเดียว ย่อมแลเห็นเจตีย์คือรอยพระบาทนั้น ก็สัตว์มีช้างเป็นต้น จงเหยียบก็ตาม, มหาเมฆ (ห่าฝนใหญ่) จงตกก็ตาม, ลมบ้าหมู จงพัดก็ตาม เพื่อจะให้บุคคลเหล่านั้นแลไม่เห็น, ใคร ๆ ก็ไม่สามารถเพื่อจะลบเจตีย์คือรอยพระบาทนั้นได้ ฯ (พระธัมมปทฎฎกถาแปล (ไทย) ๒/๕๕)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๐)

๑. พราหมโณ เวเคน ขรุ คนตฺวา โกติ โกติ ชีตุ เม อนุจฺจวิโก ทิฏฺฐโ จ สีมฺ สีมฺ ตํ
อลงฺกโรหิตํ ตํ อลงฺการาเปตฺวา สทฺธิ พฺราหฺมณียา อาทาย สตุฏฺฐ สนฺตํ ปายาสํ. สกลนคฺรํ
สงฺขยํ อยํ เอตฺตํ กาลํ มยฺหํ ชีตุ อนุจฺจวิโก นตฺถิ ติ กสฺสจ อทตฺวา อชฺช เม ชีตุ อนุจฺจวิโก ทิฏฺฐโ
ติ กิร วทติ กิโทโส นุ โข โส ปสฺสิสฺสาม นนฺติ. มหาชน เตเนว สทฺธิ นิภขมิ. ตสฺมี ชีตรํ คเหตฺวา
อาคจฺจนฺเต สตุฏฺฐา เตน วุตฺตมฺจฺจาเน อจฺตฺวา ตตฺถ ปทเจตียํ ทสเสตฺวา คนตฺวา อณฺณสฺมี จาเน
อฏฺฐาสํ. พุทฺธานํ หิ ปทเจตียํ อธิจฺจํหิตฺวา อภกนตฺมฺหาเนยว ปณณายติ น อณฺณตฺถ เยสญจ
อตุฏฺฐาย อธิจฺจํโต โหติ เตว น ปสฺสนนฺติ เตสํ ปน อทสฺสนนฺตํ หตฺถิอาทโย วา อภกมฺนตฺ มหา-
เมโฆ วา วสฺสตุ เวรมฺพวตฺตา วา ปหรนฺตฺ น น โกจิ มกฺเขตุ สกโกติ. (ธมฺมปทฎฎกถา (บาลี) ๒/
๓๙)

อธิบาย

๑. **ขริ (นป.)** = เรือนไม้ใหญ่มาก ใช้ เคห (ป., นป.) ไม่ได้ เพราะ เคห หมายถึง คฤหาสน์ หลังใหญ่ๆ มีศัพท์เพิ่มเติมอีก คือ คาม (ป.) แปลว่า บ้าน จะหมายถึง หมู่บ้าน, นิคม (ป.) หมายถึง นิคม ตำบล, ชนบท (ป.) หมายถึง อำเภอ, มณฑล (นป.) หมายถึง จังหวัด, ปเทโส (ป.) รฐจ (นป.) ธานี (อิต.) ฯลฯ หมายถึง ประเทศ
๒. **โกติ โกติ** = เป็น อาลปนะ มีความหมายเท่ากับ ภาทุเท
๓. **ปายาสี** = หลีกไปแล้ว. ป + อย ชาติ, อิ ชาติในความไป (คติย) + อ ปัจ. + อี อัช. (ประยูท หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง และอธิบาย, ๒๕๔๕ : ๑๘๕)
๔. **สงฺขุภิก** = แยกตื่นแล้ว. ส บพหน้า ขุภ ชาติในความแยกตื่น ความตื่นตื่น ความรำลือ อ ปัจ. ในกัตตุวาก อี อัชชัตตนี. แปลง นิคคหิต เป็น ง รัสสะ อี เป็น อี สำเร็จรูปเป็น สงฺขุภิก (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๓๕)
๕. **มหาชโน** = เป็น ปุ่ลึงค์. เอกวณะ เท่านั้น ถึงจะสามารถนำไปแจกเป็น พหุวณะ ได้ แต่ไม่มีใช้เลย เพราะคำว่า “มหาชโน” ก็หมายถึงว่า มีคนเยอะอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องแจกเป็น พหุ. ว่า “มหาชนา” อ.มหาชน ท. นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่มีลักษณะเช่นกับ มหาชโน อยู่บ้าง คือ **ปชา** = หมู่สัตว์ เป็น อิตถิลิงค์ เอกวณะ เท่านั้น / **ภิกขุสงฺโฆ** = หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์ เป็น ปุ่ลึงค์ เอกวณะ เท่านั้น / **ปริสา** = บริษัท เป็น อิตถิลิงค์ เอกวณะ เท่านั้น
๖. **ปทเจติยํ ทสฺเสตฺวา** = ปทเจติย = ปท (ป., นป.) รอยเท้า, เท้า, ทางเดินเท้า + เจติย (นป.) เจติย โดย ทสฺเสตฺวา เป็นศัพท์ที่แสดงสิ่งที่เป็นรูปธรรม คือ มองเห็น จับต้องได้ เช่น ปทเจติยํ ทสฺเสตฺวา ส่วนศัพท์ว่า “เทเสตฺวา” แปลว่า แสดงเหมือน ทสฺเสตฺวา แต่เป็นการแสดงสิ่งที่เป็นนามธรรม มองเห็นจับต้องไม่ได้ เช่น ธมมํ เทเสตฺวา ฯลฯ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙), ๒๕๔๔ : ๒๐๘)
๗. **อกุกนฺตภูฏาเนเยว** = ในที่อัน...เหยียบแล้วนั้นเทียว. โดยคำว่า “อกุกนฺต” เป็นกัมม. มาจาก อา บพหน้า + กม ชาติในความก้าวไป (ด้วยอำนาจ อา อุปสัค จึงแปลว่า เหยียบ) + ต ปัจ. แปลง ต กับ ม เป็น นฺต (ดู กต เทียบ) (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔)
๘. **ปญฺญาติ ปสฺสนฺติ สกฺโกติ** = จะสังเกตได้ว่า กิริยา เป็น ปัจจุบันกาล เป็นการสื่อถึงว่า รอยเท้าของพระพุทธเจ้า จะไม่เลือนหายไป ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าใด เพราะ กิริยาที่เป็นปัจจุบันกาล เป็นศัพท์ที่ใช้บ่งถึง สิ่งที่สามารถดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันได้ โดยไม่ผันแปรไปตามกาลเวลา

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๑)

๑. ดาบส ๕๐๐ พอฟังคำว่า พระพุทธเจ้า ก็ลุกขึ้นประคองอัญชลีต่อเทวดา กล่าวว่า ท่านพูดว่า พระพุทธเจ้า ดังนี้แล้ว ให้เทวดานั้นปฏิบัติ ๓ ครั้งว่า ข้าพเจ้าพูดว่า พระพุทธเจ้า แล้วเปล่งอุทานว่า แม้เสียงกึกก้องนี้แล ก็หาได้ยากในโลก แล้วกล่าวว่า ท่านเทวดา พวกเรา เป็นผู้อันท่านให้ได้ฟังเสียง ที่ยังมีได้เคยฟังแล้ว ในแสนกัลป์อันมิใช่แสนกัลป์เดียว ๆ ลำดับนั้น พวกดาบสที่เป็นอันเตवासิก ได้กล่าวคำนี้แก่อาจารย์ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกเราจงพากันไปสู่สำนักของพระศาสดา ฯ อาจารย์ กล่าวว่า พ่อทั้งหลาย เศรษฐี ๓ ท่าน เป็นผู้มียุบการมากแก่พวกเรา พรุ่งนี้ พวกเรารับภิกษาในที่อยู่ของเศรษฐีเหล่านั้น บอกแม่แก่เศรษฐีเหล่านั้นแล้ว จึงจักไป พ่อทั้งหลาย พวกพ่อ จงยับยั้งอยู่ก่อน ฯ ดาบสเหล่านั้น ยับยั้งอยู่แล้ว ในวันรุ่งขึ้น พวกเศรษฐีเตรียมข้าวยาและภัตแล้ว ปูอาสนะไว้ รู้ว่า วันนี้ เป็นวันมาแห่งพระผู้เป็นเจ้าของเราทั้งหลาย ทำการต้อนรับดาบสเหล่านั้นไปสู่ที่อยู่ เชิญให้นั่ง ได้ถวายภิกษาแล้ว ฯ ดาบสเหล่านั้น ทำภักติกเสร็จแล้วกล่าวว่า ท่านมหาเศรษฐีทั้งหลาย พวกเราจักไป ฯ เหล่าเศรษฐี กล่าวว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายรับปฏิบัติ ของพวกข้าพเจ้า ตลอด ๔ เดือน ซึ่งมีในฤดูฝนแล้วมิใช่หรือ บัดนี้ พวกท่านจักไปไหน ฯ เหล่าดาบส กล่าวว่า ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก พระธรรมก็เกิดขึ้นแล้ว พระสงฆ์ก็เกิดขึ้นแล้ว เพราะฉะนั้น เราทั้งหลาย จักไปสู่สำนักของพระศาสดา ฯ เหล่าเศรษฐี กล่าวว่า ก็การไปสู่สำนักของพระศาสดาพระองค์นั้น ควรแก่ท่านทั้งหลายเท่านั้นหรือ ฯ เหล่าดาบส กล่าวว่า แม่คนเหล่าอื่น ก็ควร ไม่ห้าม ผู้มีอายุ ฯ

(พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๖๒-๖๓)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๑)

๑. พุทฺโธติ วจฺณํ สุตฺตวาท ปญจสตา ตาปสา อญฺญาเย เทวตาย อญฺชลี ปคฺคยฺห พุทฺโธติ วเทสฺสตี พุทฺโธติ วทามิตฺติ ติกฺขชตฺตํ ปฏิชานาเปตฺวา โฆโสปี โข เอโส ทูลลโก โลกสมินฺนติ อุทานํ อุทานเตตฺวา เทวเต อเนเกสุ กปฺปสทฺตสทฺสเสสุ อสฺสุตฺตปฺพุพฺพํ สทฺทํ ตยา สุณฺนาปีตมฺหาคี อาหํสุ อถนฺเตवासิกา อาจเรยฺย เอตทวโจจฺจํ เตนฺนํ สตฺถุ สนฺตํกํ คจฺจณฺมาติ. ตาตา ตโย เสฏฺฐิโน มอฺหาคํ พหุปรการา เสว เตสํ นิเวสเน ภิกฺขุ คณฺหิตฺวา เตสฺมปิ อาจิกฺขิตฺวา คมิสฺสาม อธิวาเสถ ตาตาติ. เต อธิวาสยฺยสุ. ปุณฺทิวเส เสฏฺฐิโน ยาคฺคตฺตํ สมฺปาเทตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา อชฺช โน

อยุยาน อากมนทิวโสติ ฌตฺวา ปจฺจุคฺคณฺณํ กตฺวา เต อาทาย นิเวสนํ คนฺตฺวา นิสิตฺทาเปตฺวา ภิกฺขุ
 อทฺสฺ. เต กตฺตตฺตกิจฺจา มหาเสฏฺฐิโน มยฺ คมิสฺสามาติ วทิสฺ. นนฺ ภนฺเต ตุมฺเหหิ จตุตฺตารโ วสฺสเก
มาเส อมฺหากํ คหิตา ปฏฺวีณา อิทานิ กุหิ คจฺจนฺตาติ. โลเก กิร พุทฺโธ อุปฺปนฺโน ฌมฺโม อุปฺปนฺโน
 สงฺโฆ อุปฺปนฺโน ตสฺมา สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามาติ. กิ ปนฺ ตสฺส สตฺถุ สนฺติกํ ตุมฺหากณฺเณว คนฺตฺ
 วฏฺฏตฺตีติ. (ธมฺมปทฺฏจกฺกา (บาลี) ๒/๔๔-๔๕)

อธิบาย

๑. **ปญฺจสตา ตาปสา** = อ.ตาปส ท. มี ๕๐๐ เป็นประมาณ. จะสังเกตว่า ปญฺจสตา ในประโยคนี้นี้
 ใช้เป็น วิเศษณะ ของ ตาปสา ฉะนั้น ต้องมี ปมาณ ศัพท์ ในรูปวิเคราะหฺด้วย เช่น ปญฺจสตา-
 ปมาณา จ เต ตาปสา จาติ ปญฺจสตาปสา. เป็น วิเศษนบุพพบท กัมมชารยสมาส. แต่หากว่า
 ปญฺจสตา ใช้เป็นคำนามนาม ซึ่งเป็นประธานได้ ก็จะไม่มี ปมาณ ศัพท์ เช่น ปญฺจ สตานิ ปญฺจสตา
 (อ.ร้อย ท. ๕ ชื่อว่า ปญฺจสตา) เป็น สมาหาคาริกุสมาส. ซึ่งทั้ง ๒ นัยนี้ จะมีใช้ต่างกันบ้าง
 เล็กน้อย คือ

๑.๑ **ปญฺจสตา** ที่เป็น คุณนาม (วิเศษณะ) จะหมายถึงว่า ประมาณ ๕๐๐ แต่ในความเป็น
 จริง อาจจะไม่ถึง ๕๐๐ ก็ได้ หรือ อาจจะมีเกินจำนวน ๕๐๐ ก็ได้ แต่จะประมาณด้วยการคาดคะเน
 ว่า “น่าจะประมาณ ๕๐๐”

๑.๒ **ปญฺจสตา** ที่เป็น นามนาม (เป็นประธานได้ (นปฺ.)) จะหมายถึงว่า นับได้ ๕๐๐ พอดี
 ไม่ขาดไม่เกิน ซึ่งจะนิยมแต่งเป็นมคธว่า ปญฺจกิกขุสตานิ, ปญฺจตาปสตานิ มากกว่า ตาปसानิ
 ปญฺจสตา (ปญฺจสตา เป็น สมาหาคาริกุสมาส จะแต่งเป็น ปญฺจสตานิ ก็จะเป็น อสมาสหาคาริกุสมาส
 ใช้แบบใดก็ได้)

๓. **จตุตฺตารโ วสฺสเก มาเส** = จะสังเกตว่า จตุ ศัพท์ สังขยา ท่านใช้เป็น จตุตฺตารโ ซึ่งเป็น ปุ.
 เพราะ มาส เป็น ปุ. นั่นเอง หากศัพท์นามนามเป็น ลิงค์อื่น ก็ต้องนำ จตุ ศัพท์ ไปแจกตามลิงค์
 ของนามนาม นั้น ๆ เช่น อิตฺ. จตฺสโส อิตฺธิโย, นปฺ. จตฺตาริ ทวารานิ เป็นต้น นอกจากนี้ สังขยา
 (จำนวนนับ) ศัพท์อื่นๆ ก็ล้วนสำคัญ ดังบทสรุปที่ว่า...ตั้งแต่ เอก (๑) ถึง จตุ (๔) จัดเป็น
 สัพพนาม, ตั้งแต่ ปญฺจ (๕) ถึง อฏฺฐ หุติ (๘๘) เป็นคุณนามอย่างเดียว, ตั้งแต่ เอกุณสตา
 (๙๙) ขึ้น เป็นนามนาม...(โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ :
 ๕๙)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๒)

๑. นางขุชชุตตรานั้น นุ่งผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง ให้ปูอาสนะแล้ว ให้น้ำพัดมาอันหนึ่ง นั่งบนอาสนะ จัปพันอันวิจิตร เรียกมาตุคาม ๕๐๐ มาแล้ว แสดงธรรมแก่หญิงเหล่านั้น โดยทำนองที่พระศาสดาทรงแสดงแล้วนั้นแล ฯ หญิงแม่ทั้งปวงเหล่านั้น พังกรรมกถาของนางแล้ว ก็ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล ฯ หญิงแม่ทั้งปวงเหล่านั้นให้ว่ นางขุชชุตตราแล้ว กล่าวว่า แม่ จำเดิมแต่วันนี้ ท่านอย่าทำการงานอันเศร้าหมอง (งานไฟร ๑), ท่านจงตั้งอยู่ในฐานะแห่งมารดาและฐานะแห่งอาจารย์ของพวกข้าพเจ้า ไปสู่สำนักพระศาสดาฟังธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงแล้ว จงกล่าวแก่พวกข้าพเจ้า ฯ นางขุชชุตตรา กระทำอยู่อย่างนั้น ในกาลอื่น ก็เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎกแล้ว ฯ ต่อมา พระศาสดา ทรงตั้งนางขุชชุตตรานั้นไว้ในเอตทัคคะ ว่า ภิกษุทั้งหลาย นางขุชชุตตรานั้นนั้น เป็นผู้เลิคว่าบรรดาอุบาสิกา สาวิกา ของเรา ผู้เป็นธรรมกถิกา ฯ หญิง ๕๐๐ แม่เหล่านั้นแล กล่าวกะนางขุชชุตตรานั้นอย่างนี้ว่า แม่ พวกข้าพเจ้าใคร่เพื่อจะเฝ้าพระศาสดา, ขอท่านจงแสดงพระศาสนานั้น แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, พวกข้าพเจ้าจะบูชาพระศาสนานั้น ด้วยเครื่องสักการบูชา มีของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น ฯ ขุชชุตตรา กล่าวว่า แม่เจ้าทั้งหลาย ชื่อว่าราชสกุล เป็นของหนัก ฯ ข้าพเจ้าไม่อาจเพื่อจะพาท่านทั้งหลายไปภายนอกได้ ฯ พวกหญิงกล่าวแล้วว่า แม่ ท่านอย่าให้พวกข้าพเจ้าฉิบหายเสียเลย, ขอท่านจงแสดงพระศาสนาแก่พวกข้าพเจ้าเถิด ฯ ขุชชุตตรา กล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น การแลดู เป็นการที่ท่านอาจ ด้วยข้อมมีประมาณเท่าใด, จงเจาะข้อมมีประมาณเท่านั้น ที่ฝาห้อง เป็นที่อยู่ของพวกท่าน, ให้น้ำของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้นมาแล้ว ยืนอยู่ในที่นั้น ๑ จงแลดู จงเหยียดหัตถ์ทั้ง ๒ ออกถวาย บังคมและจะบูชาพระศาสดา ผู้เสด็จไปสู่เรือนของเศรษฐีทั้ง ๓ ฯ (พระธัมมปทกฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๖๗-๖๘)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๒)

๑. สา (ขุชชุตตรา) เอกํ นีวาเสตฺวา เอกํ ปารุปีตฺวา อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา เอกํ วิชณี ออาหาราเปตฺวา อาสเน นิสีทิตฺวา จิตฺตวิชนี อาทาย ปญจ มาตุคามสตานิ อามนฺเตตฺวา ตาสํ สตุถา รา เทสิตนียาเมเนว ฐมฺมํ เทเสสิ. ตสฺสา ฐมฺมกถํ สุตฺวา ตา สพฺพปาปิ โสตาปัตติผล ปติฏฺฐหิสุ. ตา สพฺพปาปิ ขุชชุตฺตรํ วณฺหิตฺวา อมม อชฺชโต ปฏฺจาย ตฺวํ กิลิฏฺฐจกมฺมํ มา กริ อมฺหากํ มาตฺฐาเน จ อาจริยฺฐาเน จ ตฺวา สตุถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตุถารา เทสิตํ ฐมฺมํ สุนฺติตฺวา

อมุหาก่ กเถหิตี วทีสุ. สา ตถา กรโหนตี อปรมาเค ตปิฏกธรา ซาตา. อถ นั สตุถา เอตทคคํ
ภิกขเว มม สาวิกานํ อุปาสิกานํ ธมมกถิกานํ ยทิตํ ชุชชุตตราติ เอตทคเค จเปสิ. ตาปี
 โข ปญจสตา อิตฺติโย ตํ เอวมาหํสุ อมม สตุถารํ ปสฺสิตุกามมฺห ตํ โน ทสฺเสหิ คนฺธมาลาทีหิ นํ
 ปุชฺเชสฺสามาติ. อยฺเย ราชกุลํ นาม ภาริยํ ตุมฺเห คเหตฺวา พหิ คนฺตุํ น สกุกาติ. อมม มา โน
 นาเสหิ ทสฺเสเหว อมุหากํ สตุถารนฺติ. เตนหิ ตุมฺหากํ วสนคพฺพานํ ภิตฺตีสฺส ยตฺตเกณ โอลเกตุํ
สกกา โหติ ตตฺตกํ จิตฺทํ กตฺวา คนฺธมาลาทีนํ อหฺราเปตฺวา สตุถารํ ติณฺณํ เสฏฺฐิณํ ฆรทฺวารํ
 คจฺจนฺตุํ ตุมฺเห เตสฺส เตสฺส จาเนสฺส จตฺวา โอลเกตุํ เจว หตฺเถ ปสาเรตฺวา วนฺทถ จ ปุชฺเชถ จาติ.

(ธมฺมปทฺฏจกฺกา (บาลี) ๒/๔๗-๔๘)

อธิบาย

๑. ปติฏฺฐหีสุ = ป + ฐา (แปลง จา เป็น ติฏฺฐ) + ห อาคม + อํ อັช. สังเกตว่า ห อาคม จะ
 ลงเฉพาะ จา ชาติ เท่านั้น (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๗๒)
๒. มาตุฏฺฐจาเน จ อจฺริยฏฺฐจาเน จ จตฺวา = ตรงนี้ จะแต่ง จเปตฺวา (ตั้งไว้แล้ว, วางแล้ว)
 แทน จตฺวา (ตั้งอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว) ไม่ได้ เพราะว่า จเปตฺวา จป ชาติ จะเรียกกหา “ซึ่ง”
 (อวฺตุตทกมฺม) ด้วย โดยในประโยคนี้ ไม่ได้เรียกกหา “ซึ่ง” จึงต้องแต่งเป็น จตฺวา
๓. สา ตถา กรโหนตี = สังเกตได้ว่า หากนามนาม เป็นอิตฺถิลิงค์ สา (อิตฺถิ) กรโหนต ต้อง
 เปลี่ยนตามลิงค์ เป็น กรโหนตี (แจกตาม นาริ อิตฺ.) หากเป็น ปุ. ก็เป็น กรโหนโต เช่น
 ปุริโส กรโหนโต.
๔. เอตทคคเค จเปสิ = ทรงตั้งไว้แล้ว (ซึ่งนางชุชชุตตรา = ยก ชุชชุตฺตรํ ขึ้นมา เพราะ จป
 ชาติ เรียกกหา กรรม ที่แปลว่า “ซึ่ง” นั่นเอง) ในตำแหน่งเอตทคคเค. ใช้ จป ไม่ใช่ จา ชาติ
๕. เอตทคคํ ภิกขเว มม สาวิกานํ อุปาสิกานํ ธมมกถิกานํ ยทิตํ ชุชชุตตรา = ดูก่อน
พวกเธอผู้เห็นภัย (ภิกขเว) อ.ขันธปญฺจก นี ไต คือ อ.นางชุชชุตตรา อ.ขันธปญฺจก นั้น
 เป็นยอด แห่งอุปาสิกา ท. ผู้เป็นสาวิกา ของเรา ผู้เป็นธรรมกถิก ย่อมเป็น
 - a. ประโยค ย คือ ยทิตํ (ย + อิทํ) ขนฺธปญฺจกํ ชุชชุตตรา
 - b. ประโยค ต คือ โหติ เอตทคคํ (เอตํ + อคคํ) ภิกขเว มม สาวิกานํ อุปาสิกานํ
 ธมมกถิกานํ
๖. ยตฺตเกณ โอลเกตุํ สกกา โหติ ตตฺตกํ จิตฺทํ... = อ.การแลดู เป็นอันท่าน ท. อาจ
 ด้วยช่อง มีประมาณเท่าใด เจาะช่อง (ทำช่อง) มีประมาณเท่านั้น...
 สังเกตได้ว่า ตุํ ปัจ. สามารถใช้เป็นประธานได้บ้าง (ตุมฺตถกตฺตา) แต่หาก
 ต้องการจะหลีกเลี่ยง จะแต่งเป็นนามกิตฺกํ ยุ ปัจ. ก็ได้ เช่น โอลเกณ อ.การแลดู

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๓)

๑. ลำดับนั้น พระนางสามาวดีนั้น ก็ทูลถามท้าวเธออีก โดยนัยก่อนนั้นแล, เมื่อท้าวเธอตรัสว่า ถ้าเช่นนั้น เราขอถึงเจ้าและพระศาสดาว่าเป็นที่พึ่ง และเราจะให้พรแก่เจ้าดังนี้แล้ว จึงกราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज พรจงเป็นสิ่งอันหม่อมฉันได้รับเกิด ฯ ท้าวเธอ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทรงถึง (พระองค์) เป็นสรวนแล้ว ทรงนิมนต์ ถวายทานแต่ภิกษุสงฆ์สิ้น ๗ วันแล้ว ทรงเรียกพระนางสามาวดีมา ตรัสว่า เจ้าจงลุกขึ้นรับพร ฯ พระนางสามาวดีกราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज หม่อมฉันไม่มีความต้องการด้วยสิ่งทั้งหลายมีเงินเป็นต้น, แต่ขอพระองค์จะพระราชทานพรนี้แก่หม่อมฉัน (คือ) พระศาสดาพร้อมทั้งภิกษุ ๕๐๐ รูป จะเสด็จมา ณ ที่นี้เนื่องนิตยได้ โดยประการใด, ขอพระองค์ทรงกระทำโดยประการนั้นเกิด, หม่อมฉัน จักพึงธรรม ฯ พระราชา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงเสด็จมาในที่นี้เนื่องนิตยพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป ฯ เหล่าหญิง ซึ่งรวมทั้งพระนางสามาวดีเข้าด้วย กล่าวว่ หม่อมฉันจักพึงธรรม ฯ พระศาสดาตรัสว่า มหาบพิตร ธรรมดาการไปในที่เดียวเนื่องนิตย ย่อมไม่ควรแก่พระพุทเจ้าทั้งหลาย ฯ เพราะมหาชนหวังเฉพาะ (พระพุทเจ้า) อยู่ ฯ พระราชาตรัสว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์ทรงสั่งภิกษุไว้รูปหนึ่งเกิด ฯ พระศาสดา ทรงสั่งพระอานนทเถระแล้ว ฯ จำเดิมแต่นั้น พระอานนทเถระนั้น ก็พาภิกษุ ๕๐๐ รูป ไปสู่ราชสกุลเนื่องนิตย พระเทวีแม่เหล่านั้น เลี้ยงพระเถระพร้อมทั้งบริวาร พึงธรรมอยู่เนื่องนิตย ฯ (พระธัมมปทัญญูถาแปล (ไทย) ๒/๗๙-๘๐)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๓)

๑. อถ นํ สา ปุริมนเยเนว ปุณฺ ปฏิกฺขิปีตฺวา เตนฺหิ ตณฺจ สรณํ คจฺฉามิ สตุถารณฺจ วรณฺจ เต ทมฺมมิตฺติ วุตฺเต วโร คหิโต โหตุ มหาราชชาติ อาห. โส สตุถารํ อุปสงกมิตฺวา สรณํ คนฺตฺวา นิมนฺเตตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส สตุตฺตาหํ ทานํ ทตฺวา สามาวดี อามนฺเตตฺวา อุกฺกุเจหิ วรํ คณฺหาทีติ อาห. มหาราช มยฺหํ หิรัณฺยาทีหิ อตฺโถ นตฺถิ อิทํ ปนฺ เม วรํ เทหิ ตถา กโรหิ ยถา สตุถา นิพทุรํ ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สทุรํ อีธาจฺจณฺติ ธมฺมํ สุนิสฺสามาติ. ราชา สตุถารํ วรฺหิตฺวา ภาเน ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สทุรํ นิพทุรํ อีธาจฺจณฺติ สามาวดีมิสฺสกา ธมฺมํ สุนิสฺสามาติ วรฺหิตฺติ อาห. มหาราช พุทฺธานํ นาม เอกสฺมี จาเน นิพทุรํ คนฺตํ น วฏฺฏติ มหาชนํ ปจฺจาสิสฺสตีติ. เตนฺหิ ภาเน

เอกร์ ภิกขุ อาณาเปธาติ. สตุถา อานนทตเถร อาณาเปสิ. โส ตโต ปฏจาย ปณจ ภิกขุสทานิ
อาทาย นิพพุธ ราชกุล คจณติ. ตาปี เทวีย นิพพุธ เถร สปริวาร โกเชนติ ฐมม สุนนติ.

(ธมมปทฎกถา (บาลี) ๒/๕๕)

อธิบาย

๑. **ทมฺมิ** = อ.เรา ย่อมให้. ทา + อ + มิ. แปลง อา เป็น นิคคหิต เอานิคคหิตเป็น ม.
๒. **สตุตฺตาหํ** = ตลอดวัน ๗. **สตุต + อห (วัน) เป็น ปุ., นปุ.** สตุต (๗) แจกตาม ปณจ (ตั้งแต่ ๕ ถึง ๑๘ แจกตาม ปณจ) แต่จุดที่น่าสังเกต คือ ในเมื่อ ๗ วัน แต่ทำไมถึง แจก อห (วัน) เป็น เอกวจนะ (เอก.) นั่นก็เพราะว่า นำไปเข้าสมาส เป็น สมาหารทิกุสมาส เช่น ตโย โลกา ติโลก, จตสฺโส ทิสสา จตุทิส, ปณจ อินฺทฺริยานิ ปณจฺอินฺทฺริย (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๐๐) เพราะว่าเป็นสมาหารทิกุสมาส จะเป็นการรวม นามศัพท์ ที่เป็นพหูพจน์ ให้เป็นเอกวจนะ นปุสกลิงค์ นั่นเอง. แต่เราจะแต่งตามหลักตรงข้าม สมาหารทิกุ คือ อสมาหารทิกุ ก็ได้ ซึ่งคือการแจกตามปกติ เช่น ตโย โลกา ติโลกา, สตุต อหา สตุตฺตาหา เป็นต้น นอกจากนี้ ศัพท์ที่แปลว่า “วัน” ใช้ศัพท์อื่นก็ได้ เช่น ทิวโส (ปุ.), ทิน (นปุ.) ๕
๓. **หิรณฺญาทีหิ** = หิรณฺญ เป็น นปุ. จะหมายถึง เงิน ที่จำจ่ายใช้สอยได้ ซึ่งต่างจาก รชต (นปุ.) ที่แปลว่า “เงิน” แต่หมายถึง แร่เงิน. ส่วน อาทิ ศัพท์ที่แปลว่า “เป็นต้น” นั้น เป็น วิเสสน เป็นได้ ๓ ลิงค์ หาก ปุ. (แจกตาม มฺนิ), อิตฺ (แจกตาม รตฺติ), นปุ. (แจกตาม อกฺขิ) แต่ อาทิ ก็สามารถใช้เป็น นามนาม ได้ แต่เป็น ปุ. เช่น อาทิ (อ.เบื้องต้น)
๔. **อิทํ ปน เม วรํ เทหิ** = แต่ขอพระองค์จะพระราชทานพรนี้แก่หม่อมฉัน. มีจุดน่าสังเกต ตรงที่ อิทํ วรํ โดย อิทํ นั้นเป็น พุติยา.นปุ. แต่ วรํ เป็น พุติยา. ปุ. จะเห็นได้ว่า ลิงค์ ต่างกัน ซึ่งผิดหลักการ หากจะให้ถูกหลักจริงๆ ต้องแต่งเป็น อิมํ วรํ (ซึ่งพรนี้) โดย อิมํ ที่เป็น พุติยา. จะมีรูปเหมือนกัน ทั้ง ๓ ลิงค์ แต่ อิทํ พุติยา. มีแค่ นปุ. เท่านั้น
๕. **ปจฺจาสิสฺสติ** = ย่อมหวังเฉพาะ. ปติ บทหน้า + อา บทหน้า + สีส ธาตุ + อ ปัจ. ใน กัตตุ. + ติ วัตตมานา. หากสระอยู่หลัง ติ (อา อยู่หลัง ติ) แปลง ติ เป็น ตฺย แล้งแปลง ตฺย เป็น จจ. (บุญสืบ อินฺสาร, ๒๕๕๕ : ๔๕๐)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๔)

๑. พระราชา รับสั่งให้ทำสักการะใหญ่แก่ญาติทั้งหลายของพระนางมาคันทิยา ซึ่งมาแล้ว ๆ แม้พวกคนผู้มีไช้ญาติของพระนางมาคันทิยา เห็นสักการะนั้นแล้ว ก็ให้สินจ้าง กล่าวว่า พวกเราเป็นญาติของพระนางมาคันทิยา พวกกันมาแล้ว ๆ พระราชา รับสั่งให้จับคนเหล่านั้นทั้งหมดไว้ แล้วให้ขุดหลุมทั้งหลายประมาณแค่สะดือ ที่พระลานหลวงแล้ว ให้คนเหล่านั้นนั่งลงในหลุมเหล่านั้น เอาดินร่วมกลบ ให้เกลี่ยฟางไว้เบื้องบน แล้วจุดไฟ, ในเวลาที่หนังถูกไฟไหม้แล้ว, รับสั่งให้ไถด้วยไถเหล็กทั้งหลาย ให้ทำให้เป็นท่อนและหาท่อนมิได้ (หรือ) เป็นชิ้นและหาชิ้นมิได้ ๆ พระราชารับสั่งให้เชือดเนื้อ แม้จากสรีระของพระนางมาคันทิยา ตรงที่มีเนื้อล่า ๆ ด้วยมีดอันคมกริบแล้ว ให้ยกขึ้นสู่เตาไฟอันเดือดด้วยน้ำมันให้ทอดจนนุ่มแล้ว ให้เคี้ยวกินเนื้อนั้นแล ๆ

(พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๘๕-๘๖)

๒. รุ่งขึ้นวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในโรงธรรมว่า หญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุข ถูกไฟไหม้แล้วในคันทัก, พวกญาติของพระนางมาคันทิยา ถูกจุดไฟอันมีฟางเป็นเชื้อไว้เบื้องบนแล้วทำลายด้วยไถเหล็ก, พระนางมาคันทิยา ถูกทอดด้วยน้ำมันอันเดือดพล่าน, ในคนเหล่านั้น ใครหนอแล ชื่อว่าเป็นอยู่, ใครเชื่อว่าตายแล้ว ๆ พระศาสดา เสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อพวกภิกษุนั้นกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายคนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ประมาทแล้ว, คนเหล่านั้น แม้เป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ชื่อว่าตายแล้วแท้ คนเหล่าใด ไม่ประมาทแล้ว, คนเหล่านั้น แม้ตายแล้ว ก็ชื่อยังคงเป็นอยู่ เพราะฉะนั้น พระนางมาคันทิยา จะเป็นอยู่ก็ตาม ตายแล้วก็ตาม ก็ชื่อว่าตายแล้วทีเดียว หญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประมุข แม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่า เป็นอยู่นั่นทีเดียว ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่า ย่อมไม่ตาย ดังนี้แล้ว ได้ภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๙๐)

เจलय วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๔)

๑. ราชา อาคตาคตานิ มหุตํ สกุการํ กาเรสิ. ตํ ทิสฺวา ตสฺสา อญฺญาตกาปิ ลยจํ ทตฺวา มยํ มาคณฺทียาย ญฺาตกาติ อาคจฺจิสฺสุ. ราชา เต สพฺเพ คาหาเปตฺวา ราชคเณ นาภิปฺปมาเณ อาวาเณ ขนาเปตฺวา เต ตตฺถ นิสฺสาเปตฺวา ปสฺ ปฺเรตฺวา อฺปฺริ ปลาสิ วิกีราเปตฺวา อคฺคิ ทาเปสิ จมมสฺส ททณฺกาเล อยนฺจเลหิ กสาเปตฺวา ขณฺหาขณฺหํ หีราหิรํ กาเรสิ. มาคณฺทียาย สรีโรตฺปิ

ดิถีเถเนว สตุเถน ฌนฌนญจนาเนสุ มัสสู อูปปาญเตวา เตเลน ปุกัก อุทธร อารโเปตวา ปุเว วีย
ปจาเปตวา ตเมว ขาทาเปสิ. (ธมฺมปทฎกถา (บาลี) ๒/๕๙)

๒. ปุเนกทิวสํ ภิกขุ ฌมฺมสภายํ กถํ สมฺมจฺญาเปสฺสุ สามาวตํปมุขา ปญฺจสตา อิตฺติโย เคเห
อคฺคินา ฌายีสฺสุ มาคณฺทียาย ฌาตกา อูปริ ปลาลคฺคิ ทตฺวา อยนฺงคเลหิ ภินฺนา มาคณฺทียา
ปุกฺกฏจิตเตเลน ปุกกา เก นุ โข เอตฺถ ชีวนฺติ นาม เก มตา นามาติ. สตุถา อาคณฺตวา กาย
นตฺถ ภิกขเว เอตฺรหิ กถาย สนนฺนินฺนาติ ปุจฺฉิตวา อิมาย นามาติ วุตเต ภิกขเว เยเกจิ
ปมตฺตา เต วสฺสสํ ชีวนฺตาปิ มตาเยว นาม เย อปฺปมตฺตา เต มตาปิ ชีวนฺติเยว ตสฺมา
มาคณฺทียา ชีวนฺตีปิ มตาปิ มตาเยว นาม สามาวตํปมุขา ปญฺจสตา อิตฺติโย มตาปิ ชีวนฺติเยว
นาม น หิ ภิกขเว อปฺปมตฺตา มรณฺติ นามาติ วตฺวา อีมา คธา อภาสิ ฯ (ธมฺมปทฎกถา
(บาลี) ๒/๖๒-๖๓)

อธิบาย

๑. ลญฺจํ = ปุ., นปุ. สิบบน สิบจํ รอย ตรา เครื่องหมาย (ใช้ ลญฺจ แทนได้บ้าง)
๒. ฌาตกา = ฌาตก (ปุ.) แจกอย่าง ปุริส, ฌาติ (ปุ.) แจกอย่าง มุนิ
๓. ราชขุคเณ = เป็น นปุ. แปลว่า เนินแห่งพระราชา ลานหลวง สนามหลวง. แจกตาม กุล.
เป็น จัณฐิตปฺปริสสมาส วิเคราะห์ว่า รมฺโย องคณํ = ราชขุคณํ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๐๕)
๔. ปัสฺสุ, ปลาลํ = ปัสฺ (ปุ.) แจกตาม ครุ แปลว่า ผุ่น ผง ละออง ฐลี ดินร่วน ดินปุ๋ย ดินป็น.
ปลาล (นปุ.) แจกตาม กุล แปลว่า ฟาง ใบ ใบไม้ (ประยูรฯ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๔๖๗)
๕. จมฺมสฺส ททฺธกาเล = ในกาล แห่งหนั อ้นไฟ (อคฺคินา) ไหม้แล้ว. โดย ททฺธกาล มี
วิ.ททฺธสฺส กาโล = ททฺธกาโล. เป็น จัณฐิตปฺปริสสมาส. (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๓๕๔)
๖. อยนฺงคเลหิ, สตุเถน = นงฺค (นปุ.) ไถ, สตุถ (นปุ.) ศาสตรา, สตุถ นี้ต้องระวังสับสน
เพราะมีศัพท์คล้ายๆ กัน เช่น สตุถุ (พระศาสดา) และ สตุถ หากเป็น ปุ. จะแปลว่า
เหล็ก ผูก หมู่ พวก (ประยูรฯ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๖๙๙)
๗. อุทฺธรํ = เป็น นปุ. แจกตาม กุล แปลว่า เตา (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๑๗๑)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๕)

๑. อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาทรงพระนามว่า พิมพิสาร ได้ทรงสดับเสียงของเขาแล้ว ๆ ก็ท้าวเธอได้เป็นผู้ทรงทราบเสียงร้องของสัตว์ทั้งปวง, เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่า นั่นเป็นเสียงของคนผู้มีทรัพย์มาก ๆ ขณะนั้น นางสนมของท้าวเธอคนหนึ่ง ยืนเฝ้าอยู่ ณ ที่ใกล้ คิดว่า ในหลวงจักไม่ตรัสเหลว ๆ ไหล ๆ, เราควรรู้จักชายนี้ ๆ จึงส่งชายผู้หนึ่งไป (สืบ) ด้วยคำว่า ไปเถิด พ่อ ท่านจงทราบบุรุษนั้น (แล้วกลับมา) ๆ เขารีบไป พบกุมภโฆสกนั้นแล้ว ก็กลับมาบอกว่า นั้น เป็นมนุษย์กำพร้าคนหนึ่ง ซึ่งทำการรับจ้างของชนผู้จ้างทั้งหลาย ๆ พระราชา ทรงสดับถ้อยคำของบุรุษนั้นแล้ว ก็ทรงดูชนภาพ, ในวันที่ ๒ กิตติ ในวันที่ ๓ กิตติ ครั้นทรงสดับเสียงของกุมภโฆสกนั้นแล้ว ก็ตรัสอย่างนั้นเหมือนกัน ๆ นางสนมเมื่อนั้น ก็คิดอย่างนั้นเหมือนกัน ส่ง (บุรุษ) ไปหลายครั้ง เมื่อเขาบอกว่า เป็นมนุษย์กำพร้า จึงคิดว่า ในหลวง แม้ทรงสดับคำว่า นั้น มนุษย์กำพร้า ก็ไม่ทรงเชื่อ ตรัสย้าอยู่ว่า นั่นเสียงบุรุษผู้มีทรัพย์มาก ในข้อนี้ต้องมีเหตุ ควรที่เราจะรู้จักชายนั้นตามความจริง ๆ นางสนมนั้น จึงกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระบาท เมื่อได้ทรัพย์พินหนึ่งจักพาธิดาไป (ออกอุบาย) ให้ทรัพย์นั้นเข้าสู่ราชสกุลจงได้ ๆ พระราชา รับสั่งให้พระราชทานทรัพย์พินหนึ่งแก่นางแล้ว ๆ นางรับพระราชทานทรัพย์นั้นแล้ว ให้ธิดาแต่งผ้าก่อนข้างเก่าผืนหนึ่ง ออกจากพระราชมณเฑียรพร้อมกับธิดานั้น เป็นดุษคนเดินทาง ไปสู่ถนนอันเป็นที่อยู่คนรับจ้าง เข้าไปสู่เรือนหลังหนึ่ง พูดยว่า แม่จ๋า ฉันททั้ง ๒ เดินทางมา (เหน็ดเหนื่อย) จักขอพักในเรือนนี้สักวัน ๒ วันแล้วจักไป ๆ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๙๙-๑๐๐)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๕)

๑. อถสฺส เอกทิวสํ ราชฯ พิมพิสารโ สทฺทมสฺสโสสิ. โส ปณ สพฺพรวณฺญ อโหสิ ตสฺมา มหาชนสฺส ปุริสสฺเสโส สทฺโทติอาห. อถสฺส สนฺติเก จิตฺตา เอกา ปริจาริกา ราชฯ ยํ วา ตํ วา น กถสฺสตี อิมํ มยา ฌาตุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา คจฺจน ตาตฺเต อตฺตํ ชานาหิตี เอกํ ปุริสํ ปหิณฺนิ. โส เวเคน คนฺตฺวา ตํ ทิสฺวา อาคนฺตฺวา เอโก ภตฺกานํ ภติการโก กปณมนฺสฺโส เอโสติ อาโรเจสิ. ราชฯ ตสฺส วจนํ สุตฺวา ตฺถุหิ หุตฺวา หุตฺยทิวเสปิ ตติยทิวเสปิ ตสฺส สทฺทํ สุตฺวา ตเถวอาห. สาปิ ปริจาริกา ตเถว จินฺเตตฺวา ปุณฺณปฺปณํ เปเสตฺวา กปณมนฺสฺโสติ วุตฺเต จินฺเตสิ ราชฯ กปณมนฺสฺโส เอโสติ วจนํ สุตฺวาปิ น สทฺทหติ ปุณฺณปฺปณํ มหาชนสฺส ปุริสสฺเสโส สทฺโทติ วทติ ภวิตพฺพเมตถ การณ

ยถาสภาวโต เอตํ ฌาตุํ วฏฺฏตีติ. สา ราชานํ อหํ เทว อหํ สหสฺสํ ลภมาณา ชีตฺรํ อาทาย คนฺตฺวา
เอตํ ฐนํ ราชกฺุฬํ ปเวเสสสามีติ. ราชสา ตสฺสา สหสฺสํ ทาเปสิ. สา ตํ คเหตฺวา ชีตฺรํ เอกํ มลีนธาคฺุ
วตฺถํ นิวาเสตฺวา ตาย สทฺธิํ ราชเคหโต นิภขมิตฺวา มคฺคปฏฺิปนฺนา วีย ภาตกวีถึ คนฺตฺวา เอกํ ฆรํ
ปวิสิตฺวา อมฺม มยํ มคฺคปฏฺิปนฺนา เอกาทหฺวีหํ อิธ วิสฺสมิตฺวา คมิสฺสามาติ อหํ. (ธมฺมปทฏฺุจก
ถา (บาลี) ๒/๖๗-๖๘)

อธิบาย

๑. **สพฺพรวณฺณ** (ราชา) = ผู้ทรงทราบซึ่งเสียงร้องแห่งสัตว์ทั้งปวงโดยปกติ. มาจาก **สพฺพ**ร บท
หน้า + **ณ** ชาติ ในความรู้ + **ร** ปัจจัย ช้อน ณ หน้า ฌา ชาติ ลบ ร เหลือไว้แต่ ฌ ลบ อา ที่ ฌา
ได้รูปเป็น **สพฺพรวณฺณ** วิเคราะห์ว่า **สพฺพ**ร ฆานาติ สีเลนาติ **สพฺพรวณฺณ** (ราชา) แจกเหมือน
วิณฺณ หรือจะใช้ ตุ ปัจ. เป็น **สพฺพรวณฺณ**ตา ดังตัวอย่างที่ว่า ฆานาตีติ ฌาตา ฯลฯ (โรงเรียนพระ
ปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๑๕๙)

๒. **ยํ วา ตํ วา^๒** = ถ้าใช้กับคำพูดจะแปลว่า เหลว ๆ ไหล ๆ, พล่อยๆ. ถ้าใช้ในความหมายอื่นๆ
จะแปลว่า “อะรก็ได้” สามารถแต่งพลิกแพลงเป็นวิภคิตีอื่นก็ได้ แล้วแต่เนื้อความบริบทโดยรอบ
เช่น ยถา วา ตถา วา เป็นต้น แต่จะนิยมใช้ในความหมายไม่ค่อยดีเป็นส่วนใหญ่ เช่น **ราชา ยํ
วา ตํ วา น กเถสฺสตี** พระราชาจักไม่ตรัสเหลวๆ ไหลๆ (ธมฺมปทฏฺุจกถา (บาลี) ๒/๖๗-๖๘)

๓. **ภวิตพฺพเมตฺถ การณ** = ในข้อนี้ **ต้อง** มีเหตุ. สังเกตได้ว่าคำแปลโดยอรรถนี้ มีคำว่า
“ต้อง” ด้วย ซึ่งหมายถึงว่า ต้องแต่งภาษาบาลีเป็น ตพฺพ ปัจจัย เท่านั้น ห้ามแต่งเป็น เอยฺย
เพราะจะทำให้อรรถของภาษาเสียหายได้ ดังที่พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.
๙, ราชบัณฑิต) เขียนไว้ในหนังสือ “คู่มือวิชาแปลไทยเป็นมคธ ป.ธ.๔-๙ วิชาแต่งไทยเป็นมคธ
ป.ธ.๙” หน้า ๑๙๕-๑๙๖ ว่า...การใช้ **ตพฺพ ปัจจัย ใช้ในกรณีข้อความตอนนั้น เป็นความ
บังคับ ให้ทำลายๆ จะไม่ทำไม่ได้ ไม่ทำแล้วจะมีโทษเสียหาย ซึ่งตรงกับสำนวนไทย ว่า
“ต้อง” นั้นเอง... ฉะนั้น จึงห้ามแต่งเป็น เอยฺย^๓**

^๒ เรื่อง ยํ วา ตํ วา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน http://dhammapalisikkha.blogspot.com/2016/06/blog-post_3.html?m=1

^๓ เรื่อง เอยฺย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต),
๒๕๔๔ : ๑๙๕-๑๙๖

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๖)

๑. พระจุพนันทกพึงคำนั่นแล้ว คิดว่า พระเถระ เมื่อรับนิมนต์ เพื่อภิกษุทั้งหลายมีประมาณเท่านั้น ก็คิดว่าเราไว้ภายนอกแล้วจึงรับ, จิตของพี่ชายเรา จักแยก (หมดเยื่อใย) ในเราแล้วอย่างไม่ต้องสงสัย บัดนี้ เราจะต้องการอะไรด้วยศาสนานี้, เราจักเป็นคฤหัสถ์ ทำบุญต่าง ๆ มีทานเป็นต้นเลี้ยงชีพละ ฯ วันรุ่งขึ้น เธอไปเพื่อจะสึก แต่เช้าตรู่ ฯ พระศาสดา ทรงตรวจดูโลก (คือหมู่สัตว์) เฉพาะในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นเหตุนี้แล้ว จึงเสด็จล่วงหน้าไปก่อน ได้ทรงหยุดจงกรมอยู่ที่ชุมประตู่ใกล้ทางที่พระจุพนันทกไป ฯ พระจุพนันทก เมื่อเดินไปพบพระศาสดา จึงเข้าไปเฝ้าถวายบังคม ฯ ขณะนั้น พระศาสดา ตรัสกะเธอว่า จุพนันทก นี่เธอจะไปไหน ในเวลานี้ ฯ จุพนันทก ทูลว่า พระพี่ชายขับไล่ข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไปเพื่อจะสึก เพราะเหตุนั้น ฯ พระศาสดา ตรัสว่า จุพนันทก เธอชื่อว่าบรรพชาในสำนักของเรา, แม้ถูกพี่ชายขับไล่ ทำไม จึงไม่มาสู่สำนักของเรา มาเถิด, เธอจะต้องการอะไรด้วยความเป็นคฤหัสถ์ เธอต้องอยู่ (ต่อไป) ในสำนักของเรา ดังนี้แล้ว ทรงเอาผ้าพระหัตถ์อันมีพื้นวิจิตรไปด้วยจักร ลูบเธอที่ศีรษะแล้ว พาไปให้นั่งที่หน้ามุขพระคันธกุฎี ประทานท่อนผ้าที่สะอาด ซึ่งทรงบันดาลขึ้นด้วยฤทธิ์ ด้วยตรัสสั่งว่า จุพนันทก เธอจงผินหน้าไปทางทิศตะวันออก ลูบผ้าท่อนนี้ ด้วยบริกรรมว่า โขหรณฺ รโฆหรณฺ (ผ้าเช็ดธุลี ฯ) อยู่ที่นี่แหละครั้นเมื่อเขากราบทูลเวลาแล้ว, มีภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จไปเรือนของหมอชีวก ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาตกแต่งไว้ ฯ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/

๑๑๖-๑๑๗)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๖)

๑. ตํ สุตฺวา จุพนนฺทโก จินฺตฺสึ เถโร เอตฺตทกานํ ภิกฺขุณํ นิมนฺตณํ สมฺปฏฺิจฺจนฺโต มํ พหิริ กตฺวา สมฺปฏฺิจฺจติ นิสฺสํสยํ มยฺหํ ภาทิกสฺส มยิ จิตฺตํ ภินฺนํ ภวิสฺสตี ก็ อิทานิ มยฺหํ อิมินา สาสเนน คิธี หุตฺวา ทานาทินิ ปุญฺญานิ กโรนฺโต ชีวิสฺสามิติ. โส ปุนทิวเส ปาโต ว วิพฺภมิตฺตํ^๔ ปายาสี.^๕ สตุถา ปจฺจุสกาเลเยว โลกํ โวลเณนฺโต อิมํ การณํ ทิสฺวา ปจฺมตรํ คนฺตฺวา จุพนนฺทกสฺส คมนมฺกุเค ทวารโกฏฺฐเก จงฺกมนฺโต อฏฺฐาสิ. จุพนนฺทโก คจฺจนฺโต สตุถารํ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา

^๔ เรื่อง วิพภมิตฺตํ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๐๖

^๕ เรื่อง ปายาสี ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๒๘

วนฺทิ. อถ นํ สตุถา กหํ ปน ตวํ จูพปนฺถก อิมาย เวลาย จจฺณสีติ อาห. ภาทา มํ ภาเนเต นิกฺกขุณฺณติ
 เตนาหํ วิพฺภมิตํ จจฺณามิติ. จูพปนฺถก ตว ปพฺพชฺชา นาม มม สนฺติเก ภาทรา นิกฺกขุณฺณิตوپิ
 กสฺมา มม สนฺติกํ นาคจฺฉิ เอหิ กิณฺเต คิหิภาเวน มม สนฺติเก ภวิสฺสสีติ จกฺกงฺกิตตเลน⁶ ปาณินา
 ตํ สิริสิ ปรามสฺติวา อาทาย คนฺตวา คนฺตกุณฺโณปมุเช นิสฺสีทาเปตวา จูพปนฺถก ปฺรตฺถาภิมุโข หุตฺวา
 อิมํ ปิโลตีกํ รโฆหรณํ รโฆหรณนฺติ ปริมชฺชนโต อีเชว โหหิติ อิทฺธิยา อภิสงฺขตํ ปฺริสฺสุทฺธํ ปิโลตีกํ
 ทตฺวา กาเล อาโรจฺเจเต ภิกฺขุสงฺฆปฺริวโต ชีวกสฺส เคหํ คนฺตวา ปญฺญตฺตาสเน นิสฺสีทิ.

(ธมฺมปทฏฺฐกถา (บาลี) ๒/๗๘-๘๐)

อธิบาย

๑. มยฺหํ ภาทิกสฺส มยิ จิตฺตํ ภินฺนํ ภวิสฺสติ = จิตของพี่ชายเรา จักแยก (หมดเหี่ยว) เรา อย่าง
 ไม่ต้องสงสัย. ภาษาบาลีประโยคนี้ จัดอยู่ในหมวดของ “กาลพิเศษ”⁷ โดยกาลพิเศษนี้ มักจะมา
 เป็นคู่ๆ คือ อนฺต, มาน + ตฺนาทิ / อนฺต, มาน + กิริยาคุมพากย์ / ตฺวา + อนฺต, มาน, กิริยา
อาชยต / ต + วัตตมานา / ต + สัตตมํ / ต + ภวิสฺสติ และ ตพฺพ + โหติ

ส่วนในที่นี้ คือ “ภินฺนํ ภวิสฺสติ” ภินฺนํ เป็น ต ปัจ. แสดงว่าบ่งถึง อดีตกาล, ภวิสฺสติ ลง
 วิภัตติอาชยตที่บ่งถึง อนาคตกาล. รวม ภินฺนํ ภวิสฺสติ จึงหมายถึง (จิตตํ = อ.จิต) จิตคง จัก
หมดเหี่ยวไป แล้ว. ซึ่งเป็นการคาดคะเนถึงอนาคต และเรื่องที่คาดคะเนนั้น อาจมีจริงหรือไม่
 มีจริงก็ได้ แต่ถ้ามี่จริงตามที่คาดคะเน ก็จะต้องเกิดขึ้นมานานแล้วด้วย (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทอง
 ดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๒๑)

๒. คิหิ⁸ = ศัพท์เดิมเป็น คิหิ (ป.) แจกอย่าง มุณี แต่ใช้เป็น คิหิ (ป.) ก็มี แจกอย่าง เสฏฺฐิ.

ความรู้เสริม : คิหิ, คิหิ (ป.) มักมากู้กับ ภิกฺขุ (ป.) / คหฺนุโจ (ป.) มักมากู้กับ ปพฺพชฺชิต
 (ป.) อ.บรรพชิต, (กิริยา) บรรพชาแล้ว. ห้ามแต่งสลับกัน เช่น คิหิปพฺพชิตา อย่างนี้ไม่ได้ ที่
 ถูกต้องเป็น คิหิภิกฺขุ เป็นต้น อีกประการ ปพฺพชฺชิต ที่ เป็นกิริยา จะไม่นิยมซ้อน ช มาเพิ่ม เช่น
 ปพฺพชฺชิต เช่นนี้ไม่ถูกต้อง แต่หากเป็นศัพท์นาม นิยมซ้อน ช มาด้วย เช่น ปพฺพชฺชา (อิตฺ) อ.
 การบรรพชา

⁶ เรื่อง จกฺกงฺกิตตเลน ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๙๑

⁷ เรื่องกาลพิเศษ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต),
 ๒๕๔๔ : ๑๑๔-๑๒๓

⁸ เรื่อง คิหิ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๒๓๘

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๗)

๑. ในกาลนั้น เสนาบดี พุดกับภูษามาลาของพระเจ้าแผ่นดินว่า แกจักแต่งพระมัสสุของในหลวงเมื่อไร ภูษามาลา กราบทูลว่า พรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้แหละ ฯ เสนาบดีนั้น ให้ทรัพย์ปันหนึ่งแก่เขาแล้ว พุดว่า ข้ามีกิจอยู่ (อย่างหนึ่ง) เมื่อเขาถามว่า กิจอะไร นาย บอกว่า แกต้องทำเป็นเหมือนจะทำการแต่งพระมัสสุของในหลวง สบัตมีดโกนให้คมกริบ, ตัดก้านพระศอเสีย จัก (ได้) เป็นเสนาบดี, ข้าจักเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ฯ เขารับว่า ได้ ในวันแต่งพระมัสสุถวายในหลวงเอาน้ำหอมสละสรพระมัสสุให้เปียก สบัตมีดโกน จักที่ชายพระนลาฏ คิดว่า มีดโกนมีคมร่อยไปเสียหน่อย, เราควรตัดก้านพระศอโดยฉับเดียวเท่านั้น ดังนี้แล้ว จึงยื่นส่วนข้างหนึ่ง สบัตมีดโกนอีก ฯ ในขณะนั้น พระราชา ทรงระลึกถึงมนต์ของพระองค์ได้ เมื่อทรงทำการสาธยาย ตรัสว่า **ขมฺเหสิ ขมฺเหสิ ก็การณา ขมฺเหสิ ?** อหิปี ตํ ชานามิ ชานามิ ฯ เหนือไหล่โซมจากหน้าผากของนายภูษามาลาแล้ว ฯ เขาเข้าใจว่า ในหลวงทรงทราบเรา กลัวแล้ว จึงโยนมีดโกนเสียที่แผ่นดินแล้ว หมอบกราบลงแทบพระบาท ฯ ธรรมดาพระราชาทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ฉลาด, เพราะฉะนั้น พระองค์จึงตรัสกะเขาอย่างนี้ว่า เฮ้ย อ้ายภูษามาลาใจร้าย มึงเข้าใจว่า พระเจ้าแผ่นดินไม่รู้มึงหรือ ภูษามาลา กราบทูลว่า ขอพระองค์ โปรดพระราชทานอภัยแก่ข้าพระองค์เถิด พระเจ้าข้า. พระราชา ตรัสว่า ช่างเถอะ, อย่างกลัวเลย, บอกมาเถิด ฯ ภูษามาลา กราบทูลว่า พระเจ้าข้า เสนาบดีให้ทรัพย์ปันหนึ่งแก่ข้าพระองค์ บอกว่า แกจงทำที่เป็นแต่งพระมัสสุของในหลวง ตัดก้านพระศอเสีย, เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว, ข้าจักเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ตั้งแก่ให้เป็นเสนาบดี ฯ

(พระอัมมปัทมฐกถาแปล (ไทย) ๒/๑๒๗-๑๒๘)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๗)

๑. ตทา เสนาปติ รมฺ โย กปฺปกํ อาห กทา รมฺ โย มสฺสํ กริสฺสสํติ. เสว วา ปฺรเสว วาติ. โส ตสฺส สหสฺสํ ทตฺวา กิจจํ โน อตฺถิตี วตฺวา ก็ สามีติ วุตฺเต รมฺโย มสฺสูกมฺมํ กโรนฺโต วิย หุตฺวา ขุริ อติวิย ปหฺลิตฺวา คณานิ จินฺทิตฺวา เสนาปติ ภวิสฺสสิ อหํ ราชาติ. โส สาธุติ สมฺปญฺจิฉิตฺวา รมฺโย มสฺสูกธณฺทิวเส คนฺโธทเกน มสฺสํ เตเมตฺวา ขุริ ปหฺลิตฺวา นลาฏนเต คเหตฺวา ขุโร โลกํ กุณฺจธาโร เอกปฺปหาเรเนว คณานิ จินฺทิตํ วญฺญตฺติติ ปุณ เอกมนฺตํ จิตฺวา ขุริ ปหฺลิต. ตสมฺมํ ขณฺเฐ ราชานํ อตฺตโน มนฺตํ สริตฺวา สขุฌายํ กโรนฺโต ขมฺเหสิ ขมฺเหสิ ก็การณา ขมฺเหสิ อหิปี ตํ ชานามิ

ชานามิติ อาห. นหาปิตสส นลาฏโต เสทา มุจจีสุ. โส ชานาติ มํ ราชาทิ ภีโต ชุรํ ภูมิมิ ขิปิตวา
 ปาทุมเล อุเรน นิปชชิ. ราชานโน นาม เณกา โหนติ เตนนํ นํ เอวมาห อเร ทุฏฐนหาปิต น มํ ราช
 ชานาติติ สณณํ กโรสสิติ. อภยํ เม เทหิ เทวาติ. โหตุ มา ภายิ กเถหิตติ. เสนาปติ เม เทว สหสฺส
 ทตฺวา รณโณ มสฺสํ กโรนโต วีย คลนาฬิ จินฺท ตสฺมิมเต อหํ ราชา หุตฺวา ตํ เสนาปตี กริสฺสามิติ
 อาหาติ. (ธมฺมปทฎกกา (บาลี) ๒/๘๖)

อธิบาย

๑. คลนาฬิ = ซึ่งก้านคอ. นาฬิ เป็น อิตฺ แยกอย่าง รตฺติ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๐๙)
๒. จินฺทิตฺวา = ตัดแล้ว. จิน ชาติ เป็นการตัดสิ่งของ ต้นไม้ ไม่ใช่สำหรับตัดกิเลส และยัง
 มีศัพท์ที่ใกล้เคียงกันอีก คือ เจตฺวา (ตัดแล้ว) จิ ชาติ เป็นการตัดกิเลส สิ่งของ ต้นไม้ /
 อจฺจินฺทิตฺวา (อา+จิท) แย้งชิง, ปล้น, ริบเอาคืน / ปจฺจินฺทิตฺวา (ป+จิท) ไม่ยุ่งเกี่ยว,
 ตัดขาด (พระมหาพร วรภาณี (ป๋งโพธิ์) ป.ธ.๙, ศษ.บ.), ๒๕๔๒ : ๑๗)
๓. เสนาปติ = เสนาบดี. เป็น ปุ. แยกอย่าง มุณี (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๘๑๓)
๔. นลาฏนฺเต = นลาฏ (ปุ.) หน้าผาก แยกอย่าง ปุริส. ในที่นี้ นลาฏนฺเต ไม่ใช่ นลาฏ+เต
 แต่เป็น นลาฏ+อนฺเต (ชาย, ที่สุด) ฉะนั้น นลาฏนฺเต แยกอย่าง ปุริส เป็น สัตตมีวิภัตติ
 โดยมีวิเคราะห์ว่า นลาฏสฺส อนฺโต นลาฏนฺโต เป็น ฉัฏฐิตปฺปุริสสมาส. (บุญสืบ อินสาร,
 ๒๕๕๕ : ๔๐๒-๔๐๓)
๕. เอกมฺหุตฺ จตฺวา = ยืนแล้ว ณ ส่วนข้างหนึ่ง. สังเกตได้ว่า เอกมฺหุตฺ เป็น พุติยา. แต่ท่าน
 แปลเป็น สัตตมี. ได้
๖. นหาปิตสฺส = ของนายภาษามาลา หรือช่างกลบก. นหาปิต เป็น ปุ. แยกอย่าง ปุริส (บุญ
 สืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๐๕) มีข้อสังเกตอยู่ที่ ในสำนวนการแปลฉบับของมหามกุฏราช
 วิทยาลัยนั้น (คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕ : ๒๒๗) ท่าน
 แปลว่า “นายภาษามาลา” ซึ่งแสดงว่า ไม่ได้มีหน้าที่ตัดผม (พระเกศา) และตัดหนวด
 (พระมัสสุ) อย่างเดียว เพราะคำว่า “นายภาษามาลา” นั้น จะทำหน้าที่หลายอย่าง เช่น
 ถวายพระเครื่องต้น (เครื่องทรงเครื่องเสวยของพระราช) ถวายพระกลด (กลางร่ม)
 และยังรวมไปถึงการ ตัดผม (พระเกศา) และตัดหนวด (พระมัสสุ) เป็นต้น
 (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔ : ๘๗๓) ซึ่งต่างจากคำแปลอีกอย่าง คือ “ช่างกลบก”
 เพราะคำนี้จะหมายถึง ตัดผม (พระเกศา) และตัดหนวด (พระมัสสุ) เท่านั้น
 (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔ : ๑๐๘)

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๘)

๑. ได้ยินว่า ภิกษุ ๒ รูปนั้น เรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดาแล้ว เข้าไปยังวิหารอันตั้งอยู่ในป่า ฯ ในภิกษุ ๒ รูปนั้น รูปหนึ่ง เก็บฟืนมาต่อเวลายังวันแล้ว จัดเตาไฟแล้ว นั่งผิงไฟสนทนากับพวกภิกษุหนุ่มและสามเณรอยู่ตลอดปฐมยาม ฯ รูปหนึ่งไม่ประมาท ทำสมณธรรมอยู่ตักเตือนรูปนอกนี้ว่า ผู้มีอายุ ท่านอย่าทำอย่างนั้น, เพราะอภัย ๔ เป็นเช่นเรือนเป็นที่นอนแห่งชนผู้ประมาทแล้ว, ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย อันบุคคลผู้เฝ้าอด ไม่อาจให้ทรงโปรดปรานได้ ฯ ท่านไม่ฟังคำตักเตือนของภิกษุนั้น ฯ ภิกษุนอกนี้ คิดว่า ภิกษุนี้ไม่เชื่อถ้อยคำ จึงไม่ปรารภนา (ตักเตือน) ท่าน ไม่ประมาทแล้ว ได้ทำสมณธรรม ฯ ฝ่ายพระเถระผู้เกียจคร้าน ผิงไฟในปฐมยามแล้ว ในเวลาที่ภิกษุนอกนี้เดินจงกรมแล้วเข้าไปสู่ห้อง จึงเข้าไป พูดยว่า ท่านผู้เกียจคร้านมาก ท่านเข้าไปสู่ป่า เพื่อต้องการหลับนอน (หรือ) : อันบุคคลเรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระพุทธรเจ้า แล้วลุกขึ้นทำสมณธรรม ตลอดทั้งกลางคืนกลางวัน ไม่ควรหรือ ดังนี้แล้ว ก็เข้าไปยังที่อยู่ของตนแล้วนอนหลับ ฯ ฝ่ายภิกษุนอกนี้ พักผ่อนในมัชฌิมยามแล้วกลับลุกขึ้นทำสมณธรรมในปัจฉิมยาม ฯ ท่านไม่ประมาทอยู่อย่างนั้น ต่อกาลไม่นานนัก ก็บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ฯ ภิกษุรูปเกียจคร้านนอกนี้ ให้เวลาล่วงไปด้วยความประมาทอย่างเดียว ฯ ภิกษุ ๒ รูปนั้น ออกพรรษาแล้ว ไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง ฯ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๒/๑๓๙-๑๔๐)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๘)

๑. เต กิร สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อรณฺณกวิหารํ ปวิสีสุ เตสุ เอโก สกาลสฺสเวทารุณิ อหริตฺวา อังคารกปฺลลํ สขฺเชตฺวา วิสิพฺเพตฺวา ทหรสามเณเรหิ สหฺวี สลฺลปฺนฺโต ปจฺมยามํ นิสิตฺติ. เอโก อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ กโรนฺโต อิตฺรํ โอวทติ อาวุโส มา เอวํ กิริ ปมตฺตสฺส หิ จตฺตารโ อปายา สยนขรสฺสทิสา พุทฺธา นาม สาเถยฺเยน อาราเชตฺถํ น สกฺกาติ. โส ตสฺสโสภาทํ น สฺสุณนฺติ. อิตโร นายนํ วจนกฺขโมติ ตํ อปตฺเตตฺวา อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ อกาสิ. อลสฺตเถโรปิ ปจฺมยามเวิสิพฺเพตฺวา อิตฺรสฺส จงฺกมิตฺวา คพฺภํ ปวิฏฺฐกาเล ปวิสิตฺวา มหาภูตํ นิปชฺชิตฺวา สยนตฺถาย อรณฺณํ ปวิฏฺฐาสิ กิํ พุทฺธานํ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา อฏฺฐาย รตฺติเนทิวํ สมณธมฺมํ กาทํ น วฏฺฐตฺติ วตฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิตฺวา สฺปติ. อิตโรปิ มชฺฌิมยามเวิสฺสมิตฺวา ปจฺฉิมยามเวิ ปจฺจุฏฺฐาย สมณธมฺมํ กโรติ. โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิรสฺสเว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปฺณิ. อิตโร ปมาเทเนว วิตินาเมสิ. เต วุตฺถวสฺสา สตฺถุ สนฺติเก คณฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺติ. (ธมฺมปทฺมสูตรกถา (บาลี) ๒/๙๓)

อธิบาย

๑. อิตโร = นอกนี้, อีก...หนึ่ง. มีหลักการใช้ ที่พึงกำหนดจดจำไว้ให้ดี เช่นเดียวกับศัพท์ว่า
อปร, อญฺตร, เอก^๙ ล้วนมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกัน ดังนี้

a. อิตโร = ใช้เมื่อกล่าวถึงคนหลายคน แล้วแยกกล่าวทีละคน เช่น เตสุ ทีวีสุ สาม-
เณเรสุ เอโก อาจริยํ ปฏิชคฺคติ, เนว อิตโร ฯ สังเกตได้ว่า อิตโร ศัพท์ จะใช้ได้
เฉพาะเมื่อเคยกล่าวไปแล้ว ในที่นี้ ได้กล่าวศัพท์ว่า “สามเณเรสุ” ไปแล้ว อิตโร
ในประโยคถัดไป จึงสามารถรู้ได้ว่าต้องยก “สามเณโร” ขึ้นนั่นเอง แต่ อิตโร มี
ความพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ สิ่งไหนที่เป็นสิ่งที่คู่กันโดยธรรมชาติแล้ว ไม่
จำเป็นต้องกล่าวถึงมาก่อน ก็สามารถใช้อิตโร ได้ เช่น มารดาบิดา, ภรรยาสามี,
มือซ้ายมือขวา เป็นต้น อุ.สามเณรสฺส วามหตุโถ ฉินฺโน, เนว อิตโร ฯ สังเกตได้
ว่า อิตโร ในที่นี้ต้องยก “ทกฺขินฺนหตุโถ” ที่แปลว่า มือขวา เข้ามา เพราะกล่าวถึง
วามหตุโถ (มือซ้าย) ไปแล้ว นั่นแล (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,
ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๙๑-๑๙๒)

๒. นิปชฺชิตฺวา สุปฺติ^{๑๐} = ย่อมนอนหลับแล้ว. นิปชฺชิตฺวา (สมานกาลกิริยา)^{๑๑} หมายถึง ล้ม
ตัวนอนลงแล้ว ในที่ที่ไม่ใช่ที่ควรจะนอน นอนแบบสัตว์นอน และนอนไม่ค่อยจะหลับ
ส่วนศัพท์ว่า สุปฺติ หมายความว่า หลับจริงๆ หลับสนิท หลับแบบฝัน ในเวลากลางคืน
รวมทั้ง ๒ ศัพท์ จึงหมายถึงว่า ล้มตัวลงนอนในที่ที่ไม่ใช่ที่นอน และหลับสนิทในเวลา
กลางคืน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๐)
๓. ปจฺจุจฺจาย = ลูกขึ้นเฉพาะแล้ว. ปติ + อุ + จา ธาตุ ในความยืน ความตั้งอยู่ + ตูนาทิ
ปัจจัย (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๕๑) คำว่า ปจฺจุจฺจาย นี้ มีความหมายต่างจาก อุจฺจาย
เล็กน้อย คือ อุจฺจาย จะหมายถึง ลูกขึ้นแล้ว แบบทั่วไปธรรมดา แต่ ปจฺจุจฺจาย
หมายถึง ลูกขึ้นเฉพาะตอนนั้น หรือลูกแบบเจาะจง อะไรบางอย่าง

^๙ เรื่องการใช้ อปร, อญฺตร, เอก ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๙๑-๑๙๕

^{๑๐} เรื่องศัพท์ว่า นอน ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๐

^{๑๑} เรื่อง สมานกาลกิริยา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๑๘

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๙)

๑. ลำดับนั้น ในเวลาที่ธิดาของช่างหม้อนั้นมีอายุราว ๑๕-๑๖ ปี ท้าวสักกะทรงคำนึงถึงว่า นางเกิดที่ไหนหนอ เห็นแล้ว ทรงดำริว่า บัดนี้ ควรที่เราจะไปทีนั้น ดังนี้แล้ว จึงทรงเอาแก้ว ๗ ประการ ซึ่งปรากฏโดยพรรณคล้ายฟักเหลือง บรรทุกยานน้อยขับเข้าไปในเมืองพาราณสี เสด็จไปยังถนนปารวองว่า ท่านทั้งหลาย มาเอาฟักเหลืองกันเถิด แต่ตรัสกะผู้เอาแก้วเขียวและแก้ว ราชมาสเป็นต้นมาว่า ข้าพเจ้าไม่ให้ด้วยราคา เมื่อเขาทูลถามว่า ท่านจะให้อย่างไร ตรัสว่า ข้าพเจ้าจะให้แก่สตรีผู้รักษาศีล ฯ พวกพลเมือง กล่าวว่า นาย ชื่อว่าศีลเป็นเช่นไร สีด่าหรือสี เขียวเป็นต้น ฯ พวกท่านไม่รู้จักศีลว่า เป็นเช่นไร จักรักษาศีลนั้นอย่างไรได้เล่า แต่เราจักให้แก่ สตรีผู้รักษาศีล ฯ นาย ธิดาของช่างหม้อนั้น เทียวพูดอยู่ว่า ข้าพเจ้ารักษาศีล จงให้แก่สตรีนั้น เถิด ฯ แม้ธิดาของช่างหม้อนั้น ก็ทูลพระองค์ว่า ถ้ากระนั้น ก็ให้แก่ฉันเถิด นาย ฯ ท้าวสักกะ ตรัสถามว่า เธอ คือใคร ธิดาช่างหม้อ กล่าวว่า ฉันคือสตรีผู้ไม่ละศีล ๕ ฯ ฟักเหล่านั้น ฉันก็นำมาให้จำเพาะเธอ ฯ ท้าวสักกะ ทรงขับยานน้อยไปเรือนของนางแล้ว ประทานทรัพย์ที่เทวดา พึงให้โดยพรรณอย่างฟักเหลือง ทำมิให้คนพวกอื่นลักเอาไปได้ ให้รู้จักพระองค์แล้ว ตรัสว่า นี้ ทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิตของเธอ เธอจงรักษาศีล ๕ อย่าให้ขาด แล้วเสด็จหลีกไป ฯ

(พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๑๖๑-๑๖๒)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๙)

๑. อถสสา ปณฺณรสโสฬสวสุทฺเทสิกกาเล สกุโก กุหิ นุ โข สา นิพพตฺตาติ อวชฺเชนโต ทิสฺวา อิทานิ มยา ตตฺถ คนฺตุ วฏฺฐตฺติติ เอลาพุทฺถณฺเณน ปณฺณายมาเนหิ สตตฺถิ รตฺเทหิ ยานกํ ปุเรตฺวา ปาเชนโต พาราณสียํ ปวิสิตฺวา เอลาพุทฺถา¹² คณฺหถาติ อุกุโฆเสนโต วิถี ปฏิปชฺชิ มุคฺคมาสาทินิ คเหตฺวา อาคเต ปน มฺมเลน น เทมีติ วตฺวา กถํ เทสีติ วุตฺเต อหํ สีลรทฺธิกาย อิตฺถิยา ทมฺมิตฺติ อาห. สีลํ นาม สามิ กิํทิสํ กิํ กาทํ อุทาทุ นีลาทิวณฺณนฺติ. ตุมฺहे สีลํ กิํทิสนฺติ น ชานาถ กิเมว นํ รทฺธิสฺสธ สीलรทฺธิกาย ปน ทสฺสามิตฺติ. สามิ เอสา กุมฺภการสฺส ธีตา สีลํ รทฺฆามิตฺติ วิจรตฺติ เอตฺตสฺสา เทหิตฺติ. สาปิ ตํ เตณฺหิ มยฺหํเทหิ สามิตฺติ อาห. กาสิ ตฺวนฺติ. อหํ อวิชฺทิตปณฺจสีลาติ อาห. ตฺยฺหเมว ตานิ มยา อาเนตฺตานิตฺติ. สกุโก ยานกํ ปาเชนโต ตสฺสา ฆรํ

¹² เรื่อง เอลาพุทฺ, เอลาพุทฺ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๐๑ / ประยุทธ์ หลง สมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๕๖ : ๑๔๙

คนุตวา อณฺเณหิ อนาหาริ¹³ กตฺวา เอลาพุทฺถณฺเณ เทวทตฺติยธฺ ทตฺวา อตฺตานํ ชานาเปตฺวา
อิทํ เต ชีวิตฺวตฺติยา ธนํ ปญฺจ สีลานิ อชฺฌทานิ กตฺวา รกฺขาหิตี วตฺวา ปกฺกามิ. (ธมฺมปทฎฺกถา
(บาลี) ๒/๑๐๗)

อธิบาย

๑. **นิพฺพตฺตา** = บังเกิดแล้ว (เกิดแบบเปลี่ยนสภาพ). นอกจากนี้ อุปฺปนฺโน ก็แปลว่า “เกิด” เช่นกัน แต่เป็นการเกิดแบบทั่วไป มีการใช้ที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ดังที่ปรากฏใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๒
 - a. **อุปฺปนฺโน** = เกิดแล้ว ไม่แน่ใจว่ายังเกิดอยู่หรือไม่
 - b. **อุปฺปนฺโน โหติ** = เกิดแล้ว แนใจว่ายังเกิดอยู่
 - c. **อุปฺปชฺช** = เกิดแล้ว แนใจว่าการเกิดนั้น ผ่านไปแล้ว
๒. **สตฺตฺติ รตฺเนหิ ยานกํ ปุเรตฺวา** = ยังยานน้อยให้เต็มแล้ว ด้วยรตนะ ท. ๗. ในความเป็นจริง ศัพท์ที่นามที่แปลว่า “ด้วย” และสัมพันธ์เข้ากับ ศัพท์กิริยา ปุร ธาตุ (ปุเรตฺวา) ทำนินยมแต่งเป็น จ., ฉ. แต่เวลาแปล ก็แปลว่า “ด้วย” เช่น สตฺตฺนํ รตฺนํ ยานกํ ปุเรตฺวา เป็นต้น
๓. **อวิชฺทิตฺตฺตฺยสึลา**¹⁴ = มีศีล ๕ อันไม่ละแล้ว. สังเกตว่า ศัพท์สมาสที่เป็น พหุพพิ. ทำนมักแปลว่า “มี” นอกจากนี้ ยังมี ตทฺสสฺตฺติตฺตฺติ ที่สามารถแปลว่า “มี” ได้ เพราะในรูปวิเคราะห์มีคำว่า “อติ” นั้นเอง เช่น เมธา อสฺส อติตฺติ เมธาวิ (ชโน) แปลว่า ปัญญาของชนนั้น มีอยู่ เหตุนั้น ชนนั้น จึงชื่อว่า มีปัญญา เป็นต้น (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรม จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๔๕) ฉะนั้น ที่ท่านกำหนดว่า ศัพท์ไหนที่เป็น วิเศษนะ ให้แปลว่า ผู้, มี, อัน ท่านมีหลักการใช้อยู่ เช่น หากเป็น พหุพพิ. หรือ ตทฺสสฺตฺติ. ต้องแปลว่า “มี” ไม่ควรแปลว่า ผู้, อัน เป็นต้น
๔. **เทวทตฺติยธฺ**¹⁵ = ทรัพย์อันเทวดาให้แล้ว. ศัพท์สมาสนี้ หากแตงแยก คือ เทเวน ทินฺนํ ธนํ. สังเกตคำว่า “ทตฺติย” แปลงมาจาก ทินฺนํ โดยมีข้อกำหนดว่า ทินฺนํ นั้น จะแปลงเป็น ทตฺติย ได้ ก็ต่อเมื่อมีศัพท์ว่า “พุทฺธ, เทว, สกฺก” อยู่หน้า (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๓๘๔-๓๘๕)

¹³ เรื่อง อนาหาริย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๘

¹⁴ เรื่อง อวิชฺทิตฺตฺตฺยสึลา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๑๐๕

¹⁵ เรื่อง เทวทตฺติยธฺ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๒๑

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๐)

๑. ดังได้สดับมา ภิกษุรูปนั้น ให้พระศาสดาตรัสบอกพระกัมมัญฐาน ตราบเท่าถึง พระอรหันต์ ณ สำนักพระศาสดาแล้วเข้าป่า สืบต่อพยายามอยู่ ก็ไม่อาจบรรลุพระอรหันต์ได้ ฯ
ท่านนี้กว่า เราจักให้พระศาสดาตรัสบอกกัมมัญฐานเป็นพิเศษ ดังนี้แล้ว จึงออกจากป่านั้น
เมื่อมายังสำนักพระศาสดา ณ ระหว่างหนทาง ก็เห็นไฟป่าโตใหญ่ลุกลามขึ้นจึงรีบขึ้นยอด
ภูเขาโล้นลูกหนึ่ง นั่งดูไฟซึ่งกำลังไหม้ป่า ยึดเอาเป็นอารมณ์ว่า แม้อันไฟคืออริยมรรคญาณ
พึงเผาสังโยชน์ทั้งใหญ่ทั้งเล็กไป จักมี ดุจไฟนี้ เผาเชื้อทั้งใหญ่ทั้งเล็กเที่ยวไป ฉะนั้น ฯ พระ
ศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฏินั้นแล ทรงทราบกระแสจิตของท่านแล้ว ตรัสว่า ถูกต้อง
ทีเดียว ภิกษุ สังโยชน์ทั้งละเอียดทั้งหยาบ ซึ่งเกิดอยู่ในภายในของสัตว์เหล่านี้ เหมือนเชื้อที่
ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ฉะนั้น ควรที่เธอ จะเอาไฟคือญาณเผาสังโยชน์เหล่านั้นเสียแล้ว ทำให้เป็น
ของไม่ควรบังเกิดขึ้น ดังนี้แล้ว ทรงเปล่งพระรัศมี ปรากฏประหนึ่งว่า ประทับนั่ง ณ ที่
จำเพาะหน้าของภิกษุนั้น ตรัสพระคาถานี้ว่า

ภิกษุยินดีแล้วในความไม่ประมาท หรือมีปกติเห็นภัย
ในความประมาท ย่อมเผาสังโยชน์ ทั้งละเอียดทั้งหยาบไป
ประดุจไฟเผาเชื้อทั้งใหญ่ทั้งเล็กไป ฉะนั้น ฯ

(พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๑๖๗-๑๖๘)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๐)

๑. โส กิร สตฺถุ สนฺติเก ยาว อรหตฺตา กมฺมญฺจานํ กถาเปตฺวา อรณฺณํ ปวิสิตฺวา ชมฺภฺเนนโต
วายมนฺโต อรหตฺตํ ปตฺตํ นาสกฺขิ. โส วิเสเสตฺวา กมฺมญฺจานํ กถาเปสฺสามิตี ตโต นิทฺทมิตฺวา
สตฺถุ สนฺติเก อากจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค มหฺนตํ ทาวคฺคิ อุกฺกจิตํ ทิสฺวา เวเคน เอกํ มฺนท-
ปพฺพตมตฺถกํ อภิรฺยุห นิสินฺโน อรณฺณํ ททยหฺมานํ อคฺคิ ทิสฺวา อารมฺมณํ คณฺหิ ยถา อัย อคฺคิ
มหฺนตานิ จ ชฺททฺทกานิ จ อุปาทานานิ ทนฺโต ว คจฺฉติ เอวํ อริยมคฺคญาณคฺคินาปิ มหฺนตานิ
จ ชฺททฺทกานิ จ สญฺโยชานิ ทนฺเตน คณฺตพฺพํ ภวิสฺสตีติ. สตฺถา คณฺธกุฏฺยํ นิสินฺโน ว ตสฺส จิตฺต
วารี ฌตฺวา เอวเมว ภิกฺขุ มหฺนตานิปิ ชฺททฺทกานิปิ อุปาทานานิ วีย อิเมสฺ สตฺตานํ อพฺภนฺตเร
อุปฺปชฺชมานานิ อนฺนูลานิ สญฺโยชานานิ ตานิ ฌาณคฺคินา ฌาเปตฺวา อภพฺพปตฺติกานิกาตํ
วญฺญตฺติ วตฺวา โอภาสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺส ภิกฺขุโน อภิมุขํ นิสินฺโน วีย ปญฺญายมาโน อิมํ
คาถมาห

อุปมาทรโต ภิกขุ

ปมาเท ภยทสฺสึ วา

สญฺโญชน อญฺญลํ

ทหํ อคฺคิวั คจฺจนฺตํติ.

(ธมฺมปทฏฺฐกถา (บาลี) ๒/๑๑๑)

อธิบาย

๑. อรณฺญํ = ป่า. เป็น นปฺ. ซึ่งหมายถึง ป่าที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้าน. ยังมีศัพท์ที่แปลว่า “ป่า” อีก คือ วन्ह (นปฺ.) เป็นป่าแบบที่ไม่มีคนอาศัยอยู่ เป็นดงไม้, และ วนสญฺโฑ (นปฺ.) ราวป่า ไพรสณฑ์, อฏฺฐวี (อิตฺ) ดงไม้ ชาติป่า ป่าเป็นที่อยู่ของพวกโจรหรือสัตว์ร้าย. (พระมหาพร วรภาณิ (ปฺ.โพธิ์) ป.ธ.๙., ศษ.บ., ๒๕๔๒ : ๑๐)
๒. มุณฺทปพฺพตมตฺถกํ = ยอดแห่งภูเขาอันโล้น. มุณฺท (วิเสสน) โล้น + ปพฺพต (นปฺ.)¹⁶ + มตฺถก (นปฺ.) หัว, กระหม่อม, สมอ, ศีรษะ, ปลาย, ยอด (ประยुทธ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๕๕๗)
๓. ทยฺหมานํ = อัน...เผลออยู่, อัน...เผลออยู่. ทท ชาติ หรือ ทท ชาติ + ย ปจ. กัมม. แปร ย วัหน้า ห ถ้าง ทท พึงแปลง ท เป็น ท. (ประยुทธ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๑๖๗)
๔. อุปาทานานิ = เป็น นปฺ. แปลว่า การถือมั่น, การยึดมั่น, การยึดไว้, ความถือมั่น ฯลฯ ธรรมชาติเป็นเครื่องเข้าไปถือเอา, ของกำนัลที่ส่งไปให้, เชื้อ, เชื้อไฟ, ฟืน. อุป อา ปุพฺโพ, ทา ทานอาทานะสุ, ย. ส. อุปทาน. (ประยुทธ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๑๓๕)
๕. อภพฺพปฺปตฺติกาณิ = (สญฺโญชนานิ) มีการเกิดขึ้นอันไม่สมควร. อภพฺพ + อุปฺปตฺติ + ก สกฺต. ¹⁷ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๘๒)

¹⁶ เรื่องศัพท์ว่า “ภูเขา” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๕๙ : ๔๙๙

¹⁷ เรื่อง อภพฺพปฺปตฺติกาณิ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๘๒

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๑)

๑. อุบาสิกนั้น (สา อุปาสิกา) ออกจากสุขอันเกิดแต่มรรคและผลแล้ว ตรวญด้วยทิพพจักขุ ใคร่ครวญอยู่ว่าเมื่อไรหนอแล พระผู้เป็นเจ้าของเราจึงจักบรรลุนิพพานนี้ แล้วรำพึงว่า พระผู้เป็นเจ้าของเรานี้แม้ทั้งหมด ยังมีราคะ ยังมีโทสะ ยังมีโมหะ พระผู้เป็นเจ้าของเรานี้มิได้มี คุณธรรมแม้สักว่าฌานและวิปัสสนาเลย อุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ของพระผู้เป็นเจ้าของเรา มีอยู่หรือไม่หนอ เห็นว่า มี ดังนี้แล้ว จึงรำพึงว่า เสนาสนะเป็นที่สบาย จะมีหรือไม่หนอ เห็นแม้เสนาสนะเป็นที่สบายแล้ว จึงรำพึงว่า พระผู้เป็นเจ้าของเรายังมิได้บุคคลเป็นที่ สบายหรือหนอ เห็นแม้บุคคลเป็นที่สบายแล้ว จึงใคร่ครวญอยู่ว่า พระผู้เป็นเจ้าของเรายัง มิได้อาหารเป็นที่สบายหรือหนอ ก็ได้เห็นว่า อาหารเป็นที่สบายยังไม่มีแก่พวกเธอ ๆ จำเดิม แต่นั้นมา ก็จัดแจงข้าวยาคุ อันมีอย่างต่าง ๆ และของขบเคี้ยวเป็นอเนกประการ และโภชนะมีรส ต่างๆ อันเลิศแล้ว นิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้นั่งแล้ว จึงถวายน้ำทักษิณาทก แล้ว มอบถวายด้วยคำ ว่า ท่านผู้เจริญ พวกท่านชอบใจสิ่งใด ๆ ของจงถือเอาสิ่งนั้น ๆ จันเกิด ๆ ภิกษุเหล่านั้น รับเอา วัตถุทั้งหลายมีข้าวยาคุเป็นต้นแล้ว บริโภคตามความชอบใจ ๆ (พระธัมมปทกฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๑๘๔)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๑)

๑. สา (อุปาสิกา) มคคผลสุขโต อุฏฺฐาย ทิพพจกฺขณา โอลเเกตฺวา กทา นุ โข มม ปุตุเตหิ อโย ฐมโม อธิคโตติ อุปฺปาทเรณฺตี สพุเพปิเม สราคา สโทสา สโมหา ณานวิปสฺสนามตฺตํ เตสํ นตฺถิ กิณฺณุ โข มยฺหํ ปุตุตานํ อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสโย อตฺถิ นตฺถิติ อวาชฺเชตฺวา อตฺถิ ติ ทิสฺวา เสนาสนสฺปายํ นุ โข อตฺถิ นตฺถิ ติ อวาชฺเชตฺวา เสนาสนสฺปายํปิ ทิสฺวา ปุคฺคสฺปายํ นุ โข น ลภณฺตีติ อวาชฺเชตฺวา ปุคฺคสฺปายํปิ ทิสฺวา อาหารสฺปายํ นุ โข น ลภณฺตีติ อุปฺปาทเรณฺตี อาหารสฺปายํ เนสํ นตฺถิ ติ ทิสฺวา ตโต ปฏฺจาย นานาวิธํ ยาคุ อเนกปฺปการํ ขชฺชกํ นานคฺครสมฺภจ โภชนํ สมฺปาเทตฺวา ภิกฺขุ นิสฺสทาเปตฺวา ทกฺขิณาทกํ ทตฺวา ภนฺเต ตุมฺหากํ ยํ ยํ รจฺจติ ตํ ตํ คเหตฺวา ปรีกฺขณฺทตฺติ นิยฺยาเทสิ. เต ยถารุจิยา ยาคุอาทินิ คเหตฺวา ปรีกฺขณฺทตฺติ.

(ธัมมปทกฏฐกถา (บาลี) ๒/๑๒๑)

อธิบาย

๑. **มคฺคผลสุขโต อุฏฺฐาย** = ปกติออกจากฌานหรือมรรคผล จะนิยมใช้ศัพท์ว่า **อุฏฺฐาย** (เดิม วิ = วิเศษ) มากกว่า
๒. **ทิพฺพจกฺขณา โอลฺลเกตฺวา** = มองดูด้วยทิพยจักขุ ก็นิยมใช้ **โวลฺลเกตฺวา** (เดิม วิ = วิเศษ) มากกว่า เพราะว่า
 - a. **โอลฺลเกติ** = มองดูด้วยตาเนื้อ, **โวลฺลเกติ** = มองดูด้วยตาปัญญาหรือดูด้วยญาณ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๒)
 - b. **โอลฺลเกติ** = เพราะไม่เห็น จึงมองดู, **ปสฺสติ** = เพราะมองดูแล้ว จึงเห็น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๓)
๓. **ฌานวิปัสฺสนามตฺตํ** = คำว่า “**ฌาน**” มักเขียนผิดกัน ต้องระวังเพราะมีศัพท์ที่คล้ายกัน คือ **ญาณ** (ญาณ) และ **ฉาน** (ฉาน) สังเกตได้ว่า ตัวสะกดจะต่างกัน คือ **ณ กับ น**
๔. **อตฺถิ นตฺถิ** = ต้องสังเกตว่า ท่านแปลว่า “**มีหรือไม่**” เพราะมีคำว่า “**ไม่**” จึงต้องใส่ กริยาคุณพากย์เพิ่มมาอีก คือ **นตฺถิ** ถ้าไม่ใส่มา ถือว่าผิดประโยค แต่หากท่านแปลว่า “**มีหรือ**” ซึ่งไม่มีคำว่า “**ไม่**” จึงไม่ต้องใส่ **นตฺถิ** เพิ่มมา ใส่แต่ **อตฺถิ**
๕. **ยถารุจิยา** = **ตามความชอบใจอย่างไร**. เป็น อิตฺ ตติยา. วิเสสนบุพพท กัมมธารย สมาส วิ. ยถา รุจิ = ยถารุจิ แจกอย่าง รตฺติ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๔๗) นอกจากนี้ ยังมีรูปศัพท์ที่คล้ายกัน แต่มีรูปวิเคราะห์ต่างกัน คือ นิปาตบุพพกะ อัพยยัภาวสมาส เช่น รุจฺฌมานํ ปฏิปาณํ = ยถารุจฺฌมํ ลำดับแห่งคนเจริญแล้ว ชื่อว่า **ตามคนเจริญแล้ว** (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๑๐) สังเกตได้ว่า รูปสำเร็จ คือ ยถารุจฺฌมํ เปลี่ยนเป็น นฺ. และแปลว่า “ตาม...” เช่นกัน
๖. **ปริภุญฺชนติ** = ย่อมบริโภคแบบใช้สอยปัจจัย ๔ ไม่ใช่บริโภคอาหารทางปาก, โดยต่างจากศัพท์ว่า “**ภุญฺชติ**” ซึ่งหมายถึง การบริโภคอาหารทางปาก (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๐๕)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๒)

๑. ลำดับนั้น เมื่อพระภาคิเนยยสังฆรักขิตนั้น แมกล่าว (วิงวอน) อยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ, พระเถระก็ไม่ปรารภนาผ้าสาฎกผืนนั้น. เธอยืนพิศอยู่พลางคิดอย่างนี้ว่า ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ เราเป็นหลานของพระเถระ ; ในเวลาบวชแล้ว เราก็เป็นสัทธีวิหาริก (ของท่าน), แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น พระอุปัชฌาย์ ก็ไม่ประสงค์ทำการใช้สอยร่วมกับเรา, เมื่อพระอุปัชฌาย์นี้ ไม่ทำการใช้สอยร่วมกับเรา, เราจะ ต้องการอะไรด้วยความเป็นสมณะ, เราจักเป็นคฤหัสถ์ (ดีกว่า) ฯ ขณะนั้น เธอได้มีความคิดเห็นว่า การครองเรือน ตั้งตัวได้ยาก, เราจักขายผ้าสาฎกผืนยาว ๘ ศอกแล้ว ซื้อแม่แพะ (มา) ตัวหนึ่ง, ชื่อว่าแม่แพะยอมตกลูกเร็ว เรานั้นจะขายลูกแพะที่ตกแล้ว ๆ ทำให้เป็นต้นทุน, ครั้นรวมต้นทุนได้มากแล้ว จักนำหญิงคนหนึ่งมาเป็นภริยา, นางจักคลอดบุตรคนหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจักตั้งชื่อหลวงลุงของเราแก่บุตรนั้น แล้วให้นั่งในยานน้อย พาบุตรและภริยาของเรามาไหว้หลวงลุง, เมื่อเดินมา จักพูดกะภริยาของเราในระหว่างทางว่า หล่อนจงนำบุตรมาแก่เราก่อน, เราจักนำ (อุ้ม) เขาไป, หล่อนจักพูดว่า เธอจะต้องการอะไรด้วยบุตร, เธอจงมา จงขับยานน้อยนี้ไป, แล้วรับเอาบุตรไป ตั้งใจว่า เราจักนำเขาไป เมื่อไม่อาจอุ้มไปได้ จักทิ้งไว้ที่รอยล้อ, เมื่อเป็นเช่นนั้น ล้อจักทับสรีระของเขาไป, ลำดับนั้น เราจะพูดกะหล่อนว่า หล่อนไม่ได้ให้บุตรของฉันแก่ฉันเอง, หล่อนไม่สามารถอุ้ม บุตรนั้นไปได้, บุตรนั้นยอมเป็นผู้อันเจ้าให้จับหายเสียแล้ว, จักเอาด้ามปฏิภาณตีหลัง (ภริยา) ฯ พระหลานชายนั้น คิดอยู่อย่างนั้น พลางยืนพิศอยู่เทียว เอาพัดก้านตาลตีศีรษะพระเถระแล้ว ฯ (พระธัมมปทัญญูกถาแปล (ไทย) ๒/๒๐๐-๒๐๑)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๒)

๑. อถ นั ตสฺส (ภาคิเนยยสังฆรักขิตสฺส) ปุณฺณปุณฺ กณฺเฑตฺสสาปิ เถโร น อิจฺฉิ. เอวํ โส วิชฺชมาโน จิโต ว จินฺเตสิ อหํ เถรสฺส คิหิกาลे ภาคิเนยโย ปพฺพชิตกाले สทฺธิวิหาริกเ อเวปิ มया สทฺธิ อูปชฺฌาโย ปริโภคํ น กาทุกาโม อิมสฺมี มया สทฺธิ ปริโภคํ อกโรนฺเต ก็ เม สมณภาเวณ คิหิภวิสฺสามิตี. อถสฺส เอตทโหสิ ทสฺสธนาปิโย ชฺรราวาโส กิณฺณุ โข กตฺวา คิหิภูโต ชีวิสฺสามิตี ตโต จินฺเตสิ อญฺจหตฺตสาฎกํ วิกกีณิตฺวา เอกํ เอพิกํ คณฺหิสฺสามิ เอพิกา นาม ชิปฺปํ วิชายนฺติ สุวาทํ วิชาตํ วิชาตํ วิกกีณิตฺวา มฺลํ กริสฺสามิ มฺลเ พหุ กตฺวา เอกํ ปชาปตี อาเนสฺสามิ सा เอกํ ปฺตุตํ วิชายิสฺสตี อถสฺส มม มาตุลสฺส นามํ กตฺวา จูพฺยานเก นิสฺสาเปตฺวา มม ปฺตุตตญจ ภริยญจ อาทาย มาตุลํ วนฺหิตุํ อาคมิสฺสามิ อาคจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค มม ภริยํ วภฺขามิ อาเนहि ตาว เม ปฺตุตํ วหิสฺสามิ นนฺติ सा กิณฺเต ปฺตุเตน เอहि ยานํ ปาเชหิตี วตฺวา ปฺตุตํ คเหตฺวา อหํ เนสฺสามิ

นนฺติ สนฺธาเรตุํ อสฺสโกนฺทึ จกฺกปาเท จกฺกเทสฺสตี อถสฺส สรีรํ อภิรุหิตฺวา จกฺกํ คมิสฺสตี อถ นํ ตฺวํ
มม ปฺตฺตํ เนว มยฺหํ อทาสี นํ สนฺธาเรตุํ นาสกฺขี นาสิโตสิ ตยาตี วตฺวา ปโตทญฺญายิยา ปิณฺณํ
ปฺหริสฺสามีติ. โส เอวํ จินฺเตนฺโต จตฺวา วิชยมาโนว เถรสฺส สีสํ ตาลวณฺณน ปฺหริ. (ธมฺมปทฺฏจก
ถา (บาลี) ๒/๑๓๐-๑๓๑)

อธิบาย

๑. **ทุสฺสณฺจาปิโย** = แปลว่า อัน...พึงให้ดำรงอยู่ด้วยดีโดยยาก เป็นกัมมรูป กัมมสาธนะ วิ.
ทุกฺเขน สณฺหาเปตพฺโพติ **ทุสฺสณฺจาปิโย (ฆราวาส)** การอยู่ครองซึ่งเรือนใด อัน...พึง
ให้ดำรงอยู่ด้วยดีโดยยาก เหตุนั้น การอยู่ครองซึ่งเรือนนั้น ชื่อว่า **ทุสฺสณฺจาปิโย**¹⁸ (บุญ
สืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๓๘๐)
๒. **วิกฺกิตฺตฺวา** = ขายแล้ว. กิ + นา + อิ + ตฺวา. สังเกตว่า ลง นา ปัจ. แต่ทำไมเป็น ณ
ไม่ใช่ น ก็เพราะว่าแปลง น เป็น ณ นั้นเอง (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๔๒) ซึ่งผู้ที่จำ
แบบได้ อาจจะคุ่นว่า กีนาคี มากกว่าได้ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.
ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๑๒๒)
๓. **วฏฺขามิ** = (อหํ) จักกล่าว. วจ ธาตุในความกล่าว + อ ปัจ. ในกัตตฺวาจก + สฺสามิ
ภวิสฺสนฺติ. แปลง วจ เป็น วฏฺข ลบ สฺส เหลือแต่ อามิ สำเร็จรูปเป็น วฏฺขามิ (บุญสืบ อิน
สาร, ๒๕๕๕ : ๖๗/๖)
๔. **วหิสฺสามิ** = (อหํ) จักนำไป วห ธาตุในความนำไป + อ ปัจจย กัตตฺวาจก + สฺสามิ
ภวิสฺสนฺติ. + อิ อาคม สำเร็จรูปเป็น วหิสฺสามิ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๙๒)
๕. **อภิรุหิตฺวา** = ขึ้นเฉพาะแล้ว. อภิ บทหน้า + รุห ธาตุในความขึ้น + ตฺวา ปัจจย ลง อิ
อาคม สำเร็จรูปเป็น อภิรุหิตฺวา (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๘๕-๘๖)
๖. **นาสิโตสิ ตยา** = (ปฺตฺโต) บุตรเป็นผู้อันเธอให้ฉิบหายแล้ว. สังเกตว่า สิ ในที่นี้ ท่านใช้
ประธาน ปฐมบุรุษ ไม่ได้ใช้ มัธยมบุรุษ (ตฺว) เลย นั่นก็เพราะว่า สิ ตัวนี้ **ไม่ใช่ อสิ (ตฺว)**
ย่อมเป็น **แต่เป็น อาสิ (ปริโส)** ย่อมเป็น นั้นเอง. อีกทั้ง **นาสิโต ยังเป็น เหตุกัมม**
วาทก โดยมีเครื่องปรุง คือ นส ธาตุ ในความฉิบหาย + ณ ปัจ. เหตุกัตตฺ. + ต ปัจ. เป็น
เหตุกัมมวาทก ลง อิ อาคม ด้วยอำนาจ ณ เหลือไว้แต่ เอ เป็น นาเส ได้รูปเป็น นาสิต
(บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๐๘-๔๐๙)

¹⁸ เรื่องการใช้ ทุสฺสณฺจาปิโย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๓๘๐

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๓)

๑. พระศาสดา ทรงรอความแก่กล้าแห่งญาณของเขา (นนทสฺส) อยู่ ไม่เสด็จไปแล้ว (ครั้น) ทรงทราบความที่เขาเป็นผู้มีญาณแก่กล้าแล้ว วันหนึ่งอันภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว เสด็จจาริกไปอยู่ ทรงแหวะจากหนทาง ประทับนั่งแล้ว ที่โคนต้นไม้แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งใกล้สถานที่อยู่ของเขา ฯ นายนั้นทะ ไปสู่สำนักของพระศาสดา ถวายบังคมกระทำให้ปฏิสันถาร นิมนต์พระศาสดาแล้ว ได้ถวายปัจจุโครสทานอันประณีตแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานสิ้น ๗ วัน ฯ ในวันที่ ๗ พระศาสดา ทรงกระทำอนุโมทนาเสร็จแล้ว ตรัสอนุพุพิกถาต่างโดยทานกถาเป็นต้น ในเวลาจบกถา นายโคบาลก็ชื่อนั้นทะ ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล รับบาตรของพระศาสดา ตามสั่งเสด็จพระศาสดาไปไกล เมื่อพระศาสดารับสั่งให้กลับด้วยพระดำรัสว่า อุบาสก จงหยุดเถิด ถวายบังคมพระศาสดา กลับแล้ว ฯ ลำดับนั้น นายพรานคนหนึ่งได้แทงเขาให้ตายแล้ว ฯ พวกภิกษุผู้มาข้างหลัง เห็นแล้ว จึงไปกราบทูลพระศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นายโคบาลก็ชื่อนั้นทะ ถวายมหาทานตามสั่งเสด็จแล้วกลับไป ถูกนายพรานฆ่าตายเสียแล้ว ก็เพราะความที่พระองค์เสด็จมาแล้วในที่นี้ ฯ ถ้าว่าพระองค์จักมิได้เสด็จมาแล้วไซ้ริ้, ความตายจักไม่ได้มีแก่เขาเลย ฯ พระศาสดา ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรามากก็ตาม มิได้มากก็ตาม ชื่อว่า อุบายเป็นเครื่องพ้นจากความตายของนายนั้นทะนั้น แม้ผู้ไปอยู่สุทฺธิใหญ่ ๔ สุทฺธิศน้อย ๔ ย่อมไม่มี; ด้วยว่า จิตเท่านั้นซึ่งตั้งไว้ผิดแล้ว อันเป็นไปในภายในของสัตว์เหล่านี้ ย่อมทำความพินาศฉิบหาย ที่พวกโจร (หรือ) พวกคนจองเวรจะทำ (ให้) ไม่ได้ ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

จิตซึ่งตั้งไว้ผิดแล้ว พึงทำบุคคลนั้นให้เลวทรามยิ่งกว่าความพินาศ

ฉิบหายที่โจรเห็นโจร หรือคนจองเวรเห็นคนจองเวรทำนั้น ฯ

(พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๒๒๙-๒๓๐)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๓)

๑. สตฺถา ตสฺส ฌาณปริปากํ อาคณฺณมาโน อาคณฺณตฺวา ตสฺส ปรีปุกฺกภาวํ ฌตฺวา เอกทิวสํ มหาภิกษุสงฆ์ปริวัโต จาริกํ จรณฺโต มคฺคา โอกุกมฺม ตสฺส วสนฺนฺจนาสนฺเน อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมฺมูลนิสฺสิทฺธิ. นนฺโท สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วณฺทิตฺวา ปฏิสนฺถารํ กตฺวา สตฺถารํ นิมนฺเตตฺวา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกษุสงฆ์สฺส ปณฺธิตํ ปณฺจโครสทานํ อทาสิ. สตฺตเม ทิวเส สตฺถา อนุโมทณํ กตฺวา ทานกถาทีเกทํ อนุพุพฺพิทํ กเถสิ. กถาปริโยสาเน นนฺทโคบาลโก โสตาปัตติผลเล ปติฏฺฐาย สตฺถุ ปตฺตํ คเหตฺวา สตฺถารํ อนุจฺจนฺโต ทูรํ คนฺตฺวา ติฏฺฐ อุปาสกาติ นิวตฺติยมาโน วณฺทิตฺวา นิวตฺติ.

อถ นั เอโก ลุทโก วิชฌิตวา มาเรสิ. ปจฺจนโต อากจฺจนฺตา ภิกฺขุ ทิสฺวา คนฺตฺวา สตุถารํ อาหํสุ
 นนฺโท ภนฺเต โคปาลโก ตุมฺหากํ อิธาคตตฺตา มหาทานํ ทตฺวา อนฺคนฺตฺวา นีวตฺตนโต มาริตฺโต **สเจ**
ตุมฺเห นาคจฺฉิสฺสธ นาสฺส มรณํ อภวิสฺสาติ. สตุถา ภิกฺขเว มยิ อากเตปิ อนาคเตปิ ตสฺส จตฺส
 โส ทิสฺวา จตฺสโส อนฺทิสฺวา คจฺจนตสฺสาปิ มรณโต มุจฺจนฺปาโย นาม นตฺถิ ยํ หิ เนว โจราน เวรีโน
 กโรนฺติ ตํ อิมสํ สตุตฺตานํ อนฺโต ปวตฺตํ มิจฺฉาปณฺหิตํ จิตฺตเมว กโรตฺติตี วตฺวา อิมํ คากมาห

ทิสฺ ทิสฺ ยนฺตํ กยิรา เวรี วา ปน เวรีนํ
 มิจฺฉาปณฺหิตํ จิตฺตํ ปาปิโย นํ ตโต กเรติ.

(ธมฺมปทฺฏจกฺกตา (บาลี) ๒/๑๔๙-๑๕๐)

อธิบาย

๑. **สเจ ตุมฺเห นาคจฺฉิสฺสธ นาสฺส มรณํ อภวิสฺสา** = ถ้าว่า อ.ท่าน ท. จักไม่มา ไชรั, ความตายจักได้มี แก่นายโคบาลนั้น หามีได้. สังเกตว่า มี ๒ ประโยค และใน ๒ ประโยคนี้ ท่านประกอบกริยาคุมพากย์เป็น กาลาติปตฺติ วิภัตติ ซึ่งทั้ง ๒ ประโยคนี้ควรพิจารณาให้ถึถ้วนว่า **ทำไมท่านจึงใช้กริยาคุมพากย์เช่นนี้** สาเหตุก็เพราะว่า กาลาติปตฺติวิภัตติ นั้น มีความหมายว่า สิ่งที่กำลังกล่าวนั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไปแล้ว (อดีต) แล้วพอนำมากล่าว กลับไม่เป็นไปตามที่กล่าว เช่น **สเจ ตุมฺเห นาคจฺฉิสฺสธ นาสฺส มรณํ อภวิสฺสา** ถ้าว่า อ.ท่าน ท. จักไม่มา ไชรั, ความตายจักได้มี แก่นายโคบาลนั้น หามีได้. ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ท่านทั้งหลาย (พระศาสดาและหมู่ภิกษุ) ได้ไปแล้ว และนายโคบาลก็ได้ตายไปแล้ว (อดีต) ไม่ใช่ไม่ได้ไป และไม่ใช่นายโคบาลยังไม่ตาย (ไม่ตรงกับความจริง) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๓๒๐-๓๒๔)

เพิ่มเติม : กริยาของประโยคแรก คือ **สเจ ตุมฺเห นาคจฺฉิสฺสธ** นั้น มองดูผิวเผิน อาจจะคิดว่า **นาคจฺฉิสฺสธ** เป็น ภวิสฺสนฺติ. แต่ความจริงแล้ว ไม่ใช่ ภวิสฺสนฺติ. หากแต่เป็น กาลาติปตฺติ. นั่นก็เพราะว่า สฺสธ ในหมวด ภวิสฺสนฺติ และ กาลาติปตฺติ. มีรูปเหมือนกัน แตต่างกันตรงที่ หมวด กาลาติปตฺติ. เป็นการกล่าวถึงอดีตที่ผ่านมา และพอนำมากล่าวอีก ความที่กล่าวนั้นไม่ตรงกับความจริงที่ผ่านมาแล้ว นั่นเอง ซึ่งหากเป็น สฺสธ ในหมวด ภวิสฺสนฺติ จะเป็นการคาดคะเนธรรมดาทั่วไป

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๔)

๑. จริงอยู่ พวกผู้ชาย ชื่อว่าไม่เคยกลับเป็นผู้หญิง หรือพวกผู้หญิงไม่เคยกลับเป็นผู้ชาย ย่อมไม่มี ฯ เพราะว่า พวกผู้ชายประพฤติกว้างในภริยาทั้งหลายของชนอื่น ทำกาละแล้ว ใหมในนรกสิ้นแสนปีเป็นอันมาก เมื่อกลับมาสู่ชาติมนุษย์ ย่อมถึงภาวะเป็นผู้หญิง สิ้น ๑๐๐ อัฐภาพ ฯ ถึงพระอนนทเถระ ผู้เป็นอริยสาวก มีบารมีบำเพ็ญมาแล้วตั้งแสนกัปป์ ท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร ในอัฐภาพหนึ่ง ได้บังเกิดในตระกูลช่างทอง ทำปรพการกรรมใหม่ในนรกแล้ว ด้วยผลกรรมที่ยังเหลือ ได้กลับมาเป็นผู้หญิงบำเรอทำแห่งชายใน ๑๔ อัฐภาพ, ถึงการถอนพิษ (เป็นหมัน) ใน ๗ อัฐภาพ. ส่วนหญิงทั้งหลาย ทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น คลายความพอใจในความเป็นหญิงก็ ตั้งจิตว่า บุญของข้าพเจ้าทั้งหลายนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อกลับได้อัฐภาพเป็นชาย ทำกาละแล้ว ย่อมกลับได้อัฐภาพเป็นชาย ฯ พวกหญิง ที่มีผัวดังเทวดา ย่อมกลับได้อัฐภาพเป็นชาย แม้ด้วยอำนาจแห่งการปรนนิบัติดีในสามีเหมือนกัน ฯ ส่วนลูกชายเศรษฐีนี้ ยังจิตให้เกิดขึ้นในพระเถระ โดยไม่แยบคาย จึงกลับได้ภาวะเป็นผู้หญิงในอัฐภาพนี้ทันที ฯ ก็กรรมที่ได้ตั้งในท้องของนาง เพราะอาศัยการอยู่ร่วมกับลูกชายเศรษฐีในตักกสิลา ฯ โดยกาลล่วงไป ๑๐ เดือน นางได้บุตร ในเวลาที่บุตรของนางเดินได้ ก็ได้บุตรแม่อีกคนหนึ่ง ฯ โดยอาการ อย่างนี้ บุตรของนางจึงมี ๔ คน , คือบุตรผู้อยู่ในท้อง ๒ คน, บุตรผู้เกิดเพราะอาศัยเธอ (ครั้งเป็นชายอยู่) ในโสไยยนคร ๒ คน. (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๒/๒๓๔-๒๓๕)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๒ ครั้งที่ ๒๔)

๑. ปุริสา หิ อิตถิโย อิตถิโย วา ปุริสา อภูตปุพฺพนา นาม นตถิ. ปุริสา หิ ปฺรสุส ทาวเรสุ อติจริตฺวา กาลํ กตฺวา พหฺนึ วสฺสสฺสทสฺสหา นิรเย ปจิตฺวา มนุสฺสชาติ อากฺขณฺตา อตฺตภาวส เต อิตถิภาวํ อาปชฺชนฺติ. อานนฺตเถโรปิ กปฺป สตสฺสทสฺส ปุริตปารมี อริยสาวโก สํสาเร สํสรน โโต เอกสฺมี อตฺตภาเว กมฺมารกุเล นิพฺพตฺโต ปฺรทารกมฺมํ กตฺวา นิรเย ปจิตฺวา ปกฺกาวเสเสน จุฑทสฺส อตฺตภาเวสุ ปฺรสุสฺส ปาทปฺริจาริกา อิตถิ อโหสิ สตฺตสฺส อตฺตภาเวสุ วิชฺชุทฺธณํ ปาปฺณิ. อิตถิโย ปน ทานาทีนํ ปุญฺญานิ กตฺวา อิตถิภาเว จนฺทํ วิราเชตฺวา อิทํ โน ปุญฺญํ ปฺรสุตฺตภาวํ ปฏฺิลากาย สํวตฺตตฺตํ จิตฺตํ อธิจฺจุทิตฺวา กาลํ กตฺวา ปฺรสุตฺตภาวํ ปฏฺิลกนฺติ. ปติเทวตา หุตฺวา สามิสสมฺมาปฏฺิปตฺติวเสนปิ ปฺรสุตฺตภาวํ ปฏฺิลกนฺเตว. อยฺยจฺ เสฏฺฐิปุตฺโต เถเร อโยนิโส จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา อิมสฺมีเยว อตฺตภาเว อิตถิภาวํ ปฏฺิลกิ. ตทกสิลา ยํ เสฏฺฐิ ปุตฺเตน สทฺธิ สํวาสมน วาย ปนสฺสา กุจฺฉิยํ คพฺโก ปตฺติฏฺฐาสิ. สา ทสฺมาสจฺเจน ปุตฺตํ ลภิตฺวา ตสฺส ปทฺสา คมนกาเล

อปรปิ ปุตุตํ ปฏิลภิ เอวมสฺสา กุจฺฉิยํ วุตฺตา เทว ปุตุตา อหฺสิ โสเรยยนฺนเร ตํ ปฏิจฺจ นิพฺพุตา
เทวติ จตฺตารอ ปุตุตา อหฺสิ. (ธมฺมปทฎกฺกา (บาลี) ๒/๑๕๓-๑๕๔)

อธิบาย

๑. ทาเรสุ = ทาระ, เมีย เป็น ปุ. แจกเหมือน ปุริส (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๓๖๔)
๒. สํสาเร สํสรฺหโต = ท่องเที่ยวไปในสังสาร. ศัพท์ที่แปลว่า “เที่ยว” นั้น มีหลายศัพท์ และวิธีใช้ ดังนี้
 - a. สํสรฺหโต = ท่องเที่ยวไปในภพต่างๆ, เที่ยวเกิดในภูมิต่างๆ
 - b. จรติ = เที่ยวไปแบบมีจุดหมาย, เที่ยวเขตที่มีกำหนด, ประพฤติ
 - c. วิจรติ, อาหิณฺหติ = เที่ยวไปไกลแบบไม่มีกำหนด, ประพฤติ
 - d. สญฺจรติ = เที่ยวไปๆ มาๆ

(พระมหาพร วรภาณี (ป๋งโพธิ์) ป.ธ.๙., ศษ.บ., ๒๕๔๒ : ๑๗)

๓. นิพฺพุโต^{๑๙} = บังเกิดแล้ว เป็นการเกิดแบบในกำเนิดต่างๆ และเกิดเรื่องราว สุข ทุกข์
๔. ปฏิลภายิ สํวตฺตติ = จงเป็นไปเพื่อความได้... คำว่า “เป็นไป” ที่เป็นกริยา นั้น มีหลายศัพท์ และวิธีใช้ ดังนี้
 - a. สํวตฺตติ = ย่อมเป็นไปพร้อม ใช้กับสิ่งที่ เป็น กุศล ความเป็น และธรรมะ
 - b. วตฺตติ, ปวตฺตติ = ย่อมเป็นไป, ย่อมเป็นไปทั่ว ใช้กับเรื่องต่างๆ ไป
 - c. อนฺวตฺตติ = ย่อมเป็นไปตาม ใช้ในความหมายประพฤติตาม
๕. ตกฺกสิลาเย สญฺจิปฺพุเตน สทฺธิ สํวสมฺนุวยิ ปนฺสสา กุจฺฉิยํ คพฺโภ ปติฏฺฐาสิ = ก็
ครรภได้ตั้งในท้องของนาง เพราะอาศัยการอยู่ร่วมกับลูกชายเศรษฐีในตักกสิลา.
ประโยคนี้เป็นประโยคแบบเวลาตั้งครรภ อีกอย่างหนึ่ง ปน ศัพท์ ของประโยคนี้เรียงไว้
ไกลมาก เพราะปกติ ปน ศัพท์ ต้องเรียงไว้ตัวที่ ๒ ในประโยคนี้ ท่านหมายเอา
ตกฺกสิลาเย สญฺจิปฺพุเตน สทฺธิ สํวสมฺนุวยิ นับเป็นตัวที่ ๑ นั้นเอง และอีกประการ
หนึ่ง สํวสมฺนุวยิ (สํวส + อนฺวาย) อาศัยการอยู่ร่วม นั้น คำว่า “อนฺวาย” ใช้ใน
ความหมาย อาศัย ้วย ความเจริญ การสืบพันธุ์ อาศัยแบบเป็นไปตามธรรมชาติ (พระ
ธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๐๕)

^{๑๙} เรื่อง ศัพท์ที่แปลว่า “เกิด” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๐๖-๒๐๗

หลายร้อยวันที่ย่ำก้าว

พากเพียร

วิชาที่หนูเขียน

ยกย่อง

กว่าถึงฝั่งเปรียบ

ชอกช้า ออกหัก

แต่มุ่งบ่ย่อท้อ

จึงได้ สมจินต์ ฯ

ธรรมบท

ภาค ๓

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑)

๑. พันธุลกุมาร เมื่อพวกตระกูลมัลลราชกล่าวว่ ขอพันธุลกุมารจงฟันไม้ไผ่เหล่านี้ ดังนี้ แล้ว ได้กระโดดขึ้นไปยังอากาศ (สูง) ถึง ๘๐ ศอก เอาดาบฟันไม้ไผ่ ๖๐ ลำ ที่พวกเจ้ามัลลเอาไม้ไผ่ ๖๐ ลำใส่ซึ่งเหล็กในท่ามกลางแล้ว ให้ยกขึ้นตั้งไว้ (ขาดกระเด็น) ไปแล้ว, พันธุลกุมาร นั้นได้ยินเสียงดัง กริก ของซึ่งเหล็กในมัดสุดท้าย (จึง) ถามว่า นี่อะไร ได้ยินว่าเขาเอาซึ่งเหล็กใส่ในไม้ไผ่ทุกมัดแล้ว จึงทักถาม ร้องให้พาลงพูดว่า บรรดาญาติและเพื่อนของเราประมาณเท่านี้ แม้แต่คนเดียว ซึ่งเป็นผู้มีความสึเนหา (ในเรา) มิได้บอกเหตุนี้ (แก่เรา) ; ก็หากว่า เราพึงรู้ไซ้, พึงฟันไม้ไผ่เสียซึ่งเหล็กตั้งขึ้นเลย แล้วทูลแก่พระชนนีและพระชนกว่า หม่อมฉันจักฆ่าเจ้ามัลลเหล่านี้แม้ทั้งหมดแล้วครองราชสมบัติ อันพระชนนีและพระชนกห้ามแล้ว โดยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่า ลูกเอ๋ย นี่ เป็นราชประเพณี, เจ้าไม่พึงได้เพื่อจะทำอย่างนั้น จึงทูลว่า ถ้ากระนั้น หม่อมฉันจักไปสู่สำนักเพื่อนของหม่อมฉัน ดังนี้ ได้เสด็จไปเมืองสาวัตถีแล้ว ๙ (พระธัมมปทฎฐกถาแปล (ไทย) ๓/๘-๙)

เจลาย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑)

๑. พันธุลกุมาร^{๒๐} สกุธิ เวฬุ คเหตวา มชฺเฒ อยสลากํ ปกฺขิปีตวา สกุจิกลาเป อุตฺสาเปตฺวา จปีเต มลฺลราชกุลหิ อิมํ กปฺเปตฺตติ วุตฺเต อสฺตีหตฺถ^{๒๑} อากาสํ อุลฺลงฺกิตฺวา อสิเนา กปฺเปนฺโต อคมาสิ. โส โอสานกฺลาเป อยสลากาย กิริติ สทฺทํ สุตฺวา กิเมตฺนติ ปจฺฉิตฺวา สพฺพกฺลาเปสุ อยสลากานํ จปีตมาวํ สุตฺวา อสึ จชฺเชตฺวา โรทมาโน มยฺหํ เอตฺตเกสฺส ฌาติสฺสทฺทสฺส เอโกปี สสิเนโห หุตฺวา อิมํ การณํ นาจิกฺขิ สเจ หิ อหํ ชานเยยฺยํ อยสลากาย สทฺทํ อนฺนุจฺจาเปนฺโต ว จินฺนุเทยยนฺติ วุตฺวา สพฺเพปิเม มาเรตฺวา รชฺช^{๒๒} กาเรสฺสนฺติ มาตาปีตุนํ กเถสิ ปเวณิรชฺชํ นาม ตาต อิทํ, น ลพฺภา เอวํ กาทฺนติ นานปฺปการเณ วารีโต เตนฺหิ มม สหายสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามิตี สวาทฺถี อคมาสิ. (ธมฺมปทฎฐกถา (บาลี) ๓/๕-๖)

^{๒๐} เรื่องการพลกแพลงเป็นประโยค ย-ต ตั้ง พันธุลกุมาร ถึง กปฺเปนฺโต อคมาสิ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาธรรมาธิษฐาน ฐาปิวิโช ป.ธ.๘, ๒๕๕๙ : ๗๘-๗๙

^{๒๑} เรื่อง อสฺตีหตฺถ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ประยุทธ์ หลงสมบุญ (รวบรวม และเรียบเรียง), ๒๕๕๖ : ๗๗๖

^{๒๒} เรื่อง รชฺช ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๕๖

อธิบาย

๑. **สฎฐี เวฬุ คเหตฺวา** = ถือเอาไม้ไผ่ ๖๐ ลำ. จุดที่น่าสังเกต คือ สฎฐี เป็น อิตฺ. (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๕๘-๕๙) แต่ เวฬุ เป็น นปฺ. แจกเหมือน วตุฏฺ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๒๗) สาเหตุที่ลึกลับไม่ตรงกัน นั่นก็เพราะว่า สังฆาตั้งแต่ เอกุณวีสติ (๑๙) ถึง อฏฺจนวฺติ (๙๘) เป็น อิตฺ อย่างเดียว โดยไม่ว่า นามนามจะเป็นลึกลับอะไรก็ตาม สังฆาตั้งแต่ เอกุณวีสติ (๑๙) ถึง อฏฺจนวฺติ (๙๘) ก็ยังคงเป็น อิตฺ. เช่น เอกุณวีสฺ^{๒๓} ชนา (อ.ชน ท. ๑๙), เอกุณวีสติ ชนา (อ.ชน ท. ๑๙) จุดที่น่าสังเกตเพิ่มเติม คือ เอกุณวีส (๑๙) และ เอกุณวีสติ (๑๙) ถึงแม้จำนวน ๑๙ เท่ากัน และเป็น อิตฺลึกลับ เช่นกัน แต่กลับนำไปแจกไม่เหมือนกัน โดย เอกุณวีส เป็นแบบแจกเฉพาะ ส่วนเอกุณวีสติ แจกอย่าง รตฺติ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๖๕)
๒. **ปฺจุฉิตฺวา** = ถ้ามแล้ว. มีความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับ ปฺจุฉ ชาติ สกเล็กน้อย คือ หากประกอบเป็น ต ปจฺ. กัมมจาก คือ ปฺจุฉ, ปฺจุฉิต มีวิธีใช้ที่ปรากฏใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๒-๒๑๓ ดังนี้
 - a. **ปฺจุฉ** = อัน...ถ้ามแล้ว. เป็นกริยาของ **ปญฺหา** ที่ถูกถาม เช่น ปญฺโห (ไตรลึกลับ) อุปาสเคน ปฺจุฉ โส แปลว่า อ.ปัญฺหา อันอุปาสก ถ้ามแล้ว (ไม่เรียกหากรรม (อวุตฺตกมฺ = ซึ่ง))
 - b. **ปฺจุฉิต** = อัน...ถ้ามแล้ว (ซึ่ง). เป็นกริยาของ **คน** ที่ถูกถาม เช่น เถโร อุปาสเคน เอตํ การณํ ปฺจุฉิตํ แปลว่า อ.พระเถระ อันอุปาสก ถ้ามแล้ว ซึ่งเหตุ นั้น (เรียกหากรรม (อวุตฺตกมฺ = ซึ่ง))
๓. **(รชฺชํ) น ลพฺภา เหวํ กาคฺตุํ** = ความเป็นแห่งพระราชอาณัติ ไม่พึงได้ เพื่ออันกระทำอย่างนั้น. สังเกตตรงศัพท์ว่า น ลพฺภา (ไม่พึงได้) ลภ ชาติในความได้ + ย ปจฺ. กัมม. + เอยฺย สตฺตมฺ. แปลง ภ กับ ย เป็น พภ แปลง เอยฺย เป็น อา (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๗๐) ซึ่งปรากฏหลักการในไวยากรณ์ ฉบับทองจํ ภาพยวิภัตติอาษาต ว่า “...เอยฺย ลภเหลือ เอ เป็น อียา ตามแบบแผน เอา ยา และ อา แทน ไม่เหมือนแม่ศัพท์บางอัน...” (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๓๒๒)

^{๒๓} เรื่องการแจกสังฆา ตั้งแต่ เอกุณวีส (๑๙), เอกุณวีสติ (๑๙) ถึง อฏฺจนวฺติ (๙๘) ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๖๕

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๒)

๑. ต่อมาในวันชานพระนามพระโอรส (โอรสสุส) นั้น พระราชาทรงส่งพระราชสาส์นไปสำนักพระอัยยิกาว่า พระนางวาสภขัตติยา พระธิดาแห่งศากยราช ประสูติพระโอรสแล้ว, จะทรงชานพระนามพระกุมารนั้นว่าอย่างไร ฝ่ายอำมาตย์ผู้รับพระราชสาส์นนั้นไป ก่อนข้างหูตึง ๙ เขาไปแล้ว ก็กราบทูลแก่พระอัยยิกาของพระราชา ๙ พระอัยยิกานั้นทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า พระนางวาสภขัตติยา แม้ไม่ประสูติพระโอรส ก็ได้ครอบครองชนทั้งหมด, ก็บัดนี้ นางจักเป็นที่โปรดปรานยิ่งของพระราชา ๙ อำมาตย์ผู้หูตึงฟังคำว่า วัลลภา ไม่ค่อยชัด เข้าใจว่า วิฑูทกะ ครั้นเข้าเฝ้าพระราชาแล้ว ก็กราบทูลว่า ขอเดชะ ขอพระองค์จงทรงชานพระนามพระกุมารว่า วิฑูทกะ เกิด ๙ พระราชาทรงดำริว่า คำว่า วิฑูทกะ จักเป็นชื่อประจำตระกูลเก่าแก่ของเรา จึงได้ทรงชานพระนามว่า วิฑูทกะ ๙ ต่อมา พระราชาได้พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่วิฑูทกะ กุมารนั้น ในเวลาที่ยังทรงพระเยาว์นั้นแล ด้วยตั้งพระทัยว่า จะกระทำให้เป็นທີ່โปรดปรานของพระศาสดา ๙ วิฑูทกะกุมารนั้น ทรงเจริญด้วยเครื่องบำรุงสำหรับกุมาร ในเวลาที่มีพระชนม์ ๗ ขวบ ทรงเห็นของเล่นต่าง ๆ มีรูปช้างและรูปม้า เป็นต้น ของกุมารเหล่านั้น อันบุคคลนำมาจากตระกูลยาย จึงถามพระมารดาว่า เจ้าแม่ ใคร ๆ เขาก็นำบรรณาการมาจากตระกูลยายเพื่อพวกกุมารเหล่านั้น, พระญาติไร ๆ ย่อมไม่ส่งบรรณาการไร ๆ มาเพื่อหม่อมฉัน (บ้างเลย), เจ้าแม่ไม่มีพระชนนีพระชนกหรือ ที่นั้น พระมารดาจึงลวงโอรสนั้นว่า พ่อ เจ้าศากยะเป็นนายของเจ้ามีอยู่, แต่อยู่ไกล, เหตุนั้น พวกท่าน (จึง) มิได้ส่งเครื่องบรรณาการไร ๆ มาเพื่อเจ้า ๙ (พระธัมมปัทมฐกถาแปล (ไทย) ๓/๑๙ – ๒๐)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๒)

๑. อถสุส (โอรสสุส) นามคฤคหณทิวเส ราชชา อัยยิกาย สนฺติกํ เปเสสิ สากยราชธิดา วาสภขตติยา ปุตฺตํ วิชาตา กิมสุส นามํ กโรนฺตฺติ. ตํ ปน สาสนํ คเหตฺวา คโต อมจฺโจ โถกํ พริธาตุโก. โส คนฺตฺวา รมฺโณ อัยยิกาย อาโรเจสิ. सा तं पवतुती सुतुवा वासभखत्तिया पुतुतं अविषायिदुवापि सप्प षण्ण ओगिवि ओतानि पन รม्โณ ओตियि วุลลภา ภวิสสตีติ อาห. पथिरामज्जो वุลลภาति वज्णं तुสฺसुत्तं सुतुवा विฑुทโกति สल्लกฺเขतुवा ราชานํ อุपคนฺตฺวา เทว กุมารสุส วิฑุทโกति นามํ กโรธาทิ อาห. ราชชา โปธาณกํ โน กุลสนฺตํ นามํ ภวิสสตีติ จินฺเตตฺตฺวา วิฑุทโกติ นามํ ओกาสิ. अथ सुस तथรगालेव ราชस तदु पियं गोर्मति सेनापतिगुजानं ओतासि. सो कुमारपरिहारं ववुण्णतो सत्तवस्सुสิกगाले ओण्वेस्सं कुमारानं माตามहुลโต หตฺถิริฏปโกสสุรูกาทินิ ओหริยมา

นานิ ทิสวา มาตรํ ปุจฺจิ อมฺม อญฺเณสํ มาตามหกุลโต ปณฺณกาโร อหริยติ, มยฺหํ โกจิ กิณฺจิ น เปเสติ, กิํ ตวํ นิมฺมาตาปิติกาติ. อถ นํ สา ตาต ตว สกฺยราชาโน มาตามหา ทูเร ปน วสนฺติ เต น เท น กิณฺจิ เปเสนฺตีติ วญฺเจสิ. (ธมฺมปทฎฺฐกถา (บาลี) ๓/๑๖-๑๗)

อธิบาย

๑. **อวยฺยิกาย** = ยาย, ย่า. ใช้ได้หลายศัพท์ คือ มาตามหา, มาตามหี, อวยฺยิกา, ปมาตุ, มหฺยฺยิกา (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช, ราชบัณฑิต), ๒๕๕๙ : ๕๕๖)
 ๒. **สากฺยราชธิดา** = พระธิดาแห่งศากยราช. คำว่า “ศากยะ” สามารถใช้ศัพท์แทนได้หลายศัพท์ คือ สกฺย, สากิย, สกฺก (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช, ราชบัณฑิต), ๒๕๕๙ : ๖๖๒)
 ๓. **มาตามหกุลโต, มาตามหา** = ดุรายละเอียดใน ข้อ ๑
 ๔. **มยฺหํ โกจิ (ญาติโก) กิณฺจิ (ปณฺณการํ) น เปเสติ** = พระญาติใด ๆ ย่อมไม่ส่งบรรณาการใด ๆ มาเพื่อหม่อมฉัน (บ้างเลย). ประโยคนี้มีความหมายว่า ญาติสักคนเดียว (โกจิ เป็น เอก.) และไม่แน่ใจว่าคนไหนด้วย ไม่ส่งเครื่องบรรณาการสักอย่างมาให้เลย (ไม่แน่ใจว่าเครื่องบรรณาการชนิดไหนด้วย).
- จุดสังเกต** : ศัพท์ว่า “โกจิ, กิณฺจิ” เป็นศัพท์ที่สื่อถึงความไม่แน่ใจว่าเป็นอย่างไรที่เข้าใจหรือเปล่า มีความหมายเท่ากับศัพท์ที่ว่า “อญฺญตโร” นั่นเอง

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๓)

๑. ด้วยเดชแห่งคุณของท้าวมหานามนั้น นาคภพ ก็แสดงอาการร้อน ๆ พระยานาค ใคร่ครวญว่า เรื่องอะไรกันหนอ เห็นแล้ว จึงมาสู่สำนักของท้าวมหานามนั้น ให้ท้าวมหานาม ประทับบนพังพาน แล้วเชิญเสด็จเข้าไปสู่นาคภพ ๆ ท้าวมหานามนั้น อยู่ในนาคภพนั้น นั้นแล สิ้น ๑๒ ปี ๆ ฝ่ายพระเจ้าวิทูทกะ ประทับนั่งคอยอยู่ ด้วยทรงดำริว่า พระเจ้าตาของเราจักมาใน บัดนี้ ; เมื่อท้าวมหานามนั้นชักเข้าอยู่, จึงรับสั่ง ให้ค้นในสระ ตรวจสอบระหว่างบุรุษด้วยแสง ประทีป ไม่เห็นแล้ว ก็เสด็จหลีกไป ด้วยทรงดำริว่า พระเจ้าตาจักเสด็จไปแล้ว ๆ พระเจ้าวิทูทกะ นั้น เสด็จถึงแม่น้ำอจิรวดีในเวลารাত্রี รับสั่ง ให้ตั้งค่ายแล้ว ๆ คนบางพวก นอนแล้วที่หาดทราย ภายในแม่น้ำ, บางพวก นอนบนบกในภายนอก ๆ แม้บรรดาพวกที่นอนแล้วในภายใน พวกที่มี บาปกรรมอันไม่ได้กระทำแล้วในก่อน มีอยู่, แม้บรรดาพวกที่ นอนแล้วในภายนอก ผู้ที่มี บาปกรรมอันได้กระทำแล้วในก่อน มีอยู่, มดแดงทั้งหลายตั้งขึ้นแล้ว ในที่ซึ่งคนเหล่านั้นนอน แล้ว ๆ คนเหล่านั้น กล่าวกันว่า มดแดงตั้งขึ้นแล้วในที่เรานอนแล้ว, มดแดงตั้งขึ้นแล้ว ในที่เรานอนแล้ว จึงลุกขึ้น, พวกที่มีบาปกรรม อันไม่ได้กระทำแล้ว ลุกขึ้นไปนอนบนบก, พวกมี บาปกรรมอันกระทำแล้ว ลงไปนอนเหนือหาดทราย. ขณะนั้น มหาเมฆตั้งขึ้น ยังฝนลูกเห็บให้ ตกแล้ว ๆ หวังน้ำหลากมา ยังพระเจ้าวิทูทกะพร้อมด้วยบริษัท ให้ถึงสมุทรนั้นแล ๆ คนทั้งหมด ได้เป็นเหยื่อแห่งปลาและเต่าในสมุทรนั้นแล้ว ๆ (พระธรรมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๓/๓๕ – ๓๖)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๓)

๑. ตสฺส (มหานามสฺส) คุณเตเชน นาคภวนํ อุณฺหการํ ทสฺเสสิ. นาคราชา กิณฺุ โชติ อุปฺชาเรนฺโต ทิสฺวา ตสฺส สนฺติกํ อาคณฺดูวา ฌเณ นิสฺสีทาเปตฺวา นาคภวนํ ปเวเสสิ. โส ทฺวาทสฺวสฺसानิ ตตฺถเถว วสิ. วิทูทโกปิ มยฺหํ ออยฺยโก อิทานิ อาคมิสฺสตีติ อาคมยมาโน ว นิสฺสีทิ ตสฺมี อติจิรายนเต สเร วิจิณาเปตฺวา ทีปาโลเกน ปุริสพฺภนฺตฺรานิปี โอลเเกตฺวา อทิสฺวา คโต ภวิสฺสตีติ ปกฺกามิ. โส รตฺติภาเค อจิรวตี ปตฺวา ขนฺธาวารํ นิเวเสสิ. เอกจฺเจ อนฺโตนทียํ วาลิกา ปฺลิเน นิปฺชชฺสี เอกจฺเจ พหิ ธเล อนฺโต นิปฺนฺเนสุปี ปุพฺเพ อกตปาปกมฺมา อตฺถิ พหิ นิปฺนฺเนสุปี ปุพฺเพ กตปาปกมฺมา อตฺถิ เตสํ นิปฺนฺนฺภูจฺจเนสุ กิปฺลลิกา อุฏฺฐหฺสี. เต มยฺหํ นิปฺนฺนฺภูจฺจเน กิปฺลลิกา มยฺหํ นิปฺนฺนฺภูจฺจเน กิปฺลลิกาติ อุฏฺฐหฺติวา อกตปาปกมฺมา อุตฺตริตฺวา ธเล นิปฺชชฺสี กต ปาปกมฺมา โอตฺริตฺวา วาลิกาปฺลิเน นิปฺชชฺสี. ตสฺมี ขเณ มหาเมโฆ อุฏฺฐหฺติวา ขนฺธกรวสฺสํ

วลีส. นทียา โอโฆ อาคนุตวา วิชฺฐา สหฺรี ปริสาย สมฺมุตฺตเมว ปาเปสสิ. สฬฺเพ ตตฺถ

มจฺจนจฺจนปฏฺกขา อหฺลฺ. (ธมฺมปทฺฏจกฺกตา (บาลี) ๓/๒๓)

๑. **ตสฺมี อติจฺรายนฺเต** = เมื่อทำวณนามนั้นชักช้าอยู่. อติจฺรายนฺต นี้ มาจาก อติ อุปฺสัค + จิร (คุณนาม) + อาย ปัจ. + อนฺต ปัจ. สังเกตได้ว่า จิร เป็นศัพท์คุณนาม แต่สามารถนำมาเป็นกริยาได้ นั่นก็เพราะว่า หากประกอบกับกริยาศัพท์ ๒ ตัว คือ อาย, อีย เป็นไปในความประพฤติ จะสามารถทำนามศัพท์ (นามนาม, คุณนาม, สัพพนาม) ให้เป็นกริยาได้ เช่น จิรายติ ประพฤติช้าอยู่, ปุตุตฺยติ ย่องประพฤติให้เป็นเพียงดังบุตร เป็นต้น (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๑๓๑-๑๓๒)
๒. **คโตะ ภาวสุสฺสตี** = จักเป็นผู้มา. สังเกตว่า ต ปัจ. (คโตะ) มาคู่กับ ภาวสุสฺสตีวิภตฺติ (ภาวสุสฺสตี) ตามหลักการที่เรียกว่า “กาลพิเศษ”^{๒๔} แล้ว จะหมายถึง การคาดคะเนถึงอนาคต และเรื่องที่คาดคะเนนั้น อาจมีจริงหรือไม่จริงก็ได้ แต่ถ้ามีจริงตามที่คาดคะเน ก็จะต้องเกิดขึ้นมานานแล้วด้วย (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๒๑)
๓. **วาลิกาปฺปฺลิเน** = หาดทราย. วาลิกา (อิตุ) ทรายที่มีอยู่ตามธรรมชาติ + ปฺปฺลิเน (นปฺ.) หาดทราย รวมกัน วาลิกาปฺปฺลิเน จะหมายถึง หาดทรายตามธรรมชาติ. คำว่า “ทราย” มีอีกศัพท์ คือ วาลุกา (อิตุ) ทรายที่นำมาเก็บไว้ใช้ประโยชน์
๔. **ตสฺมี ขณฺเ มหามาเโฆ อญฺจหิตฺวา ขนฺกรกาสฺสํ วสฺสตี** = ขณะนั้น มหาเมฆตั้งขึ้น ยังฝนลูกเห็บให้ตกแล้ว. สังเกตว่า “วสฺสตี” ท่านแปลว่าเป็น เหตุกัตตฺวาจาก ซึ่ง “วสฺสตี” เป็นได้ ๒ วาจาก คือ กัตตฺ. และเหตุกัตตฺ. ตามแต่บริบทของศัพท์ โดยอาจมีหลักสังเกตดังนี้
 - a. **มหาเมโฆ วสฺสํ วสฺสตี** = อ.มหาเมฆ ยังฝนให้ตกแล้ว
 - b. **วสฺสํ วสฺสตี** = อ.ฝนตกแล้ว

อธิบาย : จะเห็นได้ว่า หากประธานเป็น มหาเมโฆ แล้ว วสฺสตี จะเป็น เหตุกัตตฺวาจาก แต่หากประธานเป็น วสฺสํ แล้ว วสฺสตี จะเป็น กัตตฺวาจาก
๕. **มจฺจนจฺจนปฏฺกขา** = เป็นเหยื่อแห่งปลาและเต่า. ในที่นี้ ต้องระวังกศัพท์ว่า มจฺจน ไม่ใช่ อิตุ. แต่ในความเป็นจริง มจฺจน เป็น ปุ. นั่นเอง (รวบรวม เรียง โดย พันตรี ป. หลงสมบุญ, ๒๕๔๖ : ๕๕๑)

^{๒๔} เรื่องกาลพิเศษ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๑๔-๑๒๓

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๔)

๑. ลำดับนั้น เศรษฐีกล่าวกะภรรยาว่า นางผู้เจริญ ฉันไม่มีความต้องการขนมแล้ว, เธอจงให้แก่สมณะเกิด นางจวดยกระเช้าแล้วเข้าไปหาพระเถระ ฯ พระเถระแสดงธรรมแก่คน แม่ทั้ง ๒, กล่าวคุณพระรัตนตรัย, แสดงผลทานที่บุคคลให้แล้วเป็น อาทิ ให้เป็นดังพระจันทร์ในพื้นที่ท้องฟ้าว่า ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผล, ยัญที่บุคคลบูชาแล้ว ย่อมมีผล ฯ เศรษฐีฟังธรรมนั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ท่านจงมานั่งฉันบนบัลลังก์นี้เถิด ฯ พระเถระกล่าวว่า มหาเศรษฐี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งในวิหารกับภิกษุ ๕๐๐ รูป ด้วยตั้งพระหฤทัยว่า จักเสวยขนม, เมื่อท่านมีความพอใจ เศรษฐี ท่านจงให้ภรรยาถือเอาขนมและวัตถุอื่นมีนํ้านมเป็นต้น, พวกเราจักไปสู่สำนักของพระศาสดา ฯ เศรษฐีถามว่ากัณฑ์นี้ พระศาสดาประทับอยู่ ณ ที่ไหนเล่า ขอรับ ฯ พระเถระตอบว่า ประทับอยู่ในพระเชตวันวิหาร ในที่สุดแห่งที่ ๔๕ โยชน์จากที่นี่ เศรษฐี ฯ ท่านผู้เจริญ พวกเราจักไปสัณเฑาะพรมทางไกลมีประมาณเท่านี้ จะไม่ล่องเลยเวลาอย่างไร ฯ มหาเศรษฐี เมื่อท่านมีความพอใจ, เราจักนำท่านทั้ง ๒ ไปด้วยกำลังของตน : หวังได้ปราสาทของท่านจักมีในที่ของตนเอง, แต่เชิงบันไดจักมีที่ชุ่มประตูประเศตวัน, เราจักนำไปสู่พระเชตวันโดยกาลชั่วเวลาลงจากปราสาทชั้นบนไปยังชั้นล่าง ฯ (พระธัมมปทฎฐกถาแปล (ไทย) ๓/๕๑ - ๕๒)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๔)

๑. ตโต ภริยํ อห ภทเท น เม ปุเวหิ อตุโธ สมณสฺส เทหิตฺติ. สจ ปจฺจํ อาทาย เถโร อุปสงกมฺ. เถโร อภิณฺหปฺ ฐมฺมํ เทเสสิ ตินฺนํ รตนานํ คุณํ กเถสิ อตฺถิ ทินฺนํ อตฺถิ ยิฏฺฐนฺตฺติ ทินฺนํ ทานาทินํ ผลํ คคณตเล จนฺทํ วีย ทสฺเสสิ. ตํ สุตฺวา ปสนฺนจิตฺตโต เสฏฺฐิ ฆนฺเต อาคณฺตฺวา อิมสฺมี ปลลฺงเก นิสฺสํทฺวา ปริภุชกฺกาทิ อห. เถโร มหาเสฏฺฐิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปุเว ชาทิสฺสามิตฺติ ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สทฺธิ วิหาเร นิสฺสินโน ตุมหากํ รุจิยา สติ เสฏฺฐิ ภริยํ ปุเว จ ชีราทินํ จ คณฺหาเปถ สตุฏฺฐ สนฺตํ คมฺิสฺสามาติ อห. กหํ ปน ฆนฺเต เอตฺรหิ สตุฏฺฐาติ. อิตฺโต ปญฺจจตุตฺตาฬิ สโยชนมตฺถเก เชตวนวิหารเสฏฺฐิ. ฆนฺเต กาลํ อนตฺติภุมิตฺวา เอตฺตํ อทุธานํ กถํ คมฺิสฺสามาติ. มหาเสฏฺฐิ ตุมหากํ รุจิยา สติ อหํ โว อตฺตโน พเลน เนสฺสามิ ตุมหากํ ปาสาเท โสปาณสึ อตฺตโน จาเน เอว ภวิสฺสติ โสปาณปริโยสานํ ปน เชตวนทวารโกฏฺฐเก ภวิสฺสติ อุมฺปิปาสาทา เหฏฺฐาโอรณ- กาลมตฺเตเนว เชตวนํ เนสฺสามิตฺติ. (ธมฺมปทฎฐกถา (บาลี) ๓/๓๔)

อธิบาย

๑. **ตุ้มหาก รุจียา สติ** = เมื่อท่านมีความชอบใจ. เฉพาะคำว่า “สติ (มีอยู่)” ศัพท์เดิมเป็น สนฺต อ การันต์ในปุงลิงค์และนปฺสกลิงค์ ลง สฺมี วิภัตติ ฝ่ายเอกวจนะ แปลง นฺต กับ สฺมี เป็น ติ สำเร็จรูปเป็น สติฯ แปลว่า มีอยู่ คำว่า “สติ” มาจาก อส ธาตุในความมี, ความเป็น + อนฺต ปัจ. + สฺมี สัตตมีวิภัตติ (อส + อนฺต + สฺมี) ลบต้นธาตุ คือ อ ที่ อส แปลง นฺต กับ สฺมี เป็น ติ แจกตาม ภาวนุต (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๔๕)
๒. **อทุธาน** = เป็นได้ทั้ง วิเสสนะ และนปฺสกลิงค์ แปลว่า ไกล ยาว นาน ยืดยาว (วิเสสนะ), ทาง ทางไกล ทางอันยืดยาว กาล กาลนาน กาลอันยืดยาว กาลยืดยาว เวลา (นปฺสกลิงค์). นอกจากนี้ ศัพท์ที่มีความเช่นนี้ มีอีกศัพท์ที่มักจะคุ้นเคยกันดี เพราะอยู่ในแบบฉบับท่องจำ คือ อทุธา (กาลยืดยาว) เป็น ปุ่ลิงค์ เพียงแต่ อทุธา ตัวนี้ มีความพิเศษตรงที่ จะมีใช้แต่ ป. เอก. อทุธา, ท. อทุธาน, ต. อทุธนา, จ. จ. อทุธโน, ส. อทุธานะ เท่านั้น (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๕๔)
๓. **โสปาณสีส์** = หัวบันได. ในที่นี้ ศัพท์ที่แปลว่า “บันได” เท่าที่พบมี ๒ ศัพท์ คือ
 - a. **โสปาณ** = เป็นได้ ทั้งปฺลิงค์และนปฺสกลิงค์ หากเป็น ปุ่. แจกอย่าง ปฺริส, นปุ. แจกอย่าง กุล (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๘๑๗) ซึ่ง “โสปาณ” นี้ เป็น บันได แบบลักษณะถาวร ไม่สามารถยกออกได้
 - b. **นิสฺเสณี** = เป็น อิตถิลิงค์ แปลว่า พะอง, บันได แจกอย่าง นาริ เพียงแต่ “นิสฺเสณี” จะเป็นบันไดในลักษณะที่ยกออกได้ ถึงคราวจะใช้ ก็ยกมาพาดกับ เรือน (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๓๙)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๕)

๑. ภายหลังวันหนึ่ง พระราชาประทับยืนบนปราสาทชั้นบน ทอดพระเนตรเห็นฉัตรปาณี อุบาสกผู้ทำภารกิจเสร็จแล้ว ก็นรรม สวมรองเท้าเดินไปทางพระลานหลวง จึงรับสั่งให้ราชบุรุษ เรียกมา ฯ อุบาสกนั้น หุบรรมและถอดรองเท้าออกแล้ว เข้าไปเฝ้าพระราชา ถวายบังคมแล้ว ได้ ยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง, ลำดับนั้น พระราชา ตรัสกะอุบาสก นั้นว่า อุบาสกผู้เจริญ ทำไมท่าน จึงหุบรรมและถอดรองเท้าออกเสียเล่า อุบาสก กราบทูลว่า ข้าพระองค์ได้ฟังว่า พระราชารับสั่ง หา จึงมาแล้ว ฯ ความที่เราเป็นพระราชา (ชะรอย) ท่านจักเพิ่มรู้ในวันนี้ (กระมัง ?) ฯ ข้าพระองค์ทราบความที่พระองค์เป็นพระราชา แม้ในกาลทุกเมื่อ ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น, ทำไม ใน วันก่อน ท่านนั่งในสำนักของพระศาสดา เห็นเราแล้ว จึงไม่ลุกขึ้น (ต้อนรับ) ฯ ข้าแต่มหาราช ข้า พระองค์นั่งในสำนักของพระราชาผู้เลิศ เมื่อเห็นพระราชประเทศราชแล้วลุกขึ้น (ต้อนรับ) พึงเป็น ผู้ไม่เคารพในพระศาสดา ; เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์จึงไม่ลุกขึ้น(ต้อนรับ) ฯ ช่างเถอะ ผู้เจริญ, ข้อนี้คงไว้ก่อน, เขาเลื่องลือกันว่า ท่านเป็นผู้ฉลาดในประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นไป ในทิวฏฐธรรมและสัมปรายภพ ทรงพระไตรปิฎก จงบอกธรรมแก่เราทั้งหลายในภายในวังเถิด ฯ ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ไม่สามารถ ฯ เพราะเหตุไร อุบาสก ฯ เพราะว่า ขึ้นชื่อว่าพระราช มนเทียร (แล้ว) ย่อมเป็นสถานที่มิโทษมาก, ข้าแต่สมมติเทพ ในพระราชมนเทียรนี้ กรรมที่ บุคคลประกอบชั่วและดี ย่อมเป็นกรรมหนัก ฯ ท่านอย่ากล่าวอย่างนั้น, อย่าทำความรังเกียจว่า วันก่อนเห็นเราแล้วไม่ลุกขึ้น (ต้อนรับ) ฯ ข้าแต่สมมติเทพ ขึ้นชื่อว่า สถานเป็นที่เที่ยวของเหล่า คฤหัสถ์ เป็นสถานที่มิโทษ, ขอพระองค์จงรับสั่งให้นิมนต์บรรพชิตรูปหนึ่งมาแล้ว จงให้บอก ธรรมเถิด ฯ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๓/๖๕ – ๖๗)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๕)

๑. อถกทิวส ราชา อุปริปาสาเท จิต ฉตตปาณิอุปาสกํ กตภตตกิจจํ ฉตตมาทาย อุปาหน อารุห ราชกณเณ คจจณตํ ทิสวา ปกโกสาเปสิ. โส ฉตตูปาหนา อปเนตวา ราชานํ อุปสงกมิตวา วนทิตวา เอกมนตํ อฏฐาสิ. อถ น ราชา อาห โภ อุปาสก กิเเต ฉตตูปาหนํ อปนีตนติ. ราชา ปกโกสตีติ สุตวา อากโตมเหตีติ. อชช อมหากํ ราชภาโว ตุมเหติ ยาโต ภวิสสตี ติ. สทาปิ มยํ ตุมหากํ ราชภาวํ ชานามาติ. เอวํ กสมมา ปุริมทิวเส สตุฏฺฐ สนฺติเก นิสินฺโน มํ ทิสวา น อฏฐหีติ. มหาราช อคฺคราชสฺส สนฺติเก นิสินฺโน ปเทสราชานํ ทิสวา อฏฐหนฺโต สตุฏฺฐิ อการโว ภเวยํ ตสมมา น อฏฐหิณฺติ. โหตุ โภ ติฏฺฐเตตํ ตุมเห กิร ทิวฏฐมมิกสมปรายิกานํ อตฺถานตฺถานํ

กุสลา ตีปิฎกธรา อมุหาก็ อนุเตปุเร ฐมม วาเจถาติ. น สกกา เทวาติ. ก็การณาคติ. ราชเคห์ นาม มหาสาวชชํ พุยุตตสยุตตทานิครุภาเนตถ เทวาติ. มา เอวํ วเทถ ปุริมทิวเส มํ ทิสวา น อุมฺมิโตมฺ หิติ มา กุกุกุจํ กโรถาติ. เทว คิหิเน วิจรณญฺจานํ นาม สาวชชํ เอกํ ปพฺพชิตํ ปกโกสาเปตฺวา ฐมม วาเจถาติ. (ธมฺมปทฏฺฐกถา (บาลี) ๓/๔๒-๔๓)

อธิบาย

๑. **อุปริปาสาเท**²⁵ = ในเบื้องต้นแห่งปราสาท. สังเกตว่า ไม่ได้แปลว่า ในปราสาทข้างบน ซึ่งศัพท์ลักษณะเช่นนี้ เป็นอภัยยิภาวสมาส โดยจะมีบทหน้าเป็นประธาน และอุปสัค และนิบาต บทหลังเป็น นปุสกลิงค์ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ. ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๑๑) ดังวิเคราะห์ว่า ปาสาทสฺส อุปริ = อุปริปาสาทํ (นปุ.) ซึ่งปกติ ศัพท์ว่า ปาสาท เป็น ปุ. แต่เมื่อนำไปทำตัวแบบอภัยยิภาวสมาส ปาสาท ก็กลายเป็น นปุ. นอกจากนี้ มีศัพท์ที่คล้ายคลึงกับ ปาสาท (ปราสาท) คือ ปสาท (ปุ.) แปลว่า ความ เลื่อมใส ต่างกันตรงสระ อา เท่านั้นเอง
๒. **ยาโต ภวิสฺสูติ** = จักเป็นอันพวกท่านทราบแล้ว. ประโยคนี้ เป็นกาลพิเศษ²⁶ โดย ข้อความนี้ เป็น ต + ภวิสฺสูติ. ซึ่งเป็นข้อความที่คาดคะเนถึงอนาคต และเรื่องที่ คาดคะเนนั้น อาจมีจริงหรือไม่จริงก็ได้ แต่ถ้ามีจริงเป็นจริงตามที่คาดคะเน ก็จะต้อง เกิดขึ้นมานานแล้วด้วย โดย ต บัจจย บ่งถึงเรื่องที่มีมานานแล้ว และ ภวิสฺสูติ. บ่งถึง อนาคตที่ไม่แน่นอน (เคยอธิบายแล้ว ในเฉลย ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๖ และเฉลย ภาค ๓ ครั้งที่ ๓) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๒๑)
๓. **สาวชชํ**²⁷ = อันเป็นไปกับด้วยโทษ. เป็น สหบุพพบทพหุพพิหิสมาส โดยสมาสลักษณะ นี้ คือ สมาสที่มี สห เป็น บทหน้า เมื่อเป็นบทสำเร็จแล้ว เหลือไว้แต่อักษรตัวหน้า คือ ส แปลว่า เป็นไปกับด้วย (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๒๒-๒๒๓) และเมื่อแปลโดยอรรถนิยามแปลว่า “มี (มีโทษ)” ฉะนั้น คุณนาม (วิเศษนะ) แต่ละศัพท์ จะออกสำเนียงว่า ผู้, มี, อัน ตามใจชอบไม่ได้ ต้องสังเกตชนิด ของศัพท์นั้นๆ ให้ดี โดยเฉพาะ **พหุพพิหิ และตทสฺสํตถิตทิต** จะนิยมแปลว่า “มี”

²⁵ เรื่อง อุปริปาสาเท ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๑๘๐

²⁶ เรื่อง กาลพิเศษ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๑๔-๑๒๓

²⁷ เรื่อง สาวชชํ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๙๐-๗๙๑

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๖)

๑. มิคเรศเรฐฐี เมื่อทำอาวามงคลของบุตร หาได้คำนึงถึงพระตถาคต แม้ประทับอยู่ในวิหารไกลไม่ อันความรักที่ตั้งอยู่เฉพาะในพวกสมณะเปลี่ยสิ้นกาลนาน เตือนอยู่ คิดว่า เราจักทำสักการะแม่แก่พระผู้เป็นเจ้าของเรา ดังนี้แล้ว วันหนึ่งให้คนหุงข้าวปายาสแห้งบรรจุในภาชนะใหม่ หลายร้อยสำรับ ให้นิมนต์พวกอเจลกะ ๕๐๐ คน เชิญเข้าไปในเรือนแล้ว จึงส่งข่าวแก่นางวิสาขาน่า สะไขว่ของฉันทมา, ไหว้พระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ นางเป็นอริยสาวิกาผู้โสดาบัน พอได้ยินคำว่า อรหันต์ ก็เป็นผู้ร่าเริงยินดี มาสู่ที่บริโภคน้ำอเจลกะเหล่านั้น แลดูอเจลกะ เหล่านั้นแล้ว คิดว่า ผู้เว้นจากหิริโอตตปปะเห็นปานนี้ ย่อมชื่อว่า พระอรหันต์ไม่ได้, เหตุไร พอผิวจึงให้เรียกเรามา ตีเตียนเศรษฐีแล้ว ก็ไปที่อยู่ของตนตามเดิม ฯ พวกอเจลกะเห็นอาการของนางวิสาขานั้นแล้ว จึงตีเตียนเศรษฐี โดยเป็นเสียงเดียวกันทั้งหมดว่า คฤหบดี ท่านไม่ได้หญิงอื่นแล้วหรือ จึงให้สาวิกาของสมณโคตมซึ่งเป็นนางภาพกณณิตัวสำคัญเข้ามาในที่นี้ จงให้ขับไล่นางออกจากเรือนนี้โดยเร็ว ฯ (พระธัมมปทฎฐกถาแปล (ไทย) ๓/๙๐ – ๙๑)

เจลาย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๖)

๑. มิคเรศเรฐฐี ปุตุตสสุ อวามงคล กโรนโต ฐฐวิหาเร วสนตปิ ตถาคต อมนสิกตวา ที่มรตต นคคสมณเส ปติฏฐิตน เปเมน โจทียมาโน มยุหํ อญยานปี สกุการํ กริสฺสามิติ เอกทิวสฺสอเนกสเทสฺส นวภาชนเส นรุตทกปายาสํ ปจาเปตวา ปญจสเต อเจลเก นิมนตนาเปตวา อนโตเค ปเวเสตวา อากจจตุ เม สุนิสสา อรหนโต วนฺทตฺติ วิสาขาย สาสนํ ปหิณฺติ. สา อรหนโตติวจนํ สุตวา โสตาปนฺนา อริยสาวิกา หฏฐตฺตฺฐา หุตฺวา เตสํ โกชนญฺจานํ อากนฺตวา เต โอโลเกตฺวา เอวรูปา ทโรตตปปริหิตา อรหนโต นาม น โหนติ กสฺมา มํ สสุโร ปกโกสาเปสฺสิติ เสฏฺฐีครหิตวา อตฺตโน วสนญฺจานเมว คตา. อเจลกา ตํ ทิสฺวา สพฺเพ เอกปฺพาเรเนว เสฏฺฐี ครหิสฺสุ กิ ตวํ คหปติ อญญํ นาลตถ สมณสฺส โคตมสฺส สาวิกํ มหาภาพกณณิ อิท ปเวเสสิ เวเคน ตํ อิมสฺมา เคหา นิกุกกฺขมาเปหิตี. (ธมฺมปทฎฐกถา (บาลี) ๓/๕๙-๖๑)

อธิบาย

๑. **อวาทมงคล** = อวาทะ คือ การแต่งงานแบบหนึ่งที่ฝ่ายชายจะนำหญิงที่ตนแต่งงานด้วยมาอยู่ที่บ้านของตน (อินเดียมีประเพณีแบบอวาทะ) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๑๔๑๐) โดยแตกต่างจากแบบ **วิวาห์ (วิวาหะ)** ซึ่งเป็นการแต่งงานที่ฝ่ายชายต้องเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง (ประเทศไทยมีประเพณีแบบวิวาหะ) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๑๑๒๔-๑๑๒๕)
๒. **นคฺคสมณฺเสุ** = ในสมณะเปลือย ท. โดย **นคฺค** เป็น คุณนาม แปลว่า ผู้เปลือย (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๐๐)
๓. **ปญฺจสเต** = มีร้อย ๕ เป็นประมาณ. หมายความว่า อาจจะมีจำนวนไม่ครบ ๕๐๐ หรือเกิน ๕๐๐ ก็ได้ แต่กะประมาณคร่าวๆ ว่า น่าจะมีประมาณ ๕๐๐ ซึ่งต่างจาก ๕๐๐ ถ้วน ดังประโยคที่ว่า ปญฺจ อเจลกฺสตาณิ = ซึ่งร้อยแห่งอเจลกะ ท. ๕ โดยศัพท์เช่นนี้ จะหมายถึง ครบ ๕๐๐ บริบูรณ์ ไม่ขาดไม่เกิน (เคยอธิบายแล้วใน เฉลย วิชาแปลไทยเป็น มคอ ภาค ๒ ครั้งที่ ๑๑)
๔. **อเจลก** = คนไม่นุ่งผ้า คนเปลือย ชีเปลือย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖ : ๑๓๖๕)
๕. **อนฺโตเคหํ** = ในภายในแห่งเรือน. สังเกตว่า ไม่ได้แปลว่า ซึ่งเรือนในภายใน ซึ่งศัพท์ลักษณะเช่นนี้ เป็นอภัยยิภาวสมาส โดยจะมีบทหน้าเป็นประธาน และอุปสรรค และนิบาต บทหลังเป็น นปฺสกลิงค์ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๑๑) ดังวิเคราะห์ว่า เกหฺสฺส อนฺโต = อนฺโตเคหํ (นปฺ.) (ลักษณะเหมือนกับ อุปริปาสาทํ ที่อธิบายใน เฉลย ภาค ๓ ครั้งที่ ๕)
๖. **อรหนฺโต** = อ.พระอรหันต์ ท. หากเป็น อิตฺ. เป็น อรหนฺตี (แจกตาม นารี) โดยคำว่า “อรหา, อรหนฺโต, อรหนฺตี ฯ” นั้น จะใช้ในกรณีเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา ก็มี ในกรณีเป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ก็มี เฉพาะคำว่า “อรหํ” จะใช้กับพระพุทธเจ้าเท่านั้น (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๔๒)
๗. **หิโรตฺตปฺปวิริหิตา** = เว้นจากหิริและโอตตปฺปะ. หิริ ความละอาย ศัพท์นี้ หมายถึง ละอายต่อตนเองว่าไม่ควรทำสิ่งไม่ดี ซึ่งต่างจาก ลชฺชา (ความละอาย) หมายถึง ละอายต่อผู้อื่น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๒)
๘. **(ตุว) นาลตุถ** = น + อลตุถ แปลว่า ไม่ได้ได้แล้ว. อลตุถ มีเครื่องปรุง คือ อ อากม + ลภ ธาตุ ในความได้ + อ ปัจจย ในกัตตุจาก + อี อักษรัตตนิวัตติ ลบ ภ ที่สุดธาตุ แปลง อี เป็น ตุถ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง และอธิบาย, ๒๕๔๕ : ๒๘)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๗)

๑. จำเดิมแต่กาลนั้น แม่นางวิสาखा ทำบุญมีทานเป็นต้นอยู่ ได้พร ๘ ประการ จากสำนัก พระศาสดา ปรากฏประหนึ่งจันทเลขา (วงจันทร์) ในกลางหาว ถึงความเจริญด้วยบุตรและธิดา แล้ว ๆ ได้ทราบมาว่า นางมีบุตร ๑๐ คน มีธิดา ๑๐ คน, บรรดาบุตร (ชายหญิง) เหล่านั้น คน หนึ่ง ๆ ได้มีบุตรคนละ ๑๐ คน มีธิดาคนละ ๑๐ คน, บรรดาหลานเหล่านั้น คนหนึ่ง ๆ ได้มีบุตร คนละ ๑๐ คน มีธิดาคนละ ๑๐ คน, จำนวนคน ได้มีตั้ง ๘,๔๒๐ คน เป็นไปด้วยสามารถแห่ง ความสืบเนื่องแห่งบุตรหลานและเหลน ของนางวิสาขานั้น อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ ๆ นาง วิสาखाเอง ก็ได้มีอายุ ๑๒๐ ปี ๆ ชื่อว่าผมหงอกบนศีรษะแม้เส้นหนึ่ง ก็ไม่มี ๆ นางได้เป็น ประหนึ่งเด็กหญิงรุ่นอายุราว ๑๖ ปี เป็นนิตย์ ๆ ชนทั้งหลาย เห็นนางมีบุตรและหลานเป็นบริวาร เดินไปวิหาร ย่อมถามกันว่า ในหญิงเหล่านี้ คนไหน นางวิสาखा ๆ ชนผู้เห็นนางเดินไปอยู่ ย่อม คิดว่า บัดนี้ขอจงเดินไปหน่อยเถิด, แม่เจ้าของเราเดินไปอยู่เที่ยว ย่อมงาม ๆ ชนที่เห็นนางยืน นิ่ง นอน ก็ย่อมคิดว่า บัดนี้ จงนอนหน่อยเถิด, แม่เจ้าของเรานอนแล้วแล ย่อมงาม ๆ นางได้เป็น ผู้อันใคร ๆ พุดไม่ได้ว่า ในอริยาบททั้ง ๔ นางย่อมไม่งามในอริยาบทข้อโน้น ด้วยประการฉะนี้ ๆ ก็นางวิสาขานั้น ย่อมทรงกำลังเท่าช้าง ๕ เชือก ๆ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๓/๑๐๐ – ๑๐๑)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๗)

๑. วิสาขาปิ ตโต ปุญฺจาย ทานาทีนํ ปุณฺณานิ ภโรหตี สตุฏฺฐ สนฺติกา อฏฺฐ วเร ลภิตวา คคณตเล จนฺทเลขา วิย ปุณฺณายมานา ปุตุตธีตาหิ วุฑฺฒี ปาปุณฺนิ. ตสฺสา กิร ทส ปุตุตา ทส ธีตโร อเหสุ เตสุ เอเกกสฺส ทส ทส ปุตุตา จ ธีตโร จ อเหสุ เตสุปิ เอเกกสฺส ทส ทส ปุตุตา จ ธีตโร จาติ เอวมสฺสา ปุตุตฺตนตฺตปณฺตตฺตสนฺตานวเสน ปวตฺตานิ วิสาขิกานิ จตฺตาริ สตานิ อฏฺฐ จ ปาณ- สหสฺसानิ อเหสุ. สย วิสวสฺสสํ อฏฺฐาสิ สีเส เอกํปิ ปฺลิตํ นาม นาโหสิ นิจจํ โสฬสวสฺสสุทฺเทสิกา วิย อโหสิ. ตํ ปุตุตฺตนตฺตปฺริวารํ วิหารํ คจฺจนฺตี ทิสฺวา กตฺมา เอตฺถ วิสาขาติ ปฺภิปุจฺจิตาโร โทหนฺติ. เย นํ คจฺจนฺตี ปสฺสนฺติ อิทานิ โถกํ คจฺจตุ คจฺจมานา ว โน อยฺยา โสภตฺติ จินฺตฺเนติ. เย นํ จิตฺ นิสินฺนํ นิปนฺนํ ปสฺสนฺติ อิทานิ โถกํ นิปชฺชตุ นิปนฺนา ว โน อยฺยา โสภตฺติ จินฺตฺเนติ. อิติ สา จตฺตสุ อิริยาปเถสุ อสุกิริยาปเถ นาม น โสภตฺติ น วตตพฺพา อโหสิ. ปณฺจนฺนํ โข ปน หตฺถินํ ถาเม ฐาเรติ. (ธมฺมปทฺมกถา (บาลี) ๓/๖๖-๖๗)

อธิบาย

๑. (วิสาขาป)...โกรฺหฺติ...ลภิตฺวา = (แม่ อ.นางวิสาขา) เมื่อกระทำ...ฯ ต้องระวาง อนุต ปัจ. ในกิริยาภิกตฺก หากเป็น ปุ. เอก. โกรฺหฺโต (แจกตาม บุริส), อิตฺ. เอก. โกรฺหฺติ (แจกตาม นารี), นปุ. เอก. โกรฺหฺติ (จากตาม กุล)...ข้อสังเกตอีกประการ หากกิริยาตัวต่อไปที่อยู่ ถัดจาก อนุต ปัจ. เป็น ตฺวา ปัจ. ท่านมักจะแปล กิริยา อนุต ปัจ. ว่า “เมื่อ”
๒. ปลิตํ = อ.ผมหงอก. ปลิตํ เป็น นปุ. แจกตาม กุล (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๐๕)
๓. ปฏิปฺจุจฺจิตาโร โหหนฺติ = เป็นผู้ถามตอบ ย่อมเป็น. ปฏิปฺจุจฺจิตาโร แจกเหมือน สตุฏ ศัพท์เดิมเป็น ปฏิปฺจุจฺจิตุ อ. การันต์ในปฺงลิงค์ ลง โย ปฐมาวิภตติ ฝ่ายพหูวนะ แปลง อ. เป็น อาร แปลง โย เป็น โอ สำเร็จรูปเป็น ปฏิปฺจุจฺจิตาโร คำว่า ปฏิปฺจุจฺจิตาโร มาจาก ปฏิ + ปฺจุจฺจ ธาตุในความถาม + ตฺ ปัจจัย ในนามภิกตฺก ลง อิ อากม ได้รูปเป็น ปฏิปฺจุจฺจิตุ เป็น กัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิเคราะห์ว่า ปฏิปฺจุจฺจิตฺติ ปฏิปฺจุจฺจิตาโร (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๖๑) ดูแบบท่องบาลีไวยากรณ์เทียบ เช่น วทิตฺติ วตฺตา (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๑๕๙)
๔. น (เกนจิ) วตฺตพฺพา อโหสิ = ได้เป็นผู้อันใคร ๆ พุดไม่ได้ (ว่า). ประโยคนี้ เป็น ประโยคกัตตฺนอก กัมมฺใน คือ เป็น ประโยคที่มี รูปกัมมวาท (วตฺตพฺพา) ช้อนอยู่ใน ประโยคกัตตฺวาท (อโหสิ). นอกจากนี้ ข้อที่น่าสังเกต คือ เพราะเหตุไร จึงเรียง น ศัพท์ ไว้หน้า วตฺตพฺพา แทนที่จะเรียงไว้หน้าสุดของประโยค หรือ เรียง น ติดกับ อโหสิ โดย มีความหมายต่างกัน ดังนี้
 - a. เรียง น ศัพท์ไว้ตัวแรกของประโยค หมายถึง ทุกการกระทำในประโยคนั้น ล้วน ปฏิเสธหมด เช่น น สามณฺโร วิหารํ คนฺตฺวา มณฺจเก นิปนฺโน (อ.สามเณร ไป แล้ว สู่วิหาร จำวัดแล้วบนเตียง หามิได้) ปฏิเสธทั้งประโยค คือ ความจริง สามณฺรไม่ได้วิหาร และไม่ได้นอนบนเตียง
 - b. เรียง น ศัพท์ ที่ไม่ได้เรียงไว้หน้าสุด และไม่ได้เรียงติดกิริยาคุณพากย์ หมายถึง ปฏิเสธเฉพาะศัพท์ที่อยู่ข้างหลัง น ส่วนศัพท์ที่อยู่ข้างหน้า น ไม่ได้ ปฏิเสธ เช่น สามณฺโร วิหารํ คนฺตฺวา น มณฺจเก นิปนฺโน แสดงว่า สามณฺรไป วิหาร แต่ไม่ได้จำวัดบนเตียง
 - c. เรียง น ศัพท์ ที่เรียงติดกิริยาคุณพากย์ หมายถึง มีความหมายเช่น ข้อ b เพียงต่างกันที่ ข้อ b ...น มณฺจเก นิปนฺโน เป็นการเน้นว่า น ศัพท์ ต้องปฏิเสธ ๒ ศัพท์เท่านั้น คือ มณฺจเก นิปนฺโน แต่ในข้อ c นี้ไม่ได้เน้นเท่านั้นเอง

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๘)

๑. แม้ตามปกติ พระศาสดา ทรงรับภิกษาในเรือนของนางวิสาขาแล้ว ก็เสด็จออกทางประตูด้านทักษิณ ประทับอยู่ในพระเชตวัน, ทรงรับภิกษาในเรือนของอนาถปิณฑิกเศรษฐีแล้ว ก็เสด็จออกทางประตูด้านปราจีน ประทับอยู่ในบุพพาราม ฯ ชนทั้งหลาย เห็นพระผู้มีพระภาค เสด็จดำเนินมุ่งตรงประตูด้านทิศอุดรแล้ว ย่อมรู้ได้ว่า จักเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริก ฯ ในวันนั้น แม่นางวิสาขา พอทราบข่าว พระศาสดา เสด็จดำเนิน ป่วยพระพักตร์ไปทางประตูด้านทิศอุดร จึงรีบไปถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า ทรงประสงค์จะเสด็จดำเนินไปสู่ที่จาริกหรือ พระเจ้าข้า ฯ พระศาสดา ตรัสว่าอย่างนั้น วิสาขา ฯ วิสาขา กราบทูลว่า พระเจ้าข้า หม่อมฉันบริจาทิพย์จำนวนเท่านี้ ให้สร้างวิหารถวายแด่พระองค์, โปรดเสด็จกลับเถิด พระเจ้าข้า ฯ นี่ เป็นการไปยังไม่กลับ วิสาขา ฯ นางวิสาขานั้น คิดว่า พระผู้มีพระภาค จะทรงเห็นใคร ๆ ผู้สมบุรณ์ด้วยเหตุ เป็นแน่ จึงกราบทูลว่า ถ้ากระนั้น ขอพระองค์โปรดรับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เข้าใจการงานที่หม่อมฉันทำ แล้วหรือยังไม่ได้ทำ กลับ แล้วเสด็จเถิด พระเจ้าข้า ฯ เธอพอใจ ภิกษุรูปใด, จงรับบาตรของภิกษุรูปนั้นเถิด วิสาขา ฯ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๓/๑๐๖ – ๑๐๗)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๘)

๑. ปกติยาปิ สตุถา วิสาขาย เคเห ภิกขุ คณฺหิตฺวา ทกฺขิณทฺวารเณ นิภฺขมิตฺวา เชตฺวนเ วสตี อนาถปิณฑิกสฺส เคเห ภิกขุ คณฺหิตฺวา ปาจิณทฺวารเณ นิภฺขมิตฺวา ปุพฺพพาราเม วสตี. อุตฺตรทวารํ สนฺธาย คจฺจนฺตํเยว ภควนฺตํ ทิสฺวา จาริกํ ปกฺกมิสฺสตีติ ชานนฺติ. วิสาขापิ ตํทิวสํ สตุถา อุตฺตรทวารารามิโข คโตติ สุตฺวา ว เวเคน คณฺทฺวา วนฺทิตฺวา อาห จาริกํ คณฺตุกามตฺถ ภนฺเตติ. อาม วิสาเขตฺติ. ภนฺเต เอตฺตํ ฐนํ ปริจฺจชิตฺวา ตุมหากํ วิหารํ กาเรมิ นีวตฺตถ ภนฺเตติ. อนีวตฺตคฺมนํ อิทํ วิสาเขตฺติ. สา อทฺธา เหตุสฺมปฺนํ กณฺจิ ปสฺสตี ภควาติ จินฺเตตฺวา เตนฺหิ ภนฺเตมยุหํ กตาทกฺตวิชานนํ เอกํ ภิกขุํ นีวตฺตาเปตฺวา คจฺจนฺตาติ อาห. ยํ โรเจสิ ตสฺส ปตฺตํ คณฺห วิสาเขตฺติ. (ธมฺมปทฺมจฺกถา (บาลี) ๓/๗๑)

อธิบาย

๑. ทกฺขิณทฺวารเณ, ปาจิณทฺวารเณ, อุตฺตรทวารํ = ประตูทิศใต้ (ทักษิณ), ประตูทิศ

ตะวันตก (ปาจัน), ประตูกิศเหนือ (อุดร). ซึ่งศัพท์ในเรื่อง “กิศ”²⁸ นั้น มีกิศใหญ่ ๔ กิศ กิศเฉียงอีก ๔ กิศ และกิศเบื้องบน-เบื้องล่าง อีก ๒ กิศ รวมเป็น ๑๐ กิศ ซึ่ง พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ร.๙), ๒๕๕๙ : ๓๑๑ กล่าวว่า

- a. อุดตฺรทิส (อิตฺ) = กิศเหนือ (กิศอุดร)
- b. ทกฺขินทิส (อิตฺ) = กิศใต้ (กิศทักษิณ)
- c. ปุพฺพทิส (อิตฺ), ปฺรตฺถิมทิส (อิตฺ) = กิศตะวันออก (กิศบูรพา)
- d. ปจฺฉิมทิส, ปาจันทิส (อิตฺ) = กิศตะวันตก (กิศประจิม)
- e. ปุพฺพุตฺตรทิส (อิตฺ) = กิศตะวันออกเฉียงเหนือ (กิศอีสาน)
- f. ทกฺขินปุพฺพทิส (อิตฺ) = กิศตะวันออกเฉียงใต้ (กิศอาคเนย์)
- g. ปจฺฉิมุตฺตรทิส, ปาจันุตฺตรทิส (อิตฺ) = กิศตะวันตกเฉียงเหนือ (กิศพายัพ)
- h. ทกฺขินปจฺฉิมทิส, ทกฺขินปาจัน (อิตฺ) = กิศตะวันตกเฉียงใต้ (กิศหริตี)
- i. อุปริมทิส (อิตฺ) = กิศเบื้องบน
- j. เหมฺจิมทิส (อิตฺ) = กิศเบื้องล่าง

๒. (สตุฏา)...วสติ = (อ.พระศาสดา) ประทับอยู่. ในความเป็นจริงแล้ว พระศาสดาไม่ควรอย่างยิ่งที่จะใช้ศัพท์ว่า “วสติ” โดยศัพท์ที่แปลว่า “อยู่” มีหลายศัพท์ ซึ่งปรากฏวิธีใช้ในพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ร.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๐๖ ดังนี้

- a. วิหฺรติ = อยู่แบบมีคุณธรรมผู้ทรงศีล เช่น พระพุทธเจ้า พระชีนาสพ ฯ
- b. วสติ, อจฺฉติ = อยู่แบบชาวบ้านทั่วไป
- c. ปฏฺิวสติ = อยู่แบบประจำ ไม่โยกย้าย อยู่แบบตั้งถิ่นฐานอาศัย
- d. นิหฺวสติ = อยู่ประจำ แต่อาจโยกย้าย แบบพักชั่วคราว
- e. อุปวสติ = อยู่แบบชั่วคราว แบบพักอาศัยไม่นาน
- f. อธิวสติ = อยู่แบบสิงอยู่ เป็นการอยู่ของพวกเทวดา ภูติปิศาจต่างๆ
- g. อชฺฌวสติ = อยู่แบบครอบครองเป็นเจ้าของ
- h. โหติ = อยู่ในที่มีที่อยู่ที่อยู่ของตน เช่น พระอยู่ในบ้าน และความอยู่ของวัตถุสิ่งของทั้งหมด

²⁸ เรื่องกิศ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ร.๙), ๒๕๕๙ :

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๙)

๑. ครหทินัน พังคำของนิครนถ์เหล่านั้นแล้ว ก็หมั้นไปพูด กะสิริคุตต์ในที่ ๆ เขายืนและนั่ง แล้วเป็นต้น อย่างนี้ว่า สหาย ประโยชน์อะไรของท่านด้วยพระสมณโคตมเล่า ท่านเข้าไปหา พระสมณโคตมนั้นจักได้อะไร การที่ท่านเข้าไปหาพระผู้เป็นเจ้าของเราแล้ว ถวายทานแก่พระผู้ เป็นเจ้าเหล่านั้น จะไม่ควรหรือ ฯ สิริคุตต์ แม้พังคำของครหทินันนั้น ก็นิ่งเฉยเสียหลายวัน รำคาญแล้ว วันหนึ่ง จึงพูดว่า เพื่อน ท่านหมั้นมาพูดกะเราในที่ ๆ ยืนแล้วเป็นต้น อย่างนี้ว่า ท่านไปหาพระสมณโคตมแล้ว จักได้อะไร ท่านจง เข้าไปหาพระผู้เป็นเจ้าของเรา ถวายทานแก่ พระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้น, ท่านจงบอกแก่เราก่อน, พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของท่าน ย่อมรู้อะไร ฯ ครหทินัน กล่าวว่า โอ ! นาย ท่านอย่าพูดอย่างนี้, ขึ้นชื่อว่าสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเรา จะ ไม่รู้ไม่มี, พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ย่อมรู้เหตุที่เป็นอดีตอนาคตและปัจจุบันทั้งหมด, กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมทั้งหมด, ย่อมรู้เหตุที่ควรและไม่ควรทั้งหมดว่า เหตุนี้ จักมี, เหตุนี้ จักไม่มี ฯ สิริคุตต์ กล่าวว่า ท่านพูดว่า พระผู้เป็นเจ้าของท่าน ย่อมรู้ ดังนี้ มิใช่หรือ ฯ ข้าพเจ้าพูดอย่างนั้น ฯ ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น, ท่านไม่บอกเนื้อความนี้แก่ข้าพเจ้าตลอดกาลประมาณเท่านี้ นับว่าทำ กรรมหนักแล้ว, วันนี้ ข้าพเจ้าทราบอานุภาพแห่งญาณของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายแล้ว, จงไปเถิด สหาย, จงนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ตามคำของข้าพเจ้า ฯ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๓/๑๓๖-๑๓๗)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๙)

๑. ครหทินโน เตส (นิครนถ์) วจัน สุตวา อภิกขณ คนตวา จิตนินิสนนฺฏจานาทีสุ สิริคุตฺตํ เอว วเทสิ สมม กิเเต สมณเณ โคตเมน ตํ อุปสงกมิตวา ก็ ลภิสฺสสิ กิเเต มม อยุเย อุปสงกมิตวา เตสํ ทานํ ทาตุ น วฏฺฐตีติ. สิริคุตฺโต ตสฺส กถํ สุตวาปิ พหุทิวเส ตณฺที หุตวา นิพพิชชิตวา เอกทิวสํ สมม ตวํ อภิกขณ อคฺคนตวา มํ จิตฺฏจานาทีสุ เอว วเทสิ สมณ โคตมํ อุปสงกมิตวา ก็ ลภิสฺสสิ มม อยุเย อุปสงกมิตวา เตสํ ทานํ เทหิติ เกถหิ ตาว เม ตว อยุยา ก็ ชานนฺตีติ. โอโห สามี มา เอว วทิ มม อยุยานํ อญฺญาตุนฺนาม นตฺถิ สพฺพํ อตีตานาคตป- ปจฺจุปฺปนํ สพฺพํ กายวจีมนอกมมํ อิทํ ภวิสฺสตีติ อิทํ น ภวิสฺสตีติ สพฺพํ ภพฺพาภพฺพํ ชานนฺตีติ. ชานนฺตีติ วเทสีติ. อาม วเทมีติ. ยทิ เอว ภาริยนเต กตํ เอตฺตํ กาลํ มยฺหํ เอตมตฺถํ

อนาจิขุขณเตน อชช มยา อยุยานิ ฌาณานุกาโว ฌาโต คจฺจน สมฺม อยุเย มม วจฺเณน นิมนฺเตหิติ.
(ธมฺมปทฎกฺกา (บาลี) ๓/๙๐-๙๑)

อธิบาย

๑. อภิขุขณ = เหนือๆ ๆ โดยมีศัพท์ที่ความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้ (พระมหาพร วรภาณิ (ป๋งโพธิ์) ป.ธ.๙, ศษ.ป., ๒๕๔๒ : ๗)
 - a. อภิขุขณ = เหนือๆ, ป้อยๆ, ช่วงเวลา, ย่ำเสมอ
 - b. นิจุจํ, นิจุจกาลํ, สทา, สพุพกาลํ = ประจำทุกยุคสมัย, เป็นอย่างนั้นตลอด, เป็นนิตย
 - c. นิพทุธํ = เป็นประจำและเป็นเวลา ไม่พรั่นเพรื่อ เช่น เวลาบิณฑบาต
 - d. เทวสิกํ = ทุกวัน, ประจำวัน

แต่ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๙๘ กล่าวว่า ศัพท์ที่ใช้แทนกันได้ คือ นิจุจํ สทา อภิขุขณ อภิขุขณ ซึ่งตรงกับ ความไทยว่า เสมอ, เหนือ ๆ, ประจำ
๒. ตฺถุหิ = เป็นผู้นิ่ง. ศัพท์ว่า “ตฺถุหิ (ตฺถุหิฏฺโธ)” นี้ หมายถึง เป็นผู้นิ่งภายนอก แต่ภายในใจอาจจะไม่นิ่งก็ได้ ซึ่งต่างจาก ศัพท์ว่า “อุเปกฺขโก (อุเปกฺขภูฏโธ)” เป็นผู้นิ่ง หมายถึง ในใจก็นิ่ง ไม่กระวนกระวายใจ สังเกต หากศัพท์ว่า “ภูต” ไปต่อหลังศัพท์ใด (เฉพาะนามนามและคุณนาม) จะทำให้ศัพท์นั้น กลายเป็นคุณนาม และสามารถนำไปแจกตามลิงค์ทั้ง ๓ ได้ง่ายกว่า
๓. นิพพิชฺชิตฺวา = ร้าคาญแล้ว, เหนือหน่ายแล้ว. นิ + วิทฺ นิคคหิตอาคม วิ เป็น พิ ช้อนพ (ประยุทฺ์ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง และอธิบาย : ๒๘๗)
๔. อชฺช = ในวันนี้. นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่เกี่ยวกับ “วัน” ซึ่งปรากฏศัพท์และความหมาย ดังนี้ (พระมหาพร วรภาณิ (ป๋งโพธิ์) ป.ธ.๙, ศษ.ป., ๒๕๔๒ : ๙)
 - a. ปุณทิวเส, ปุณฺทิวเส = วันรุ่งขึ้น, วันพรุ่งนี้ กิริยาคุมพากย์เป็นอดีต วางอยู่ เลขนอกบ้าง เลขในบ้าง
 - b. เสว = วันรุ่งขึ้น เป็นอนาคตกาล, อยู่ในเลขใน หรือ วีย ศัพท์ กิริยาเป็นปัจจุบัน กาลหรืออนาคตกาล
๕. ภาริยํ (คุณนาม) = อันหนัก. ควรระวังในการเขียน เพราะมีรูปใกล้เคียงกับคำว่า “ภริยา (อิตฺ.)” ที่แปลว่า “อ.ภรรยา”

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๐)

๑. สิริคุตต์นั้น ให้คนขุดหลุมยาว ๒ ข้าง ในระหว่างเรือน ๒ หลัง นั้นแล้ว ก็ให้เอาคุถเหลว ใส่จนเต็ม, ให้ตอกหลักไว้ในที่สุด ๒ ข้าง ภายนอกหลุม ให้ผูกเชือกไว้ที่หลักเหล่านั้น ให้ตั้งเท้า หน้าของอาสนะทั้งหลายไว้บนเบื้องบนหลุม ให้ตั้งเท้าหลังไว้ที่เชือก สำคัญอยู่ว่า ในเวลานั้น แล้วอย่างนี้แล พวกนิครนถ์จักมีหัวปักตกลง ให้คนลาดเครื่องลาดไว้เบื้องบนอาสนะทั้งหลาย โดยอาการที่หลุมจะไม่ปรากฏ, ให้คนล้างตุ่มใหญ่ ๆ แล้ว ให้ผูกปากด้วยใบกล้วยและผ้าเก่า ทำ ตุ่มเปล่าเหล่านั้นแล ให้เปื้อนด้วยเมล็ดข้าวต้ม ข้าวสวย เนยใส น้ำอ้อย และขนม ในภายนอก แล้ว ให้ตั้งไว้ข้างหลังเรือน ฯ ครหทินน์รีบไปเรือนของสิริคุตต์นั้นแต่เช้าตรู่แล้ว ถามว่า ท่าน จัดแจงสักการะเพื่อพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายแล้วหรือ ฯ สิริคุตต์ กล่าวว่า เออ สหาย ข้าพเจ้า จัดแจงแล้ว ฯ ก็สักการะนั้นอยู่ไหน ฯ ข้าวต้ม ในตุ่มทั้งหลายนั้นประมาณเท่านี้, ข้าวสวย ในตุ่ม ประมาณเท่านี้, เนยใส น้ำอ้อย ขนม เป็นต้น ในตุ่มประมาณเท่านี้ อาสนะปูไว้แล้ว ฯ ครหทินน์ นั้น กล่าวว่า ดีละ แล้วก็ไป ฯ ในเวลาที่ครหทินน์นั้นไปแล้ว พวกนิครนถ์ประมาณ ๕๐๐ ก็มา ฯ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๓/๑๓๘-๑๓๙)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๐)

๑. โส (สิริคุตโต) ตสฺมี ทูวินฺโณ เคนาโน อนฺตเร อุโกโต ที่ขมิ อวาวุํ ขนาเปตฺวา คุถกลลสฺส ปุราเปสิ พหิอวาวุเฏ ทฺวิสุ ปริยฺนเตสฺสุ ขานฺนเก โกฏฺฐาเปตฺวา เตสฺสุ รชฺชโย พนฺธาเปตฺวา อาสนานํ อุปริมปาเท อวาวุสฺส ปุริมปฺสฺเส จปาเปตฺวา ปจฺฉิมปาเท รชฺชเกสฺสุ จปาเปสิ เอวํ นิ สินฺหกาเลเยว อวสิรา ปติสฺสนฺตํติ มณฺณมาโน ยถา อวาวุเณ ปณฺณายติ เอวํ อาสนานํ อุปริ ปจฺจตุตฺถณานิ ทาเปสิ มหฺนตฺมหนฺตา จาฏฺเฏโย โธวาทฺวา กทฺธิปณฺณเณหิ จ ปิโลติกาหิ จ มุขานิ พนฺธาเปตฺวา ตา ตุจฺฉาเอว เคหสฺส ปจฺฉาภาเค พหิยาคุภตฺตสฺสิตฺถสฺสปิผาณิตฺปูจฺฉณฺณ มกฺขิตา กตฺวา จปาเปสิ. ครหทินฺโน ปาโต ว ตสฺส ชฺวรํ เวเคน คนฺตฺวา อยฺยานํ สกฺกาโร สชฺชิตฺติ ปุจฺฉิ. อาม สมฺม สชฺชิตฺติ. กหํ ปนโสติ. เอตาสฺсу เอตฺตกาสุ จาฏฺเฏสุ ยาคฺุ เอตฺตกาสุ ภตฺตํ เอตฺตกาสุ สปิผิ ผาณิตฺปูวาทีนิ อาสนานิ ปณฺณตฺตานํติ. โส สาธฺวติ วตฺวา คโต. ตสฺส คตฺกาเล ปณฺจสฺตา นิคฺคณฺจา อาคมีสุ. (ธมฺมปทฺฏกถา (บาลี) ๓/๙๑)

อธิบาย

๑. **คุณกลลสุส (อาวาฏ) ปุราเปสิ** = ยังหลุมให้เต็มแล้ว ด้วยคุณเหลว (ให้เอาคุณเหลวใส่จนเต็ม). หลักความนิยมของ **ปุร** ชาติ หากศัพท์ไหนที่แปลว่า “ด้วย” และสัมพันธ์เข้ากับ **ปุร** จะนิยมแต่งศัพท์นั้นเป็น **จตุตถีวิภัตติ** ทุกครั้งไป

ในทำนองเดียวกัน หากศัพท์ไหนแปลออกสำเนียงอายตนิบาตเป็น **ทุตติยา**. และสัมพันธ์เข้ากับ **ณฺ**, **ตุ**, **ยุ** ในนามกิตก์ จะนิยมแต่งศัพท์นั้นเป็น **จตุตถิ**. เช่นกัน เช่น **ชีวิตสุส** ทายโก (ณฺ ปัจ.) ชโน = อ.ชน ผู้ให้ ซึ่งชีวิต, **ธมฺมสุส** ชาติตา (ตุ ปัจ.) สมโน = อ.สมณะ ผู้ทรงไว้ ซึ่งธรรม, **นคฺรสุส** คมนฺ (ยุ ปัจ.) อ.การไป สู่พระนคร

๒. **โกฏฐาเปตฺวา** = ยัง...ให้ตอกแล้ว. **โกฏฐ** ชาติ ในความดำ ความตอก ความทูป ความซ้อม + **ณาเป** ปัจ. ในเหตุกัตตุ. + **ตฺวา** ปัจ. ลบ **ณ** เหลือไว้แต่ **อาเป**

๓. **รชฺชโย** (อิตุ.) = เชือก.²⁹ ใช้ได้อีกหลายศัพท์ คือ **โยตฺต** (นปฺ.), **รสมิ** (อิตุ.), **ทาม** (นปฺ.), **สนฺทาน** (นปฺ.), **ตฺนต** (นปฺ.) (ตฺนตฺวาโย = ช่างผูก), **ตฺนติ** (อิตุ.), **นทฺธิ** (นปฺ.) (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๕๙ : ๒๐๒)

๔. **กทฺธิปณฺเณหิ** = หากนำไปสมาส กทฺธิ (อิตุ.) แปลว่า “กล้วย” มักรัสสะเป็น กทฺธิ เช่น **กทฺธิผล** (นปฺ.) (ประยูรฯ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง, ๒๕๔๖: ๑๖๖)

๕. **ปาโต** = ในเวลาเช้า. นอกจากนี้ ช่วงเวลาระหว่างแต่ละวัน มีอีกหลายศัพท์ ซึ่งปรากฏศัพท์และความหมาย ดังนี้ (พระมหาพร วรภาณี (ป๋งโพธิ์) ป.ธ.๙, ศษ.บ., ๒๕๔๒ : ๙)

- พลวปจฺจุสสมย, ปจฺจุสสมย** = ช่วงตั้งแต่ปฐมยาม – มัชฌิมยาม. เวลาดีกสงัด
- ปาโต** = เวลาเช้าตรู่, เวลาพระออกบิณฑบาต
- อรุณฺคุคมฺน, สุริยฺคุคมฺน, ปุพฺพณฺหสมย** = เวลาเช้าตรู่, เวลาพระออกบิณฑบาต
- มชฺฌนฺตฺติก** = เวลาเที่ยงวัน, เวลาที่แสงแดดแรงกล้า
- วทฺตฺมานกจฺจายา** = เวลาบ่าย, เวลาแดดเริ่มลมตก
- สกาล** = ยังมีเวลา, ก่อนเที่ยงหรือก่อนค่ำ

²⁹ เรื่องเชือก ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๕๙ : ๒๐๒

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๑)

๑. ในขณะที่นั้นแล บุรุษ ๔ คนที่เกิด ในนรกชื่อโลหกุมภี ซึ่งลึกได้ ๖๐ โยชน์ ถูกไฟนรก ไหม้กลิ้งไปมาอยู่ ดุจข้าวสารในหม้อที่กำลังเดือดพล่าน (จมลงไป) ถึงพื้นภายใต้ ๓ หมื่นปีแล้ว (ลอยขึ้นมา) ถึงที่ขอบปากอีกโดย ๓ หมื่นปีอีก ๖ สัตว์นรกเหล่านั้น ยกศีรษะขึ้นและดูกันและกัน แล้ว ประารถนาเพื่อจะกล่าวคาถาตนละคาถา (แต่) ไม่อาจจะกล่าวได้ จึงกล่าวอักษรตนและ อักษร แล้วหมุนกลับไปสู่โลหกุมภีอย่างเดิม ๖ พระราชา เมื่อไม่ทรงได้การหลับ ได้ยินเสียงนั้น ในระหว่างแห่งมัชฌิมยาม ทรงหวาดหวั่น มีพระทัยสะดุ้ง ทรงดำริว่า อันตรายแห่งชีวิต จักมีแก่เราหรือหนอ หรือจักมีแก่พระอัคกรมเหสี, หรือราชสมบัติของเราจักพินาศ, ไม่อาจหลับพระเนตร ทั้ง ๒ ได้ตลอดคืนยังรุ่ง ๖ พอเวลาอรุณขึ้น ท้าวเธอรับสั่งให้หาปุโรหิตมาแล้ว ตรัสว่า อาจารย์ เสียงที่น่ากลัวอย่างใหญ่ เราได้ยินในระหว่างแห่งมัชฌิมยาม ๖ เราไม่ทราบว่ อันตรายจักมีแก่ราชสมบัติ หรือแก่พระมเหสี แก่เราหรือแก่ใคร เพราะเหตุนั้น เราจึงให้เชิญท่านมา ๖ (พระธัมมปทัญจกถาแปล (ไทย) ๓/๑๕๗-๑๕๘)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๑)

๑. ตสฺมี ชณฺเวยว สญฺจิโยชนิกาย โลหกุมภียา นิพพุตฺตา จตฺตารอ ปุริสา ปกฺกญฺจิตาย อุกฺขลิยา ตณฺฑุลา วีย สมฺปวิวตฺตกา ปจฺจมานา ตีสาย วสฺสสทฺสเสหิ เหมฺจิมตลฺ ปตฺวา อปเรหิ ตีสาย วสฺสสทฺสเสหิ ปุณฺ มุขวณฺณิ ปาปฺถิสฺ. เต สิสฺ อุกฺขิปีตฺวา อณฺณมณฺณํ โอลฺเกตฺวา เอเกกํ คากํ วตฺตูกามา วตฺตํ อสฺสโกนฺดา เอเกกํ อุกฺขรํ วตฺวา ปวิวตฺติตฺวา โลหกุมภิเมว ปวิญฺจา. ราชานิทฺทํ อลภนฺโต มชฺฌิมยามสมนฺนตเร ตํ สทฺทํ สุตฺวา ภีโต อตรสฺตมานโส กิณฺนุ โข มยฺหํ ชีวิตฺตฺนฺตราโย ภวิสฺสตี อุกฺทาหุ อคฺคฺมเหสียา อุกฺทาหุ เม รชฺชํ วินสฺสิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต สกฺลรตฺตี อกฺขินี นิมฺมิลิตฺตํ นาสกฺขิ. โส อรฺุณคฺคฺมนฺกาลเวยว ปุโรหิตํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาจริย มชฺฌิมยามสมนฺนตเร มหฺนฺตา เภรวสทฺทา สุตา รชฺชสฺส วา มเหสียา วา มยฺหํ วา กสฺส อนฺตราโย ภวิสฺสตีติ น ชานามิ เตนฺ เม ตฺวํ ปกฺโกสิโตติ อาห. มหาราช กิณฺเต สทฺทา สุตฺวาติ. อาจริย ทฺวติ สติติ นติติ โสติติ อิมํ สทฺเท อสฺโสสิ อิมํสํ นิพฺพุตฺตี อฺุปฺชาเรหิตฺติ. (ธมฺมปทัญจกถา (บาลี) ๓/๑๐๓-๑๐๔)

อธิบาย

๑. ดีสหาย วสุสสหัสเสหิ = ด้วยพันแห่งปี ท. ๓๐ หรือ ๓๐,๐๐๐ ปี. สังเกตว่า ดีสหาย เป็น เอก. แต่ วสุสสหัสเสหิ เป็น พหู. ซึ่งเหตุที่ ดีสหาย เป็น เอก. ก็เพราะ ตั้งแต่ วิส (๒๐) ถึง ปณณาส (๕๐) แจกอย่าง เอกุณวิส (๑๙) ซึ่งมีรูปเป็น เอกวจนะ อย่างเดียว
๒. อุตฺรสุตฺมานโส = มีพระทัยสะดุ้ง. อุตฺรสุต มาจาก อุ + ตฺรส ชาติ ในความสะดุ้ง + ต ปัจ. แปลง ส เป็น สฺ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๑๖๗) / ส่วน มานส^{๓๐} เป็น ปุลงลิงค์ แปลว่า ใจ จิต วิเคราะห์ว่า มโน เอว มานส. สกตฺเถ โส. (ประยูรฯ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๕๗๔)
 อุตฺรสุต เป็นคุณนาม (วิเศษน) หากเป็นนามนามจะมีรูป คือ อุตฺรสฺติ (อิติ), อุตฺตรสฺติ (อิติ.), อุตฺตรสฺติ (อิติ), อุตฺตาสน (นปฺ.) แปลว่า ความสะดุ้ง (ประยูรฯ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๑๒๓-๑๒๔)
 นอกจากนี้ มีศัพท์ที่มีรูปใกล้เคียง อุตฺรสฺติ, อุตฺตาสน ซึ่ง มีการแปลงรูป คล้ายๆ กัน คือ อุตฺต^{๓๑} (ตน) แปลงรูปเป็น อุตฺร ใต้ (ละอองดาว นนทะสร บ.ศ.๙, ศศ.บ., ผู้แต่งรวม, ๒๕๕๑ : ๗๐) และ อุตฺต เป็น ปุ. เอก. เท่านั้น หากต้องการให้เป็น พหู. ต้องกล่าว ๒ ครั้ง เช่น อุตฺตา อุตฺตา อ.ตน อ.ตน (พระมหาสมคิด จินฺตามโย, ๒๕๔๓ : ๓๒)
๓. อุกฺขิณี นิมฺมิลิตุํ = เพื่อบันลี้ม ซึ่งตา ท. อุกฺขิ (นปฺ.) ตา หมายถึง ลูกตา ซึ่งต่างจาก จกฺขุ (นปฺ.) ตา, จักขุ หมายถึง ประสาทตาที่เป็นตัวทำให้เห็นภาพ. เพราะหากมีลูกตา (นัยน์ตา) แต่ไม่มีประสาทตา ก็ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้
 นิมฺมิลิตุํ = เพื่อบันลี้ม. นิ + มิล ชาติในความหลับ + ตุํ ปัจ. ช้อน ม หน้าธาตุ ลง อิ อาคม (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๒๗) หาก อุมฺมิลิตุํ จะแปลว่า เพื่อบันลี้ม (ตา)
๔. สุตา = อัน...ฟังแล้ว. เป็น กัมมวาจก สุ ชาติในความฟัง โดยเข้าหลักการที่ว่า “ธาตุมี อา เป็นที่สุด ให้แปลง อา เป็น อิ หรือ อี บ้าง, ให้คง อา ไว้บ้าง, ลงท้ายด้วยสระ อื่น ให้คงสระนั้นไว้บ้าง (เหมือน สุ ชาติ) ต เป็นกัมมวาจก ลง อิ อาคม บ้าง” (กฤษณชัย แดงพูลผล, ละอองดาว นนทะสร, ๒๕๕๑ : ๒๕๒)

³¹ เรื่องข้อควรจำของศัพท์ว่า “อุตฺต, อุตฺร” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน กฤษณชัย แดงพูลผล, ละอองดาว นนทะสร, ๒๕๕๑ : ๗๐

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๒)

๑. ก็พระเถระ ไปสู่วิหารแล้วกล่าวกะภิกษุหนุ่มนั้นผู้ให้แล้ว นั่งอยู่ในเวลาเย็นอย่างนี้ว่า คุณไฉนว่า วานนี้ เธอกระทำการชื่อนี้, กรรมนี้ ไม่สมควรแก่บรรพชิตทั้งหลาย, บรรพชิต กระทำวิญญูติ (ขอ) แล้ว ย่อมไม่สมควร ฯ ภิกษุนั้น โกรธแล้ว ผูกอาฆาตในพระเถระว่า ในวัน ก่อนพระเถระอาศัยเหตุสักว่าน้ำ กระทำเราให้เป็นคนมักพูดเท็จ ในวันนี้ เพราะเหตุที่เราบริโภคน้ำ กัดกำมือหนึ่งในสกุลอุปัฏฐากของตน จึงกล่าวกะเราว่า บรรพชิตกระทำวิญญูติบริโภคน้ำ ย่อมไม่ควร แม้ผ้าทอนก็ให้แก่ภิกษุผู้บำรุงตนเท่านั้น ; โอ ! กรรมของพระเถระหนัก, เราจักรู้สิ่งที่เรา ควรกระทำแก่พระเถระนั้น ในวันรุ่งขึ้น เมื่อพระเถระเข้าไปสู่บ้าน ส่วนตนพักอยู่ในวิหาร จับ ท่อนไม้ ทับวัตถุทั้งหลายมีภาชนะสำหรับใช้สอยเป็นต้น แล้วจุดไฟที่บรรณศาลา ของพระเถระ, สิ่งใดไฟไหม้ไหม้, เอาพลองทุบทำลายสิ่งนั้นแล้ว ออกหนีไป กระทำกาละแล้ว เกิดในอเวจีมหา นรก ฯ มหาชนตั้งเรื่องสนทนากันว่า ไฉนว่า สัทธิวิหาริกของพระเถระ ไม่อดทนเหตุสักว่าการ กล่าวสอน โกรธเผาบรรณศาลาแล้วหนีไป ฯ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ๓/๑๗๗-๑๗๘)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๒)

๑. วิหาร ปณ คนดูว่า ตั ทหรี สายั วณทิตวา นิสินัน เอมมาห อวสุโส ตยา กิร หีโย เอว นาม กต อิท ปพพชิตานัน อนนุจณวิกั วิญญตติ กตวา ภุณชิตุน วญญตติติ. โส ภุชณิตวา เถเร อาฆาตัง พนธิ ปุริมทิวเส อุทกมตตัง นิสสสาย มัสสาวาทิ กตวา อชช อตตโน อุปญจากกุเล ภตตมญฺญิยา ภุตตการณา ม วิญญตติ กตวา ภุณชิตุน วญญตติติ วเทสิ วตถมปิ เตน อตตโน อุปญจากสเสว ทินัน อโห เถรสส ภาริยัม กมม ชานิสสามิสส กตตพพุตตกนติ ปณทิวเส เถเร คามัง ปวิสเนเต สย วิหาเร โอหียิตวา ทณท คเหตุวา ปริภอกภาชนาทินิ ภินทิตวา เถรสส ปณณสาลาย อคคิ ทตวา ยัน ณายติ ตัง มุคฺคเรน ปหรนโต ภินทิตวา นิภุชณิตวา ปลาโต กาลัง กตวา อวิจิมหานิรเย นิพพตติ. มหาชนโน กถัง สมญฺฐาเปสิ เถรสส กิร สหุทธิวิหาริกโก โอวาทมตตัง อสหนโต ภุชณิตวา ปณณสาลัง ฌาเปตวา ปลาโตติ. (ธมฺมปทฏฐกถา (บาลี) ๓/๑๑๖-๑๑๗)

อธิบาย

๑. กุขมิตฺวา = โกรธแล้ว. หากมีศัพท์นามขยายข้างหน้า เช่น โกรธพระเถระ มักจะแต่งผิดเป็น เถร์ กุขมิตฺวา (โกรธแล้ว ซึ่งพระเถระ) มองผิวเผินอาจจะคิดว่า ถูกต้อง แต่ในความเป็นจริงศัพท์นามที่ขยาย กุขมิตฺวา ต้องแต่งเป็น จตุตฺถิ. เช่น เถรสฺส กุขมิตฺวา (โกรธแล้ว ต่อพระเถระ) นอกจาก กุขมิตฺวา แล้ว ยังมีศัพท์นามที่ขยายกริยาอื่นอีก ซึ่งผู้ศึกษาภาษาบาลี มักใช้ผิดกันอยู่เรื่อย คือ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๖๓-๑๖๔)

- a. สรรเสริญ (แก่) = พุทฺธสฺส โธเมติ **ไม่ใช่** พุทฺธ โธเมติ
- b. ประทฺษร่าย (ต่อ) = ฌมฺมิกชนสฺส น พุสฺสติ **ไม่ใช่** ฌมฺมิกชน น พุสฺสติ
- c. อิจจา, ฤษยา (ต่อ) = กลฺยาณชนสฺส อิสฺสยติ **ไม่ใช่** กลฺยาณชน อิสฺสยติ
- d. กระหยิ่ม (ต่อ) = ตสฺส ปิหยนฺติ **ไม่ใช่** ตํ ปิหยนฺติ
- e. กลัว (แต่ = ปญฺจมี.), กลัว (ต่อ = จตุตฺถิ.) = โจรสฺมา ภายติ (อุตฺตสฺติ, ตสฺติ ก็ได้) **ไม่ใช่** โจร ภายติ (อุตฺตสฺติ, ตสฺติ)
- f. โกรธ (ต่อ) = ตสฺส กุขมิตฺติ **ไม่ใช่** ตํ กุขมิตฺติ
- g. เต็ม (ด้วย = แต่ไม่ใช่ ต. จะใช้ จ., ฉ. ทุกครั้งไป) = รตนานํ ปูรติ **ไม่ใช่** รตเนหิ ปูรติ
- h. จับ (ที่ = ส.) มีอ = หตฺเถ คณฺหาติ **ไม่ใช่** หตฺถํ คณฺหาติ

๒. มํ มุสาวาทิ กตฺวา = กระทำแล้ว ซึ่งเรา ให้เป็นผู้มีปกติ (มัก) กล่าวเท็จ. มุสาวาทิ เป็น ณี ปัจ. ในนามกิตก์ วิ. มุสา วทติ สีเลนาคิ มุสาวาทิ (ปุคฺคโล). มุสาวาทิ แจกอย่าง เสฏฺฐิ ฉะนั้น ต้องระวัง เพราะ มุสาวาทิ จะมีรูปคล้ายกับ มุสาวาโท โดย มุสาวาทิ เป็นคุณนาม (ผู้มักกล่าวเท็จ) ส่วน มุสาวาโท เป็นนามนาม (อ.การกล่าวเท็จ) (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๔๒)

๓. อคฺคิ ทตฺวา = จุดไฟ. สำนวนว่า “จุดไฟ, ก่อไฟ, ตามไฟ” มีการใช้ต่างกัน คือ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๗๐)

- a. อคฺคิ เทติ = จุดไฟ
- b. อคฺคิ กโรติ = ก่อไฟ
- c. อคฺคิ ชาเลติ, ทิปฺ ชาเลติ = ตามไฟ

๔. กาลํ กตฺวา = กระทำแล้วซึ่งกาล (ตาย). ใช้ มโต (ตายแล้ว) ได้เช่นกัน

๕. ปลาโต = หนีไปแล้ว. ลา ชาติในความหนีไป + ต ปัจ.

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๓)

๑. ตระกูลแห่งคนจันทาลตั้งพันแม่นั้น ทำงานเพื่อค่าจ้าง โดยความเป็นพวกเดียวกัน
 เทียว เป็นอยู่ จำเดิมแต่กาลถือปฏิสนธิของทารกนั้น ย่อมไม่ได้ค่าจ้างเลย ทั้งไม่ได้แม่ก่อนข้าว
 เกินไปกว่าอาหารพอยังอดสภาพให้เป็นไป ฯ พวกเขากล่าวว่า บัดนี้ เราทั้งหลายแม้ทำการงาน
 อยู่ ย่อมไม่ได้อาหารสักราก่อนข้าว, หญิงกัลกณฺธิพึงมีในระหว่างเราทั้งหลาย ดังนี้แล้ว จึง
 แยกกันออกเป็น ๒ พวก จนมารดาบิดาของทารกนั้นอยู่แผนกหนึ่งต่างหาก, โสมารดาของทารก
 นั้นออก ด้วยคิดว่า หญิงกัลกณฺธิเกิดในตระกูลนี้ ฯ ทารกนั้นยังอยู่ในท้องของหญิงนั้นตราบได้
 , หญิงนั้นได้อาหารแม้สักราก่อนข้าวโดยฝืดเคืองตรานั้น คลอดบุตรแล้ว ฯ ทารก
 นั้น ได้มีมือและเท้า นัยน์ตา หู จมูก และปากไม่ตั้งอยู่ในที่ตามปกติ ฯ ทารกนั้น ประกอบด้วย
 ความวิกลแห่งอวัยวะเห็นปานนั้น ได้มีรูปน่าเกลียดเหลือเกิน ดุจปีศาจคลุกฝุ่น ฯ แม้เมื่อเป็น
 เช่นนี้มารดาก็ไม่ละบุตรนั้น ฯ จริงอยู่ มารดาย่อมมีความเยื่อใยเป็นกำลังในบุตรที่อยู่ในท้อง ฯ
 นางเลี้ยงทารกนั้นอยู่โดยฝืดเคือง, ในวันที่พาเขาไป ไม่ได้อะไร ๆ เลย, ในวันที่ให้เขาอยู่บ้าน
 แล้วไปเองนั้นแล จึงได้ค่าจ้าง ฯ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล ๓/๑๘๔-๑๘๕)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๓)

๑. ตมปิ จณฑาลกุลสหสส์ เอกโต ว ภติยา กมมํ กตฺวา ชีวมานํ ตสฺส (ทารกสฺส)
 ปฏิสนธิคฺคณกาลโต ปฏฺจาย เนว ภตํ ลภติ น ยาปนมตฺตโต ปรี ภตฺตปิณฑมฺปิ. เต มยฺ เอตฺรหิ
 กมมํ กโรนฺตปิ ปิณฑมตฺตํ น ลภาม อมฺหากํ อนฺตเร กาลกณฺธินยา ภวิตพฺพนฺติ เทว โภจฺจาสา
 หุตฺวา ยาว ตสฺส มาตาปิตโร วิสุํ โหนฺติ ตาว วิภชิตฺวา อิมสฺมี กุเล กาลกณฺธินิ อูปฺปนฺนาติ ตสฺส
 มาตฺรํ นีหริสุ. ยาวสฺสา โส ภจฺฉิโคโต ตาว ยาปนมตฺตมฺปิ กิจฺเณ ลภิตฺวา ปุตฺตํ วิชายิ. ตสฺส
 หตฺถปาทา จ อกฺขิณี จ กณฺธนา จ นาสา จ มุขญจ น ยถาภูจฺจาเน อหะสุ. โส เอวรูปเณ
 องคเวทฺถเลน สมฺนฺนาโคโต ปัสฺสึสาจโก วิย อติวีย วิรูปุ อโหสิ. เอวํ สนฺเตปิ น มาตา น ปรีจจชิ.
มาตุ ภจฺฉิยํ วสิตฺตปฺตฺตสฺมี หิ สินฺโท พลฺวา โหติ. สา ตํ กิจฺเณ โปสยมานา ตํ อาทาย คตฺทิวเส
 ภิกฺขุจิ อลภิตฺวา เคเห กตฺวา สยเมว คตฺทิวเส ภตํ ลภติ. (ธมฺมปทฺทจกฺกถา (บาลี) ๓/๑๒๑)

อธิบาย

๑. จณฺทาลกุลสหัสส์ = อ.พันแห่งตระกูลแห่งคนจณฺทาล. สหสฺสํ นั้น เป็น นปฺ. นามนาม โดยสังขยาตั้งแต่ เอกุณสตํ (๙๙) ขึ้นไป เป็นนามนามได้ เรื่องของสังขยานั้น มีกฎเกณฑ์ค่อนข้างเยอะพอสสมควร ในที่นี้จะกล่าวถึงการแต่งสังขยา พอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

a. อุตฺตร (อันกว่าขึ้นไป) = หากสังขยาคุณ กับสังขยานาม มาพร้อมกัน ต้องใช้ อุตฺตร เป็นตัวเชื่อม เช่น ติ (๓ เป็นสังขยาคุณ) + สตํ (๑๐๐ เป็นสังขยานาม) = ตยฺตุตฺรสตํ อ.ร้อยอันกว่าขึ้นไปด้วย ๓ (๑๐๓) ข้อควรจำ หากศัพท์ที่อยู่ข้างหน้า อุตฺตร เป็น อิ การันต์ หรือ อี การันต์ ให้แปลง อิ หรือ อี เป็น ย ทุกครั้งไป เช่น ติ เป็น ตย ข้างต้น

b. อธิก (อันยิ่ง) = หากสังขยานาม กับสังขยานาม มาพร้อมกัน ต้องใช้ อธิก เป็นตัวเชื่อม เช่น สตํ (๑๐๐ เป็นสังขยานาม) + สหสฺสํ (๑,๐๐๐ เป็นสังขยานาม) = สตาทิกสหสฺสํ (อ.พันอันยิ่งด้วยร้อย, ๑,๑๐๐) ข้อควรจำ อ ที่ อธิก เมื่อเชื่อมกับสังขยาจำนวนใดก็ตาม ต้องทิ้งอะ อ เป็น อา ทุกครั้งไป เช่น สตาทิกสหสฺสํ ข้างต้น (พระศรีปริยัตยาภรณ์ (ฉลาด ปริญญาโณ ป.ธ.๙) : ๗๖)

๒. กุจุณฺคโต = อยู่ในครรภ์. คต แปลว่า “ไป” ก็ได้ แปลว่า “อยู่” ก็ได้ เช่น หตฺถิกุญฺหคต เมว หํ มาเตวา ((มนุสฺสา = มนุษย์ทั้งหลาย) ปลงพระชนม์ (ราชานํ = พระราชา) พระองค์นั้น ผู้ประทับอยู่บนคอช้างนั้นแล) (ม.จล. ๒/๒๘๙)

๕. มาตุ...สิเนโห พลวา โหติ = อ.ความเยื่อใย เป็นกำลัง ย่อมมี แก่มารดา. สังเกต ศัพท์ว่า “พลวา” ท่านใช้เป็นบทขยาย สิเนโห นปฺ. โดย พลวา มองผิวเผิน อาจดูเหมือน อิตฺ. แต่ในความเป็นจริง “พลวา” เป็น นปฺ. ซึ่งลง วนฺตฺ ปัจ. ในตทสฺสตติตฺตติ มีรูปเดิมเป็น พลวนฺตฺ นำไปแจกอย่าง ภควนฺตฺ (พระผู้มีพระภาคเจ้า (สมัยก่อนแปลว่า “พระผู้มีพระภาค”)) จึงมีรูปปฐมาวิภัติติ เอกวจนะ ว่า “พลวา” เหมือน “ภควา” นั้นเอง

หากเป็น อิตฺ. พลวนฺตฺ จะมีรูปเป็น พลวนฺตฺิ แจกอย่าง นารี ส่วนหากเป็น นปฺ. จะแจกเหมือน ภควนฺตฺ แต่มีที่แปลต่างกัน คือ ป.เอก. พลวํ, พลวนฺตฺ/ อา.เอก. พลว/ ป.ท., อา.พหุ. พลวนฺตานิ (ที่เหลือแจกเหมือน ภควนฺตฺ) (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๔๑)

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๔)

๑. ถ้ามว่า ก็เพราะเหตุไร พระศาสดาจึงไม่เสด็จเข้าสู่พระราชมณเฑียร แก้วว่า (เพราะ) ได้ยินว่า ความปริวิตกอย่างนี้ได้มีแก่พระองค์ว่า ถ้าว่าเราพึงเข้าไปนั่งในภายในไซ้ร, มหาชนไม่พึงได้เพื่อจะเห็นเรา, คุณของนายมาลาการจะไม่พึงปรากฏ, แต่ว่ามหาชนจักได้เพื่อเห็นเราผู้นั่งอยู่ ณ พระลานหลวง, คุณของนายมาลาการจับปรากฏ ฯ จริงอยู่ พระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น ย่อมอาจเพื่อกระทำคุณของบุคคลผู้มีคุณทั้งหลายให้ปรากฏ, ชนที่เหลือเมื่อจะกล่าวคุณ ของบุคคลผู้มีคุณทั้งหลาย ย่อมประพฤติตระหนี่ (คืออ้อมเสียว) ฯ แผ่นดอกไม้ ๔ แผ่นได้ตั้งอยู่ในทิศทั้ง ๔ แล้ว ฯ มหาชนแวดล้อมพระศาสดาแล้ว ฯ พระราชาทรงอังคาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขด้วยอาหารอันประณีต ฯ ในเวลาเสด็จกัฏทิจ พระศาสดาทรงกระทำอนุโมทนาแล้ว อันแผ่นดอกไม้ ๔ แผ่น แวดล้อมโดยนัยก่อนนั้นแลอันมหาชนผู้บันลือสีหนาทแวดล้อม ได้เสด็จไปสู่วิหารแล้ว ฯ พระราชา ตามส่งเสด็จพระศาสดา กลับแล้ว รับสั่งให้หานายมาลาการมา แล้วตรัสถามว่า เจ้าว่าอย่างไร จึงบูชาพระศาสดาด้วยดอกไม้อันตนพึงนำมาเพื่อเรา ฯ นายมาลาการกราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าพระองค์คิดว่า พระราชาจะฆ่าเราก็ตาม จะขับไล่เราเสียจากแคว้นแคว้นก็ตาม ดังนี้แล้ว จึงสละชีวิตบูชาพระศาสดา ฯ (พระธัมมปทัญญูฎฐกถาแปล ๓/๒๑๐-๒๑๑)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๔)

๑. กสมา ปน สตุถา ราชเคห์ น ปาวิสี เอวํ กิรสส อโหสิ สจาทํ อนโต ปวิสิตวา นิสิ
เทยยํ มหาชนโน มํ ทญฺจํ น ลเภยย มาลาการสส คุณ ปากโก น ภเวยย ราชคเณ ปน มํ
นิสิน्हํ มหาชนโน ทญฺจํ ลภิสสตี มาลาการสส คุณ ปากโก ภวิสสตีติ. คุณนันทานํ หิ คุณํ
พุทธายะ ปากโก กาทุํ สกโกณติ อวเสสชนโน คุณนันทานํ คุณํ กเถนโต มจจรายติ. จตุตารโ
ปุพฺผปฏิญา จตุทฺทิสํ อฏฺฐัสสุ. มหาชนโน สตุถารํ ปริวารสิ. ราชา พุทฺธปฺมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณฺเฑน อา
หาเรน ปวิสิ. สตุถา ภตฺตกิจจาวสาเน อนุมฺโพนํ กตฺวา ปุริมฺนเยเนว จตุทฺติ ปุพฺผปฏิญฺเฬหิ ปริกฺขิต
โต สีหนาทํ นทฺนฺเตน มหาชนเนน ปริวฺโต วิหารํ อคฺมาสิ. ราชา สตุถารํ อนฺนคฺนฺตฺวา นินฺตฺโต มาลา
การํ ปกฺโกสาเปตฺวา มม อหริตฺตพฺพปฺเปหิ กิณฺติ วตฺวา สตุถารํ ปุเชสฺสีติ ปุจฺฉิ. มาลาการโ ราช
ชาเตตฺตุ วา รมฺมจฺจุตฺติ วา ปพฺพาเชตฺตุติ ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา สตุถารํ ปุเชสฺสี เทวาติ อาห. (ธมฺมปทญฺญู
ฎฐก (บาลี) ๓/๑๓๗-๑๓๘)

อธิบาย

๑. **ประโยค ปุจฉา**³² – **วิสัชนา** = ประโยคคำถามในท้องเรื่อง ซึ่งผู้พูดหรือผู้เขียนเป็นผู้ถามเอง และตอบเอง อย่างนี้ในประโยคคำถามนิยมใส่ **อิตี** กำกับท้ายประโยคคำถาม ประโยคคำตอบไม่ต้องใส่ เช่น **กัม อารพุกาติ ฯ จกขุपालตเถโร ฯ (๑/๓) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๕๐)**

แต่ทว่า ในที่นี้ท่าน **ไม่ใส่ อิตี** กำกับท้ายประโยคคำถาม (กสุม ปน สตุถา ราชเคห์ น ปาวิส) ทั้งไม่ **ใส่ อิตี** กำกับท้ายประโยคคำตอบด้วย (...คุโณ ปากโฏ ภวิส สติติ = อิตี นี้ไม่ใช่ของประโยค ปุจฉา – วิสัชนา แต่เป็นของเลขในปกติ คือ สัมพันธ์ เข้ากับ เอว กิรสส อโหสิ นั่นเอง) ตรงนี้ก็น่าฉงนอยู่

๒. **พุทฺธาเยว** = อ.พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย. นักศึกษาบางท่านอาจจะสับสนว่า เยว คืออะไร คำตอบคือ เยว มีความหมายเท่ากับ เอว (นั่นเทียว) ทุกประการ เพียงแต่ เยว ประกอบ ศัพท์ตามหลักของ “**อาคมพยัญชนะสนธิ**” ว่า **พยัญชนะอาคม ๘ ตัว คือ ย ว ม ท ห ต ร พ** ถ้าสระอยู่หลัง ลงพยัญชนะอาคมได้บ้าง (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๙๑) ในที่นี้ เยว (พุทฺธาเยว) มีสระ คือ เอ ที่ เอว อยู่หลัง จึงลง ย พยัญชนะอาคม นั่นเอง
๓. **มจฺจรายติ** = ย่อมประพฤติตระหนี่. **มจฺจ** (วิเสสน, ปุ., นปุ.) ศัพท์ (**มจฺจเระ** (วิเสสน, ปุ., นปุ.), **มจฺจริย** (นปุ.) จะใช้บ่อยกว่า) + **อาย** ปัจ. + **ติ** วัตตมานา. (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๐๖)

อาย ศัพท์ ในที่นี้ คือ **อาย, อีย ปัจ.** (ปัจจัยพิเศษ) ที่ใช้สำหรับประกอบกับนาม ศัพท์ (นามนาม, คุณนาม, สัพพนาม) ให้กลายเป็นกิริยาศัพท์ได้ใช้ในอรรถว่า “**ประพฤติ**” เช่น **จิรายติ** = ประพฤติชั่วอยู่, **ปุตฺตียติ** = ย่อมประพฤติให้เป็นเพียงดัง บุตร (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๑๓๑ – ๑๓๒)

๔. **ปริวิสิ** = อังคาสแล้ว. **ปริ** + **วิส** ธาตุ ในความเข้าไป ด้วยอำนาจ **ปริ** อุปสัค แปลว่า “**อังคาส, เลี้ยงดู (เลี้ยงพระ)**” + **อ** ปัจ. ในกัตตุวาก + **อิ** อัชชัตตนิ. **รัสสะ อิ** เป็น **อิ** (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๐๐)

³² เรื่องประโยคคำถาม ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๔๙ – ๑๕๑

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๕)

๑. จำเดิมแต่กาลที่เดินได้ด้วยเท้า เขา (ทารโก) ไม่ปรารถนา เพื่อจะนอนบนที่นอนที่เดียว ไม่ปรารถนาเพื่อจะบริโภคมกัต, เคี้ยวกินแต่สรีรวลัญชะของตนเท่านั้น ฯ มารดาบิดา เลี้ยงทารก นั้นไว้ ด้วยสำคัญว่า เด็กไม่รู้เพราะยังอ่อน จึงทำ ฯ แม้ในเวลาเป็นผู้ใหญ่ เขาไม่ปรารถนาเพื่อ จะนั่งผ้า, เป็นผู้เปลือยกายเที่ยวไป, นอนบนแผ่นดิน, เคี้ยวกินแต่สรีรวลัญชะของตนเท่านั้น ฯ ลำดับนั้น มารดาและบิดาของเขา คิดว่า เด็กนี้ไม่สมควรแก่เรือนแห่งสกุล ; เด็กนี้สมควรแก่พวก อาชีวก ดังนี้แล้ว จึงนำไปสู่สำนักของอาชีวกเหล่านั้น ได้มอบให้ว่า ขอท่านทั้งหลายจงยังเด็กนี้ ให้บวชเถิด ฯ ลำดับนั้น อาชีวกเหล่านั้น ยังเขาให้บวชแล้ว, ก็แลครั้นให้บวชแล้ว พวกอาชีวก นั้น ตั้งไว้ในหลุมประมาณเพียงคอ วางไม้เรียบไว้บนจะยอบาทั้ง ๒ นั่งบนไม้เรียบเหล่านั้น ถอนผมด้วยท่อนแห่งแปรังตาล ฯ ลำดับนั้น มารดาบิดาของเขา เชิญอาชีวกเหล่านั้น เพื่อฉันในวันพรุ่งนี้แล้ว หลีกไป ฯ วันรุ่งขึ้น พวกอาชีวก กล่าวกะเขาว่า ท่านจงมา, พวกเราจักเข้าไปสู่ บ้าน ฯ เขากล่าวว่า ขอเชิญพวกท่านไปเถิด, ข้าพเจ้าจักอยู่ในที่นี้แล ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา ฯ ครั้งนั้น อาชีวกทั้งหลาย ได้ละเขาผู้กล่าวแล้ว ๆ เล่า ๆ ซึ่งไม่ปรารถนาอยู่ ไปแล้ว ฯ ฝ่ายเขา ทราบความที่อาชีวกเหล่านั้นไปแล้ว เปิดประตูจกกุฎี ลงไปกินคูถปน์ให้เป็นคำด้วยมือทั้ง ๒ ฯ พวกอาชีวกส่งอาหารไปจากภายในบ้านเพื่อเขา ฯ เขาไม่ปรารถนาแม้อาหารนั้น, แม้ถูกพวก อาชีวกกล่าวอยู่บ่อย ๆ ก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการอาหารนี้, อาหารอันข้าพเจ้าได้แล้ว ฯ

(พระธัมมปทฎฐกถาแปล ๓/๒๒๑-๒๒๒)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๕)

๑. โส (ทารโก) ปทสา คมนกาลโต ปฏุจาย เนว สยเน สยิตุ น ภตตํ ภูณชิตุ อิจจติ อตตโน สรีรวลัญชะเมว ขาทติ. พาลตาย อชานนโต กโรตติ น โปสสิสุ. มหุลลกกาเลปิ วตถํ นิวาเสตุ น อิจจติ นคโค วิจรติ ภูมียํ สยติ อตตโน สรีรวลัญชะเมว ขาทติ. อถสสุ มาตาปิตโร นายํ กุลฆรสสุ อนุจจวิโก อาชีวกานํ เอส อนุจจวิโกติ เตสํ สนตีกํ เนตฺวา อิมํ ทารกํ ปพฺพาเซถาติ อทสิ. อถ นํ เต ปพฺพาเซสุ ปพฺพาเซตฺวา จ ปน คลปปฺมาเน อวาทฺเต จเปตฺวา ทฺวินนํ อัสสกุณํ อูปริ ปทราณิ ทตฺวา เตสํ อูปริ นิสีทิตฺวา ตาลภูจิชณฺฑเทน เกเส ลฺยจิสฺส. อถ เน ตสฺส มาตาปิตโร สุวา ตนายํ นิมนฺเตตฺวา ปกฺกมสิสุ. ปุนทิวเส อาชีวกา เอหิ คามํ ปวิสสสามาติ ตํ วทิสฺส. โส จจฺจณํ ตุมฺ เห อหํ อิเชว ภวิสฺสามิติ น อิจฺฉิ. อถ นํ ปุนปฺปุนํ วตฺวา อนิจฺจมานํ โอหาย อคมสิสุ. โสปิ เตสํ คต

ภาว ฌตฺวา วจฺจกุฎฺฐา ทฺวาร์ วิวริตฺวา โอรุยฺห อุภทิตฺติ อาโลปการํ कुถฺ ขาทติ. อาชีวกา
ตสฺส อนฺโตคามโต อาหารํ ปหิณฺสี. ตมฺปิ น อิจฺจติ ปฺนปฺปฺนํ วุจฺจมาโนปิ น เม อิมินา อตุโถ ลทฺโธ
เม อาหาโรติ. (ธมฺมปทฎฺฐกถา (บาลี) ๓/๑๔๖)

อธิบาย

๑. มาตาปิตโร = อ.มารดาและบิดา ท. สามารถใช้ มาตโร แทนได้ หากดูผิวเผิน มาตโร
อาจจะแปลว่า อ.มารดา ท. แต่ความจริงต้องแปลว่า “อ.มารดาและบิดา ท.” เพราะ
ศัพท์ไหนที่เป็นธรรมชาติที่ต้องมา คู่ กัน แต่กล่าวมาเพียงศัพท์เดียว ศัพท์นั้น ต้องแจก
ทำตัวเป็น พหู. เช่น มารดาบิดา, พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ฯ ศัพท์จำพวก
นี้ สามารถใช้ได้หลายแบบ เช่น มารดาบิดา ใช้ มาตโร ปิตโร หรือ มาตาปิตโร, พระ
สารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ใช้ สารีบุตร มหาโมคคัลลานา หรือ สารีบุตรมหา
โมคคัลลานา ฯลฯ
๒. อัสสุภานํ = เป็น บัณฑิต แปลว่า จะงอยบ่า, หัวไหล่ (ประยูรฯ หลงสมบุญ รวบรวม
เรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๑๑)
๓. ปทราหิ = เป็น นปฺ. แปลว่า กระดาน, ไม้เลียบ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๗๗)
๔. ลุณฺณิสุ = ถอนแล้ว. ลุณฺจ ธาตุ ในความถอน + อ ปัจจัย ในกัตตุวาจก + อุ อักษรต้น.
แปลง อุ เป็น อีสฺ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๗๔)
๕. เอหิ, คามํ ปวิสฺสูสาม = ท่านจงมา, พวกเราจักเข้าไปสู่บ้าน. หากแปลเช่นนี้ ผู้หัดแต่ง
เป็นมคธก็จะไม่สับสนเท่าใด แต่หากท่านแปลว่า “ท่านจงมาเข้าไปหมู่บ้านกัน”
สำนวนเช่นนี้อาจทำให้ผู้หัดแต่งเป็นมคธ สับสนจนเป็นเหตุให้แต่งผิด เป็น “เอหิ, คามํ
ปวิสฺสูสสิ” หรือ “อาคฺคฺตฺวา คามํ ปวิสฺสูสสิ” สำนวนเช่นนี้ผิดอาจถึงขั้นเก็บ ๖
คะแนน (ผิด ป.) ได้เลย เพราะแต่งประโยคไม่ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริงที่ว่า “ท่านมา
คนเดียว พอมาหาคนที่พูดแล้ว คนที่มากับคนที่พูดก็จะไปด้วยกัน ฉะนั้น ต้องแบ่งเป็น
๒ ประโยค และในประโยคที่ ๒ ต้องยก (โยค) ประธาน มยฺ”
๖. อุภทิตฺติ = ด้วยมือ ท. ๒ สังเกตว่า ท่านใช้ อุภ ศัพท์ แต่ไม่ใช่ ทฺวิ ดังที่ พระธรรม
กิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๑๔-๑๒๓ กล่าวไว้ว่า
 - a. อุภ, อุภย ศัพท์ จะใช้กับสิ่งที่เป็นคู่กันอยู่แล้วโดยธรรมชาติ เช่น มารดาบิดา,
มือ ๒ ข้าง, เท้า ๒ ข้าง เป็นต้น
 - b. ทฺวิ ศัพท์ ใช้กับสิ่งที่มีอยู่ทั่วๆ ไป

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๖)

๑. ลำดับนั้น พระลักษณเถระ ถามเหตุกะพระเถระนั้น (พระมหาโมคคัลลานะเถระ) ว่า ผู้มีอายุ เพราะเหตุไร ท่านจึงทำการยัมแย้มให้ปรากฏ พระเถระ ตอบว่า ผู้มีอายุ นี้ไม่ใช่กาลแล เพื่อวิสัยปัญหาหนึ่ ท่านพึงถามผมในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด ฯ เมื่อพระเถระทั้ง ๒ นั้น เทียวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ไปสู่สำนักพระผู้มีพระภาค นั่งแล้ว, พระลักษณเถระถามว่า ท่าน โมคคัลลานะผู้มีอายุ ท่านลงจากภูเขาคิชฌกูฏ ทำการยัมแย้มให้ปรากฏ ผมถามถึงเหตุแห่งการ ยัมแย้ม ได้กล่าวว่า ท่านพึงถามผมในสำนักพระผู้มีพระภาค ฯ บัดนี้ ท่านจงบอกเหตุที่นั่นเถิด ฯ พระเถระ กล่าวว่า ผู้มีอายุ ผมเห็นอหิเปรตตนหนึ่ง จึงได้ทำการยัมแย้มให้ปรากฏ, อตภาพของ เปรตนั้นเห็นปานนี้, ศีรษะของมันเหมือนศีรษะมนุษย์, อตภาพที่เหลือของมัน เหมือนของงู, นั้น ชื่ออหิเปรต โดยประมาณ ๒๕ โยชน์, เปลวไฟตั้งขึ้นจากศีรษะของมันลามไปจนถึงหาง, ตั้งขึ้น จากหางถึงศีรษะ, ตั้งขึ้นในท่ามกลาง ลามไปถึงข้างทั้ง ๒, ตั้งขึ้นแต่ข้างทั้ง ๒ รวมลงใน ท่ามกลาง ฯ ได้ยินว่า อตภาพของเปรตทั้ง ๒ นั้นแล ประมาณ ๒๕ โยชน์, ของเปรตที่เหลือ ประมาณ ๓ คาวุต, ของอหิเปรตนั้นนั้นแล และของกากเปรต ประมาณ ๒๕ โยชน์, บรรดาเปรต ทั้ง ๒ นั้น อหิเปรต เป็นดังนี้ก่อน ฯ (พระธัมมปทฎฐกถาแปล ๓/๒๓๔-๒๓๕)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๖)

๑. อถ นํ ลกขณตเถโร กสฺมา อาวุโส สิตํ ปาดุ กโรสีติ การณํ ปุจฺฉิ. อกาโล โข อาวุโส อิมสฺส ปณฺหสฺส วิสฺขเขตฺ ภควโต สนฺติเก มํ ปุจฺเจยฺยาสีติ. เตสฺสุ ราชคเห ปิณฑาย จริตฺวา ภคว โต สนฺติเก คนฺตฺวา นิสินฺเนสฺสุ ลกขณตเถโร ปุจฺฉิ อาวุโส โมคคัลลนํ ตวํ คิชฺฌกูฏา โอตฺรณโต สิตํ ปาดุ กริตฺวา มยา สิตการณํ ปญฺโ ภควโต สนฺติเก มํ ปุจฺเจยฺยาสีติ อวจ กเถहि อิทานิ ตํ การณนฺติ. เถโร อาห อหํ อาวุโส เอกํ อหิเปตํ ทิสฺวา สิตํ ปาตฺวากาสี ตสฺส เอวฺรูป โอตฺตภาโว มนุสฺสสึสํ วิย อสฺส สึสํ, อหิสฺส วิยสฺส เสโส อตฺตภาโว อหิเปโต นาเมส ปมาณโต ปณฺจวีสตี โยชนิกโก ตสฺส สึสโต อุฏฺฐิตา อคฺคิชาลา ยาว นงฺคุฏา คจฺจนฺติ นงฺคุฏจโต อุฏฺฐิตา ยาว สึสา มชฺฌเม อุฏฺฐิตา เทว ปสฺसानิ คจฺจนฺติ ทุวิหิ ปสฺเสहि อุฏฺฐิตา มชฺฌเม โอสฺรณฺตีติ. ทุวิหฺนเมว กิร เปตานํ อตฺตภาโว ปณฺจวีสตีโยชนิกโก อวเสสํ นํ ติกาวุตปปฺมาโน อิมสฺส เจว อหิเปตสฺส กาก- เปตสฺส จ ปณฺจวีสตีโยชนิกโก เตสฺสุ อยฺนตฺวา อหิเปโต. (ธมฺมปทฎฐกถา (บาลี) ๓/๑๕๔-๑๕๕)

อธิบาย

๑. (สิด) ปาตุ (กโรสี) = กระทำการแย้มให้ปรากฏ. ปาตุ ในที่นี้ ไม่ได้แปลว่า “เพื่ออันเต็ม”
๒. อิมสฺส ปญฺหสฺส วิสฺขุเชตฺตํ = เพื่อวิชันนาซึ่งปัญหานี้. อิมสฺส ปญฺหสฺส ในที่นี้หักจัญญ์-วิภัตติ เป็น ทุตติยาวิภัตติ ได้ ด้วยอำนาจ ตํ ปัจ. ในนามกิตก์ เพราะศัพท์นามกิตก์ทั้งหมด สามารถหัก จญฺจี. เป็น ทุตติยา. ได้ เพียงแต่ที่นิยมจะมีแค่ศัพท์นามกิตก์ที่ลง ณฺวฺ ตฺและ ยฺ ปัจจยฺ เท่านั้น ฉะนั้น ในที่นี้สามารถแต่งง่าย ๆ ได้ว่า “อิมํ ปญฺหํ วิสฺขุเชตฺตํ”
๓. มยา สิตการณํ ปุญฺโজ = อันกระผม ถามแล้ว ซึ่งเหตุแห่งการแย้ม. สังเกตว่า “ปุญฺโจ” เรียกหากรรม คือ อวุตตกมฺม ด้วย แต่ ปุจฺฉิตฺตํ ไม่เรียกหากรรม และบางแห่ง ปุจฺฉิตฺตํ ก็เรียกหากรรม แต่ ปุญฺจ ไม่เรียกหากรรม เช่นนี้ก็น่าฉงนอยู่ แต่ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๓ ได้ให้หลักเกณฑ์ไว้ว่า
 - a. ปุญฺโจ = เป็นกิริยาของ **ปัญหา** ที่ถูกถาม (ไม่เรียกหากรรม)
 - b. ปุจฺฉิตฺตํ = เป็นกิริยาของ **คน** ที่ถูกถาม (เรียกหากรรม)
๔. อหิสฺส วิยสฺส เสโส อตฺตภาโว = (อัตภาพที่เหลือของมัน) เหมือนของงู. หรือจะพลิกแปลลงว่า “ยถา อหิสฺส อตฺตภาโว โหติ เอวํ อสฺส เสโส อตฺตภาโว โหติ” ซึ่งแปลล้มนั้น เหมือนกับประโยค “อหิสฺส วิยสฺส เสโส อตฺตภาโว” แต่หากแปลรับจะแปลได้ว่า
 - a. อัตภาพของงู มีอยู่ **ฉันใด** อัตภาพที่เหลือของมัน มีอยู่ **ฉันนั้น**
 - b. อัตภาพของงู มีอยู่ อัตภาพที่เหลือของมัน มีอยู่ **ฉันใด ฉันนั้น**
นอกจากนี้ ประโยค ย ขยายกิริยาวิเสสนะ (อุปมา) พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๒๙ ได้กล่าวว่า
 - (๑) ตตฺต ยถา ตถา หรือ เอวํ ออกเสียทั้งหมด แต่ให้ใส่ วิย เข้ามาแทน ยถา
 - (๒) ถ้ากิริยาคุณพากย์ ในประโยค ยถา ซ้ำกับกิริยาในประโยคหลัง ก็ให้ตัดออกเสีย ถ้าไม่ซ้ำกัน ต้องแปลงกิริยานั้นเป็นรูป อนฺต มาณ ปัจจยฺ แล้วแต่จากเดิม
 - (๓) ข้อความในประโยค ยถา เดิม นิยมให้อยู่ในวงของ วิย ทั้งหมด
๕. นามส = เอส ตัวนี้ บางครั้ง ท่านแปลว่า “นี้ นั้น” โดยมีความหมายเท่ากับ “เอโส”
๖. ยาว นนฺคฺกุจฺจา = จนถึงหาง. โดยสำนวนเช่นนี้ ซึ่งแปลว่า “จนถึง (ยาว)” มีหลักเกณฑ์อยู่ว่า “ศัพท์ที่ทำหน้าที่ขยาย ยาว นิยมเรียงไว้หลัง ยาว และนิยมมีรูปเป็น **ปัญจมี-วิภัตติ ที่ลงท้ายด้วย อา**” (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๘๒)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๗)

๑. พระสุธรรมเถระนั้น อันอุบาสกให้จดโทษด้วยคำว่า กระผมอดโทษขอรับ, ถ้าโทษของ กระผมมี, ขอท่านจงจดโทษแก่กระผม ตั้งอยู่ในพระโอวาท ที่พระศาสดาประทานแล้ว โดย ๒-๓ วันเท่านั้น ก็บรรลुพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาแล้ว ฯ ฝ่ายอุบาสก คิดว่า เรายังไม่ได้เฝ้า พระศาสดาเลย บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว, ไม่ได้เฝ้าพระศาสดาเหมือนกัน ดำรงอยู่ในอนาคามีผล, เราควรเฝ้าพระศาสดาโดยแท้ ฯ คฤหบดีนั้น ให้เทียมเกวียน ๕๐๐ เล่ม เต็มด้วยวัตถุมีงา ข้าวสาร เนยใส น้ำอ้อยและผ้าถุงหมี่เป็นต้นแล้ว ให้บอกแก่หมู่ภิกษุว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายใด ประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา, พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายนั้นจงไป, จักไม่ลำบากด้วยบิณฑบาต เป็นต้น ดังนี้แล้ว ก็ให้แจ้งทั้งแก่หมู่ภิกษุณี ทั้งแก่พวกอุบาสก ทั้งแก่พวกอุบาสิกา ฯ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูป อุบาสกประมาณ ๕๐๐ อุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ ออกไปกับคฤหบดี นั้น ฯ เขาตระเตรียมแล้วโดยประการที่จะไม่มีความบกพร่องน้อยหนึ่ง ด้วยข้าวยาคุและภัตเป็น ต้น ในหนทาง ๓๐ โยชน์ เพื่อชน ๓ พันคน คือ เพื่อภิกษุเป็นต้นเหล่านั้นนั้นแล และเพื่อบริษัท ของตน ฯ (พระธัมมปทฎฐกถาแปล ๓/๒๕๔-๒๕๕)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๗)

๑. โส (สุธมมตเถโร) อุปาสเคน ขมามหิ ภนเต สเจ มยห์ โทโส อตถิ ขมถ เมติ
 ปฏิภขมาปิโต สตุถาราทินุเน โอวาทะ จตุวา กติปาเหเนว สห ปฏิสมภิทาหิ อรหตุต ปาปุณิ.
 อุปาสโกปิ จินเตสิ มยา สตุถาริ อทิสวา ว โสตาปัตติผลิ ปตติ อทิสวาเยว อนาคามีผล
 ปตติจิติโต สตุถารเมว ทฎฐุ วฎฐติติ. โส ติลตณฺหุลสปปิผาณิตวตถจจาทนาทิปุณฺณานิ ปณจ
 สกฏสตานิ โยชาเปตวา เย สตุถาริ ทฎฐุกามา, คจฺจนตุ, ปิณฺทปาตาทีหิ น กิลมิสฺสนุติติ
 ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาโรจาเปตวา ภิกฺขุนี้สงฺฆสฺสปิ อุปาสกานมปิ อุปาสิกานมปิ อาโรจาเปสิ. เตน สทฺธิ
 ปณจสตา ภิกฺขุ จ ภิกฺขุณีโย จ อุปาสกา จ อุปาสิกาโย จ นิภขมีสุ. โส เตสญฺเจว อตฺตโน จ ปริสา
 ยาติ ติณฺณํ ชนสฺสสุสานํ ยถา ตีสโยชนมคฺเค ยาคุภตฺตาทีหิ กิณฺจิ เวกฺลลํ นาโหสิ ตถา สํวิทฺธิ.

(ธมฺมปทฎฐกถา (บาลี) ๓/๑๖๘)

อธิบาย

๑. **สเจ มยห์ โทโส อตุถิ** = ถ้าโทษของกระผมมี. ปกติแล้ว ประโยค **สเจ** (เรียงตัวที่ ๑), **ยทิ** (เรียงตัวที่ ๑), **เจ** (เรียงตัวที่ ๒) ซึ่งเป็นประโยคเงื่อนไข (และต้องมีประโยคผลอีก ๑ ประโยค คอยรับประโยค **สเจ**, **ยทิ**, **เจ** ทุกครั้งไป) ต้องปรุงกริยาคุมพากย์ เป็นกริยาอาขยาต **หมวตวัตตมานาวิภตติ สัตตมวิภตติ ภวิสสันติวิภตติ หรือกาลาติปัตติวิภตติ** โดยมีวิธีใช้ต่างกัน ดังนี้ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๓๒๑, ๓๒๙)
 - a. **วัตตมานาวิภตติ** = ถ้าเงื่อนไขที่กล่าวถึงนั้นเป็นเรื่องจริง อาจเป็นจริง เป็นไปได้ หรือมีเนื้อหาบทความแน่นอน นิยมใช้กริยาที่เป็น **วัตตมานาวิภตติ**
 - b. **สัตตมวิภตติ และภวิสสันติวิภตติ** = ถ้าเงื่อนไขที่กล่าวถึงนั้นเป็นเรื่องที่ไม่แน่ใจ ไม่แน่นอน หรือเรื่องที่ตั้งสมมติฐานเอาไว้ ถ้าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะไม่เกิดอย่างนั้นก็ได้ ข้อความเช่นนี้ นิยมใช้กริยาที่เป็น **สัตตมวิภตติ** และหากเป็นการ **ปองนาคตกาล** ก็ควรจะใช้กริยาที่เป็น **ภวิสสันติวิภตติ**
 - c. **กาลาติปัตติวิภตติ** = ถ้าเนื้อความในประโยคเงื่อนไข (**สเจ**, **ยทิ**, **เจ**) เป็นเนื้อความที่กล่าวถึงเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมาแล้ว และเนื้อความที่กล่าวนั้น เป็นเรื่องที่ไม่ใช่ความจริง จะใช้กริยาคุมพากย์ที่เป็น **กาลาติปัตติวิภตติ** เช่น ภิกขเว สจายํ เอกสาฎโก ปจฺมยาเม มยฺหํ ทาตุํ อสฺสขิสุส...(ธมฺมปทญฺจฎฺฐา (บาลี) ๕/๔) แปลว่า “ดูก่อน (กร) ภิกษุทั้งหลาย (ภิกขเว แปลว่า ดูก่อนพวกเธอ ผู้เห็นภัย³³ ก็ได้) หากว่า เอกสาฎกนี้ จักได้อาจ เพื่ออันถวาย แก่เรา ในปฐมยาม ไชริ” (แต่ในความเป็นจริง เอกสาฎก (จุเพกสาฎก) ไม่ได้ถวายในปฐมยามเลย)
๒. **ขมถ เม** = ขอท่านจงอดโทษแก่กระผม. หากขอให้ผู้อื่นยกโทษให้แก่ตน จะใช้สำนวนเช่นนี้ **ขมถ เม**, **มยฺหํ ขมถ** ไม่ใช่ **มํ ขมถ** นอกจากนี้ ยังมีสำนวนอื่นอีก คือ **อหนตฺตขมาเปมิ**, **อหํ ขมามิ** (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๓๒๑, ๓๒๙)

³³ เรื่องสำนวนสอบภูมิ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๓๒๑, ๑๖๘-๑๖๙

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๘)

๑. ภิกษุทั้งหลาย คิดว่า พวกเราจักไปกับสามเณรแล้ว นำผ้ากัมพลมา อาศัยสามเณรผู้มีอายุ ๗ ปี ออกไปแล้วประมาณพันรูป ฯ สามเณรนั้น มิให้แม่จิตเกิดขึ้นว่า เราจักได้ผ้ากัมพล แต่ที่ไหน เพื่อภิกษุประมาณเท่านี้ พาภิกษุเหล่านั้นพายหน้าสู่พระนครไปแล้ว ฯ จริงอยู่ ท่านที่บุคคลถวายดีแล้ว ย่อมมีอานุภาพเช่นนี้ ฯ สามเณรนั้น เทียวไปตามลำดับเรือนภายนอกพระนครเท่านั้น ได้ผ้ากัมพลประมาณ ๕๐๐ ผืนแล้ว จึงเข้าไปภายในพระนคร ฯ พวกมนุษย์นำผ้ากัมพลมาแต่ที่โน้นที่นี่ ฯ ส่วนบุรุษคนหนึ่งเดินไปโดยทางประตูร้านตลาด เห็นชาวร้านตลาดคนหนึ่ง ผู้นั้นคลี่ผ้ากัมพล ๕๐๐ ผืน จึงพูดว่า ผู้เจริญ สามเณรรูปหนึ่งรวบรวมผ้ากัมพลมาอยู่, ท่านจงช้อนผ้ากัมพลของท่านเสียเถิด ฯ ชาวร้านตลาดกล่าวว่า ก็สามเณรนั้น ถือเอาสิ่งที่เขาให้แล้ว หรือที่เขายังไม่ให้ ฯ ถือเอาสิ่งที่เขาให้แล้ว ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น, ถ้าเราปรารถนา, เราจักให้ ; หากเราไม่ปรารถนา, จักไม่ให้ ; ท่านจงไปเสียเถิด ดังนี้แล้ว ก็ส่งเขาไป ฯ จริงอยู่ พวกคนตระหนี่ผู้เป็นอัมมทาน, เมื่อชนเหล่าอื่นให้ท่านอย่างนี้ ก็ตระหนี่แล้ว จึงเกิดในนรก เหมือนกาฬอำมาตย์เห็นอสทิสถานแล้ว ตระหนี่อยู่ฉะนั้น ฯ (พระธัมมปทฎฐกถาแปล ๓/๒๖๘-๒๖๙)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๘)

๑. ภิกษุ สามเณรณ สหฺริ คนฺตฺวา กมฺพลํ อหริสฺสามาติ สตุตฺวสฺสสิกสามเณรํ นิสฺสาย สหสฺสมตฺตา ภิกษุ นิกขมฺสฺ โส เอตฺตกานํ ภิกษุณํ กุโธ กมฺพลํ ลภิสฺสามิตี จิตฺตมปิ อนุปฺปาเทตฺวา เต อาทาย นคฺราภิมุโข ปายาสิ สุกฺทินฺสฺส หิทานฺสฺส เอวฺรุโป อานุภาโว โหติ. โส พหินคฺเรยว ฆรปฺปฏิปาฏิยา จรฺนโต ปญจ กมฺพลสฺตานิ ลภิตฺวา อนฺโตนคฺร ปาวิสฺ มนุสฺสา อิตฺโต จิตฺโต จ กมฺพลํ อาหรนฺติ. เอโก ปน ปรีโส อาปณฺทฺวาเรณ คจฺจนฺโต ปญจ กมฺพลสฺตานิ ปสาเรตฺวา นิสฺสินํ เอกํ อาปณฺทํ ทิสฺวา อห อมฺโภ เอโก สามเณโร กมฺพลํ สํหรนฺโต อากจฺจติ ตว กมฺพลํ ปฏิจฺฉาเทหิตฺติ. กํ ปน โส ทินนเก คณฺหาติ อุทาทฺ อทินนเกติ. ทินนเก คณฺหาตีติ. เอวํ สนฺเต สจฺเจ อิจฺฉิสฺสามิ ทสฺสามิ โน เจ น ทสฺสามิ คจฺจ ตวนฺติ อุกฺโขเชติ. มจฺจริโน หิ อนุท พาลา เอวํ ปเรสุ ทานํ ททฺมานํ มจฺจรายิตฺวา อสทิสฺถานํ ทิสฺวา มจฺจรายนฺโต กาโล วีย นิริเย นิพฺพตฺตุนฺติ. (ธมฺมปทฎฐกถา (บาลี) ๓/๑๗๗-๑๗๘)

อธิบาย

๑. **นิกฺขมีสุ** = ออกไปแล้ว. ศัพท์ที่แปลว่า “ออก” มาหลายศัพท์และวิธีใช้ต่างกัน ดังนี้
(พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๓๒๑, ๒๐๕-๒๐๖)
 - ๑.๑ **นิกฺขมิตฺวา (กริยา)** = ·ออกจากที่อยู่อาศัย ออกมาทั้งตัว
 - ๑.๒ **นิกฺขมฺม (นปฺ.)** = ออกจากกาม ออกบวช
 - ๑.๓ **วฏฺฏจาย (กริยา)** = ออกจากฌาน ออกจากสมาบัติ
 - ๑.๔ **วฏฺฏจํ (นปฺ.)** = ออกจากกรรม
 - ๑.๕ **นิสฺสรณํ (นปฺ.), นิสฺสรติ (กริยา)** = ออกจากทุกข์ ออกจากโลก
๒. **อนุปฺปาเตตฺวา** = ไม่ยัง...ให้เกิดขึ้นแล้ว. อ (อัฟ., นิบาต) ไม่ อย่า + ·อุปฺปาเตตฺวา หาก
อ อยู่หน้าสระ (อ อี อุ) จะต้องแปลง อ เป็น อน เสมอ และ อ จะเข้ากับกริยาในระหว่าง
เช่น อทิสฺวา อชานนฺโต อวตฺวา อวทมาโน เป็นต้น แต่จะไม่ใช้กับกริยาอาขยาด เช่น
อคจฺจติ อวทติ เป็นต้น แต่งเช่นนี้ไม่ถูกต้อง หากเข้ากับกริยาอาขยาดที่ถูกต้องต้องใช้
น ศัพท์ที่แปลว่า “ไม่” เช่น น คจฺจติ, น วทติ เป็นต้น ยกเว้นกริยาอาขยาดที่ต้องใช้ อ
อาคม ที่แปลว่า “ได้” มี ๓ หมวด คือ หียตฺตนิ. อชฺชตฺตนิ. และกาลาติปฺตติ. เช่น อวทิ ฯ
อ ที่แปลว่า “ไม่, อย่า” นอกจากจะใช้กับกริยาในระหว่างแล้ว ยังสามารถใช้กับ
นามนามได้ เช่น อพฺรหฺมโณ แปลว่า ((อ ย ช โน) อ.ชน นี้ มีชีพราหมณ์) มาจาก น +
พฺรหฺมโณ เป็นสมาสที่มี น อยู่หน้า เรียกว่า อุกยัตปฺปฺริสะบ้าง กัมมธารยะ มี น เป็น
บทหน้าบ้าง (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๐๕)
๓. **ปายาสี** = ได้ออกไปแล้ว. ป + ·อ อาคม + ยา ชาติในความไป + ·อ ปัจจัยในกัตตุวจาก
+ อี อัชชตฺตนิ. ระหว่าง ป และ อ ลบ อ ที่สระหน้า (คือ ป) ที่มะ อ สระหลัง (คือ อ
อาคม (อ อาคม ใช้ได้ ๓ หมวด คือ หียตฺตนิ. อัชชตฺตนิ. และกาลาติปฺตติ.)) เป็น อา ลง
ส อาคม (ส อาคม มักใช้กับ อัชชตฺตนิ.) รสสะ อี เป็น อี (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๒๘)
๔. **ปาวีสี** = เข้าไปแล้ว. มีอีกหลายศัพท์ที่แปลว่า “เข้า” โดยมีวิธีใช้ต่างกัน ดังนี้ (พระธรรม
กิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๓๒๑, ๒๐๕)
 - ๔.๑ **ปวีสิตฺวา** = ·เข้าไปสู่สถานที่ เข้าไปทั้งตัว เอาตัวเข้าไป
 - ๔.๒ **สมาปชฺชิตฺวา** = ·เข้าฌาน เข้าสมาบัติ
 - ๔.๓ **อุปสงฺกมิตฺวา** = ·เข้าไปหาคน หรือชนระดับสูง เข้าไปสู่สำนัก
๕. **กิ ปน โส ทินฺนเก คณฺหาติ อุทฺทาหุ อทินฺนเก** = จะใช้ ว่า ศัพท์ แทนก็ได้ เช่น โส ปน
ทินฺนเก คณฺหาติ วว อทินฺนเก วว คณฺหาติ

ประโยค ป.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๙)

๑. พระเถระฟังคำของชนเหล่านั้นแล้ว คิดว่า แม้พวกชนผู้ที่อยู่ฝั่งทั้ง ๒ ก็มีอุปการะแก่เราทั้งนั้น, เราไม่อาจกล่าวว่า ชนเหล่านี้ไม่มีอุปการะ, ถ้าเราจักปรินิพพานที่ฝั่งนี้, ผู้ที่อยู่ฝั่งโน้นจากการทะเลาะกับพวกฝั่งนี้ เพื่อจะถือเอา (อวัฐฐิ) ธาตุ; ถ้าเราจักปรินิพพานที่ฝั่งโน้น, พวกที่อยู่ฝั่งนี้ก็จักทำเหมือนอย่างนั้น ; ความทะเลาะแม้เมื่อจะเกิด ก็จักเกิดขึ้นอาศัยเราแน่แท้, แม้เมื่อจะสงบ ก็จะสงบอาศัยเราเหมือนกัน ดังนี้แล้วกล่าวว่า ทั้งพวกที่อยู่ฝั่งนี้ย่อมมีอุปการะแก่เรา, ทั้งพวกที่อยู่ฝั่งโน้นก็มีอุปการะแก่เรา, ใคร ๆ ชื่อว่าไม่มีอุปการะไม่มี ; พวกที่อยู่ฝั่งนี้จึงประชุมกันที่ฝั่งนี้แหละ, พวกที่อยู่ฝั่งโน้นก็จะประชุมกันที่ฝั่งโน้นแหละ ฯ ในวันที่ ๗ แต่วันนั้น พระเถระนั่งโดยบัลลังก์ในอากาศประมาณ ๗ ชั่วโมงกลาง ในท่ามกลางแห่งแม่น้ำ กล่าวธรรมแก่มหาชนแล้ว อริสฐานว่า ขอสรีระของเราแตกในท่ามกลาง, ส่วนหนึ่งจงดกฝั่งนี้, ส่วนหนึ่งจงดกฝั่งโน้น" นั่งอยู่ตามปกตินั้นแหละเข้าสมบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ฯ เปลวไฟตั้งขึ้นแล้ว ฯ สรีระแตกแล้วในท่ามกลาง, ส่วนหนึ่งตกฝั่งนี้ ; ส่วนหนึ่งตกที่ฝั่งโน้น ฯ มหาชนร้องไห้แล้ว ฯ (พระธัมมปัทมสูตร ๓/๒๘๐-๒๘๑)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๓ ครั้งที่ ๑๙)

๑. เถโร เตสํ วจนํ สุตฺวา อุภยตีรวาสโนปิ มยฺหํ อูปการกา ว อิเม นาม อานุปการาติ น
สกุภา วตฺตํ สจาหํ โอริมตีเร ปรีนิพฺพายิสฺสามิ ปาริมตีรวาสโน ธาตุคฺคหณตฺถํ เตหิ สทฺธิ กลหํ
กริสฺสนฺติ สเจ ปาริมตีเร ปรีนิพฺพายิสฺสามิ โอริมตีรวาสโน ตถา กริสฺสนฺติ กลโห อูปปชฺชมาโนปิ
มํ นิสฺสาเยว อูปปชฺชิสฺสตี วุปสมมาโนปิ มํ นิสฺสาเยว วุปสมิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา โอริมตีรวาสโนปิ
มยฺหํ อูปการกา ปาริมตีรวาสโนปิ มยฺหํ อูปการกา อานุปการโก นาม นตฺถิ โอริมตีรวาสโน
โอริมตีเรเยว สนฺนิปตฺนตฺถุ ปาริมตีรวาสโน ปาริมตีเรเยวาทิ อาห. ตโต สตฺตเม ทิวเส มชฺเฌ
นทียา สตฺตตฺตาลปฺปมาเณ อาภาเส ปฺลลगेณ นิสฺสีทิตฺวา มหาชนสฺส รมํมํ กเถตฺวา มม สรีรํ
มชฺเฌ ภิชฺชิตฺวา เอโก ภาโค โอริมตีเร ปตฺตฺ เอโก ปาริมตีเรติ อธิฏฺฐาย ยถา นิสฺสนฺโน ว เตโฆธาตํ
สมาปชฺชติ. อคฺคิชาลา อฏฺฐหีสฺสุ. สรีรํ มชฺเฌ ภิชฺชิตฺวา เอโก ภาโค โอริมตีเร ปติ เอโก ปาริมตีเร.
มหาชนโน ปรีเทวิ. (ธมฺมปทฏฺฐกถา (บาลี) ๓/๑๘๖-๑๘๗)

อธิบาย

๑. อุกยติรวาสโนปิ = แม่พวกรชนผู้ที่อยู่ฝั่งทั้ง ๒. อุกยติรวาสี (ปุ.), อุกยติรวาสินี (อิต.), อุกยติรวาสี (นปุ.) ลง ณี ปัจ. ในนามกิตก์ ซึ่ง ปุ. แจกอย่าง เสฏฐี, อิตุ แจกอย่าง นารี, นปุ. แจกอย่าง อกุชิ โดยพอจะสรุปหลักการของ ณี ปัจ. นามกิตก์ได้ดังนี้ (ละอองดาว นนทะสระ, ผู้แต่งร่วม, ๒๕๕๕ : ๒๐๑-๒๐๓)
 - a. ต้นธาตุเป็นรัสสะ (เสียงสั้น) ต้องทิมะ (ทำให้เป็นเสียงยาว) เช่น ปาป-กร = ปาปการี (ทิมะเสียงสั้นที่ต้นธาตุ คือ ก เป็น กา) วิ.ปาป กโรตติ ปาปการี
 - b. ต้นธาตุเป็นทิมะ หรือพยัญชนะสังโยค ไม่ต้องทิมะ เช่น รฏจ-มนตุ = รฏจมนตุ วิ.รฏจ มนเตติ สีเลนาติ รฏจมนตุ
 - c. ธาตุตัวเดียว มี อี อี เป็นที่สุด แปลง อี อี เป็น เอ แปลง เอ เป็น อย เช่น มณจ-สี = มณจสายี วิ.มณจ สยติ สีเลนาติ มณจสายี (แปลว่า ผู้ใด ย่อมนอน บนเตียง โดยปกติ เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า ผู้นอนบนเตียงโดยปกติ)
 - d. ธาตุตัวเดียว มี อุ อุ เป็นที่สุด แปลง อุ อุ เป็น โอ แปลง โอ เป็น อว เช่น ฐมม-สุ = ฐมมสาวี วิ.ฐมม สุณนาคี สีเลนาติ ฐมมสาวี
 - e. แปลงตัวธาตุได้บ้าง แปลง หน เป็น ฆาต เช่น ปาณ-หน = ปาณฆาติ
 - f. ธาตุ มี อา เป็นที่สุด ให้ลง ย เช่น มชช-ปา = มชชปายี
 - g. แปลงที่สุดธาตุได้บ้าง แปลง ช เป็น ค เช่น กาม-ภุช = กามโกคิ
 - h. ณี ปัจ. ลงแล้ว ลบ ณ เหลือแต่ อี เช่น กามโกคิ (ปุ.), กามโกคินี (อิต.), กามโกคิ (นปุ.)
๒. นตฺธิ = ย่อมไม่มี. โดย นตฺธิ มาจาก น บทหน้า + อส ธาตุ + ·อ ปัจ. ในกัตตุวจาก + ติ วัตตมานา. ลบ ส ที่สุดแห่ง อส ธาตุ แปลง ติ เป็น ตฺธิ เป็น น + อตฺธิ ลบสระหน้า คือ อ ที่ น สำเร็จรูปเป็น นตฺธิ เป็นกริยาคุณพากย์ได้ทั้ง ประโยคที่เป็นเอกวจนะและพหุวจนะ รวมทั้ง อตฺธิ (มีอยู่) ก็เช่นเดียวกันกับ นตฺธิ ถึงแม้ว่า อตฺธิและนตฺธิ จะเป็นเอกวจนะ ก็ตาม เช่น ปุโ นตฺธิ, ปุวา นตฺธิ ก็ได้ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๐๐)
๓. สหฺนปตฺนตุ = ประชุม. ใช้ โอสริตฺวา แทนได้
๔. ปลฺลฺเกน นิสฺสิตฺวา = นั่งคู่บัลลังก์, นั่งขัดสมาธิ. หรือแต่งว่า “ปลฺลฺกํ อาภุชิตฺวา นิสฺสิตฺวา” ก็ได้
๕. ภิชฺชิตฺวา = แดกแล้ว. โดย ภิชฺชิตฺวา (แดกแล้ว (ภิทฺ ธาตุในความแดก ย ปัจ. กัตตุ.)) อย่าใช้ผิดเป็น ภินฺนิตฺวา (ทำลายแล้ว ซึ่ง...(ภิทฺ ธาตุในความต่อย อ ปัจ. กัตตุ.))

สมองหากมันแก่

ปลดปม ผีกลน

จากที่อเป็นเจียบคม

แม่นแท้

บาลีนันก็สม

แจกเช่น เชือกปม

ยังอ่านขบแก่ไว้

จึงได้เปรียญ ๆ

ธรรมบท

ภาค ๔

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑)

๑. ได้ยินว่า ในอดีตกาล ท่านพระมหากปิปิโนะ มีอภินิหารได้ทำไว้ เทพบาทมูลของ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร เกิดเป็นนายช่างหูกผู้เป็นหัวหน้า ในบ้านช่างหูกแห่งหนึ่งในที่ไม่ไกลแต่กรุงพาราณสี ฯ ในขณะนั้น ภรรยาของนายช่างหูกผู้ หัวหน้า ไปสู่กรุงพาราณสีด้วยกิจบางอย่าง เห็นพระปัจเจกพุทธะเหล่านั้น นมัสการแล้วถามว่า ท่านผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้ามาในกาลมิใช่เวลา เพราะเหตุไร ได้ทราบความเป็นไปนั้นตั้งแต่ต้น เป็นหญิงมีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยปัญญา นิมนต์ว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายจงรับภิกษาของ ดิฉันทั้งหลายในวันพรุ่งนี้ ฯ พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า น้องหญิง พวกเรามีมาก ฯ มี ประมาณเท่าไร เจ้าข้า ฯ มีประมาณพันรูป น้องหญิง ฯ หญิงนั้นกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ พวกดิฉัน มีประมาณพันคนอยู่ในบ้านนี้, คนหนึ่ง ๆ จักถวายภิกษาแด่พระผู้เป็นเจ้ารูปหนึ่ง ๆ ขอท่าน ทั้งหลาย จงรับภิกษาเถิด, ดิฉันคนเดียวจักให้ทำแม่ที่อยู่แก่ท่านทั้งหลาย ฯ พระปัจเจกพุทธะ ทั้งหลายรับ (อาราธนา) แล้ว ฯ นางเข้าไปสู่บ้าน ป่าวร้องว่า เราเห็นพระปัจเจกพุทธะประมาณ พันองค์ นิมนต์ไว้แล้ว, ท่านทั้งหลายจงจัดแจงที่เป็นที่นั่งแด่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย, จงจัดอาหาร วัตถุทั้งหลายมีข้าวต้มและข้าวสวายเป็นต้น แด่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายเถิด แล้วให้สร้างประรำใน ท่ามกลางบ้าน ลาดอาสนะไว้ ในวันรุ่งขึ้น จึงให้นิมนต์พระปัจเจกพุทธะทั้งหลายนั่ง อังคาสด้วย โภชนะอันประณีต ฯ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๔/๑๔-๑๖)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑)

๑. อตีเต กิรายสุมา มหากปิปิโน ปทุมุตตรพุทธสส ปาทุมูเล กตานิหารโ สัสสเร สัสสรนโต พาราณสีโต อวิทุเร เอกสุมี เปสการคาม เชฏฐกเปสกาโร หุตวา นิพพตติ.

ตสมิ ขณ เชฏฐกเปสการสส ภริยา เกณจิเทว กรณิเยน พาราณสี คจฺจนฺตี เต ปจฺเจก- พุทฺเธ ทิสฺวา วนฺทิตฺวา กิ ฆนฺเต อเวลายา อยฺยา อาคตฺตาติ ปุจฺจิตฺวา อาทิตฺโต ปฏฺจาย ตํ ปวตฺตี สุตฺวา สทฺธา ปณฺณาสมฺปนฺนา อิตฺถิ เสว ฆนฺเต อมฺหากํ ภิกฺขํ คณฺหณฺตาติ นิมนฺเตสิ. พทฺทา มยฺ ภคินีติ. กิตฺตกา ฆนฺเตติ. สหสฺสมตฺตา ภคินีติ ฆนฺเต อิมฺสุมี คามะ สหสฺสมตฺตา วสิมฺหา เอเกโก เอเกกสฺส ภิกฺขํ ทสฺสตี ภิกฺขํ อธิวาสเถ อหเมว ตุมฺหากํ วสนฺนฺจฺฉานํปี การฺาเปสฺสามิตี อาห. ปจฺเจกพุทฺธา อธิวาสยีสฺสุ. สา คามํ ปวิสิตฺวา อุกฺโขเสสิ อหํ สหสฺสมตฺเต ปจฺเจกพุทฺเธ ทิสฺวา นิมนฺเตสิ อยฺยานํ นิสิตฺนฺจฺฉานํ สํวิทฺถ ยาคฺกุภตฺตาทีนิ สมฺปาเทถาติ คามมฺชเณ มณฺทปํ

การาเปตวา อาสนานิ ปณฺญาเปตวา ปุณฺทิวเส ปจฺเจกพุทฺเธ นิสิตาเปตวา ปณฺเฑน โภชนเนน
 ปรีวิสิตวา (ปรีวิสิ) (ธมฺมฏฺฐปทฏฺฐกถา (บาลี) ๔/๙-๑๐)

อธิบาย

๑. **เชฏฺฐกเปสกาโร** = ช่างหูก. **เปสการ** = ช่างหูก, ช่างทอ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔ : ๗๕๘) / **หูก** = เครื่องทอผ้าแบบพื้นเมือง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔ : ๑๓๔๒)
๒. **ตสฺมี ขณ** = ในขณะนั้น. หากแปลโดยอรรถท่านมักแปลสั้นๆ ว่า “สมัยนั้น” ซึ่งอาจทำให้ผู้แต่งเป็นมคธแต่งคาคเคลื่อนได้ว่า “**เตน สมเยน, ตํ สมยํ, ตสฺมี สมเย**” โดยทั้ง ๓ ส่วนข้างต้นนั้น มีวิธีใช้ต่างกัน ดังนี้
 - a. **เตน สมเยน (ตติยา.)** = ใช้สำหรับเนื้อความเป็นพระวินัยปิฎก เช่น เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวรญฺชาเย วิหริติ... (วิ.มหา. (บาลี) ๑/ ๑/ ๑)
 - b. **ตํ สมยํ, เอกํ สมยํ (ทุติยา)** = ใช้สำหรับเนื้อความเป็นพระสุตตันตปิฎก เช่น เอวเม สุตํ. เอกํ สมยํ ภควา อนฺตรจ ราชคหํ อนฺตรจ จ นาลนทํ...(ทีฆ.สี. (บาลี) ๙/ ๑/ ๑)
 - c. **ตสฺมี สมเย (สัตตมี.)** = ใช้สำหรับเนื้อความเป็นพระอภิธรรมปิฎก เช่น ตสฺมี สมเย สตุต พลานิ โหนติ...(อภิ.สงฺคณิ. (บาลี) ๓๔/ ๘๒/๒๘)
๓. **ภริยา (อิตุ)** = อ.ภรรยา. ศัพท์อื่นอีก คือ “**ทาโร (ปฺ.)** = เมีย, ภรรยา”
๔. **สทฺธา** = ผู้มีศรัทธา. ในที่นี้หากดูผิวเผิน อาจจะแปลว่า “**อ.ศรัทธา**” โดยหาก สทฺธา เป็นวิเศษณะ จะ ลง ณ ปัจจัยในตทสฺสคติ. วิ. สทฺธา อสฺสา อตฺถิติ สทฺธา (อิตฺถิ) แต่หากเป็นนามนามจะเป็น อิตฺ. (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๕๐)
๕. **พหฺกา** = อันมาก. เป็น วิเศษณ แจกได้ทั้ง ๓ ลิงค์ เช่นเดียวกับ พหฺ ศัพท์ ดังที่ บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๗๐ ว่า
 - a. **ปฺ.** = พหฺ แจกอย่าง **ครุ**, พหฺก แจกอย่าง **ปฺริส**
 - b. **อิตฺ.** = พหฺ แจกอย่าง **รชฺช**, พหฺก แจกอย่าง **กณฺญา**
 - c. **นปฺ.** = พหฺ แจกอย่าง **วตฺถ**, พหฺก แจกอย่าง **กุล**
๖. **มณฺทป** = มณฑป. โดย ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔ : ๘๗๖ ให้ความหมายว่า “เรือนยอดขนาดใหญ่มีรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือเป็นรูปตัด มุม หรือย่อไม้แปด ย่อไม้สิบสอง ยอดหลังคาเป็นทรงจอมแห ใช้ว่า มณฑป ก็มี” และว่า “ชั้นน้ำเย็นของพระเจ้าแผ่นดินที่มีฝาเป็นรูปอย่างมณฑป เรียกว่า พระมณฑป”

ประโยค ป.ธ.๕
แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๒)

๑. ชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด ดำรงอยู่จนตลอดอายุแล้ว จูติจากอัฐภาพนั้นแล้วก็เกิดในเทวโลก ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จูติจากเทวโลกแล้ว ๖ ภูมิผู้เป็นหัวหน้า เกิดในราชตระกูล ในกุกกุฏวดีนคร ถึงความเจริญวัยแล้ว ได้เป็นพระราชาพระนามว่า พระเจ้ามหากัปปิยะ ๖ ชนที่เหลือได้เกิดในตระกูลมหาอำมาตย์ ; ภรรยาของกุกกุฏวดีผู้เป็นหัวหน้า เกิดในราชตระกูล ในสาครนคร ในมัททรัฐ ๖ พระนางได้มีพระสรีระเช่นกับสีดอองกอบนั้นเที่ยว ๖ พระญาติชานพระนามแก่พระนางว่า โอนชา นั้นแล ๖ พระนางทรงถึงความเจริญวัยแล้ว ก็ไปสู่พระราชมณเฑียรของพระเจ้ากัปปิยะ ได้เป็นพระเทวีมีพระนามว่า โอนชาแล้ว ๖ แม่หญิงทั้งหลายที่เหลือ เกิดในตระกูลอำมาตย์ทั้งหลาย ถึงความเจริญวัยแล้ว ก็ได้ไปสู่เรือนแห่งบุตรอำมาตย์เหล่านั้นเหมือนกัน ๖ ชนเหล่านั้นแม้ทุกคน ได้เสวยสมบัติเช่นกับสมบัติของพระราช ๖ ในกาลใดพระราชาทรงประทับเครื่องอลังการทั้งปวง ทรงช้างเที่ยวไป ; ในกาลนั้น แม่ชนเหล่านั้นก็เที่ยวไปเหมือนอย่างนั้น ๖ เมื่อพระราชาสด็จเที่ยวไปด้วยม้าหรือด้วยรถ, แม่ชนเหล่านั้น ก็เที่ยวไปเหมือนอย่างนั้น ๖ ชนเหล่านั้นเสวยสมบัติร่วมกัน ด้วยอานุภาพแห่งบุญที่ทำร่วมกัน ด้วยประการฉะนี้ ๖ ก็มีของพระราชามีอยู่ ๕ ม้า คือ ม้าชื่อพละ ๑ พลวาทนะ ๑ ปุปผะ ๑ ปุปผาพนะ ๑ สุปัตตะ ๑ ๖ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๔/๑๙)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๒)

๑. เต สพเพปิ (ชนา) ยาวตายุก็ จตุวา ตโต จุตตา เทวโลก นิพพุตติตวา อิมสฺมี พุทฺธูปา เท เทวโลกา จิตฺวา เขฏฺฐกุกกุฏวดีโก กุกกุฏวดีนคร ราชกุล นิพพุตติตวา วยปฺปตฺโต มหากปฺปิ นราชา นาม อโหสิ เสสา อมจจุลฺลสุ นิพพุตฺติสุ เขฏฺฐกุกกุฏวดีกสฺส ภริยา มทฺทรัฐเส สาครนฺนเร ราชกุล นิพพุตฺติ โอนชปฺปผวณฺณเมวสฺสา สรีริ อโหสิ. โอนชาเตวสฺสา นามํ กรีสฺส สา วยปฺปตฺตา กปฺปินรณฺโณ เคหํ คนฺตวา โอนชาเทวี นาม อโหสิ เสตฺติโยปิ อมจจุลฺลสุ นิพพุตฺติตวา วยปฺปตฺตา เตสฺสเยว อมจจุตฺตานํ เคหานิ อคมฺสฺ. เต สพเพปิ รณฺโณ สมฺปตฺติสฺสิตํ สมฺปตฺติ อณุภาวีสฺส. ยทา ราชา สพพาลงการปฺปฏิมณฺทิตโต หตฺถิ อภฺริหิตวา วิจฺรติ ตทา เตปิ ตเถว วิจฺรนฺติ. ตสฺมี อสฺเสน วา รณฺณ วา วิจฺรนฺเต เตปิ ตเถว วิจฺรนฺติ. เอวํ เต เอกโต หุตฺวา กตานํ ปุณฺณานํ อานุภาเวน เอกโต ว สมฺปตฺติ อณุภาวีสฺส. รณฺโณ ปน พลโล พลวาทโน ปุปฺโผ ปุปฺผาพโน สุปตฺโตติ ปยจ อสฺสา โทหนฺติ. (ธมฺมกฺกุฏกถา (บาลี) ๔/๑๒)

อธิบาย

๑. **เต สพุเพปิ** = การเรียงสัพพนามให้ถูกต้องเป็น **สพุเพปิ เต** เพราะถ้าในประโยคนั้นมีวิเสสนะหลายศัพท์ ให้เรียงลำดับก่อนหลัง ดังนี้ **อนิยม-นิยม-คุณนาม-สังขยา-นาม** (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๔๕)
๒. **อโนชาเตวสุสา (วจน) นาม กรีส** = (อโนชาเตวสุสา = อโนชา + ตี + เอว + อสุสา) แปลว่า (ฉาดกา, ฉาดตี, ฉาดโย) อ.ฉาดติ ท. ได้กระทำแล้ว ซึ่งคำว่า อโนชา ดังนั้นนี้ เทียบ ให้เป็นชื่อ ของเด็กหญิงนั้น (อสุสา ทาริกาย) ฯ นอกจากนี้ จะใช้ คหุ ธาตุ แทน กร ธาตุ ก็ได้ เช่น อโนชาเตวสุสา (วจน) นาม **คณหีส** (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๗๐)

คำว่า “อโนชา” เป็นชื่อของพระเทวีชื่อว่า อโนชา และอโนชา ยังมีความหมายว่า “อังกาบ” ซึ่งเป็น ชื่อไม้ล้มลุกชนิด *Barleria cristata* L. ในวงศ์ *Acanthaceae* ลำต้นไม่มีหนาม ดอกสีม่วง. (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๔ : ๑๓๙๐)

๓. **ยทา ราชา สพุพาลุงการปปฏิมณฺทิต หตุถิ อภิรุหิตฺวา วิจรติ, ตทา เตปิ ตเถว วิจรนฺติ** = จะแปลล้มนได้ว่า “ในกาลที่พระราชาทรงประทับเครื่องอลังการทั้งปวง ทรงช้าง เทียบไป แม้ชนเหล่านั้นก็เทียบไปเหมือนอย่างนั้น” สำนวนแปลล้มน ยทา-ตทา เช่นนี้ สามารถแต่งเป็นมคธได้ ๒ แบบ คือ แบบรับ ยทา-ตทา หรือแบบไม่รับ ยทา-ตทา ได้ว่า **“รณฺโณ สพุพาลุงการปปฏิมณฺทิตฺตฺส หตุถิ อภิรุหิตฺวา วิจรมานกาเล เตปิ ตเถว วิจรนฺติ”** ดังที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๓๔-๒๓๕ กล่าวไว้ว่า
 - a. ตัต ยทา ตทา ออก ใส่คำว่า กาเล เข้ามาแทน
 - b. กิริยาคุมพากย์ในประโยค ยทา ถ้าเป็นกิริยาอาชยาด ให้เปลี่ยนเป็นกิริยาภิตก์ ประกอบด้วย ต มาณ ปัจจัย ตามเนื้อความว่าเป็นอดีต หรือปัจจุบัน ถ้าเปลี่ยนไม่ได้ ให้เปลี่ยนเป็นกิริยานาม แล้วนำมาสมาสกับ คำว่า กาเล
 - c. ถ้าในประโยค ยทา เป็นประโยคมวิภคิตกัตตา ให้ตัดกิริยาคุมพากย์ ว่ามี ว่าเป็น ออก แล้วนำบทวิภคิตกัตตานัน้สมาสกับคำว่า กาเล แทน
 - d. บทประธานในประโยค ยทา ต้องประกอบเป็นจัญญีวิภคิต
๔. **...อิติ ปญจ อสุสา โหณฺติ** = มีม้า ๕ ตัว คือ...ฯ อิติ ศัพท์ของเลขใน หากอยู่ข้างหน้าติดกับสังขยา จะแปลว่า “คือ” เสมอไป

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๓)

๑. ครั้งนั้น มาดาบิดาของนาง ทราบความที่นางตั้งครรภ์ จึงได้ให้เครื่องบริหารครรภ์ ฯ โดยสมัยอื่น นางเกิดแพ้ท้องเห็นปานนี้ว่า โอ ! เราพึงถวายทานแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ตั้งแต่ต้นพระ ธรรมเสนาบดีด้วยรสปลาตะเพียนแล้ว นุ่งผ้าย้อมน้ำฝาด นั่งในที่สุดอาสนะ บริโภคภัตที่เป็น เตนของภิกษุเหล่านั้น ฯ นางบอกแก่มารดาบิดาแล้วก็ได้กระทำตามประสงค์ ฯ ความแพ้ท้อง ระวังไปแล้ว ฯ ต่อมาในงานมงคล ๗ ครั้งแม่อื่นจากนั้น มารดาบิดาของนางเลี้ยงภิกษุ ๕๐๐ รูป มีพระธรรมเสนาบดีเถระเป็นประมุข ด้วยรสปลาตะเพียนเหมือนกัน ฯ พึงทราบเรื่องทั้งหมด โดยนัยที่กล่าวแล้ว ในเรื่องตีสกumarนั้นแล ฯ ก็แต่ว่า นี่เป็นผลแห่งการถวายรสแห่งปลา ตะเพียนที่ถวายในกาลที่เด็กนี้เป็นมหาบุคคลตะนั้นเอง ฯ ก็ในวันตั้งชื่อ เมื่อมารดาของเด็กนั้น กล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้สักขาบททั้งหลายแก่ทาสของท่านเถิด พระเถระจึง กล่าวว่า เด็กนี้ชื่ออะไร, มารดาของเด็ก ตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนเงอะงะ ในเรือนนี้ แม้พวก พุทไม่ได้เรื่อง ก็กลับเป็นผู้ฉลาด ตั้งแต่กาลที่เด็กนี้ถือปฏิสนธิในท้อง ; เพราะฉะนั้น บุตรของ ดิฉัน จักมีชื่อว่าหนูบัณฑิตเถิด ฯ พระเถระ ได้ให้สักขาบททั้งหลายแล้ว ฯ ก็ตั้งแต่วันนั้น หนู บัณฑิตเกิดมา ความคิดเกิดขึ้นแก่มารดาของเขาว่า เราจักไม่ทำลายอภัยภัยของบุตรเรา ฯ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๔/๔๘-๔๙)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๓)

๑. อถสสา มาตาปิโตร คพภสส ปติฏฐิตาภวํ ฌตฺวา คพภปริหารํ อทฺสํ. ตสฺสาปเรน สมเยน เอวรฺูโป โททโพ อุปฺปชฺชิ อโห วตทํ ธมฺมเสนาปติ อาทิ กตฺวา ปณฺจณฺเณ ภิกฺขุสฺตานํ โรหิตมจฺจ รเสน ทานํ ทตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ นิวาเสตฺวา อาสนปรียนฺเต นิสินฺนา เตสํ ภิกฺขุณํ อุจฺ ฉิฏฺฐกตฺตํ ภูณฺเขยฺยนฺติ. สา มาตาปิตฺูนํ อจฺจิขิตฺวา ตถา อกาลิ. โททโพ ปฏิปฺปสฺสมภิ. อถสสา ตโต ปเรสุปิ สตฺตสฺส มจฺจเลสุ โรหิตมจฺจรเสนเนว ธมฺมเสนาปติตฺเถรปมฺุขานิ ปณฺจ ภิกฺขุสฺตานิ โภเชสุ. สพฺพํ ติสฺสกุมารสฺส วตฺถุมหิ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ. อิมสฺส ปน มหาทฺถคฺคตกาเล ทินฺนสฺส โรหิตมจฺจรสฺสทานสฺเสว นิสฺสนทอ. นามคฺคททวเส ปนสฺส ฆนฺเต ทาสสฺส โว ลิกฺขปาทานิ เทหา ติ มาตรา วุตฺเต เถโร อาห โโก นาโม อโย ทารโกติ. ฆนฺเต อิมสฺส ภุจฺฉิย ปฏิสนฺธิคฺคททกาลโต ปฏฺจาย อิมสฺมี เคเห ชพา เอพฺมุคาปิ ปณฺทิตา ชาตา ตสฺมา เม ปุตฺตสฺส ปณฺทิตทารโกเตว

นามิ ภวิสสตีติ. เถโร สิขยาปทานิ อทาสี. ชาตทิวสโต ปฏจาย ปนสฺส นามิ มม ปุตตสฺส
 อชฺฌาสยิ ภินทิสฺสามีติ มาตุ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ. (ธมฺมฏฺฐปทฏฺฐกถา (บาลี) ๔/๓๑-๓๒)

อธิบาย

๑. โทหโพ^{๓๔} (ปฺ.) = อ.ความแพ้ง. นอกจากนี้ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช, ราชบัณฑิต), ๒๕๕๘ : ๔๔๑ ได้อธิบายไว้ว่า โทหพ แปลว่า ตัณหา, ความอยาก, ความปรารถนา ก็มี ดังวิเคราะห์ว่า
 - a. ทุหนิ โทโห, ตํ ลาตีติ โทหโพ บาปธรรมที่ตัดความเต็ม คือ ทำให้พร่องอยู่เสมอ (โทห บทหน้า ลา ธาตุในความหมายว่าตัด อ ปัจจัย, แปลง ล เป็น พ)
 - b. ทฏฺฐํ ทหยมเตนาคี โทหโพ บาปธรรมเป็นเหตุชั่วแห่งใจ (ทุ บทหน้า ทหย ศัพท์ แปลง อุ เป็น โอ, ทหย เป็น หพ)
๒. ธมฺมเสนาปตี อาที กตฺวา = กระทำแล้ว ซึ่งพระธรรมเสนาบดี ให้เป็นต้น. หรือแปลโดยยรรถว่า “ตั้งแต่ (ต้น) พระธรรมเสนาบดี” หากแปลเป็นสำนวนโดยยรรถเช่นนี้ สามารถแต่งเป็นมคธได้ว่า “ธมฺมเสนาปตีโต ปฏจาย” ซึ่งใช้ โต ปัจจัย เป็นเครื่องหมายตติยวิภคิตีแปลว่า “ข้าง” เป็นเครื่องหมายปัญจมีวิภคิตีแปลว่า “แต่” (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๑๐๐)
๓. นิวาเสตฺวา = นุ่งแล้ว. หากศัพท์ที่แปลว่า “ห่ม” จะใช้ ปารูปิตฺวา แต่หาก “นุ่งห่ม” จะใช้ อจฺฉาเทตฺวา แปลว่า ยัง...ให้นุ่งห่มแล้ว มาจาก อา + ฉท ธาตุในความมุ่ง, ความปกปิด + ณ ปัจจัย ในเหตุกัตตฺวาจก + ตฺวา ปัจจัย รสสะ อา บทหน้า เป็น อ ช้อน จ หน้า ฉท ธาตุ ลบ ณ เหลือไว้แต่ เอ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๑๖)
๔. อจฺฉิณฺณกตฺตํ = ภัตตที่เป็นเดน. อจฺฉิณฺณ แปลว่า ตัดขึ้นแล้ว, ตัดขาด, ขาดสูญ, ทั้ง, ถอนทั้ง. อุ + ฉิ + ต ปัจ. แปลง ต เป็น ฏฺจ ลบ ทิ ช้อน จ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง และอธิบาย : ๑๙๘)
๕. นิสฺสนฺโท (ปฺ.) = ผล, วิบากเป็นเครื่องไหลออก. มาจาก นิ + สนฺท ธาตุในความไหลออก + อ ปัจจัย ช้อน สฺ หน้าธาตุ ได้รูปเป็น นิสฺสนฺท เป็น กัตตุรูป กรณสาธนะ วิว่า นิสฺสนฺทติ เอเตนาคี นิสฺสนฺโท (วิปาโก) บุญยอมไหลออกด้วยวิบากนั้น เหตุนั้น วิบากนั้น จึงชื่อ นิสฺสนฺท (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๓๘)
๖. กุจฺฉิยํ = ในท้อง. ซึ่งเป็นท้องด้านใน ท้องที่ใส่ลูก แต่มีอีกศัพท์ คือ “อุทร” แปลว่า “ท้อง” เช่นกัน แต่เป็นท้องภายนอก หรือหากเกี่ยวข้าว ก็จะแปลว่า “ท้องข้าว” ได้ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๒)

^{๓๔} เรื่องโทหโพ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๓๕๕

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๔)

๑. พระศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงได้เสด็จไปในที่นั้น ๆ มารดาของนางกาณดา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นิมนต์ให้ประทับนั่งบนอาสนะที่ตกแต่งไว้ ได้ถวายข้าวยาคุและของควรเคี้ยวแล้ว ; พระศาสดาเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว ตรัสถามว่า นางกาณดาไปไหน ๆ มารดาของนางกาณดา กราบทูลว่า พระเจ้าข้า นางเห็นพระองค์แล้ว เป็นผู้ก่อกำย็นร้องไห้อยู่ ๆ เพราะเหตุอะไรเล่า ๆ นางดำบริภาษพวกภิกษุ ; เพราะฉะนั้น นางเห็นพระองค์แล้ว จึงเป็นผู้ก่อกำย็นร้องไห้อยู่ พระเจ้าข้า ๆ ลำดับนั้น พระศาสดาทรงรับสั่งให้เรียกนางกาณดามาแล้ว ตรัสถามว่า กาณดา เจ้าเห็นเราแล้ว จึงก่อกำย็น แอบร้องไห้ทำไม ๆ ครั้งนั้น มารดาของนางกราบทูลกิริยาที่นางกระทำแล้ว (ให้ทรงทราบ) ๆ ที่นั้น พระศาสดาตรัสถามมารดาของนางกาณดาว่า กาณดามารดากี่สาวกทั้งหลายของเรา ถือเอาสิ่งที่เธอให้แล้วหรือว่าที่ยังมิได้ให้เล่า ๆ ถือเอาสิ่งที่หม่อมฉันถวายแล้ว พระเจ้าข้า ๆ ถ้าสาวกของเราเที่ยวบิณฑบาต ถึงประตูเรือนของเธอแล้ว ถือเอาสิ่งของที่เธอให้แล้ว จะมีโทษอะไรแก่สาวกเหล่านั้นเล่า ๆ โทษของพระผู้เป็นเจ้าไม่มี พระเจ้าข้า , โทษของนางนี้เท่านั้น มีอยู่ ๆ พระศาสดา ตรัสถามนางกาณดาว่า กาณดา ได้ยินว่า สาวกของเราเที่ยวบิณฑบาต มาถึงประตูเรือนนี้แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ มารดาของเจ้า ได้ถวายขนมแก่สาวกเหล่านั้น ในเรื่องนี้ ชื่อว่าโทษอะไร จักมีแก่พวกสาวกทั้งหลายของเราเล่า ๆ โทษของพระผู้เป็นเจ้า ไม่มี พระเจ้าข้า, หม่อมฉันฉันนั้นเท่านั้น มีโทษ ๆ นางถวายบังคมพระศาสดา ให้ทรงอดโทษแล้ว ๆ ครั้งนั้น พระศาสดาได้ตรัสอนุพุทพิกถาแก่นาง, นางบรรลุนิสิตาปัตติผลแล้ว ๆ (พระธัมมปทัญญกถาแปล (ไทย) ๔/๖๑-๖๓)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๔)

๑. สตถา ตํ ปวตฺติ ญตฺวา ตตฺถ อคฺมาสิ. กาณฺมาตา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสฺสีทาเปตฺวา ยาคุชฺชกํ อทาสิ. สตฺถา กตปาตฺราโส กหํ กาณฺดาติ ปุจฺฉิ. เอสา ภนฺเต ตุมฺहे ทิสฺวา มงฺกฏฺตา โรทฺหตี จิตฺตาติ. กิการณฺนาติ. เอสา ภนฺเต ภิกฺขุ อุกุโธสฺติ ปริภาสฺติ ตสฺมา ตุมฺहे ทิสฺวา มงฺก หุตฺวา โรทฺหมานา จิตฺตาติ. อถ นํ สตฺถา ปกุโธสาเปตฺวา กาณฺเณ กสฺมา มํ ทิสฺวา มงฺกฏฺตา นิสฺสียิตฺวา โรทฺหีสฺสิติ. อถสฺสา มาตา ตาย กตกิริยํ อาโรเจสฺสิ. อถ นํ สตฺถา อาห กิ ปน กาณฺมาเต มมสาวกา ตยา ทินฺนํ คณฺหีสฺสุ อทินฺนกนฺนติ. ทินฺนํ ภนฺเตติ. สเจ มม สาวกา ปิณฺฑาย จรฺนฺตา ตวเคหทฺวารํ ปตฺตา ตยา ทินฺนํ คณฺหีสฺสุ โก เตสํ โทโสติ. นตฺถิ ภนฺเต อญฺยานํ โทโส เอตฺติสฺสา เอว โทโสติ. สตฺถา กาณฺมาห กาณฺเณ มยฺหํ กิร สาวกา ปิณฺฑาย จรฺมานา อิมํ เคหทฺวารํ อาคตา อถ

เนสั ตว มาตรา ปูวา ทินนา โก นาเมตถ มม สวากาน์ โทโสติ. นตฺถิ ภาเนตฺต อญฺยาน์ โทโส มยฺห
เมว โทโสติ. สา สตฺถารั วนฺทิตฺวา ขมาเปสิ. อถสฺสา สตฺถา อนุปฺพุทฺธิกํ กเถสิ. สา โสตาปตฺติผลํ
ปาปุณฺนิ. (ธมฺมฏฺฐปทฏฺฐกถา (บาลี) ๔/๔๑)

อธิบาย

๑. กตปาตฺราโส = ผู้มีอาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเช้าอันกระทำแล้ว. เป็น ตติยาตุล
ยาศิกรณพหุพหิสมาส มี ณ ปัจจัย เป็นกัมมรูป กัมมสาธนะ เป็นท้อง (เป็นภายใน) ดัง
รูปวิเคราะห์ ที่ บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๑๔ กล่าวไว้ว่า
 - a. ปาโต อสิตพุโติ ปาตฺราโส (อาหาโร) = อ.อาหาร ไต อันบุคคล พึงกิน ใน
เวลาเช้า เหตุนั้น อ.อาหาร นั้น ชื่อว่า ปาตฺราสะ [บพว่า ปาตฺราส ตัดเป็น ปาต
+ อาโส สระอยู่หลัง ลง ร อาคม ต่อเป็น ปาตฺราส]
 - b. กโต ปาตฺราโส เยน โส กตปาตฺราโส (ราชา) = อ.อาหารอันบุคคลพึงกินใน
เวลาเช้า อันพระราชชาติ กระทำแล้ว อ.พระราชานั้น ชื่อว่า กตปาตฺราสะ
๒. กหิ กานา³⁵ = นางกานาไปไหน. สังเกตว่า ท่านไม่ใส่กริยาเข้าไปด้วย นั่นก็เพราะว่า
ประโยคคำถาม ที่ถามว่า อยู่ไหน ไปไหน เป็นต้น มีหลักการที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทอง
ดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๕๐ กล่าวไว้ว่า
 - a. ถ้าถามถึงสิ่งที่ไม่มีความเคลื่อนไหว ไม่ทราบแน่นอนว่าอยู่หรือไปไหน อย่างนี้ไม่
นิยมใส่ คโต จจนฺติ วสติ เป็นต้น เวลาแปลผู้แปลจะต้องใส่เอาเอง เช่น กหิ
กานา นางกานาไปไหน (ธมฺมปทฏฺฐกถา ๔/๔๑)
 - b. ถ้าถามถึงสิ่งที่เห็นตัวตนอยู่ ต้องใส่กริยาด้วย เช่น อยู่ มหาชนโน กุหิ จจนฺติ
ติ ฯ มหาชนนี้จะไปไหนกัน (ธมฺมปทฏฺฐกถา ๑/๕)
๓. มงฺกุฏตา, มงฺกุ = เป็นผู้ก่อ. มงฺกุฏตา (เป็นวิเศษณ์อย่างเดียว), มงฺกุ (เป็นวิเศษณ์ด้วย
เป็นบุคลิกลักษณะ แจกตามนามนามเหมือน ครู) (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๐๔)
๔. โรทฺหติ จิตฺตา³⁶ = ยืนร้องให้อยู่. อนุตฺตมาน ปัจจย มาคฺคํกับกริยาคุมพากย์ (อนุต,
มาน + กริยาคุมพากย์) ความหมาย คือ เป็นกริยาที่ทำพร้อมกัน ๒ อย่าง ในที่นี้ โรทฺห
ติ จิตฺตา ทำหน้าที่พร้อมกัน คือ ทั้งร้องให้ด้วย ทั้งยืนด้วย (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุร
เตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๑๕-๑๑๗)

³⁵ เรื่องประโยคคำถาม ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราช
บัณฑิต), ๑๔๙-๑๕๑

³⁶ เรื่องกาลพิเศษ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต),
๑๑๔-๑๒๓

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๕)

๑. พระศาสดา ตรัสกะภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย ในที่สุดแห่งแสนกับแต่กับนี้ พระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก ดังนี้แล้ว ตรัสความประพจน์ในกาลก่อนของพระเถระทั้งหมด ตั้งแต่นั้นแต่ท่านตั้งความปรารถนาไว้ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ๖ บุรพจิตนั้น พระธรรมสังคากาจารย์ให้พิสดารแล้ว ในพระบาลีอันแสดงประวัติของพระเถระนั้นแล ๖ ก็พระศาสดาครั้งตรัสบุรพจิตของพระเถระนี้ให้พิสดารแล้วจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะอย่างนี้แล เราจึงกล่าวข้อปฏิบัติอันเปรียบด้วยพระจันทร์ และข้อปฏิบัติแห่งวงศ์ของพระอริยะ อ้างเอากัสสปบุตรของเราให้เป็นต้น, ชื่อว่าความข่งในปัจฉยก็ดี ตระกูลก็ดี วิหารก็ดี บริเวณก็ดี ย่อมไม่มีแก่บุตรของเรา, บุตรของเราไม่ข่งในอะไร ๆ เลย เหมือนพญาหงษ์ ร่อนลงในเปือกตม เทียวไปในเปือกตมนั้นแล้ว ก็บินไปจะนั้น ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสีบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ท่านผู้มีสติ ย่อมออก, ท่านย่อมไม่ยินดีในที่อยู่ ;

ท่านละความห่วงใยเสีย เหมือนฝูงหงส์ ละเปือกตมไปจะนี้

(พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๔/๘๙-๙๐)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๕)

๑. สตถา เตสํ ภิกขเว อโธ สตสหสสภปมตถเก ปทุมุตโตโร นาม พุทฺโธ โลเก อุทปาทีติ วตฺวา ปทุมุตฺตรพุทฺธกาเล เตจฺจ จปิตํ ปตฺถณฺ อาทึ กตฺวา สพุทฺธํ เถรสฺส ปุพฺพจริตํ กเถสิ. ตํ เถรปาลิยํ วิตถาริตเมว. สตถา ปน อิมํ เถรสฺส ปุพฺพจริตํ วิตถาเรตฺวา อิติ โข ภิกขเว อหํ จนฺโทปมปฺปฏิปทญฺเจว อริยวสฺสปฺปฏิปทญฺจ มม ปุตฺตํ กสฺสปํ อาทึ กตฺวา กเถสิ มม ปุตฺตสฺส ปจฺจเยสุ วา กุเลสุ วา วิหารेषฺสุ วา ปรีเวเณสุ วา สงโค นาม นตฺถิ ปลลเล โอตฺริตฺวา ตตฺถ จริตฺวา คจฺฉนฺโต ราชหํโส วีย กตฺถจฺจิ อลคโคเยว มม ปุตฺโตติ อนุสนฺธิ ฆมฺเฏตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

อฺยุญฺชนฺติ สตีมนโต

หํสา ว ปลลลํ หิตฺวา

น นิเกเต รมนฺติ เต

โอกโมกํ ชนฺติ เตติ.

(ธมฺมฏฺฐปทฏฺฐกถา (บาลี) ๔/๕๗)

อธิบาย

๑. **วิตุถาริตเมว** = อัน...ให้พิสดารแล้ว. ถร ชาติ ในความพิสดาร, ความกว้างขวาง, ความมปลาด + ณ ปัจจัยในเหตุกัตตุวจาก + ต ปัจจัย เป็นเหตุกัมมวจาก ลง อิ อาคม ซ้อน ต หนา ถร ชาติ ด้วยอำนาจ ณ ปัจจัย ที่มะ อ ต้นธาตุเป็น อา ลบ ณ เหลือไว้แต่ เอ เป็น วิตุถาเร + อิ + ต ลบ เอ ที่ เร ได้รูปเป็น วิตุถาริต (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๐๒)
๒. **สกุโค นาม** = ชื่อว่า อ.ความข้อง. สกุโค จะแปลว่า (กิเลส) เป็นเครื่องข้อง ฯลฯ ก็ได้ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๓๖) และ นาม ศัพท์ สามารถแปลได้ ๓ แบบ คือ **เรื่องที่เป็นกุศลความดี** แปลว่า **ธรรมดว่า / เรื่องที่เป็นอกุศล** แปลว่า **ขึ้นชื่อว่า / เรื่องทั่วไป** แปลว่า **ชื่อว่า**
๓. **ปลุลเล** = เปือกตม. เป็น นปุงสกลิงค์ แจกเหมือน กุล (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๐๖)
๔. **อลคโคเยว** = ไม่ข้องแล้ว. น + ลค ชาติในความข้อง, ความติด + ต ปัจจัย แปลง น เป็น อ เพราะพยัญชนะอยู่หลัง แปลง ค กับ ต เป็น คค (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๙๙)
๕. **สติมนุโต** = ผู้มีสติ. ศัพท์เดิม คือ สติมนตุ แจกเหมือน ภควนตุ โดยลง มนตุ ปัจจัย ในตทสสัตถิตัทธิต ดังวิเคราะห์ว่า **สติ อสสุ อตุถิติ สติมา** (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๔๙) ซึ่ง มนตุ ปัจจัยนี้ นิยมลงในศัพท์ที่เป็น อิ อ การันต์ เช่นกับ วนตุ ปัจจัย ที่นิยมลงในศัพท์ที่เป็น อิ อ การันต์นั่นเอง (พระศรีปริยัตยาภรณ์ (ฉลาด ปริญาโณ ป.ธ.๙), ๓๑๔) แต่บางแห่งกล่าวว่า วนตุ ปัจจัย นิยมลงใน ศัพท์ที่เป็น อ อา การันต์ (กฤษณชัย แดงพูลผล, ละอองดาว นนทะสร, ๒๕๕๑ : ๓๒๑) แต่ในที่นี้ ใช้เป็น สติ ไม่ใช่ สติ เพราะว่ามีด้วยฉันทลักษณะ คือ ปฐยวัตร บาทฝั่งซ้าย ตัวที่ ๖, ๗, ๘ จะมีเสียงยาว (ที่มะ) ฉะนั้น ตี ที่ สติ ซึ่งเป็นตัวที่ ๖ พอตี จึงต้อง ที่มะ อิ (สติ) เป็น อี (สติ) นั่นเอง
๖. **นิเกเต** = (จาเน) ในที่ เป็นที่อยู่. มาจาก นิ บพหน้า + กิต ชาติในความอยู่, ความอาศัย + ณ ปัจจัย ด้วยอำนาจ ณ ปัจจัย วิการ อิ ที่ กิต ชาติ เป็น เอ ลบ ณ ได้รูปเป็น **นิเกเต** แปลว่า **เป็นที่อยู่** เป็นกัตตุรูป อธิกรณสาธนะ วิ. ว่า **นิเกเตติ เอตุถาติ นิเกเต (จัน)** เขา ย่อมอยู่ในที่นั้น เหตุที่นั่น ที่นั่น ชื่อว่า **นิเกเต** ๗ เป็นที่อยู่ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๑๒)
๗. **โอโกโมก (นป.)** = ความห่วงใยคือน้ำ. เป็น อวธารณบุพพท กัมมธารยสมาส วิ. ว่า **โอโก เอว โอโก** = **โอโกโมก** [สระอยู่หลัง ลง ม อาคม] ซึ่ง โอโก ศัพท์ เป็น นป. มีความหมายว่า **อาลัย, ความห่วงใย, น้ำ** (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๐๒-๒๐๓)

ยุปชฌายานํ เอเกน หตฺเถน ทนฺตกญฺจํ ทาตุํ ลภตฺตีติ. ชานามหํ ภนฺเต น เอตํ วตฺตนฺติ เอโก ปน
เม หตฺโถ น ตฺจุจฺฉนฺติ. กิํ สามเณราติ. โส อาทิตฺโต ปฏฺจาย ตํ ปวตฺตี อโรเจสิ.

(ธมฺมกฺกปทกฺกถา (บาลี) ๔/๗๐)

อธิบาย

๑. **วสนฺตสฺส** = ผู้อยู่. ศัพท์เดิม คือ วสนฺต โดย วสนฺต นี้ สามารถนำไปแจกได้ ๒ แบบ คือ

a. **แบบปกติ** คือ ปุ. = ปุริส, อิตฺ. = นารี, นปุ. = กุล

b. **แบบ ภาวฺต [ผู้เจริญ]** ซึ่ง ภาวฺต นี้ เป็นทวิลิงค์ (๒ ลิงค์ = ปุ., อิตฺ.) โดยหาก
เป็น อิตฺ. ในเปลี่ยนรูปเป็น ภาวฺตฺ (วสนฺตฺ) แจกอย่าง นารี

จุดสังเกต : จะเห็นได้ว่า ทั้งแบบ ๒ นั้น คล้ายๆ กัน ต่างกันตรงที่ ปุ. เท่านั้น แต่
อิตฺ. แจกตาม นารี เช่นกัน ฉะนั้น **วสนฺตสฺส** จะแต่งว่า **วสโต** ก็ได้

๒. **กฏสํารกํ** = เสือล่าแพน. ปรากฏใช้หลายศัพท์ คือ **กิลฺลฺโข (ปุ.)** เช่น ตินฺนปณฺณกิลฺลฺช
... (วิสุทฺธิ. ๒/๑๕๙), **กฏสํารกํ (นปุ.)** เช่น ปีโลติกํ วา จมฺมํ วา กฏสํารกํ วา พนฺธิตฺวา...
(วิสุทฺธิ. ๑/๑๕๗), **ตฏฺฏิกกา (อิตฺ.)** เช่น อภยตฺเถรสฺส สนฺติเก ตฏฺฏิกาย นิสิตฺตฺวา... (วิ
สุทฺธิ. ๑/๑๒๑) ฯลฯ

๓. **ปฏฺธิญฺญิ** = กระทบแล้ว. ปฏฺธิ + หน ราชฺในความกระทบ [สัททนีติราชฺตุมาลา หน้า ๖๑๑]
+ ย ปัจจัยในกัตตุวาทก + อี อักษรตัดนี้วิภตฺติ แปลง น ที่สุดราชฺ กับ ย ปัจจัย เป็น ญ
รัสสะ อี เป็น อิ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๖๖)

๔. **ดาวเทว** = ในขณะนั้นนั้นเทียว. ในสูตรสำเร็จ บาลีไวยากรณ์แปลว่า “เพียงนั้นนั้น
เทียว” โดยใช้เป็น**นิบาตบอกปริจเจท** (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.
ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๙๕) แต่บางแห่งแปลว่า “ในขณะนั้นนั้นเทียว” โดยใช้เป็น**นิบาต**
บอกกาล ก็มี (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๔๑)

๕. **ททมาโน** = เมื่อให้, ให้อยู่. มาจาก ทา ราชฺในความให้ ทำ เทวภาวะ คือ เต็ม ทา
ขึ้นหน้า ทา ราชฺ (ทา + ทา = ทาทา) รัสสะ อา เป็น อ ที่ ทา ตัวแรก และลบ อา ที่
ทา ราชฺ (ทา ตัวหลัง) เหลือเป็น ทท + อ ปัจจัย ในกัตตุวาทก + มาน ปัจจัย (บุญสืบ อิน
สาร, ๒๕๕๕ : ๗๕๕)

นอกจากนี้ **ททมาโน** ก็สามารถแต่งเป็น **เททฺโต, ททฺโต** ข้อสังเกต คือ หาก
ทา ราชฺ ลง มาน ปัจ. จะนิยมทำเป็น เทวภาวะ (**ททมาโน**)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๗)

๑. ฝ่ายสามเณรคิดว่า ถ้าเราจักอยู่ในที่นี้ไซ้, พวกญาติจักให้คนติดตามเรียกเรา (กลับ) จึงเรียนกัมมัญฐานจนถึงพระอรหันต์แต่สำนักของภิกษุเหล่านั้น ถือบาตรแลจีวรเที่ยวจาริกไปถึงป่าไม้สะแกในที่ประมาณ ๓๐ โยชน์แต่ที่นั้น ในระหว่าง ๓ เดือนภายในพรรษานั้นแล บรรลุพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ฯ แม้พระเถระปวารณาแล้ว ทูลลาพระศาสดาเพื่อต้องการไปในที่นั้นอีก. พระศาสดาตรัสว่า สารีบุตร แม้เราก็จักไป เสด็จออกไปพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป. ในเวลาเสด็จไปได้หน่อยหนึ่ง พระอานนทเถระยืนอยู่ที่ทาง ๒ แพร่งกราบทูลพระศาสดาว่า พระเจ้าข้า บรรดาทางที่ไปสู่สำนักพระเวตะ ทางนี้ เป็นทางอ้อมประมาณ ๖๐ โยชน์ เป็นที่อยู่อาศัยของพวกมนุษย์, ทางนี้เป็นทางตรงประมาณ ๓๐ โยชน์ อันมนุษย์คุ้มครอง, พวกเราจะไปโดยทางไหน ฯ พระศาสดาตรัสว่า อานนท์ ก็สิวลี มากับพวกเรา (มิใช่หรือ ?) ฯ อานนท์กราบทูลว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ ถ้าสิวลีมา, เธอจงถือเอาทางตรงนั้นแหละ ฯ ได้ยินว่า พระศาสดามีได้ตรัสว่า เราจักยังข้าวต้มและข้าวสวຍให้เกิดขึ้นแก่พวกเธอ, พวกเธอจงถือเอาทางตรง ทรงทราบข่าวว่า ที่นั้นเป็นที่ให้ผลบุญแก่ชนเหล่านั้น ๆ จึงตรัสว่า ถ้าสิวลีมา,เธอจงถือเอาทางตรง ฯ

(พระธัมมปทฎฐกถาแปล (ไทย) ๔/๑๒๑-๑๒๒)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๗)

๑. สามเณโรปิ สจาหิ อีธ วสิสฺสสํมิ ฌาตกา มํ อนุพนฺธิตฺวา ปกฺโกสาเปสฺสนฺตฺติ เตสํ ภิกฺขุณฺสนฺติกา ยาว อรหฺตฺตา กมฺมญฺจํ อุคฺคณฺหิตฺวา ปตฺตจฺจิรมาทาย จาริกญฺจรมาโน ตโต ตีสโยชนิกฺกุจฺจาเน ขทฺิรวนํ คณฺตุวา อนฺโตวสฺเสยว เตมาสพภณฺตเร สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหฺตฺตํ ปาปุณฺนิ. เถโรปิ ปวาเรตฺวา สตุถารํ ปุณฺ ตตฺถ คมนฺตถาย อาปุจฺฉิ. สตุถา มยํปิ คมฺิสฺสาม สารีปฺตฺตาติ ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สหฺธิ นิกฺขมิ. โถกํ คตฺกाले อานนฺทตฺเถโร เทวธาปเถ จตฺวา สตุถารํ อาห ภนฺเต เรวตสฺส สนฺติกํ คมนฺมคฺเคสฺส อยํ ปรีหารปโถ สญฺจิโยชนิกโถ มนฺสฺสวาโส อยํ อุชฺฐมคฺโค ตีสโยชนิกโถ อมฺนฺสฺสปริคฺคหิตโถ กตฺเรน จจฺฉามาติ. สิวลํ ปน อานนฺท อมฺเหหิ สหฺธิ อากโตติ. อามภนฺเตติ. สเจ สิวลํ อากโต อุชฺฐมคฺคเมว คณฺหาหิติ. สตุถา กิร อหํ ตุมฺหากํ ยาคฺคฺมตฺตํ อุปฺปาเทสฺสามิ อุชฺฐมคฺคํ คณฺหาตติ อวตฺวา เตสํ เตสํ ชนํ ปุณฺณสฺส วิปากทานญฺจํ เอตฺนฺติ ฌตฺวา สเจ สิวลํ อากโต อุชฺฐมคฺคํ คณฺหาหิติ อาห. (ธมฺมญฺจปทฎฐกถา (บาลี) ๔/๗๗)

อธิบาย

๑. **อุคฺคณฺหิตฺวา** = เรียน (ถือเอา). หมายถึง ศึกษาเล่าเรียนอย่างจริงจัง เป็นกิจลักษณะ แต่ **ปริยาปฺณิตฺวา** (ปริ + อาป) หมายถึง เรียนบ้าง ไม่เรียนบ้าง ธรรมดา ไม่ค่อยจริงจัง
๒. **เตมาสพฺพนฺตเร** = ในระหว่าง ๓ เดือน. ศัพท์ว่า “**เตมาส**” นี้จะใช้เฉพาะเวลา ๓ ในพรรษา ช่วงไตรมาส เท่านั้น ซึ่งถ้าหากเป็น ๓ เดือนนอกพรรษาให้ใช้ศัพท์ว่า “**ตโย มาเส**” แทน (พระมหาพร วรภาณี (ป๋งโพธิ์) ป.ธ.๙, ศษ.บ., ๒๕๔๒ : ๑๐)
๓. **เทวธาปถ** = ทางสองแพร่ง, ทางโดยส่วนสอง. แจกเหมือน ปุริส เป็นตติยาตปฺปุริส สมาส มี ธา ปัจจัยในวิภาคตฺทิต เป็นภายใน มีวิเคราะห์ว่า **ทฺวิหิ วิภาเคหิ = เทวธา** (ธา ปัจจัยในวิภาคตฺทิต) และว่า **เทวธา ปถ = เทวธาปถ** (ตติยาตปฺปุริสสมาส) (บุญสืบอินสาร, ๒๕๕๕ : ๓๘๘) วิภาคตฺทิต³⁷ นอกจาก ธา ปัจจัยแล้ว ยังมี โส ปัจจัยอีก ซึ่งมีหลักการที่ กฤษณชัย แดงพูลผล, ละอองดาว นนทะสร, ๒๕๕๑ : ๓๒๘-๓๒๙ ว่า
 - a. ธา ปัจจัย ลงหลังปกติสังขยา แปลว่า “โดยส่วน (วิภาเคน)” เช่น **จตุหิ วิภาเคหิ = จตุธา** โดยส่วน ท. ๔ ชื่อว่า จตุธา (โดยส่วน ๔)
 - b. โส ปัจจัย ลงหลังนามนาม แปลว่า “โดยการจำแนก (วิภาเคน)” ทั้งนามนาม และวิภาคศัพท์ ให้ลง นา วิภตฺติ เช่น **ปเทน วิภาเคน = ปทโส** โดยการจำแนก โดยบท ชื่อว่า ปทโส

สังเกตว่า **เทวธาปถ** ท่านแปลว่า “ทางสองแพร่ง” หากท่านแปลว่า “ทางสี่แพร่ง” ให้พลิกเพลง โดยเติม “จตุธา” เข้ามาแทน “เทวธา” เป็น “จตุธาปถ” นั้นเอง ฯลฯ

๔. **คณฺหาหิ** = อ.ท่าน (เธอ) จงถือเอา. คห ธาตุ แปลงเป็น คณฺห และตามหลักการที่ว่า... ส่วน หิ และ มิ ม ต้องที่ฆะท้ายธาตุหนา... (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๓๒๒) ฉะนั้นเลยต้องที่ฆะ (ทำให้เป็นเสียงยาว) ที่ท้ายธาตุ คือ ห กลายเป็น **คณฺหา + หิ ปัญฺจมี**. สำเร็จรูปเป็น **คณฺหาหิ**

แต่ **คณฺหาหิ** ก็สามารถลดรูปได้บ้างว่า **คณฺห** ตามหลักการที่ว่า...แต่ หิ ตามตำรา **ลบทั้งเสียได้เหมือนกัน...** (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๓๒๒)

³⁷ เรื่องวิภาคตฺทิต ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน กฤษณชัย แดงพูลผล, ละอองดาว นนทะสร, ๒๕๕๑ : ๓๒๘-๓๒๙

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๘)

๑. นายตัมพทาฐิกะนั้น อันบุรุษนั้นพักอยู่ ตัมยาคุเต็มท้องแล้วมายืนพัตพระเถระ ได้รับบาตรของพระเถระ ผู้กระทำภักติกให้เสร็จแล้ว ฯ พระเถระเริ่มอนุโมทนาแก่เขาแล้ว ฯ เขาไม่อาจกระทำจิตของตนให้ไปตามกรรมเทศนาของพระเถระได้ ฯ พระเถระสังเกตได้จึงถามว่า อุบาสก เหตุไร ท่านจึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามเทศนาได้ ? นายตัมพทาฐิกะ กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำกรรมหยาบช้ามานานกาลนาน, มนุษย์เป็นอันมากถูกข้าพเจ้าฆ่าตาย, ข้าพเจ้ามีวาระถึงกรรมของตนนั้นอยู่ จึงไม่อาจทำจิตให้ไปตามเทศนา ของพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าได้ ฯ พระเถระคิดว่า เราจักลงโทษบุรุษนั้น จึงพูดว่า ก็ท่านได้กระทำตามชอบใจตน, หรือถูกคนอื่นให้กระทำเล่า ฯ ท่านผู้เจริญ พระราชาให้ข้าพเจ้าทำ ฯ อุบาสก เมื่อเป็นเช่นนั้น อุกุศลจะมีแก่ท่านอย่างไรหนอ ฯ อุบาสกเป็นคนธาตุทึบ ถูกพระเถระกล่าวอย่างนั้นมีความสำคัญว่า อุกุศลไม่มีแก่เรา จึงกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ถ้ากระนั้น ขอท่านจงกล่าวธรรมเถิด ฯ อุบาสกนั้น เมื่อพระเถระทำอนุโมทนาอยู่, มีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง พังกรรมอยู่ ยังขันติเป็นไปโดยอนุโลม (แก่อริยสัจ) ภายในแห่งโสตาปัตติมรรค ให้บังเกิดแล้ว ฯ แม้พระเถระ กระทำอนุโมทนาแล้วก็หลีกไป ฯ นางยักษิณีนหนึ่งมาแล้วด้วยเพศแห่งแม่โคนม ขวิดที่อกอุบาสกผู้ตามส่งพระเถระหน้อยหนึ่งแล้วกลับอยู่ให้ตายแล้ว ฯ อุบาสกนั้นกระทำกาลแล้วก็บังเกิดในดุสิตบุรี ฯ (พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๔/๑๓๙-๑๔๐)

เจลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๘)

๑. โส (ตมพทาฐิก) วิชียมาโน กุฉิปรุ ยาคุ ปิวิตฺวา อาคนฺตฺวา เถรํ วิชมาโน จตฺวา กตภตฺตกิจฺจสุ เถรสฺส ปตฺตํ อคฺคเหสี. เถโร ตสฺส อนุโมทณํ อารภี. โส อตฺตโน จิตฺตํ เถรสฺส ฐมฺมเทสนานุคตํ กาทํ นาสกฺขิ. เถโร สลฺลภฺเขตฺวา อุปาสก กสฺมา จิตฺตํ เทสนานุคตํ กาทํ น สกโกสฺสีติ ปุจฺฉิ. ภนฺเต มยา ที่ฆรตฺตํ กภฺชพกมฺมํ กตํ พหุ มนุสฺสา มาริตา ตมฺหํ อตฺตโน กมฺมํ สรณฺโต จิตฺตํ อยุยสฺส เทสนานุคตํ กาทํ นาสกฺขินฺติ. เถโร วญฺเจสฺสามิ นนฺติ จินฺเตตฺวา ก็ ปน ตฺวํ อตฺตโน รุจิยา อกาสิ อญฺเฆหิ การิโตสฺสีติ. ราชฯ มํ การาเปสี ภนฺเตติ. ก็ นุ โข เต อุปาสก เอวํ สนฺเต อุกุสฺสํ โหตีติ. มนุทฺธาตุโก อุปาสโก เถเรเนวํ วุตฺโต นตฺถิ มยฺหํ อุกุสฺสนฺติ สยญํ หนฺตฺวา เตนฺหิ ภนฺเต ฐมฺมํ กเถถาติ. โส เถเร อนุโมทณํ กโรนฺเต เอกคฺคจิตฺโต หนฺตฺวา ฐมฺมํ สุนนฺโต โสตาปัตติมคฺคสฺส โอโรโต อนุโลมิกํ ขนฺติ นิพฺพตฺเตสี. เถโรปิ อนุโมทณํ กตฺวา ปกฺกามิ. อุปาสกํ โลกํ เถรํ อนุคนฺตฺวา

นิวตุดมานัน เอกา ยกขินี เณรวะเสน อาคนตุวา อุเร ปหริตุวา มาเรสิ. โส กาลัง กตุวา ตุสิตปุโร
นิพพตติ. (ธมฺมฏฐปทฎฐกถา (บาลี) ๔/๙๐)

อธิบาย

๑. กุจฺฉิปุริ (ยาคุ) = (ซึ่งข้าวต้ม) อันยังท้องให้เต็ม. มาจาก กุจฺฉิ บทหน้า + ปุริ ชาติ ใน
ความเต็ม + อ ปัจจย เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ วิ. ว่า กุจฺฉิ ปุเรตติ กุจฺฉิปุโร (อาหาโร)
อาหารใด ยังท้องให้เต็ม เหตุุนั้น อาหารนั้น ชื่อว่า กุจฺฉิปุโร (อันยังท้องให้เต็ม) (บุญสืบ
อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๔๓)
๒. สญฺญี หุตฺวา = เป็นผู้มีความสำคัญ. โดย สญฺญี แจกเหมือน เสฏฺฐิ ลง อี ตทสฺสตติ
ตทริต วิ. ว่า สญฺญา อสฺส อตฺถิติ สญฺญี (ปุคฺคโล) ความสำคัญ ของบุคคลนั้น มีอยู่
เหตุุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า ผู้มีความสำคัญ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๔๐)
๓. เอกคฺคจิตฺโต หุตฺวา = เป็นผู้มิจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง. โดย เอกคฺคจิตฺต นี้ ในชั้นประโยค
สูงๆ อาจแปลเข้าสภาวะได้ว่า “มิจิตเป็นสมาธิ”
๔. อนุโลมิกํ = อันเป็นไปโดยอนุโลม. อนุโลม ศัพท์ + ฌิก ปัจจย ในตรัตยาทิตทริต (ฌิก
= วตฺตติ) ลบ ฌ เหลือไว้แต่ ฌิก ได้รูปเป็น อนุโลมิก วิ. ว่า อนุโลเมน วตฺตติติ อนุ
โลมิกา (ขนฺติ) ขันติใด ย่อมเป็นไปโดยอนุโลม เหตุุนั้น ขันตินั้น ชื่อว่า อันเป็นไปโดย
อนุโลม (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๘)

ตรัตยาทิตทริต ใช้ ฌิก ปัจจย แทนศัพท์ ๓ ประเภท ดังที่กฤษณชัย แดงพุลผล,
ละอองดาว นนทะสร, ๒๕๕๑ : ๓๐๘-๓๑๑ ว่า

๔.๑ กิริยาอาขยาต เช่น ฌเม ติฏฺฐตฺติ ฌมฺมิโก (ขโน)

๔.๒ กิริยาภิตก์ เช่น ฌเม จิโต ฌมฺมิโก (ขโน)

๔.๓ นามนามและคุณนาม เช่น มคเช อิสฺสโร มากโร (ขโน)

๕. เณรวะเสน = ด้วยเพศแห่งแม่โคนม. โดย การจำแลงกาย หรือการปลอมตัว นั้น พระ
ธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๐๙ กล่าวไว้ว่า

a. เวเสน = ใช้สำหรับ **คน** แปลงเพศเป็นนั่นเป็นนี่ เท่ากับคำว่า ปลอมตัว เช่น
ตทา พโก นาม พาราณสีราชา อโหสิ ฯ โส เอกทิวสํ รตฺตี **อญฺญาตกเวเสน**
นครํ ปริคฺคณฺหนฺโต ตํ ปเทสํ คโต ฯ (มจฺจล ๑/๖๔) แต่ในที่บางแห่ง เวเสน ท่าน
ก็ใช้กับบุคคลที่ **ไม่ใช่** มุณฺษยฺกัมมฺิ เช่น (สกุโก) อญฺญาตกเวเสน ตสฺส เกหสฺมีป
คนตุวา...(ธมฺมปทฎฐกถา (บาลี) ๔/๒๖)

b. วณฺเณน = ใช้สำหรับ **เทวดา** แปลงเพศเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น (สกุโก เทวราชา)
พฺราหฺมณวณฺเณน ตํ อุปคนตุวา... (มจฺจล ๑/๑๒๔)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๙)

๑. ได้ยินว่า ในกาลก่อนเมื่อศาสนาของพระศตพล พระนามว่ากัสสปเสื่อมลงอยู่, ภิกษุ ๗ รูปเห็นประการอันแปลกแห่งบรรพชิตทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้นแล้ว ถึงความสลดใจคิดว่า ความอันตรธานแห่งพระศาสนายังไม่มีเพียงใด ; พวกเราจักกระทำที่พึงแก้ตนเพียงนั้น ไหว้พระเจดีย์ทองคำแล้ว เข้าไปสู่ เห็นภูเขาลูกหนึ่งจึงกล่าวว่า ผู้มีอาลัยในชีวิตจงกลับไป, ผู้ไม่มีอาลัยจงขึ้นภูเขาลูกนี้ พาดบันไดแล้ว แม้ทั้งหมดขึ้นสู่ภูเขาลูกนั้น ผลักบันไดแล้วกระทำสมณธรรม ฯ บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระสังฆเถระบรรลुพระอรหัตโดยล่องไปราตรีเดียวเท่านั้น ฯ พระเถระนั้นเคี้ยวไม้ชำระฟันชื่อนาคลดาในสระอนาคดา นำบิณฑบาตมาแต่อุตตรกุรุทวีป แล้วกล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านเคี้ยวไม้ชำระฟันนี้ บ้วนปากแล้วจงฉันบิณฑบาตนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำกติกากันไว้อย่างนี้ว่า ภิกษุใดบรรลुพระอรหัตก่อน, ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ จักฉันบิณฑบาตที่ภิกษุนั้นนำมา หรือ ฯ ผู้มีอายุ ข้อนั้นไม่มีเลย ฯ ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น แม้พวกเราพึงยังคุณวิเศษให้บังเกิดเหมือนท่าน, พวกเราจักนำมาบริโภคเอง ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา. (พระธัมมปทฎฐกถาแปล (ไทย) ๔/๑๔๔-๒๔๕)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๙)

๑. ปุพฺเพ กิร กสฺสปทสฺพลสฺส สาสเน โอสกกมาเน สามเณราทีนํ วิปการํ ทิสฺวา สตุตฺต ภิกขุ สํเวคปฺปตฺตา ยาว สาสนสฺส อนฺตรธานํ น โทติ ตาว อตฺตโน ปติภุสํ กริสฺสามาติ สุวณฺณเจติยํ วนฺทิตฺวา อรณฺญํ ปวิฏฺฐา เอกํ ปพฺพตํ ทิสฺวา ชีวิตฺเต สาลยา นิวตฺตนฺตุ นิราลยา อิมํ ปพฺพตมภิรุหนฺตฺตติ วตฺวา นิสฺเสถี พนฺธิตฺวา สพฺเพปิ ตํ ปพฺพตํ อภิรุหํ นิสฺเสถี ปาเตตฺวา สมณธมฺมํ กรีสุ. เตสุ สงฺฆตฺเถโร เอกเรตฺตาติฏฺกเมเนว อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. โส อนฺตตฺตทเห นาคล ตาทนฺตกฏฺจํ ขาทิตฺวา อุตฺตรกุรุโต ปิณฺหาปาดํ อหริตฺวา เต ภิกขุ อาห อาวุโส อิมํ ทนฺตกฏฺจํ ขาทิตฺวา มุขํ โรจิตฺวา อิมํ ปิณฺหาปาดํ ภูณฺชถาติ. กิเมปน ฆนฺเต อมฺเหหิ เอวํ กตฺติกา กตา โย ปคฺมํ อรหตฺตํ ปาปุณฺนาติ เตนาภตํ ปิณฺหาปาดํ อวเสสา ภูณฺชิสฺสนฺตฺติติ. โน เหนฺตํ อาวุโสติ. เตเนหิ สเจ มยํปิ ตุมฺहे วีย วิเสสํ นิพฺพตฺเตยฺยาม สยํ อหริตฺวา ภูณฺชิสฺสามาติ น อิจฺฉีสฺส. (ธมฺมกฺกุฏปทฎฐก ถา (บาลี) ๔/๙๓)

อธิบาย

๑. โอสกุกมาเน = เสื่อมลงอยู่. มาจาก โอ + สกุก ชาติ ในความเสื่อม, ความถอย + อ ปัจจัยในกัตตุวาก + มาณ ปัจจัย (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๐๙-๒๑๐)
๒. ยาว สาสนสฺส อหฺตรธานํ น โหติ, ดาว อตฺตโน ปติฏฺฐํ กริสฺสาม = ความอันตรายแห่งพระศาสนายังไม่มีเพียงใด ; พวกเราจักกระทำที่พึงแก่ตนเพียงนั้น. หรือแปลลัมประโยค โดยใช้สำนวนเชื่อมความ ของ ยาว-ดาว ว่า “ตราบเท่าที่...หรือ ตลอดเวลาที่...” ได้ว่า “พวกเราจักกระทำที่พึงแก่ตนตราบเท่าที่ความอันตรายแห่งพระศาสนายังไม่มี” ซึ่งหากเป็นสำนวนแปลลัมเช่นนี้ จะสามารถแบ่งเป็นมครได้ ๒ แบบ คือ ๑. ยาว สาสนสฺส อหฺตรธานํ น โหติ, ดาว อตฺตโน ปติฏฺฐํ กริสฺสาม ๒. ยาว สาสนสฺส อหฺตรธานสฺส อภาวา อตฺตโน ปติฏฺฐํ กริสฺสาม เฉพาะรูปแบบที่ ๒ นั้น มีหลักการแต่ง ดังที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๓๐ ว่า
 - a. ตัด ดาว ออก ให้เหลือแต่ ยาว ในประโยคหน้า
 - b. แปลงกริยาคุมพากย์ในประโยค ยาว เป็นกริยานาม และประกอบด้วย ปัญจมี วิภัติ ลงท้ายด้วย อา เพื่อรับ ยาว
 - c. แปลงบทประธานในประโยค ยาว ให้เป็นฉวิวิภัติ
 - d. บทประธานในประโยค ดาว จะย้ายไปไว้หน้า ยาว ก็ได้ ทั้งนี้ ให้ดูรูปประโยคเป็นเกณฑ์
 เฉพาะประโยคว่า “สาสนสฺส อหฺตรธานํ น โหติ” นั้น นอกจากจะแปลว่า “ความอันตรายแห่งพระศาสนายังไม่มี” แล้ว สามารถแปลอีกแบบก็ได้ว่า “พระศาสนายังไม่มีความอันตราย” ตามหลักการที่ว่า หาก ฉวิ. อยู่หน้าบทประธาน และบทประธานอยู่ส่วนท้ายของประโยคติดกับกริยาคุมพากย์ที่ประกอบมาจาก ชาติว่ามี ว่าเป็น เช่น หุ, ภู เป็นต้น
๓. ปจฺมํ = ก่อน. คำว่า “ก่อน” ในความหมายก่อนหลังตามปกติธรรมดา คือ ที่แรก ครั้งแรก ของกิจการอาการอื่นๆ เช่น ไปก่อน พูดก่อน มาก่อน นอนก่อน เป็นต้น นิยมใช้ ปจฺมํ ซึ่งเข้าได้ทั้งกริยาในระหว่างและกริยาคุมพากย์...ในบางกรณีท่านใช้ศัพท์ว่า ปจฺมตรํ หรือ ปุเรตรํ ที่แปลว่า “ก่อนกว่า” แทน ปจฺม บ้าง

อนึ่ง ดาว ก็แปลว่า ก่อน เช่นกัน แต่ใช้ในความหมายตัดตอนข้อความอื่น ซึ่งไม่พึงประสงค์ไว้ มุ่งเอาเฉพาะเรื่องเฉพาะกิจที่พึงประสงค์เท่านั้น เช่น ยกไว้ก่อน, พิจารณาดูก่อน, เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ก่อน เป็นต้น นิยมใช้ ดาว มาตัดตอน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๑๘๙-๑๙๐)
๔. น อิจฺฉิสฺส = แปลว่า ไม่ปรารถนาแล้ว. โดยศัพท์ว่า อิจฺฉิสฺส คล้ายกับศัพท์ว่า อจฺฉิสฺส ที่แปลว่า “อยู่แล้ว” พึงกำหนดจดจำให้ดี

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๐)

๑. นางปริพาชิกานั้น ได้ไปสู่นักของพระเถระเพื่อถามปัญหาในเวลาเงาไม้เจริญ (คือ เวลาบ่าย) ฯ ทว่าทั้งเมือง ลือกระฉ่อนกันว่า พวกเราจักฟังถ้อยคำของ ๒ บัณฑิต ฯ พวกชาวเมืองไปกับนางปริพาชิกานั้นเหมือนกัน ให้วพระเถระแล้วนั่ง ณ ที่สุดข้างหนึ่ง ฯ นางปริพาชิกา กล่าวกะพระเถระว่า ท่านผู้เจริญ ดิฉันจักถามปัญหากะท่าน ฯ พระเถระกล่าวว่า ถามเถิดน้องหญิง ฯ นางถามวาทะพจน์หนึ่งแล้ว ฯ พระเถระแก้ปัญหาก่อนที่นางถามแล้ว ฯ ลำดับนั้น พระเถระกล่าวกะนางว่า ปัญหาของท่านมีเท่านี้, ปัญหาแม่อื่นมีอยู่หรือ ฯ นางปริพาชิกากล่าวว่า มีเท่านี้แหละ ท่านผู้เจริญ ฯ ท่านถามปัญหาเป็นอันมาก, แม้เราจักถามสักปัญหานึง, ท่านจักแก้ได้หรือไม่ ฯ ดิฉันรู้จักแก้, จงถามเถิด ท่านผู้เจริญ ฯ พระเถระ ถามปัญหาว่าอะไร ชื่อว่าหนึ่ง ฯ นางปริพาชิกานั้น ไม่รู้ว่า ปัญหานี้ ควรแก้ไย จึงถามว่า นั้นชื่อว่าอะไร ท่านผู้เจริญ ฯ ชื่อพุทฺธมณฺฑ์ น้องหญิง ฯ ท่านจงให้พุทฺธมณฺฑ์นั้น แก่ดิฉันบ้าง ท่านผู้เจริญ ฯ หากว่า ท่านจักเป็นเช่นเรา, เราจักให้ ฯ ถ้าเช่นนั้น ขอตานยังดิฉันให้บรรพชาเถิด ฯ พระเถระ บอกแก่นางภิกษุณีทั้งหลายให้บรรพชาแล้ว ฯ นางครั้งได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว มีชื่อว่ากุนฺธลเกสียเถรี บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายโดย ๒ - ๓ วันเท่านั้น ฯ (พระธัมมปทฎฐกถาแปล (ไทย) ๔/๑๖๐-๑๖๑)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๐)

๑. สา วฑฺฒมานกจฺฉายาย ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺตํ เถรสุสฺส สนฺตํกํ อคฺมาสิ. สกฺลนคฺร สงฺขฺย ทุวินฺนํ ปญฺหิตานํ ภคํ โสสฺสามาติ. นาคฺรว ตาย สทฺธิเยว คณฺธุว เถโร วณฺทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทฺส. ปริพาชิกา เถโร อากฺ ภนฺเต ปุจฺฉามิ เต ปญฺหนฺติ. ปุจฺฉ ภคินีติ. สา วาทสฺสสํ ปุจฺฉิ. ปุจฺฉิตํ ปุจฺฉิตํ เถโร วิสฺสขฺเชสฺสิ. อภ นํ เถโร อากฺ เอตฺตกา เอว เต ปญฺหา อญฺเฌปิ อตฺถิติ. เอตฺตกาเอว ภนฺเตติ. ตยา พหุ ปญฺหา ปุจฺฉา มยฺปิ เอกํ ปุจฺฉาม วิสฺสขฺเชสฺสสิ โนติ. ชานมานา วิสฺสขฺเชสฺสามิ ปุจฺฉน ภนฺเตติ. เถโร เอกํ นาม ภินฺติ ปญฺหํ ปุจฺฉิ. สา เอวเมส วิสฺสขฺชิตฺตพฺโพติ อชานนฺตี กิ นามตํ ภนฺเตติ ปุจฺฉิ. พุทฺธมฺนโต นาม ภคินีติ. มยฺปิ ตํ เทถ ภนฺเตติ. สเจ มาทิสสา ภวิสฺสสิ ทสฺสามิติ. เตนหิ มํ ปพฺพาเชถาติ. เถโร ภิกฺขุณีเน อากฺกฺขิตฺวา ปพฺพาเชเปสิ. สา ปพฺพชิตฺวา ลทฺฐปสมฺปทา กุณฺธลเกสียเถรี นาม หุตฺวา กติปาหสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. (ธมฺมฏฐปทฎฐกถา (บาลี) ๔/๑๐๔-๑๐๕)

อธิบาย

๑. **สงฺขุภิก** = ลี้อกระฉ่อนแล้ว, ร่ำลือแล้ว, ตื่นเต้นแล้ว. มาจาก สฺ บพหน้า + ขุภ ชาติ ใน ความแตกตื่น, ความตื่นเต้น, ความร่ำลือ + อ ปัจจัย ในกัตตุวาก + อี อัชชัตตนิวิฏัตติ แปลงนิคคหิตเป็น งฺ เพราะ ข อยู่หลัง รัสสะ อี เป็น อี (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๓๕)
๒. **กถํโสสุสาม** = พวกเราก็จักฟังถ้อยคำ. กถ ในที่นี้ แปลว่า “วาจาเป็นเครื่องกล่าว, ถ้อยคำ” ไม่ควรแปลว่า “อย่างไร” ถึงแม้จะมีรูปเหมือนกันก็ตาม
 เพิ่มเติม : กถ ตามปกติแปลว่า “อย่างไร” แต่สำนวนจะแปลว่า “คือ”³⁸ ใช้กรณีที่จะแสดงเรื่องราว หรือจะอธิบายความให้พิสดารออกไป (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๓๔๓)
๓. **นาครา** = ผู้อยู่ในพระนคร. มาจาก นคร ศัพท์ + ณ ปัจจัย ในราชาทิตถิต ใช้แทน วสนฺติ ด้วยอำนาจ ณ ปัจจัย ที่พระ อ ต้นศัพท์เป็น อา ลบ ณ ได้รูปเป็น นาคร แปลว่า ผู้ อยู่ในพระนคร แจกเหมือน ปุริส เช่น ป.พหุ. นาครา (ชนา) อ.ชน ท. ผู้อยู่ในพระนคร วิ. ว่า นคเรวสนฺตติ นาครา (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ย่อมอยู่ในพระนคร เหตุนั้น อ.ชน ท. เหล่านั้น ชื่อว่า นาคราๆ ผู้อยู่ในพระนคร (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๐๖)
๔. **อถ น** = ในที่นี้จะแต่งว่า อถ ต่ ไม่ได้ เพราะไม่ถูกความนิยม ซึ่ง ต สัพพนามที่เป็นเหตุ ยาวินัตติ จตุตถีวิฏัตติ หรือ จัญญีวิฏัตติ ทั้ง เอก. และ พหุ. ถ้าในประโยคนั้นมี อถ ศัพท์ อยู่ต้นประโยค ให้ประกอบเป็นรูป น เหนอสุส เหนส และให้เรียงไว้หลัง อถ นั้น แม้ว่า ความจะอยู่ห่างจาก อถ ห่างจากบทที่ต้นสัมผัสเข้าก็ตาม ให้จำไว้เป็นแบบเลยว่า อถ น..., อถ เหน..., อถสุส..., อถ เหนส... ไม่นิยมใช้ว่า อถ ต่..., อถ เต..., อถ อสุส..., อถ ตสุส..., อถ เตส... (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๓๔๔-๓๔๕)
๕. **สา (ปญฺหา) เอวเมส วิสฺสขฺชิตพฺโพ** = ปัญหานี้ ควรแก้อย่างนี้. ศัพท์ว่า ปญฺหา ใน ที่นี้ใช้เป็น อิตฺ. แต่มักจะใช้เป็น ปุ. = ปญฺโห ก็มี ประยुर्थ หลงสมบุญ กล่าวว่าเป็นได้ทั้ง ๓ ลิงค์ (ประยुर्थ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง, ๒๕๔๖ : ๔๒๕)
 อนึ่ง วิสฺสขฺชิตพฺโพ นี้ ควรจะแปลว่า “ต้องแก้” ไม่ใช่ “ควรแก้” เพราะ ตพพ ปัจจัย นั้น ใช้ในกรณีข้อความตอนนั้น เป็นความบังคับ ให้ทำกลายๆ จะไม่ทำไม่ได้ ไม่ทำแล้วจะมีโทษเสียหาย ซึ่งตรงกับสำนวนไทยว่า “ต้อง” นั่นเอง ส่วนมากใช้นั้นกิริยา คุมพากย์ ที่เป็นกัมมวาก และภาววาก (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๑๙๕-๑๙๖)

³⁸ สำนวนที่แปลว่า “คือ” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๓๔๒-๓๔๓

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๑)

๑. เมื่อ ๗ วัน ล่วงแล้ว, อรุณทกยักษะไม่ได้เด็ก ๆ ก็ในวันที่ ๘ เมื่ออรุณพอสขึ้นเท่านั้น, สองสามีภรรยานำเด็กมาให้ถวายบังคมพระศาสดา ฯ พระศาสดาตรัสว่าขอเจ้าจงมีอายุยืนเถิด ฯ พราหมณ์ทูลถามว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็เด็กน้อยจักมีชีวิตอยู่นานเท่าไร ฯ ๑๒๐ ปี พราหมณ์ ฯ ลำดับนั้น ๒ สามีภรรยาขนานนามเด็กนั้นว่า อายุวัฒนกุมาร ฯ อายุวัฒนกุมารนั้นเติบโตแล้ว อันอุบาสก ๕๐๐ คนแวดล้อมเที่ยวไป ฯ ภายหลังวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดู, ได้ยินว่า อายุวัฒนกุมารพึงตายในวันที่ ๗, บัดนี้อายุวัฒนกุมารนั้น (ดำรงอยู่ ๑๒๐ ปี) อันอุบาสก ๕๐๐ คนแวดล้อมเที่ยวไป ; เหตุเครื่องเจริญอายุของสัตว์เหล่านี้ เห็นจะมี ฯ พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมกัน ด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้, จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อายุเจริญอย่างเดียวนั้นก็หาไม่, ก็สัตว์เหล่านี้ให้ท่านผู้มีพระคุณ ย่อมเจริญด้วยเหตุ ๔ ประการ พ้นจากอันตราย, ดำรงอยู่จนตลอดอายุทีเดียว ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบ

ไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมท่านผู้เจริญเป็นนิตย์ ฯ

(พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล (ไทย) ๔/๑๗๙-๑๘๐)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๑)

๑. สตุตาเห วิติวุตเต อรุทฐโก ทารกั น ลภิ. อฏฺฐเม ปน ทิวเส อรุณ อุกคตมตฺเตเยว ทารกั อาเนตฺวา สตุถารั วรฺทาเปสฺสุ. สตุถา ทิฆายุกุ โหหิติ อาห. กิวัจิริ ปน โภ โคตม ทารโก จสฺสตีติ. วิสฺวสฺสสฺสํ พฺราหฺมณฺนาติ. อถสฺส อายุวฑฺฒนกุมาโรติ นามํ กรีสฺสุ. โส วุฑฺฒิมนฺวาย ปญฺจหิ อฺปาสกสฺเตหิ ปริวุโต วิจิริ. อถกทิวสํ ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺมุจฺจาเปสฺสุ ปสฺสธาวุโส อายุ-วฑฺฒนกุมาเรน กิร สตฺตเม ทิวเส มริตพพํ อภิวิสฺส โส อิทานิ [วิสฺวสฺสสตฺมฺมจายี หุตฺวา] ปญฺจหิ อฺปาสกสฺเตหิ ปริวุโต วิจิริติ อตฺถิ มณฺเฑ อิมสฺส สตุตฺตานํ อายุวฑฺฒนการณฺนติ. สตุถา อากนฺตุวา กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา อิมาย นามาติ วุตฺเต ภิกฺขเว น เกวลํ อายุวฑฺฒนเมว อิม ปน สตุตฺตา คุณวนโต วรฺทฺตนา จตฺถิ การณฺนํ วิชฺชณฺติ ปริสฺสยโต มฺจจนฺติ ยาวตายุกเมว ติฏฺฐนฺตีติ วุตฺวา อนุสนฺธิ ฆณฺเฑตฺวา ฐมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาห

อภิวาทนสี่ลิสฺส

นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน

จตุตทาโร ฐมฺมา วุฑฺฒนฺติ

อายุ วณฺโณ สุขํ พลนฺติ.

(ธมฺมฏฺฐปทฏฺฐกถา (บาลี) ๔/๑๑๕-๑๑๖)

อธิบาย

๑. อายุวุฑฺฒนฺกุมมาเรณ กิร สตฺตเม ทิวเส มริตพฺพํ อภิวิสฺส = ได้ยินว่า อายุวุฑฺฒนฺกุมมาเรณ พึงตายในวันที่ ๗. สังเกตได้ว่า ประโยคนี้ บอกว่า อายุวุฑฺฒนฺกุมมาเรณจะตายในวันที่ ๗ แต่ในความเป็นจริงแล้ว อายุวุฑฺฒนฺกุมมาเรณไม่ได้ตายในวันที่ ๗ เลย ฉะนั้น ท่านเลยแต่งประโยคนี้เป็น**ประโยคกาลาติปัตติวิภัตติ** (คือ อภิวิสฺส = อ + ภู (เอา อู เป็น โอ เอา โอ เป็น อว) + อิ + สฺสา (รัสสะ อา ที่ สฺสา เป็น สฺส ได้)) เพราะว่า **ประโยคกาลาติปัตติวิภัตติ** ใช้ในกรณีที่ข้อความตอนนั้นเป็นการนำเอาเรื่องที่ล่วงเลยมาแล้ว (กาลาติปัตติ) มาเล่าใหม่หรือพรรณนาใหม่ เป็นการกล่าวเรื่องย้อนหลังในอดีต แต่เรื่องที่เล่าหรือพรรณนานั้น มิได้เกิดขึ้นจริง ๆ มิได้เป็นจริงตามนั้น เป็นเพียงตั้งสมมติเอาว่า ถ้าเป็นอย่างนั้นคงจักเป็นอย่างนี้ เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๑๑๒, ๓๒๑)
๒. **คุณวณฺโณ** = ผู้มีคุณ. มาจาก คุณ ศัพท์ + วณฺตุ ปัจจัย ในทสฺสสํกตํททิต แล้วนำไปแจกอย่าง **ภควณฺตุ** วิเคราะห์ว่า **คุณ** **อสุส** **อตฺถิติ** **คุณ** **คุณ**ของชนนั้น มีอยู่ เหตุฉะนั้น ชนชื่อว่า มีคุณ (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๒๔๘)
คุณวณฺตุ นี้ เป็นได้ ๓ ลิงค์ ปุ. นำไปแจกอย่าง **ภควณฺตุ** / หากจะทำให้เป็น **อิตฺ**. ให้เปลี่ยนจาก **คุณวณฺตุ** เป็น **คุณวณฺตี** แล้วนำไปแจกอย่าง **นารี** / แต่หากเป็น **นปุ.** **คุณวณฺตุ** นี้ จะแจกคล้ายๆ ปุ. คือ **ภควณฺตุ** แตต่างกันนิดหน่อย ดังนี้คือ ปฐมา.เอก. **คุณ**ว, **คุณ**วณฺตํ / อาลปนะ เอก. **คุณ**ว / ปฐมา. ทุตฺติยา. อาลปนะ พหุ. **คุณ**วณฺตานิ (ลง มนฺตุ ปัจ. เช่น อายสฺมนฺตุ ก็แจกอย่าง **ภควณฺตุ**) (โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี, ๒๕๕๔ : ๔๐-๔๑)
๓. **มุจฺจนฺติ** = ย่อมพ้น, ย่อมแผลผล. ศัพท์ว่า **มุจฺจติ** **ปริมุจฺจติ** และ **วิมุจฺจติ** ใช้ต่างกันดังนี้
 - ๓.๑ **มุจฺจติ** = ย่อมพ้น. เป็นการพ้นแบบธรรมดาทั่วไป เช่น อนฺตรายะหิ มุจฺจติ ฯลฯ
 - ๓.๒ **ปริมุจฺจติ** = ย่อมพ้นรอบ. มีนัยเช่นกับ **มุจฺจติ** เพียงแต่ดูมีน้ำหนักกว่า **มุจฺจติ**
 - ๓.๓ **วิมุจฺจติ** = ย่อมพ้นวิเศษ. เป็นการพ้นแบบพิเศษ ไม่ทั่วไป นิยมใช้กับกิเลส เช่น กิเลสเหติ วิมุจฺจติ

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๒)

๑. ในเวลาเสร็จกิจ หัวหน้าโจรชักดาบเดินเข้าไปหาสามเณร ๓ สามเณรเมื่อนั่งเข้ามานั้น ๓ หัวหน้าโจรแกว่งดาบฟันลงที่คอสามเณร ๓ ดาบงอเอาคมกระทบคม ๓ หัวหน้าโจรนั้นสำคัญว่าเราประหารไม่ดี จึงตัดดาบนั้นให้ตรงแล้วประหารอีก ๓ ดาบเป็นดังใบตาลที่ม้วน ได้ร่นถึงโคนดาบ ๓ แท้จริง บุคคลแม้จะเอาภูเขาสิเนรุทั่วมสามเณรในเวลานั้น ชื่อว่าสามารถจะให้สามเณรตายไม่มีเลย, จะป่วยกล่าวไปใยถึงว่าจะเอาดาบฟันให้ตาย ๓ หัวหน้าโจรเห็นปาฏิหาริย์นั้นแล้วคิดว่า เมื่อก่อนดาบของเรา ย่อมตัดเส้าหินหรือตอไม้ตะเคียนเหมือนหยวกกล้วย, บัดนี้ ดาบของเราอครวหนี่ง อีกรวหนี่งเกิดเป็นดังใบตาลม้วน ; ดาบชื่อนี้ แม้ไม่มีในเจตนา ยังรู้คุณของสามเณรนี้ ๓ เรามีเจตนายังไม่รู้ ๓ นายโจรทั้งดาบลงที่พื้นดิน เอาอกหมอบแทบใกล้เท้าของสามเณร เมื่อจะถามว่า ท่านเจ้าข้า พวกผมเข้ามาในดงนี้เพราะเหตุต้องการทรัพย์, บุรุษแม้มีประมาณพันคน เห็นพวกเราแต่ที่ไกลเที่ยวยังสิ้น, ไม่อาจพูด ๒ - ๓ คำได้, ส่วนสำหรับท่านแม้เพียงความสะดุ้งแห่งจิตก็มีได้มี, หน้าของท่านผ่องใสดังทองคำในบาปาก และดังดอกกัณณการที่บานดี เหตุอะไรกันหนอจึงกล่าวคำถ้อยนี้ ๓ สามเณรออกจากฌาน เมื่อจะแสดงธรรมแก่หัวหน้าโจรนั้นจึงกล่าวว่า ท่านผู้เป็นนายบ้าน ขึ้นชื่อว่าอติภาพของ พระชินาสพยอมเป็นเหมือนภาระ (ของหนัก) ซึ่งวางไว้บนศีรษะ, พระชินาสพนั้น เมื่ออติภาพนั้นแตกไป ย่อมยินดีทีเดียว ย่อมไม่กลัวเลย ดังนี้แล้ว ได้กล่าวคำถ้อยเหล่านี้ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล (ไทย) ๔/๑๔๑-๑๔๓)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๒)

๑. กิจจปริโยสานเณ โจรเชฏฐโก อสี อุพพาเหตุวา สามเณร อุปสงกมิ. สามเณโร นิสิตมาโน ณานํ समाปชชิตวา ว นิสิติ. โจรเชฏฐโก อสี ปริวตเตตวา สามเณรสส ขนฺธ ปาเตสิ. อสี นมิตฺวา ธาราย ธารํ ปหริ. โส น สมฺมา ปหริณฺติ มณฺญมาโน ปุณฺ ตํ อชฺชํ กตฺวา ปหริ. อสี ตาลปตฺตํ วียเวจฺยมาโน ถรุณฺณํ อคฺมาสิ. สามเณรํ หิ ตสฺมี กาลเ สิเนรุณา อวตฺถรณฺโตปิ มาเรตุํ สมตฺโต นาม นตฺถิ ปเคว อสินา. ตํ ปาฏิหาริย์ํ ทิสฺวา โจรเชฏฐโก จินฺเตสิ ปุพฺเพ เม อสี ลาถมฺภํ วา ขทริขานํ วา กลสิรํ วีย ฉินฺหตฺติ อิทานิ เอกวารํ นมิโต เอกวารํ ตาลปตฺตเวจฺโก วีย ชาโต อยํ นาม อสี อเจตโน หุตฺวาปิ อิมสฺส คุณํ ชานาติ อหํ สเจตโน น ชานามิติ. โส อสี ภูมียํ ขิปีตฺวา ตสฺส ปาทุมฺเล อูเรน นิปชฺชิตฺวา ภาเนเต มยํ ธนการณา อิท อฏฺฐวียํ ปวิฏฺฐมฺหา อมฺเห ทูโรโต ว ทิสฺวา สหสฺสมตฺตาปิ ปุริสา ปเวเณตฺติ เทวํ ติสฺโส กถา กเถตุํ น สกฺโกนฺติ ตว ปน จิตฺตฺตฺราสมตฺตํปิ นตฺถิ อุกฺกามฺเข

สุวรรณ วิย สุปฏิปัตตกณณิการ วิย จ เต มุขี วิโรจติ กิณฺณุ โข การณฺหติ ปุจฺจนฺโต อิมํ คาถมาห ฯ
 สามเณโร ฌานา วุฏฺฐาย ตสฺส ธมฺม เทเสหฺโต อาวุโส ความณิ ขีณาสวสฺส อตฺตภาโว นาม สีเส
 จปิตภาโร วิย โหติ โส ตสฺมี ภิชฺชนเต ตสฺส เตว น ภายตีติ วตฺวา อิมา คาถา อภาสี ฯ
 (ธมฺมฎฺฐปทฎฺฐกถา (บาลี) ๔/๑๒๔-๑๒๕)

อธิบาย

๑. อสี อุพฺพาเหตุวา = เงือขึ้นแล้ว ซึ่งดาบ. ศัพท์ อุพฺพาเหตุวา นี้ มาจาก อุ + วห ชาติ
 ในความนำไป มี อุ อยู่หน้า แปลว่า เงือขึ้น + เณ ปัจจยในกัตตุวาจก + ตวา ปัจจย
 แปลง ว แห่ง วห ชาติ เป็น พ ช้อน พุ หน้า พ ด้วยอำนาจ เณ ปัจจย ที่มะ อ ต้นชาติ
 เป็น อา ลบ ณ เหลือไว้แต่ เอ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๑๘๙)
๒. ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา = เข้าฌาน. ศัพท์ที่แปลว่า “เข้า” พึงเทียบเคียงดู ดังนี้
 - ๒.๑ สมาปชฺชิตฺวา = เข้า ใช้สำหรับเข้าฌาน เช่น ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา
 - ๒.๒ ปวิสิตฺวา = เข้า ใช้ทั่วไป เช่น คามํ ปวิสิตฺวา (เข้าบ้าน) ฯลฯ
๓. ขนฺธ = คอ. ศัพท์ที่แปลว่า “คอ” มีที่ใช้ต่างกัน ซึ่ง พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช
 ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๐ กล่าวไว้ ดังนี้
 - ๓.๑ คีว = ลำคอทั้งหมด
 - ๓.๒ คล = รูกอหอยที่อาหารเข้าไป
 - ๓.๓ ขนฺธ = ก้านคอ
๔. ปเวเรนฺหติ = ย่อมสิ้น. มาจาก ป + วิธ ชาติ ในความสิ้น + เอ ปัจจยในกัตตุวาจก + อน
 ติ วัตตมานาวิภตติ วิการ อี ที่ วิธ ชาติ เป็น เอ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๕๑๐)
๕. ธมฺม เทเสหฺโต = แสดงธรรม. คำว่า “แสดง” มี ๒ ศัพท์ ใช้ต่างกัน ดังที่ พระธรรมกิตติ
 วงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๔ กล่าวไว้ว่า
 - ๕.๑ ทสฺเสติ = แสดงรูปธรรม เช่น ปุคฺคลํ ทสฺเสติ
 - ๕.๒ เทเสติ = แสดงนามธรรม เช่น ธมฺมํ เทเสติ
๖. อิมา คาถา อภาสี = ได้กล่าวคาถาเหล่านี้. ศัพท์ที่แปลว่า “กล่าว” มีหลายศัพท์ดังที่
 พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๐๙ กล่าวไว้ว่า
 - ๖.๑ อาห = กล่าวเรื่องสั้นๆ ไม่กี่ตอน กล่าวโต้ตอบกัน และมี อิติ รับ
 - ๖.๒ กเถสี = กล่าวเรื่องที่ยาว เป็นเรื่องราว
 - ๖.๓ ภณฺติ = กล่าวสวด (สรภัญญะ)
 - ๖.๔ ปจฺติ = กล่าวสวดเป็นแบบแผน
 - ๖.๕ ภาสติ = กล่าวแบบผู้ใหญ่
 - ๖.๖ วทติ = กล่าวฝ่ายเดียว

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๓)

๑. พระศาสดา ทรงเห็นนางผู้มีความปรารถนาตั้งไว้แล้ว อย่างนั้น ผู้สมบุรณ์ด้วยอภินิหาร กำลังเดินมาแต่ที่ไกลเที่ยว ทรงดำริว่า เว้นเราเสีย ผู้อื่นชื่อว่าสามารถจะเป็นที่พึ่งของหญิงผู้นี้ได้ ไม่มี จึงได้ ทรงทำนางโดยประการที่นางจะป่วยหน้ามาสู่วิหารเดินมา ฯ บริษัทเห็นนางแล้วจึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย อย่าให้หญิงบ้านี้ มาที่นี่เลย ฯ พระศาสดาตรัสว่า พวกท่านจงหลีกไป, อย่าห้ามเธอ ในเวลานางมาใกล้ จึงตรัสว่า จงกลับได้สติเถิด น้องหญิง ฯ นางกลับได้สติด้วย พุทธานุภาพในขณะนั้นเอง ฯ ในเวลานั้น นางกำหนดความที่ผ่าน่งหลุดได้แล้ว ให้เกิด หิริโอตตปปะขึ้น จึงนั่งกระโหยง ฯ ลำดับนั้น บุรุษผู้หนึ่งจึงโยนผ้าห่มไปให้นาง ฯ นางนุ่งผ้านั้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แทบพระบาททั้ง ๒ ซึ่งมีพรรณะ ดังทองคำแล้ว ทูลว่า ขอพระองค์จงทรงเป็นที่พึ่งแก่หม่อมฉันเถิด พระเจ้าข้า, เพราะว่าเหยี่ยว เจี้ยวบุตรคนหนึ่งของหม่อมฉัน, คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามิตายที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและ พี่ชายถูกเรือชนทับ เขาเผาบนเชิงตะกอนอันเดียวกัน ฯ พระศาสดาทรงสดับคำของนาง จึงตรัสว่า อย่าคิดเลยปฐาจารา, เธอมาสู่สำนักของผู้สามารถจะเป็นที่พึ่งพำนักอาศัยของเธอได้แล้ว ; เหมือนอย่างว่า บัดนี้ บุตรคนหนึ่งของเธอถูกเหยี่ยวเจี้ยวไป, คนหนึ่งถูกน้ำพัดไป, สามิตายแล้ว ที่ทางเปลี่ยว, มารดาบิดาและพี่ชายถูกเรือชนทับ ฉันทใจ : น้ำตาที่ไหลออกของเธอผู้ร้องให้อยู่ใน สงสารนี้ ในเวลาที่ปิยชนมีบุตรเป็นต้นตาย ยังมากกว่าน้ำแห่งมหาสมุทรทั้ง ๔ ก็ฉันทนั้น เหมือนกัน ดังนี้แล้ว ฯ (พระธัมมปทกฏฐกถาแปล (ไทย) ๔/๒๑๒-๒๑๓)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๓)

๑. ตํ เอวํ ปตฺถิตปฺปตฺถนํ อภินิหารสมฺปนฺนํ สตฺถา ทูโรโต ว อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา อิมิสฺสา มํ จเปตฺวา อญฺโฆ อวสฺสโย ภวิตฺถํ สมตฺโถ นาม นตฺถิตฺติ จินฺเตตฺวา ตํ ยถา วิหาราภิมุขํ อากจฺจนฺติ เอวมกาสี. ปริสา ตํ ทิสฺวา อิมิสฺสา อุมมตฺติกายํ อิตฺโธ อากนฺตํ มา ททิตฺถาติ อาห. สตฺถา อเปถ มา นํ นิวารยิตฺถาติ วตฺวา อวิทฺฐจฺจํ อากตฺถาเล สตี ปฏฺลิภ ภาคินฺติ อาห. สา ตํชณฺณเวย พุทฺธานุภาเวน สตี ปฏฺลิภ. ตสฺมี กาลे นิวตฺถวตฺถสฺส ปตฺติภาวํ สลฺลภฺเขตฺวา หิโรตฺตปฺปํ ปจฺ จุปฺปจฺจาเปตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสฺสีทิ. อถสฺสา เอโก ปุริโส อุตฺตรสาฏฺกํ ขิปี. สา ตํ นิวาเสตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา สุวณฺณฉณฺณสุ ปาเทสุ ปณฺจปฺปติฏฺฐจิตฺเตน วนฺทิตฺวา ภนฺเต อวสฺสโย เม โหถ เอกํ หิ เม ปตฺตํ เสโน คณฺหิ เอโก อุกฺเกน วุพฺโห ปนฺเถ ปติ มโต มาตาปิตโร เจว ภาตา จ เคเห

อวตตภูฏา เอกจิตกาย ฌายนุตติ. สตุถา ตสฺสา วณฺเ สุตฺวา ปฏาจาเร มา จินฺตยิ ตว ตาณํ สรณํ
 อวสฺสโย ภวิตุํ สมตฺตสฺเสว สนฺติกํ อาคตาสิ ยถา หิ ตว อิทานิ เอโก ปุตุโต เสเนน คหิตโต เอโก อุ
 ทเคน วุพฺโห ปนฺเถ ปติ มโต มาตาปิตโร เจว ภาตา จ เคเหน อวตตภูฏา เอวเมว อิมสฺมี สํสारे
 ปุตุตาทึนํ มตกาเลเยว ตว โรทฺหติยา ปคฺฉริตอสฺส จตฺตุนํ มหาสมุทฺททานํ อุทกโต พหุตรนฺติ วต
 วา (อาห) (ธมฺมฏฐปทฏฐกถา (บาลี) ๔/๑๔๐)

อธิบาย

๑. มัจเปตฺวา = เว้นแล้วซึ่งเรา. ศัพท์ที่แปลว่า “เว้น” มีอีกหลายศัพท์ ดังที่พระธรรมกิตติ
 วงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๘๓-๘๖, ๒๐๔-๒๐๕ กล่าวว่า

๑.๑ วินา = เว้นอย่างสูง เว้นพลัดพราก คือ ขาดเสียมิได้ เช่น ผัวเว้นเมีย เว้น
 พระพุทธเจ้า เป็นต้น โดย วินา นี้ นิยมเรียงไว้หน้านามที่สัมพันธ์เข้ากับตน
 และนามนั้นจะประกอบเป็นทุตติยาวิภัติ (เว้นซึ่ง...) หรือเป็นตติยาวิภัติ (เว้น
 ด้วย...) หรือเป็นปัญจมีวิภัติ (เว้นจาก...) อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น วินา สทฺธมฺมํ
 , วินา สทฺธมฺเมน ฯลฯ

๑.๒ จเปตฺวา = เว้นไว้ส่วนหนึ่งจากหลายๆ ส่วน โดยเอาไว้ส่วนหนึ่ง นามที่
 เข้าด้วยนิยมเป็นทุตติยา. (เว้นซึ่ง...) อย่างเดียว และนิยมเรียงไว้หลัง จเปตฺวา

๑.๓ วชฺเชตฺวา = เว้นหมดไม่มีเหลือ และเว้นเฉพาะเรื่องไม่ดี เรื่องเสียๆ

๑.๔ อญฺจตฺร = เว้นในกรณีพิเศษ เช่น เว้นจากฝน เว้นที่เป็นข้อยกเว้น นามที่
 เข้าด้วยนิยมประกอบ เป็นปัญจมีวิภัติ (เว้นจาก...) ที่เป็นตติยาวิภัติ (เว้น
 จาก...(หัก ต. เป็น ปญ. แปลว่า “จาก”)) ก็มีบ้าง แต่ไม่นิยม แล้ววางไว้หลัง
 อญฺจตฺร เช่นกัน อญฺจตฺร สุปฺปินฺดา, อญฺจตฺร ตถาคเตน ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมีปรากฏในที่อื่นอีก ๑ ศัพท์ คือ ปฏฺวิโรโต (ปฏฺ + วิรุ, ปฏฺ + วิ +
 รม) = เว้นจากการทำสิ่งที่ชั่วเป็นบาป

๒. สตุถารํ อุปสฺงกมิตฺวา = เข้าไปเฝ้าแล้ว ซึ่งพระศาสดา. อุปสฺงกมิตฺวา ศัพท์นี้ ใช้ใน
 กรณีที่เข้าไปหาคนระดับสูงกว่าตน

๓. อิมสฺมี สํสारे = ในสงสารนี้. ศัพท์ว่า “สํसार” นี้บางครั้งอาจแปลว่า “การท่องเที่ยว
 ไปในวัฏฏะ” ซึ่งถือว่าเป็นสำนวนสอบบุญ มักจะพบบ่อยๆ ในประโยคชั้นสูงๆ (พระ
 ธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๑๖๘)

ประโยค ป.ธ.๕

แปล ไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๔)

๑. นางกิสาคโคตรมี เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพรรณผักกาดมาให้, จึงถามว่า ในเรือนนี้ บุตร หรือธิดาเคยตายไม่มีบ้างหรือ แม่ เมื่อเขาตอบว่า พุดอะไร แม่, เพราะคนเป็นมีเล็กน้อย, คน ตายนั่นแหละมีมาก จึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น จงรับเมล็ดพรรณผักกาดของท่านไปเถิด, นั่นไม่เป็น ยา เพื่อบุตรของฉัน แล้วได้ให้คืนไป ; เทียวถามโดยทำนองนี้ ตั้งแต่เรือนหลังต้น ๆ นางไม่รับ เมล็ดพรรณผักกาดแม้ในเรือนหลังหนึ่ง ในเวลาเย็นคิดว่า โอ กรรมหนัก, เราได้ทำความสำคัญ ว่า บุตรของเราเท่านั้นตาย, ก็ในบ้านทั้งสิ้น คนที่ตายเท่านั้นมากกว่าคนเป็น ๆ เมื่อนางคิดอยู่ อย่างนี้ หัวใจที่อ่อนด้วยความรักบุตร ได้ถึงความแข็งแล้ว ๆ นางทิ้งบุตรไว้ในป่า ไปยังสำนัก พระศาสดา ถวายบังคมแล้วได้ยืน ณ ที่สุดข้างหนึ่ง ๆ ลำดับนั้น พระศาสดาทรงตรัสกะนางว่า เธอได้เมล็ดพรรณผักกาดประมาณหยิบมือหนึ่งแล้วหรือ นางกิสาคโคตรมี กราบทูลว่า ไม่ได้ พระ เจ้าข้า, เพราะในบ้านทั้งสิ้น คนตายนั่นแหละมากกว่าคนเป็น ๆ ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนาง ว่า เธอเข้าใจว่า บุตรของเราเท่านั้นตาย, ความตายนั่นเป็นกรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย, ด้วยว่า มัจจุราชจุดคร่าสัตว์ทั้งหมด ผู้มีอภัยภัยยังไม่เต็มเปี่ยมนั้นแลลงในสมุทรคืออบาย ดุจ หัวน้ำใหญ่ฉะนั้น เมื่อจะทรงแสดงธรรมจึงตรัสพระคาถานี้ ๆ (พระธัมมปทกฏฐกถาแปล (ไทย) ๔/๒๑๔-๒๒๐)

เฉลย วิชา แปลไทยเป็นมคธ (ภาค ๔ ครั้งที่ ๑๔)

๑. (กิสาคโคตรมี) เตหิ อาหริตวา สิหุชตถเกสุ ทิยมาเนสุ อิมสมิ เคเห ปุตุโต วา ธิตา วา มต ปุโปโพ กจจิ นตฺถิ อมฺมาติ ปุจฺจิตฺวา ก็ วเทสิ อมฺม ชีวมานา หิ ภติปยา มตกาเอว พหุภาติ วุตเต เตนหิ คณฺห โว สิหุชตถเก เนตฺ มม ปุตุตฺตส ภสฺสชฺชนฺติ ปฏฺโถทาสี อิมินา นียาเมเน อาทีโต ปฏฺจาย ปุจฺจนฺตึ วิจิริ. สา เอกเคเหปิ สิหุชตถเก อคฺคเหตฺวา สายณฺหสมเย จินฺตสิ โห ภาริยํ กมฺมํ อหํ มเมว ปุตุโต มโตติ สญฺญมกาสี สกฺลคาเม ปน ชีวนฺเตหิ มตกาเอว พหุตราติ. ตสฺสา เอว จินฺตฺยมานาย ปุตุตฺตสิเนเหเน มุทฺทํ หทยํ ฤทฺธภาวํ อคฺมาสิ สา ปุตุตฺทํ อรรณฺเณ จทุเทตฺวา สตฺถุ สฺนฺติกํ คณฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ อฏฺฐาสี. อถ นํ สฺตถา ลทฺธา เต เอกจฺจนฺมตฺตา สิหุชตฺถ กาทิ อาห. น ลทฺธา ภาเนเต สกฺลคาเม หิ ชีวนฺเตหิ มตกาเอว พหุตราติ. อถ นํ สฺตถา ตวํ มเมว ปุตุโต มโตติ สลฺลภฺเชสิ ฐวฺธมฺโม เอส สตฺตานํ มจฺจุราชา หิ สพฺเพ สตฺเต อปริปฺณฺณชฺฆาเส เอว มโหโฆ วิย ปริกฺกสฺสมาโนเยว อปายสมฺมุเท ปกฺขิปตฺติติ วตฺวา ฐมฺมํ เทเสณฺโต อิมํ คาถมาห.

(ธมฺมฏฐปทกฏฐกถา (บาลี) ๔/๑๔๕-๑๔๖)

อธิบาย

๑. **อาหริตฺวา** = นำมาแล้ว. ซึ่งพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๔ ได้ให้ความหมายไว้ว่า
 - ๑.๑ เนติ อาเนติ = นำสิ่งมีชีวิตไป หรือนำสิ่งมีชีวิตมา
 - ๑.๒ หรติ อาหริติ = นำสิ่งไม่มีชีวิตไป หรือนำสิ่งไม่มีชีวิตมา
๒. **กติปยา** = เล็กน้อย. เป็นวิเศษณะ แจกได้ ๓ ลิงค์ เช่น กติปยา ปณฺหิตา (อ.บัณฑิต ท. เล็กน้อย) (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๒๑๗)
๓. **คณฺห** = อ.ท่าน ท. จงถือเอา (รับ). ศัพท์ที่แปลว่า “รับ” นี้ ปรากรวิธวิธีใช้ ดังที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๔ กล่าวว่า
 - ๒.๑ คณฺหาติ = รับของทั่วไป ๒.๒ ปริคณฺหาติ = รับประเคน รับแบบพิธี
 - ๒.๓ อธิวเสติ = รับนิมนต์ ๒.๔ สมฺปฏิจฺจนติ = รับปาก รับรอง รับแข็งแรง
 - ๒.๕ ปฏิสุณฺหาติ = รับคำ ๒.๖ สเมติ = รับกัน เหมาะกัน
 - ๒.๗ สมมาทียติ = รับศีล
๔. **สิทฺถตฺถเก** = เป็น ปุ. แปลว่า เมล็ดพันธุ์ผักกาด มีรูปคล้ายกับ **สิทฺถตฺถ (ปุ.)** แปลว่า สิทธิตถะ, พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธตถะ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๗๙๓)
๕. **เกสฺซช** = ยา, โอสถ เป็น นปุ. จะใช้ศัพท์ว่า “โอสถ” เป็น ปุ. แทนก็ได้
๖. **ปฏฺโถทาสี** = ได้ให้คืนแล้ว. ปฏฺ + อ อาคม + ทา ชาติ ในความให้ + อ ปัจจัย ในกัตตุ วาจ + อี อักษรตต้น. ลง ส อาคม รสสะ อี เป็น อิ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๖๗)
๗. **อรณฺเณ** = ป่า หมายถึง ป่าเล็กๆ ป่าที่มีคนอาศัยอยู่ได้ ส่วน **วน** แปลว่า ป่า หมายถึง ป่าใหญ่ ไม่มีผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๒)
๘. **สตฺถา** = พระศาสดา (ผู้สอน) ใช้กับพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว ส่วน **สตฺถาโร** ผู้สอน จะใช้กับศาสดาในศาสนาอื่น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), ๒๕๔๔ : ๒๑๒)
๙. **ลทฺฐา** = อัน...ได้แล้ว. มาจาก ลภ ชาติ ในความได้ + ต ปัจจัย แปลง ต เป็น ทฺ ลบ ภ ที่สุดชาติ (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๖๖๘)
๑๐. **ปริกฺขสฺมาโน** = คร่ำไปรอบอยู่. มาจาก ปริ + กฺขส ชาติ ในความคร่ำไป, ความชักลาก ไป + อ ปัจจัย ในกัตตุวาจก + มาน ปัจจัย (บุญสืบ อินสาร, ๒๕๕๕ : ๔๘๙)

พระบาลี	ยอดแสงธรรม	นำชีวิต
ปราบพิชิต	นิรณพ่าย	ได้สุขสันต์
ปานประหนึ่ง	ทำนบเขื่อน	กั้นสายธาร
ประหัดหาร	ผลาญกิเลส	ชำแรกใจ
พระบาลี	เอกวิชา	ธรรมาวุธ
พระบาลี	บริสุทธิ	ผุดผ่องใส
พระบาลี	ถ้อยวจี	พระจอมไตร
พระบาลี	เทพไท	ไหว้บูชา

ประวัติผู้เรียบเรียง

ชื่อ	พระมหาศุภณัฐ จันทโย
วัน เดือน ปี เกิด	๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๕
ที่อยู่	๒๓/๒ หมู่ ๗ หมู่กุฎิสามเณร วัดพระธรรมกาย
ที่ทำงาน	๒๓/๒ หมู่ ๗ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย
บรรพชา	๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ วัดพระธรรมกาย
อุปสมบท	๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗ วัดพระธรรมกาย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๐	นักธรรม ชั้นเอก (น.ธ.เอก)
พ.ศ. ๒๕๕๓	สอบได้ทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย (ป.ธ.๕)
พ.ศ. ๒๕๕๕	สอบได้ทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย (ป.ธ.๗)
พ.ศ. ๒๕๕๘	อภิธรรมมหาบัณฑิต (อภ.ม.)
พ.ศ. ๒๕๕๙	เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙)

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๘-ปัจจุบัน	อาจารย์สอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี และอภิธรรมศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี
พ.ศ. ๒๕๕๙	วิทยากรอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง คณะสงฆ์ภาค ๑๑
พ.ศ. ๒๕๖๑	วิทยากรอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง คณะสงฆ์ภาค ๙ พระอนุจรนำข้อสอบบาลีสนามหลวงไปเปิดสอบ วัดกลาง พระอารามหลวง จังหวัดกาฬสินธุ์

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาบาลี-ไทย

เอกสารชั้นปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรกฎเตปิฎก. กรุงเทพฯ :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

เอกสารชั้นทุติยภูมิ

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาชั้นหลังพระไตรปิฎก

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

คณะกรรมการตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธรรมนูญกถา (ทุติโย ภาค). พิมพ์ครั้งที่ 35.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557.

คณะกรรมการตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมนูญกถาแปล ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 20.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555.

คณะกรรมการตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธรรมนูญกถา (ตติโย ภาค). พิมพ์ครั้งที่ 33.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557.

คณะกรรมการตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมนูญกถาแปล ภาค 3. พิมพ์ครั้งที่ 21.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2555.

คณะกรรมการตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. ธรรมนูญกถา (จตุตโธ ภาค). พิมพ์ครั้งที่ 34.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2557.

คณะกรรมการตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมนูญกฎเกณฑ์ภาค 4. พิมพ์ครั้งที่ 19.
กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2556.

หนังสือ

บุญสืบ อินสาร ป.ธ.๙, พ.ม., ศษ.บ. พจนานุกรมบาลี-ไทย ธรรมบทภาคที่ ๑-๔. พิมพ์ครั้งที่

๑. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวมและเรียบเรียง. พจนานุกรม มคธ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 :
บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2546.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง และอธิบาย. พจนานุกรมกิริยาอาชยาตณบัทธรรม
เจติย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ๒๕๕๔.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ รวบรวม เรียบเรียง และอธิบาย. พจนานุกรมกิริยาจิตกณบัทธรรมเจติย์.
กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,ราชบัณฑิต). คู่มือ วิชาแปลไทยเป็นมคธ ป.ธ.๔-๙
วิชาแต่งไทยเป็นมคธ ป.ธ.๙. พิมพ์ครั้งที่ ๑ : บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด,
๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๕๘.

พระมหาธาวิชย์ ธราวิฑู ป.ธ.๙. แต่ง พลิกแปลงตามธรรมบท ภาค ๒-๔ ประโยค ป.ธ.๕
วิชา แปลไทยเป็นมคธ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท แอคทีฟ พริ้น จำกัด,
๒๕๕๙.

พระมหาธาวิชย์ ธราวิฑู ป.ธ.๙. แนะนำ วิชาแปลและวิชากลับ ป.ธ.๔-๙. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพฯ : บริษัท แอคทีฟ พริ้น จำกัด, ๒๕๕๘.

พระมหาพร วรภาณี (ป๋องโพร) ป.ธ.๙., ศษ.บ. ศัพท์และความหมายในภาษาบาลี.
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,ราชบัณฑิต). ศัพท์วิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๕๘.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,ราชบัณฑิต). พจนานุกรม ไทย-บาลี. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บจก. ปัญญามิตร การพิมพ์, ๒๕๕๙.

พระศรีปริยัตยาภรณ์ (ฉลาด ปริญญาโน ป.ธ.๙). คู่มือการเรียนรู้บาลีไวยากรณ์. กรุงเทพฯ :
เลียงเชียง.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย จ.ปทุมธานี. สูตรสำเร็จ บาลีไวยากรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : บริษัทสุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.

เอกสารและสื่ออื่นๆ

การศึกษาพระคัมภีร์พระเล็กที่วาดมือ [Online]. Accessed 08 10 2561. Available from
https://th.pngtree.com/freepng/a-little-buddhist-monk_3415483.html

มือวาดการ์ตูนเน้นน้อย [Online]. Accessed 08 10 2561. Available from
<https://th.pngtree.com/element/down?id=MzQxNTQ3NQ==&type=1>

มือวาดจิตรกรรมพระเล็ก [Online]. Accessed 08 10 2561. Available from
https://th.pngtree.com/freepng/a-little-buddhist-painter_3422322.html

ยี่ วา ตี่ วา แปลว่า อะไรก็ได้ [Online]. Accessed 03 06 2559. Available from
http://dhammapalisikkha.blogspot.com/2016/06/blog-post_3.html?m=1